

Agroresursu un
ekonomikas
institūts

EIROPAS SAVIENĪBA
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVIDOS
Eiropas Lauksaimniecības fonds
lauku attīstībai

Lauku attīstības programmas 2014-2020

Nepārtrauktās novērtēšanas sistēmas ietvaros veikts pētījums

Tiešo maksājumu ietekme uz lauksaimniecības un lauku telpas attīstību: sākotnējais novērtējums

Gala atskaite

2023. gads

Saturs

KOPSAVILKUMS	9
DARBA SATURS	11
IZMANTOTIE/APKOPOTIE DATI UN IZVĒLĒTĀS METODEDES	12
DATU ANALĪZE	14
1. Tiešie maksājumi un to intensitāte no 2015. līdz 2021. gadam lauku saimniecību grupās.	14
1.1. Tiešo maksājumu veidi un to saņemšanas nosacījumi no 2015.-2021. gadam un salīdzinājums ar jauno periodu (KLP SP 2023-2027)	14
1.2. Latvijas lauku saimniecības un to saņemtie tiešie maksājumi 2015.-2022.g.....	25
2. Tiešo maksājumu novērtēšanas metodes un to pielietošanas iespējas Latvijā.	53
3. Provizorisks TM ietekmes novērtējums uz lauku saimniecību un lauku telpas attīstību	61
3.1. Konteksta un ietekmes rādītāji un to vērtības ņemot vērā iepriekšējo periodu	61
3.2. Sociāli ekonomisko rādītāju aprēķins atbilstoši KLP mērķiem nodrošināt saimniecību izturētspēju un ienākumu stabilitāti	73
3.3. Pētījumu apskats un indikatīvā TM ietekme uz lauku telpu	96
SECINĀJUMI UN IETEIKUMI	106
Secinājumi	106
Ieteikumi	109
PIELIKUMI	111

Attēlu saraksts

1.1.att. VPM atbalsta likme no 2015. līdz 2022. gadam un ISIP provizoriskās likmes KLS SP 2023. – 2027. gadā, EUR/ha.....	15
1.2.att. Zaļināšanas maksājuma atbalsta likme no 2015. līdz 2022. gadam, EUR/ha.....	17
1.3.att. JAL atbalsta likme no 2015. – 2022. gadam un provizoriskā atbalsta likme KLP SP 2023-2027.....	18
1.4.att. BSA likmes par slaucamām govīm un liellopiem no 2015. līdz 2022. gadam un SA likmes KLP SP 2023- 2027, EUR/LLV	19
1.5.att. BSA likme par aitām un BSA par kazām no 2015. līdz 2022. gadam un SA likmes KLP SP 2023-2027, EUR/LLV	20
1.6.att. BSA likmes par sertificētu stiebrzāļu un lopbarības augu sēklām no 2015. līdz 2022. gadam un SA likmes KLP SP 2023-2027, EUR/ha.....	21
1.7.att. BSA likmes par sertificētu labības sēklu no 2015. līdz 2022. gadam un SA likmes KLP SP 2023-2027	21
1.8.att. BSA likmes par miežiem un par vasaras rapsi un ripsi no 2015. līdz 2022. gadam un SA likmes no 2023. līdz 2027. gadam.....	22
1.9.att. BSA likmes par dārzeniņiem un par augļiem un ogām no 2015. līdz 2022. gadam un SA likmes no 2023. līdz 2027. gadam.....	23
1.10.att. BSA atbalsta likmes par cietes kartupeļiem un par sertificētas sēklas kartupeļiem no 2015. – 2022. gadam un SA atbalsta likmes no 2023. – 2027. gadam	23
1.11.att. BSA atbalsta likmes par proteīnaugiem no 2015. – 2022. gadam un SA atbalsta likmes no 2023. – 2027. gadam.....	24
1.12.att. TM saņēmēju īpatsvars salīdzinājumā ar visām lauku saimniecībām Latvijā 2020.gadā.....	25
1.13.att. TM saņēmēju skaita un atbalstītās platības īpatsvars katrā saimniecību lieluma (SI) grupā 2020.gadā*.....	26
1.14.att. TM saņēmēju skaita un atbalstītās platības īpatsvars pa saimniecību specializācijas virzieniem 2020.gadā*.....	27
1.15.att. TM saņēmēju skaita un atbalstītās platības īpatsvars pret kopējo platību attiecīgajā Latvijas reģionā 2020.gadā.....	28
1.16.att. Izmaksātais TM apmērs pa TM veidiem laika periodā no 2015. – 2021. gadam, %	29
1.17.att. TM saņēmēju skaita un izmaksātās summas izmaiņas (2015. un 2021.gads) pa maksājumu veidiem (tūkst. saimniecību un milj. EUR).....	30
1.18.att. TM izmaksātā atbalsta vidējais pieauguma temps pa TM veidiem Latvijā 2015. – 2021. gadā, %	31
1.19.att. Atbalsta saņēmēju skaita izmaiņas 2021./2015. gadu pa TM veidiem Latvijā, %...	32
1.20.att. Pieteiktā LIZ un izmaksātais TM apmērs uz 1 ha LIZ statistiskajos reģionos Latvijā pavisam 2015. – 2021. gadā	32
1.21.att. TM saņēmēju skaits pa reģioniem Latvijā (laika periodā no 2015.-2021.g.)	33
1.22.att. TM saņēmēju skaits un izmaksātais atbalsta apmērs uz 1 atbalsta saņēmēju pa statistiskiem reģioniem Latvijā (laika periodā no 2015.-2021.g.)	33
1.23.att. Izmaksātais BSA pa dzīvnieku grupām un atbalsttiesīgo dzīvnieku skaits vidēji gadā statistiskajos reģionos Latvijā.....	34
1.24.att. Izmaksātais TM apmērs SI grupās Latvijā 2015. – 2021. gadā, %.....	35
1.25.att. Kopējais TM saņēmēju skaits un izmaksātais atbalsta apmērs uz 1 atbalsta saņēmēju SI grupās Latvijā 2015. – 2021. gadā	36
1.26.att. TM pieteiktā LIZ un izmaksātā atbalsta apmērs uz 1 ha LIZ SI grupās Latvijā 2015. – 2021. gadā.....	37
1.27.att. VPM un ZAL apmērs uz 1 ha LIZ SI grupās Latvijā 2015. – 2021. gadā.....	37
1.28.att. Kopējais izmaksātais TM dalījums pa saimniecību specializācijas grupām 2015.-2021. gadā (milj. EUR).....	39
1.29.att. Kopējais TM saņēmēju skaits un izmaksātais atbalsta apmērs uz vienu atbalsta saņēmēju pēc saimniecību specializācijas 2015.-2021. gadā.....	40
1.30.att. TM pieteiktā LIZ platība un izmaksātais TM apmērs uz 1 ha LIZ specializāciju grupās 2015.-2021. gadā (EUR / LIZ ha gadā)	40

1.31.att. Kopējā izmaksātā TM atbalsta struktūra (%) dalījumā pēc saimniecību specializācijas 2015.-2021. gadā	41
1.32.att. Kopējā izmaksātā TM atbalsta dalījums pēc saimniecību LIZ platības 2015.-2021. gadā (milj. EUR).....	42
1.33.att. TM saņēmēju skaits un vidējā summa uz vienu saņēmēju dalījumā pēc saimniecības LIZ platības, pavisam 2015.-2021.g.	42
1.34.att. TM pieteiktais LIZ un izmaksātais atbalsta apmērs uz 1 ha LIZ saimniecību platību grupās 2015.-2021.g.	43
1.35.att. Izmaksātā TM atbalsta struktūra (%) dalījumā pēc saimniecību LIZ platības grupām 2015.-2021. gadā	44
1.36.att. TM saņēmēju skaits un vidējā summa uz vienu saņēmēju dalījumā pēc liellopu vienību skaita saimniecībā, pavisam 2015.-2021.g.	45
1.37.att. TM pieteiktais LIZ un izmaksātais atbalsta apmērs uz 1 ha LIZ pēc liellopu vienību skaita saimniecībā 2015.-2021.g.....	46
1.38.att. Izmaksātā TM atbalsta struktūra (%) dalījumā pēc LLV skaita saimniecībās 2015.-2021. gadā.....	46
1.39.att. Izmaksātais MLS apjoms pa SI grupām Latvijā no 2015.-2021. gadam milj. EUR.47	47
1.40.att. MLS izmaksātais TM apmērs 2015. – 2021. gadā specializāciju grupās, % no kopējā	47
1.41.att. Izmaksātais JAL apmērs SI grupās Latvijā 2015. – 2021. gadā, milj. EUR.....	48
1.42.att. Izmaksātais JAL apmērs pa saimniecību specializācijas grupām Latvijā 2015. – 2021. gadā, %	49
1.43.att. Saņemto TM īpatsvars saimniecību NPV pa lieluma grupām (pēc SI) 2015.-2021.g.	51
1.44.att. Saņemto TM īpatsvars saimniecību NPV pa specializācijas grupām 2015. un 2021.g.	52
3.1.att. Baltijas valstu lauksaimniecības faktoru ienākumi uz gada darba vienību (GDV), tūkstoši EUR, 2013-2022.....	61
3.2.att. Baltijas valstu lauksaimniecības faktoru ienākumu indekss uz gada darba vienību (GDV), %, 2013-2022 (2010=100)	62
3.3.att. ES valstu lauksaimniecības faktoru ienākumu indeksa uz gada darba vienību (GDV) procentuālo izmaiņu salīdzinājumā ar pēdējo 3 gadu vidējo rādītāju standartnovirzes, 2016-2021	63
3.4.att. Baltijas valstu lauksaimniecības uzņēmējdarbības ienākumi plus darbinieku atlīdzība par gada darba vienību, tūkst. EUR/GDV, 2013-2021	64
3.5.att. Baltijas valstu lauksaimniecības uzņēmējdarbības ienākumi plus darbinieku atlīdzība par GDV salīdzinājumā ar darbaspēka izmaksām rūpniecībā, būvniecībā un pakalpojumos, %, 2016-2021.....	64
3.6.att. Baltijas valstu lauku saimniecību tīrie ienākumi mīnus alternatīvās izmaksas pašu ražošanas faktoriem (zeme un kapitāls) pa ģimenes darba vienībām, EUR/GDV, 2013-2021	65
3.7.att. Baltijas valstu lauku saimniecību tīrie ienākumi mīnus alternatīvās izmaksas pašu ražošanas faktoriem (zeme un kapitāls) pa ģimenes darba vienībām attiecība pret darbaspēka izmaksām rūpniecībā, celtniecībā un pakalpojumos, %, 2016-2021	66
3.8.att. Saimniecību neto pievienotā vērtība uz darbaspēka vienību Baltijas valstīs, EUR/GDV, 2004-2020*	66
3.9.att. Saimniecību NPV uz darbaspēka vienību Latvijā saimniecību specializācijas grupās salīdzinājumā ar vidējo lauksaimniecībā %, 2015-2021.....	67
3.10. att. Saimniecību NPV uz darbaspēka vienību Latvijā saimniecību lieluma grupās (pēc SI, tūkst. eiro) salīdzinājumā ar vidējo lauksaimniecībā, %, 2015-2021.....	68
3.11.att. Saimniecību NPV Latvijā ADI/ASI maksājumu saņēmējiem salīdzinot ar pārējām, EUR gadā, 2013.-2021.g.	69
3.12.att. Bruto pamatlīdzekļu veidošanās lauksaimniecībā Baltijas valstīs, milj.EUR, 2009-2020	70

3.13.att. Bruto pamatkapitāla veidošanās lauksaimniecībā Baltijas valstīs procentos no BPV lauksaimniecībā, 2009-2020	71
3.14.att. Periodā no 2015. gada līdz 2021. gadam TM saņēmušo saimniecību sadalījumu raksturojošā Lorenca līkne.....	72
3.15.att. Lorenca līknes TM sadalījumiem 2015. gadā un 2021. gadā	74
3.16.att. Džini koeficienti TM un bruto ienākumu sadalījumiem ES valstīs 2020. gadā	75
3.17.att. Džini koeficienti TM sadalījumiem ES valstīs 2013. gadā un 2020. gadā	76
3.18.att. Džini koeficienti TM un ienākumu sadalījumiem Latvijā no 2004. gada līdz 2020. gadam.....	77
3.19.att. Vidējais TM līmenis Latvijā, attiecinot uz apstiprinātajām platībām no 2015. līdz 2021. gadam (EUR/ha)	78
3.20.att. Reālais faktoru ienākumu indekss lauksaimniecībā uz pilna laika nodarbināto (ienākumu indikators A) 2021.gadā (2015.gads = 100%)	79
3.21.att. Nominālie faktoru ienākumi lauksaimniecībā uz pilna laika nodarbināto 2015. un 2021.gadā ES valstīs (tūkst. EUR/GDV).....	80
3.22.att. TM vidējais līmenis Latvijas reģionos, attiecinot uz apstiprinātajām platībām no 2015. līdz 2021. gadam (EUR/ha)	81
3.23.att. Iekšzemes kopprodukts Latvijas reģionos (EUR uz vienu iedzīvotāju faktiskajās cenās) 2015.-2020.g.....	82
3.24.att. Vidējie TM uz LIZ ha Latvijā saimniecību ekonomiskā lieluma grupās 2015. un 2021. g. (EUR/ha).....	83
3.25.att. Lauku saimniecību ienākumi un TM saimniecību grupās pēc ekonomiskā lieluma (SI), EUR/GDV, vidēji 2019.-2021.g.*	84
3.26.att. Lauku saimniecību ienākumi un TM saimniecību grupās pēc LIZ platības, EUR/GDV, vidēji 2019.-2021.g.*	85
3.27.att. Lauku saimniecību īpašnieku īpatsvars vecumgrupās līdz 39 un virs 65 gadiem ES valstīs 2016. un 2020.g.	87
3.28.att. Jauno lauksaimnieku saimniecību īpašnieki vecumā līdz 39 gadiem procentuālās īpatsvara izmaiņas saimniecību kopskaitā Latvijā plānošanas reģionos, 2016-2020. gadā... ..	88
3.29.att. JAL saņēmēju lauku saimniecību īpatsvars salīdzinājumā ar kopējo TM saņēmēju struktūru SI grupās Latvijā, %	89
3.30.att. JAL saņēmēju lauku saimniecību specializācijas virzieni salīdzinājumā ar visu TM saņēmēju specializācijas veidu struktūru Latvijā, %	90
3.31.att. JAL saņēmēju LIZ struktūra salīdzinājumā ar kopējo TM saņēmēju LIZ struktūru, %	91
3.32.att. Izmaiņas JAL saņēmēju ekonomisko attīstību raksturojošos rādītājos salīdzinot ar pārējām SUDAT kopas saimniecībām (2015.-2021.g. +- %).....	91
3.33.att. Jauno un veco lauksaimnieku īpatsvars ES valstīs 2020. gadā sasaistē ar 2B atbalsta saņēmēju īpatsvaru saimniecību kopskaitā	92
3.34.att. Investīciju atbalsta saņēmēju īpatsvars no kopējā TM saņēmēju skaita (JAL saņēmēji un pārējie)	93
3.35.att. Zināšanu līmenis lauku saimniecību vadītājiem Latvijā, 2016. – 2020. gadā	95

Tabulu saraksts

1.1. tabula Eko – shēmu atbalsta veidi un atbalsta likmes KLP SP 2023. – 2027. gadam ...	17
1.2. tabula. TM saņēmēju īpatsvars SI grupās 2015. – 2021. gadā Latvijā	38
1.3. tabula. Galvenie ekonomiskie rādītāji un TM loma vidēji vienā SUDAT saimniecībā pa SI grupām 2021.gadā.....	49
1.4. tabula. Galvenie ekonomiskie rādītāji un TM loma vidēji vienā SUDAT saimniecībā pa specializācijām 2021.gadā	51
3.1. tabula Periodā no 2015. gada līdz 2021. gadam TM saņēmušo saimniecību sadalījums TM lieluma grupās.....	71
3.2. tabula. Periodā no 2015. gada līdz 2021. gadam TM saņēmušo saimniecību sadalījums saimniecību lieluma grupās	72
3.3. tabula. Saimniecību sadalījums lieluma grupās	73
3.4. tabula. Korelācija starp TM un sociāli-ekonomiskajiem rādītājiem	105

LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

ADI/ASI	Apvidi ar dabas un/ vai specifiskiem ierobežojumiem
AREI	Agroresursu un ekonomikas institūts
ATE	Vidējais atbalsta efekts (<i>Average Treatment Effect</i>)
ATT	Vidējais atbalsta efekts uz atbalstīto (<i>Average Treatment on Treated</i>)
BPV	bruto pievienotā vērtība
BSA	brīvprātīgi saistītais atbalsts
CEM	Granulētā tiešās pielīdzināšanas metode (<i>Coarsened Exact Matching</i>)
CSP	Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde
DiD	starpību starpības metode (<i>Difference in Differences</i>)
GDV	gada darba vienības
GIS	Ģeogrāfiskā informācijas sistēma
GPSM	Vispārinātā tiecības indeksa pielīdzināšana (<i>Generalized Propensity Score Matching</i>)
ECB	Eiropas Centrālā banka
EK	Eiropas Komisija
ELFLA	Eiropas lauksaimniecības fonds lauku attīstībai
ES	Eiropas Savienība
EUR	euro
FADN	<i>Farm Accountancy Data Network</i> (ES SUDAT datubāze)
IKP	Iekšzemes kopprodukts
ILIZ	Izmantotā lauksaimnieciski izmantojamā zeme
ISIP	ilgtspēju sekmējošais ienākumu pamatatbalsts
JAL	maksājums gados jaunajiem lauksaimniekiem
KLP	Kopējā lauksaimniecības politika
KLP SP	2023-2027- Kopējās lauksaimniecības politikas Stratēģiskais plāns 2023.-2027.gadam
LIZ	Lauksaimniecībā izmantojamā zeme
LAD	Lauku atbalsta dienests
LAD IS	Lauku atbalsta dienesta informācijas sistēma
LAND	Lauku attīstības novērtēšanas daļa
LAP	Latvijas Lauku attīstības programma/s
LAP 2014-2020	Lauku attīstības programma 2014.-2020. gadam (arī Programma)
LDC	Lauksaimniecības datu centrs
LLV	Liellopu vienības
LEADER	Mērķtiecīgas un savstarpēji koordinētas aktivitātes lauku attīstības veicināšanai
LOGIT	Loģistiskā regresija
MLS	mazo lauksaimnieku atbalsta shēmas maksājums
NPV	neto pievienotā vērtība
PCA	Pricipiālo komponentu (faktoru) analīze (<i>Principal Component Analysis</i>)
PLE	Pilna darba laika ekvivalents
PSM	Tiecības indeksu pielīdzināšanas metode (<i>Propensity Score Matching</i>)
SA	Saistītais atbalsts
SI	Standarta izlaide
SM1	KLP SP 2023-2027 1.stratēģiskais mērķis
SUDAT	saimniecību uzskaites datu tīkls
TFP	Kopējā faktoru produktivitāte (<i>Total Factor Productivity</i>)
TKO	Tirgus kopējā organizācija
TM	tiešie maksājumi (KLP I pīlāratbalsta maksājumi)

TOBIT	Cenzorētā (Tobina) regresija
VID	Valsts ieņēmumu dienests
VPM	Vienotais platības maksājums
WOLS	Svērtā parastā mazāko kvadrātu metode (<i>Weighted Ordinary Least Squares</i>)
ZAL	Zaļināšanas maksājums
ZM	Zemkopības ministrija

KOPSAVILKUMS

Pētījums tika veikts ar mērķi izvērtēt KLP I pīlāra atbalsta jeb tiešo maksājumu (TM) līdzšinējo ietekmi uz lauksaimniecības un lauku sociāli ekonomisko attīstību, aprobēt novērtēšanas metodes, kā arī izveidot bāzi KLP SP 2023-2027 novērtējumam. Darbā aptvertais periods ir no 2015.līdz 2021.gadam, kas izvēlēts, lai aptvertu iepriekšējā perioda KLP darbības laiku, kā arī ņemot vērā datu pieejamību, jo par 2022.gadu visi nepieciešamie dati pētījuma sagatavošanas laikā nebija pieejami.

Veiktais pētījums ir pirmais posms I pīlāra ietekmes izpētē, ko plānots turpināt saskaņā ar nepārtrauktās novērtēšanas sistēmas (NNS) darba plānu.

Darba struktūra ir veidota atbilstoši darba uzdevumiem. Sākotnēji ir izanalizēti TM veidi un to saņemšanas nosacījumi 2015.-2022.gados, un to salīdzinājums ar jauno periodu (KLP SP 2023-2027). Tālāk 1.nodaļā izvērtētas kopējās tendences lauku saimniecību struktūrā un TM saņēmēju īpatsvars. Tam seko izvērstā analīze par TM saņēmējiem gan aplūkojot visus TM veidus kopā, gan arī pa atsevišķiem maksājumu veidiem. Lauku saimniecību un TM saņēmēju analīze darbā ir veikta, ņemot vērā gan reģionālo aspektu, saimniecību dalījumu pēc ekonomiskā lieluma (SI grupas), specializācijas virzienus, saimniecību rīcībā esošās zemes platības (LIZ), kā arī lauksaimniecības dzīvnieku skaitu saimniecībās. Ietverta arī laika rindu analīze, vērtējot pārskata periodā notikušās izmaiņas TM saņēmēju lokā un saņemto maksājumu apjomā. Nodaļas noslēgumā veikta TM saņēmēju ekonomisko rādītāju analīze, izmantojot SUDAT. Tā parāda TM nozīmi dažādu grupu saimniecību ienākumos un šo rādītāju dinamiku.

Latvijas situācija raksturojas ar maksājumu koncentrāciju lielajās un ļoti lielajās saimniecībās, pie tam pārskata periodā strauji audzis laukkopības specializācijas saimniecību īpatsvars. Atšķirībā no ES valstu vidējiem rādītājiem, kur visaugstākais TM īpatsvars ienākumos ir mazajās saimniecībās, bet pieaugot saimniecību lielumam, tas būtiski samazinās, Latvijā TM daļa ienākumos ir augsta gan vidējām gan lielajām saimniecībām, un samazinās tikai ļoti lielajām (virs 500 000 EUR SI). Turklāt, pieaugot saimniecību ekonomiskajam lielumam, palielinās arī to saņemto TM apjoms uz LIZ hektāru. Šī tendence pārskata perioda laikā ir pastiprinājusies, un TM apjoms laikā no 2015. līdz 2021.gadam ir straujāk audzis lielajās saimniecībās nekā mazajās.

Ņemot vērā, ka līdz šim dalībvalstu līmenī I pīlāra atbalsta pasākumi nav vērtēti, viens no uzdevumiem bija izvērtēt metodes, ar kurām iespējams vērtēt atbalsta neto jeb tīro ietekmi. Ņemot vērā teoriju, ieteicamās metodes ir PSM-DiD un GPSM, kā arī Džini indekss un tā dekompozīcija. EK novērtēšanas vadlīnijas paredz konkrētu ietekmes un konteksta rādītāju izmantošanu arī bez neto efektu noteikšanas. TM būtiska atšķirība no citiem atbalsta maksājumu veidiem ir, ka tos saņem gandrīz visas lauku saimniecības, līdz ar to sarežģīti vai pat neiespējami izveidot kontroles grupu. Tādēļ izmantojamās metodes ieteikts triangulēt, izmantojot kvalitatīvo vērtējumu un esošās zināšanas.

Darba trešā sadaļa veltīta konkrētu ietekmju novērtēšanai. Vispirms aprēķināti konteksta un ietekmes rādītāji atbilstoši novērtēšanas vadlīnijām, taču attiecinot uz laika posmu no 2015.-2022.gadam. Aptvertais periods katram rādītājam ir atkarīgs no datu pieejamības. Atsevišķos gadījumos aplūkota garāka laika rinda, jo ir veiktas prognozes tuvākajiem 2 gadiem, pielietojot laika rindu prognozēšanas metodes. Attiecīgie vadlīniju rādītāji aprēķināti ne tikai Latvijai, bet arī citām Baltijas valstīm un iespēju robežās sniegts ES dalībvalstu vidējais rādītājs.

Turpinājumā aplūkoti vairāki sociālekonomiskie aspekti atbilstoši EK noteiktajiem TM mērķiem un ES līmenī veiktajai analīzei. Tas ietver TM ietekmi uz ienākumu taisnīgu sadalījumu, ienākumu atšķirību mazināšanu starp saimniecībām (apskatot gan ārējo gan iekšējo nevienlīdzību), saimniecību ienākumu pietiekamības un līdzsvarotības sekmēšanu,

kā arī paaudžu maiņas sekmēšanu. Pievienots arī vērtējums par TM potenciālo ietekmi uz atsevišķiem lauku telpu raksturojošiem rādītājiem, tajā skaitā veikta citās ES valstīs veikto pētījumu analīze. Apkopotie citu valstu pētījumu rezultāti par TM ietekmi uz lauku saimniecībām un to ienākumiem lielā mērā sasaucas ar šajā darbā konstatēto. Tiek norādīts uz nepieciešamību precīzāk mērķēt maksājumus, vairāk atbalstot mazās un vidējās saimniecības. Iespējamā TM ietekme uz lauku telpu tiek vērtēta neviennozīmīgi. Latvijas gadījumā novērota vāja līdz mērena negatīva korelācija TM intensitātei ar vairākiem teritoriju ekonomisko aktivitāti raksturojošiem rādītājiem, kā nodarbinātības līmenis un darba produktivitāte. Tomēr esošie dati neļauj spriest par cēloņsakarību eksistenci, jo jāņem vērā, ka lielāka TM nozīme ir ekonomiski vājākās teritorijās. Tādēļ cēloņsakarību izpētei būtu jāveic atsevišķs pētījums.

Kopumā, analīze liecina par vairākiem izaicinājumiem lauksaimniecības attīstībā Latvijā, piemēram, nepieciešamību palielināt ienākumus, samazināt atšķirības starp sektoriem un nodrošināt taisnīgāku atbalsta sadalījumu, kā arī risināt teritoriālās nelīdzsvarotības problēmas. Viena no būtiskajām problēmām Latvijā ir augstā ienākumu nevienlīdzība – trešā augstākā starp ES valstīm. Lai arī ienākumu apjoms uz vienu lauksaimniecībā nodarbināto pārskata periodā ir būtiski audzis un tā pieaugums ir otrs straujākais ES, tomēr tas joprojām ir 6.zemākais ES valstīs. Arī salīdzinājumā ar citām nozarēm lauksaimnieku vidējie ienākumi atpaliek. Vienīgi lielajās saimniecībās (ar SI virs 100 000 EUR vai ar LIZ platību virs 100 ha) saņemtie ienākumi pārsniedz valsts vidējos. Būtisks aspekts ir nepietiekami ieguldījumi paaudžu maiņas sekmēšanai – lai arī Latvijā jauno lauksaimnieku īpatsvars ir zemāks nekā ES vidēji un citās Baltijas valstīs, līdzšinējie KLP ieguldījumi paaudžu maiņai pret kopējo atbalsta summu Latvijā ir bijuši vieni no zemākajiem ES.

Kā atsevišķs punkts iekļauts ES valstīs veikto pētījumu apskats uz lauksaimnieku ienākumiem un lauku attīstību. Iekļauts arī pētījums par ES KLP iespējamo nākotnes modeli, kas ieskicē scenārijus turpmākā lauku saimniecību attīstībā un rekomendācijas KLP attīstībai.

Pētījuma ierobežojumus noteica pieejamais datu klāsts un to reprezentativitāte. Atsevišķos griezumos trūkst reprezentatīvu datu, piemēram, ekonomisko datu reģionālā līmenī un par ļoti mazajām saimniecībām (zem SUDAT sliekšņa), kā arī par mazāk izplatītajām specializācijām. Tādēļ kvalitatīvu vērtējumu iegūšanai šajos grupējumos būtu uzlabojama statistikas kvalitāte reģionālā līmenī kā arī iespēju robežās par dažādām specializācijām.

Šajā darbā ir iekļauta tikai daļa ar I pīlāra novērtēšanu saistīto aspektu. Ņemot vērā TM daudzveidību un maksājumu aptvērumu, kā arī dažādos SM1 aspektus, ieteicams novērtējumu turpināt, vērtējot konkrētu TM veidu piemērošanu un ar tiem saistītās izmaiņas lauksaimnieciskajā darbībā (VPM (tagadējais ISIP), teritoriālo maksājumu esamība vai neesamība, pārdalošais maksājums, saistītais atbalsts, jauno lauksaimnieku atbalsts, mazo lauksaimnieku maksājums, vides maksājumi). Tāpat atsevišķs vērtējuma aspekts būtu TM un atsevišķu lauku telpu raksturojošu rādītāju cēloņsakarību analīze.

Atskaiti sagatavoja Agrosursu un ekonomikas institūta (AREI) Bioekonomikas nodaļas Lauku attīstības novērtēšanas daļas (LAND) pētnieki: Dr.oec. A.Vēveris, Dr.geogr. A.Pužulis, PhD J.Hāzners, Mg.oec. A.Hauka, Mg.oec L.Aļeksējeva un projekta vadītāja Mg.ing. E.Benga.

DARBA SATURS

Pētījuma mērķis ir izvērtēt tiešo maksājumu (TM) līdzšinējo ietekmi uz lauksaimniecības un lauku sociāli-ekonomisko attīstību, aprobēt novērtēšanas metodes. Izveidot bāzi KLP SP 2023-2027 novērtējumam.

Mērķa sasniegšanai ir izveidota sekojoša darba struktūra:

1. Tiešo maksājumu intensitāte 2015.-2021.g. periodā lauku saimniecību grupās.

TM nosacījumi. Salīdzinājums ar jauno (KLP SP 2023-2027) periodu. Izanalizēt, kādus TM ir saņēmušas lauku saimniecības un kā tie sadalās pa specializācijām, reģioniem, SI grupām un pēc saimniecību platības, ņemot vērā LAD un SUDAT datus. Aptvertais periods: 2015.-2021.g. un atkarībā no datu pieejamības 2022.gads. Detalizētāk sniegts JAL un MLS saņēmēju raksturojums.

2. Tiešo maksājumu novērtēšanas metodes un to pielietošanas iespējas Latvijā.

Iepazīties ar līdz šim pielietotajām novērtēšanas metodēm un praksēm ES valstīs I pīlāra pasākumu vērtēšanā; izvērtēt to atbilstību Latvijas situācijai, ņemot vērā mērķus un datu pieejamību.

3. Provizorisks TM ietekmes novērtējums uz lauku saimniecību un lauku telpas attīstību.

Ekonomisko un sociāli-ekonomisko indikatoru aprēķināšana atbilstoši 2.punktā izvēlētajām metodēm un saistībā ar KLP SP 2023-2027 izvirzītajām vajadzībām un ietekmes rādītājiem. Vispārējs novērtējums, galvenokārt balstoties uz EK Vadlīnijās un līdzšinējā ES pieredzē izmantotajiem rādītājiem, un atbilstoši Latvijas vajadzībām, t.sk. vērtējot konkrētu TM veidu ietekmi. Vērtējumā iekļauti šādi aspekti:

1) Taisnīga KLP - kā sadalās ienākumi pa saimniecību lieluma grupām. Lorenca līkne, Džini koeficients un to izmaiņas, salīdzinājums ar citām ES valstīm.

2) Ienākumu atšķirību mazināšana starp saimniecībām. Vērtē ar TM lielumu un to izmaiņām, saimniecību grupās un teritoriāli, kā arī Latvija pret citām ES valstīm.

3) Pietiekami saimniecību ienākumi. Tiek vērtēts, vai un cik lielā mērā TM tiek mērķēti saimniecību grupām ar mazākiem ienākumiem. Kā notiek lauksaimnieku ienākumu tuvināšana tautsaimniecībā vidējiem dažādās saimniecību grupās.

4) Paaudžu maiņa. Vai un kādā mērā TM ir sekmējuši jauno lauksaimnieku ienākšanu un kādi ekonomiskie rādītāji ir tos saņēmušām jauno lauksaimnieku saimniecībām? Atbalsta jaunajiem lauksaimniekiem ietekme uz investīciju aktivitāti. TM nozīme jauno lauksaimnieku saimniecību ienākumu stabilitātes nodrošināšanā.

5) Latvijā un ES valstīs veikto pētījumu apskats uz lauksaimnieku ienākumiem un lauku attīstību.

4. Secinājumi un ieteikumi.

IZMANTOTIE/APKOPOTIE DATI UN IZVĒLĒTĀS METODEDES

Šajā darbā ar tiešajiem maksājumiem saprot tos KLP atbalsta maksājumus, kuri saskaņā ar normatīvajiem aktiem tiek atzīti par TM. Darbā tie ir analizēti gan kopumā, gan izdalot atsevišķi:

- 1) Vienotais platības maksājums (VPM)
- 2) Zaļināšanas maksājums (ZAL)
- 3) Maksājums gados jaunajiem lauksaimniekiem (JAL)
- 4) Mazo lauksaimnieku atbalsta shēmas maksājums (MLS)
- 5) Brīvprātīgi saistītais atbalsts (BSA) augkopībā
- 6) Brīvprātīgi saistītais atbalsts (BSA) lopkopībā.

Ir veikta analīze un uzskaitē arī par konkrētiem BSA veidiem.

Dati par TM saņēmējiem apkopoti par periodu no 2015.-2022.gadiem (par 2022.gadu dati nebija pilnīgi, tādēļ izmantoti daļēji). Apkopojumi par izmaksātajiem TM ir veikti par laika posmu no 2015. līdz 2021.gadam. Veicot datu apkopojumu, ir sasaistīti LAD IS un CSP dati, kur vienai lauku saimniecībai atbilstoši CSP klasifikācijai 8533 gadījumos atbilst vairāki maksājumu saņēmēji LAD uzskaitē. Šādi maksājumu saņēmēji ir apvienoti, lai dati iespējami atbilstu CSP klasifikācijai un būtu salīdzināmi ar lauksaimniecības skaitīšanas un strukturapsekotuma datiem. Dati par izmantoto un kopējo LIZ, ekonomisko lielumu (SI), specializāciju un liellopu vienībām ņemti no CSP 2020.gada skaitīšanas. Pavisam minētie dati pieejami par 48 288 saimniecībām jeb 72% no TM saņēmējiem 2015.-2021.gada periodā (turpmāk – pārskata periods). Tie saņēmēji, par kuriem nav pieejami dati, pārsvarā saņēmēji nelielas summas, un to saņemtie TM pārskata periodā ir tikai 2,9% no izmaksātās kopsummas. Liela daļa no šiem saņēmējiem nav bijuši aktīvi 2020.gadā, tādēļ nav iekļauti lauksaimniecības skaitīšanā. Tādēļ pieņemts, ka esošie dati pietiekami labi raksturo saņēmēju kopu, lai arī 2020.gadā ir 6337 CSP skaitīšanas datus neidentificēti maksājumu saņēmēji, kas saņēmēji 1% no attiecīgā gada TM.

Tā kā CSP sniegtie saimniecību kā TM saņēmēju raksturlielumi attiecas uz 2020.gadu, korektākais to salīdzinājums ir ar 2020.gada skaitīšanu. Salīdzinājumam ir izmantoti arī CSP 2016.gada apsekotuma dati, tomēr tie ir pieejami tikai par 15 372 saimniecībām, kas dod tikai izlases veida priekšstatu par attiecīgo saimniecību SI grupas un specializācijas izmaiņām no 2016. līdz 2020.gadam.

Ekonomiskās informācijas (neto pievienotā vērtība u.c.) datu avots ir SUDAT individuālie dati. SUDAT datu panelis ir pieejams par laiku līdz 2021.gadam ieskaitot. Dalījumā pa saimniecību ekonomiskajiem lielumiem izmantoti arī SUDAT standartizētie rezultāti (pielietojot svarus atbilstoši katras saimniecības pārstāvniecībai).

Datu salīdzinājumi ar citām ES valstīm ir iegūti no Eurostat, FADN un citām starptautiskām datu bāzēm.

TM kā intervence tiek pamatā saistīta ar KLP SP 2023-2027 specifisko mērķi 1. (SM1). Ar šo mērķi saistīto konteksta un ietekmes rādītāju izmantošanu pētījumā nosaka vairāki faktori. Aprēķinot rādītāju vērtības 2021. gadam, tiek iegūtas sākumstāvokļa (pirmsatbalsta) jeb bāzes rādītāju vērtības izmantošanai turpmākajos starpposma un beigu novērtējuma ziņojumos. Rādītāju vērtību aprēķināšana periodam no 2015. gada līdz 2021. gadam dod iespēju veidot starpvalstu salīdzinājumus, novērtējot iepriekšējā perioda TM iespējamo ietekmi uz šo rādītāju izmaiņām.

Balstoties uz rādītāju perioda gados aprēķinātajām vērtībām, ar laika rindu prognozēšanu tiek noteiktas to iespējamās vērtības turpmākajos divos gados, pētījumā iekļautās grafiskās diagrammas papildinot ar tendenču līnijām. Ņemot vērā, ka precīzāku prognožu iegūšanai ir nepieciešams garāks periods, atkarībā no datu pieejamības izmantota laika rinda kopš 2013. gada, bet atsevišķos gadījumos no 2004. gada. Laika rindu

prognozēšana netiek veikta gadījumos, kad pieejamo datu rindu garums ir nepietiekams. Laika rindu prognozēšanai tiek izmantotas MS Excel tendenču līnijas, pielietojot pieejamās prognozēšanas metodes - lineāro regresiju, eksponenciālo izlīdzināšanu, otrās pakāpes polinomiālo regresiju un pakāpes metodi. Prognozēm tiek izvēlēti tās metodes rezultāti, kurai ir augstākā R-kvadrātā vērtība. R-kvadrātā vērtības atrodas intervālā no 0 līdz 1, un tās norāda, cik labi tendenču līnija atbilst datiem. Augstāka R-kvadrātā vērtība norāda uz labāku tendenču līnijas atbilstību datiem.

Attiecīgos konteksta un ietekmes rādītājus ir iespējams iedalīt piecās grupās: Lauksaimniecības faktoru ienākumi; Lauksaimniecības uzņēmējdarbības ienākumi; Saimniecību neto pievienotā vērtība; Bruto fiksētā kapitāla veidošanās lauksaimniecībā; Pārējie rādītāji.

Visi konteksta rādītāji tiek saistīti ar konkrētiem ietekmes rādītājiem, kas raksturo situāciju kopumā. Saistībā ar TM novērtējumu EK Vadlīnijas paredz vairākus ietekmes un rezultāta rādītājus, kur katram ir sniegts detalizēts apraksts par tā aprēķiniem (skat. 1.pielikumu).

Saimniecību iedalījums ekonomiskā lieluma grupās tiek veikts atbilstoši Eurostat pielietotai metodoloģijai, izmantojot standarta izlaidi (SI). Atbilstoši CSP klasifikācijai, tiek izdalītas šādas lieluma grupas:

- 0.grupa: ar SI mazāk par 4000 EUR gadā (ļoti mazas saimniecības)
- 1.grupa: ≥ 4000 un $< 15\ 000$ EUR gadā (mazas saimniecības)
- 2.grupa: $\geq 15\ 000$ un $< 25\ 000$ EUR gadā (vidēji mazas saimniecības)
- 3.grupa: $\geq 25\ 000$ un $< 50\ 000$ EUR gadā (vidējas saimniecības)
- 4.grupa: $\geq 50\ 000$ un $< 100\ 000$ EUR gadā (vidēji lielas saimniecības)
- 5.grupa: $\geq 100\ 000$ un $< 500\ 000$ EUR gadā (lielas saimniecības)
- 6.grupa: $\geq 500\ 000$ EUR gadā (ļoti lielas saimniecības).

Dažkārt saimniecību grupas tiek apvienotas, izdalot tikai trīs lieluma kategorijas – mazas, vidējas un lielas saimniecības. Tādā gadījumā pieņemts 0. un 1. grupu saimniecības dēvēt par mazajām, 2.-4.grupas saimniecības dēvē par vidējām, bet 5.-6.grupas – par lielām saimniecībām. Šādu dalījumu izmanto arī CSP savās publikācijās.

DATU ANALĪZE

1. Tiešie maksājumi un to intensitāte no 2015. līdz 2021. gadam lauku saimniecību grupās.

1.1. Tiešo maksājumu veidi un to saņemšanas nosacījumi no 2015.- 2021. gadam un salīdzinājums ar jauno periodu (KLP SP 2023-2027)

Eiropas Savienība (ES) nodrošina lauksaimniekiem ienākumu atbalstu jeb “tiešos maksājumus”, lai tie:

- darbotos kā drošības tīkls un padarīt lauksaimniecību ienesīgāku;
- garantētu pārtikas drošību Eiropā;
- palīdzētu lauksaimniekiem ražot drošu, veselīgu un pieejamu pārtiku;
- atalgotu lauksaimniekus par sabiedrisko preču piegādi, par kurām parasti tirgi nemaksā, piemēram, rūpējoties par laukiem un vidi.¹

Juridisko ietvaru tiešo maksājumu (TM) administrēšanai Latvijā līdz 2022. gadam veidoja šādi normatīvie akti:

1. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula Nr. 1307/2013 (2013. gada 17. decembris), ar ko izveido noteikumus par lauksaimniekiem paredzētiem tiešajiem maksājumiem, kurus veic saskaņā ar kopējās lauksaimniecības politikas atbalsta shēmām, un ar ko atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 637/2008 un Padomes Regulu (EK) Nr. 73/2009.
2. Eiropas Parlamenta un Padomes regula Nr. 1306/2013 (2013. gada 17. decembris) par kopējās lauksaimniecības politikas finansēšanu, pārvaldību un uzraudzību un Padomes Regulu (EEK) Nr. 352/78, (EK) Nr. 165/94, (EK) Nr. 2799/98, (EK) Nr. 814/2000, (EK) Nr. 1290/2005 un (EK) Nr. 485/2008 atcelšanu.
3. MK noteikumi Nr. 126 “Tiešo maksājumu piešķiršanas kārtība lauksaimniekiem”. Noteikumi noteica, ka uz tiešiem maksājumiem var pretendēt tie lauksaimnieki, kas ievēro savstarpējās atbilstības nosacījumus:
 - ✓ labas lauksaimniecības un vides stāvokļa nosacījumus (LLVN), ko dalībvalstis ir noteikušas, lai ierobežotu augsnes eroziju, saglabātu augsnes struktūru un organisko vielu īpatsvaru, kā arī nodrošinātu kultivēšanas minimālo līmeni kā arī aizsargātu un apsaimniekotu ūdens resursus;
 - ✓ spēkā esošos Eiropas standartus attiecībā uz vides, sabiedrības, dzīvnieku un augu veselību, un dzīvnieku labturību.

Atbilstoši MK noteikumiem Nr 126 “Tiešo maksājumu piešķiršanas kārtība lauksaimniekiem” Latvijā no 2015. – 2020 gadam ar pagarinājumu līdz 2022. gadam noteica šādus tiešo maksājumu veidus:

- 7) Vienotais platības maksājums (VPM)
- 8) Zaļināšanas maksājums (ZAL)
- 9) Maksājums gados jauniejiem lauksaimniekiem (JAL)
- 10) Mazo lauksaimnieku atbalsta shēmas maksājums (MLS)
- 11) Brīvprātīgi saistītais atbalsts (BSA)

Lauksaimnieki 2015. un 2016. gadā papildus varēja saņemt šādus pārejas posma valsts atbalsta maksājumus:

- 1) pārejas posma valsts atbalstu par zīdītājgovīm;
- 2) pārejas posma valsts atbalstu par aitu mātēm;
- 3) atdalīto pārejas posma valsts atbalstu par platībām;

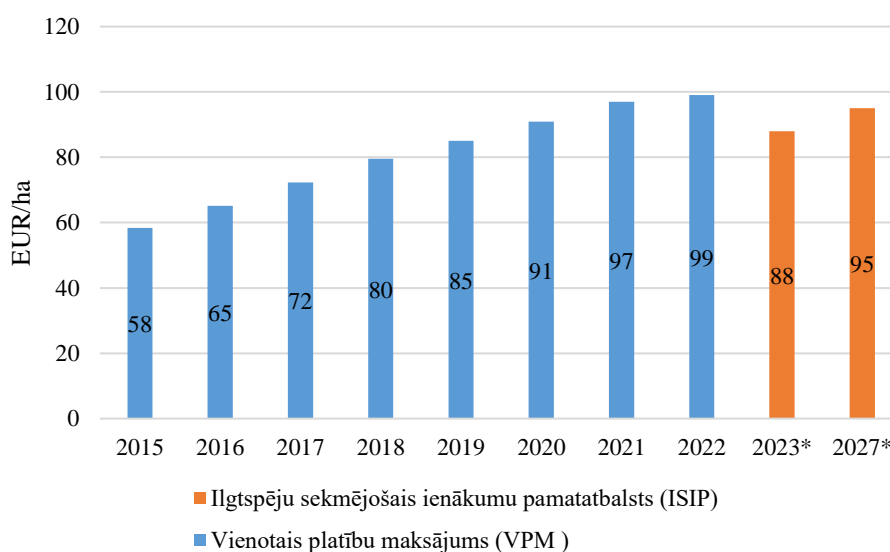
¹ https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/income-support-explained_en#aimsofincomesupport

- 4) atdalīto pārejas posma valsts atbalstu par laukaugu platībām;
- 5) atdalīto pārejas posma valsts atbalstu par kartupeļu cieti.

Vienotais platības maksājums (VPM). Vienotajam platības maksājumam tika izmantota aptuveni puse no ES tiešo maksājumu finansējuma, kurš īstenots kā pamata ienākumu atbalsts, nodrošinot visiem lauksaimniekiem vienādu atbalsta līmeni par atbalsttiesīgu lauksaimniecības zemes hektāru, pie nosacījuma, ka tie LIZ uztur kultūraugu audzēšanai un ganīšanai piemērotā stāvoklī, un:

- 1) tajā nav invazīvo latvāņu ģints augu, kam izveidojušās ziedkopas;
- 2) tajā nav vairāk par 50 atsevišķi augošiemiem koki vienā hektārā;
- 3) tajā nav vilkvālītes vai tā nav mitrzeme, kura laikposmā no 15. maija līdz 15. septembrim ir klāta ar ūdeni ilgāk nekā 4 nedēļas pēc kārtas;
- 4) tā ir uzturēta kultūraugu audzēšanai vai noganīšanai piemērotā stāvoklī;
- 5) tās minimālā atbalsttiesīgā platība ir vismaz 1 ha, bet katra lauka (vienlaidus zemesgabals, kurā audzē vienu kultūraugu) platība ir vismaz 0,3 ha;
- 6) tā ir lauksaimnieka īpašumā vai tiesiskā valdījumā (lietošanā) uz attiecīgā gada 15. jūniju. Ja atbalstam pieteiktā platība pieder vairākiem īpašniekiem, atbalsta pretendents jānoslēdz vienošanās ar pārējiem kopīpašniekiem par iespēju pretendēt atbalsta saņemšanai par kopīpašumā esošu platību.

VPM likmi aprēķināja, dalot ikgadējo finansējumu ar kārtējā gadā atbalsttiesīgajiem hektāriem. Atbalsta likmes no 2015. gada līdz 2022. gadam, kā arī provizoriskās ISIP likmes no 2023. gada līdz 2027. gadam ir parādītas 1.1. attēlā.

* provizoriskas atbalsta likmes

1.1.att. VPM atbalsta likme no 2015. līdz 2022. gadam un ISIP provizoriskās likmes KLS SP 2023. – 2027. gadā, EUR/ha

Avots: autoru veidots

No 2023. gada VPM ir pārsaukts par ilgspēju sekmējošu ienākumu pamatatbalstu (ISIP), kā ietvaros ir izveidotas divas dažādas atbalsta likmes. Salīdzinot VPM likmi laika periodā no 2015. līdz 2022. gadam ar ISIP plānoto, redzams, ka kopumā būtiskas izmaiņas nav plānotas. Jāņem vērā, ka 1.1. attēlā nav parādīts ISIP pārdalošais maksājums. Kopumā KLP SP 2023 – 2027 ar ISIP maksājumu ir ieviestas papildus šādas izmaiņas:

1. ISIP pamatlīkme 2023. gadā plānota 88 eiro/ha, bet 11 Latvijas novados (Alūksnes, Augšdaugavas, Balvu, Cēsu, Gulbenes, Krāslavas, Ludzas, Madonas, Rēzeknes, Smiltenes un Valkas) saimniekojošajiem piemēros papildu piemaksu 10 eiro/ha. Tie ir novadi, kuros veģetācijas perioda ilgums ir īsāks par 195 dienām un

lauksaimniecības zemes kvalitatīvais vērtējums ir mazāks nekā 38 balles, kā arī novadi, kas robežojas ar ES trešajām valstīm.

2. Lai veicinātu proporcionālāku atbalsta sadalījumu par labu mazām un vidēji lielām saimniecībām ar zemākiem ienākumiem, par ISIP atbalsttiesīgo platību no 3,01 līdz 100 ha automātiski tiek piešķirts pārdalošais ISIP, strukturējot to šādi:
 - ✓ 1-3,00 ha – nemaksā;
 - ✓ 3,01-30,00 ha – 53 EUR/ha;
 - ✓ 30,01-100,00 ha – 12 EUR/ha;
 - ✓ virs 100 ha – nemaksā.
3. ISIP maksājumam ir noteikti griesti, lai nodrošinātu taisnīgāku maksājumu sadali. Maksimālā atbalsta summa – 100 000 eiro. Summu, kas pārsniedz 100 000 eiro, samazina par 100%, taču pirms griestu piemērošanas no ISIP summas tiks atņemtas visas lauksaimnieka deklarētās, ar lauksaimniecisku darbību saistītās algas, tostarp ar nodarbināšanu saistītie nodokļi un sociālās iemaksas.

Kopumā salīdzinot laika periodu no 2015. – 2022. gadam un KLP SP 2023 – 2027 redzams, ka jaunajā plānošanas periodā ISIP maksājums sekmē taisnīgāku ienākumu sadali starp lielām un mazām saimniecībām.

Lai uzlabotu KLP ekoloģiskos rādītājus, no 2015. gada tika ieviests jauns **maksājums par klimatom un videi labvēlīgu lauksaimniecības praksi jeb zaļināšanas maksājums (ZAL)**. Zaļināšanas maksājuma mērķis bija palielināt lauksaimnieku ieguldījumu vides stāvokļa uzlabošanā. Zaļināšanas maksājumu piešķir lauksaimniekam, kuri bija tiesīgi saņemt VPM un veica lauksaimniecības prakses, kas labvēlīgas klimatam un videi:

1. kultūraugu dažādošanu;

- Ja aramzeme 10-30 ha, tad:
 - ✓ tajā audzē vismaz 2 kultūras;
 - ✓ galvenā kultūra neaizņem vairāk par 75%.
- Ja aramzeme vairāk kā 30 ha, tad:
 - ✓ tajā audzē vismaz 3 kultūras;
 - ✓ galvenā kultūra neaizņem vairāk par 75%;
 - ✓ 2 galvenās kultūras neaizņem vairāk par 95%.

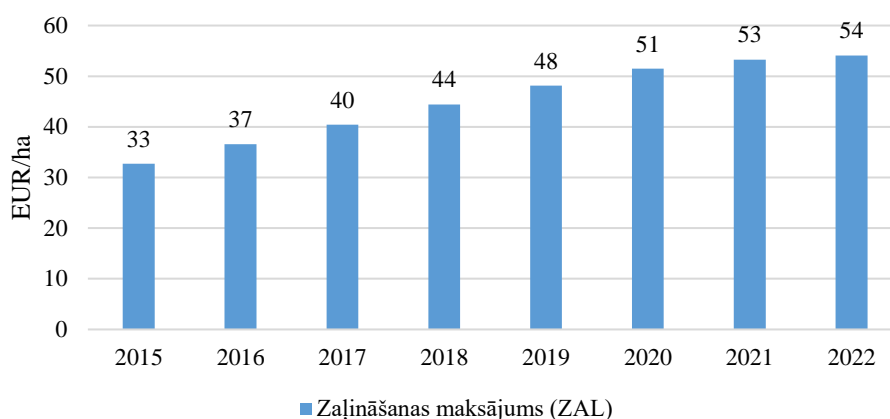
2. ilggadīgo zālāju saglabāšanu;

- Saimniecībā nedrīkst uzart ekoloģiski jutīgos zālājus – ES nozīmes biotopus - identificēti LAD lauku bloku kartēs;
- Valsts līmenī noteikta ilggadīgo zālāju saglabāšanas prasība (nevar samazināties par vairāk kā 5% salīdzinot ar 2012.gadu);

3. ekoloģiski nozīmīgu platību uzturēšanu;

- Ja saimniecības aramzeme ir vairāk nekā 15 ha, jānodrošina vismaz 5% atbilstošs ha skaits kā ekoloģiski nozīmīgas platības.

Ņemot vērā bioloģiskās lauksaimniecības sistēmas vispārēji atzīto labvēlīgo ietekmi uz vidi, lauksaimnieki, kuri ievēroja Padomes Regulā (EK) Nr. 834/2007 paredzētos nosacījumus, zaļināšanas maksājumu saņēma automātiski. ZAL atbalsta likmes ir parādītas 1.2. attēlā. KLP SP 2023 – 2027 ZAL maksājums netiks maksāts.

1.2.att. Zaļināšanas maksājuma atbalsta likme no 2015. līdz 2022. gadam, EUR/ha

Avots: autoru veidots

Tā vietā KLP SP 2023 – 2027 ZAL prasības tiek iekļautas septiņos eko - shēmu atbalsta veidos, tādējādi pastiprinot nosacījumu sistēmas prasības (skat. 1.1. tabulu).

1.1. tabula Eko – shēmu atbalsta veidi un atbalsta likmes KLP SP 2023 – 2027

Atbalsta shēmas veids	Plānotā likme*, EUR/vien.	
	2023. gadā	2027. gadā
Atbalsts par vidi un klimatam labvēlīgu lauksaimniecības praksi (kultūraugu dažādošana, augu segums)	43	43
Ekoloģiski nozīmīgas platības	no 50 līdz 212	no 50 līdz 212
Ekoloģiski nozīmīgas platības pamatkaļķošana	65	65
Saudzējošā lauksaimniecības prakse	15	15
Slāpekļa un amonjaka emisiju, un piesārņojumu mazinošas lauksaimniecības prakses (šķidrmēsļu iestrāde un precīzā minerālmēsļu un AAL izkliede)	no 20 līdz 31	no 20 līdz 31
Zālāju saglabāšanas veicināšana	70	70
Agro – ekoloģijas prakses bioloģiskās saimniecībās (kultūraugu dažādošana, augu segums)	56	56

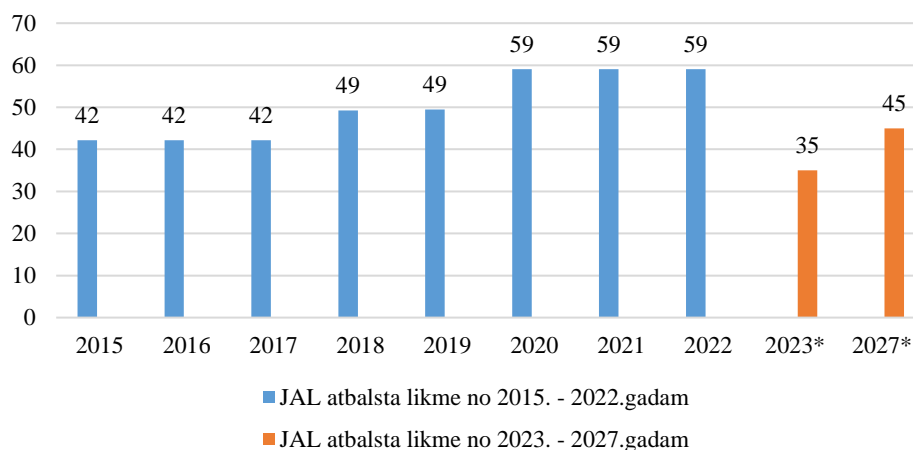
*Jaņem vērā, ka faktiski izmaksātā likme var atšķirties no plānotās. Tas atkarīgs no iesniegto iesniegumu skaita un apstiprinātajam vienībām.

Avots: autoru veidots

Eko - shēmas paredz tādas videi un klimatam labvēlīgas lauksaimniecības prakses kā kultūraugu dažādošana, augsnes seguma nodrošināšana lielākajā daļā saimniecības aramzemes platības ziemas periodā, minimālu augsnes apstrādi vai tiešo sēju un joslu apstrādi, ekoloģisko nozīmīgu platību izveidi, precīzu mēslojuma un augu aizsardzības līdzekļu lietošanu, tiešo šķidrmēsļu iestrādi un dabīgo zālāju saglabāšanu. Tie ir specifiski mērķēti atbalsta veidi, ar kuru palīdzību vajadzētu sasniegt EK izvirzītos klimata pārmaiņu samazināšanas, vides saglabāšanas un bioloģiskās daudzveidības veicināšanas mērķus.

Maksājums **gados jaunajiem lauksaimniekiem** (JAL) bija noteikts kā obligāts maksājums ar mērķi veicināt paaudžu maiņu. Maksājumu piešķīra jaunajiem lauksaimniekiem, kuri nebija vecāki par 40 gadiem un kuri savas saimniecības bija izveidojuši pēdējo 5 gadu laikā. JAL atbalsts tika izmaksāts par pirmās dibinātās lauku saimniecības VPM ha, kas nepārsniedz 90 ha. JAL maksājuma ilgums nevarēja pārsniegt

piecus gadus. JAL atbalsta likmes no 2015. – 2022. gadam un no 2023. – 2027. gadam ir parādītas 1.3. attēlā.

* provizoriskas atbalsta likmes

1.3.att. JAL atbalsta likme no 2015. – 2022. gadam un provizoriskā atbalsta likme KLP SP 2023-2027

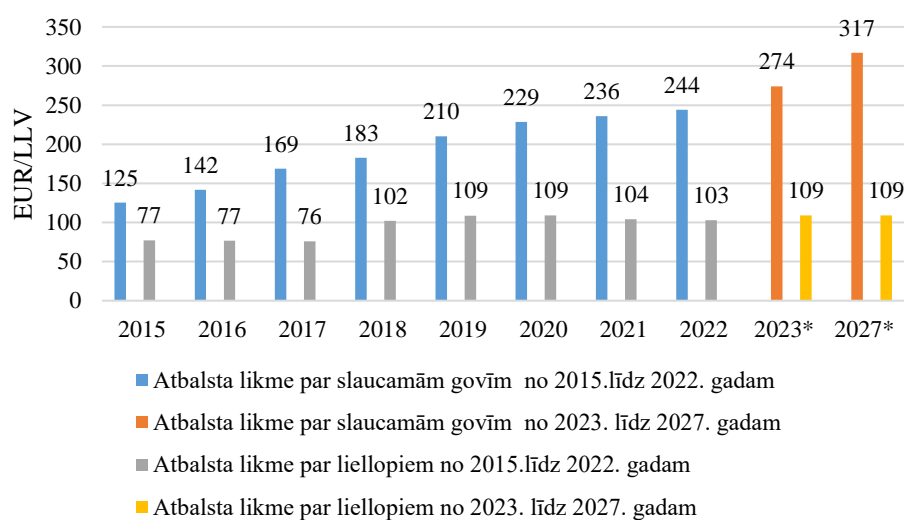
Avots: autoru veidots

Pēc 1.3. attēla datiem redzams, ka laika periodā no 2015. – 2022. gadam atbalsta likme jauno lauksaimnieku atbalstam ir ar augošu tendenci, bet jaunajā KLP SP no 2023. gada JAL maksājuma likme ir samazināta par 41%, turklāt līdz 2027. gadam to ir plānots palielināt par 10%, vērtējot pret 2023. gada atbalsta likmi. Pozitīvi, ka KLP SP 2023-2027 ir veiktas izmaiņas JAL atbalsta saņemšanas nosacījumos. Noteikumi nosaka, ka ienākumu papildatbalstu gados jauniem lauksaimniekiem var saņemt gan fiziskas personas, gan juridiskas personas **par savas pirmās lauku saimniecības** (t.sk. pārņemtās) platību, kas nepārsniedz 150 ha un ir atbalsttiesīga ISIP. Iepriekš atbalstu izmaksāja par pirmajiem 90 ha LIZ. KLP SP 2023-2027 **ir papildināti nosacījumi par lauksaimniecības izglītību**. Noteikumi nosaka, ka līdz 1.augustam gadā, kad pirmo reizi piesakās JAL, jaunais lauksaimnieks ir apguvis lauksaimniecības zināšanu pamatkursus (vismaz 160 stundas) vai ieguvis augstāko vai vidējo profesionālo lauksaimniecības izglītību, kurā apgūti lauksaimniecības priekšmeti (320 stundas). Prasība par izglītību attiecas vienīgi uz tiem, kuri 2023.gadā pirmo reizi pretendē uz JAL. Par apgrūtināšiem nosacījumiem saņemt JAL atbalstu laika periodā no 2015. – 2022. gadam un no 2023. gada līdz 2027. gadam ir uzskatāmi nemainīgie nosacījumi, kuri nosaka maksimālo 5 gadu JAL atbalsta saņemšanas termiņu (**īpaši akcentējot nosacījumu, ka JAL pirmo reizi pieteikts vismaz 5 gadu laikā pēc pirmās lauku saimniecības dibināšanas un to, ka JAL 5 gadu izmaksas periodā tiek ieskaitīti arī tie gadi, kad JAL nav pieteikts vai ir noraidīts) un pirmās saimniecības dibināšanas nosacījums (īpaši nosacījums par lauksaimnieciskās darbības ieņēmumu reģistrāciju VID un reģistrētajiem dzīvniekiem LDC).**

Mazo lauksaimnieku atbalsta shēmas maksājums (MLS) bija vienkāršots ikgadējs tiešais maksājums **500 EUR apmērā** par saimniecību, un tas aizstāja VPM, ZAL, JAL un BSA maksājumus (izņemot pārejas posma valsts atbalstu). Pieteikties šim maksājumam varēja tikai vienu reizi līdz 2015. gada 9. jūnijam, savukārt atteikties no šī maksājuma varēja jebkurā brīdī. KLP SP 2023-2027 atbalsta apmērs nav mainījies, bet ir mainījušies atbalsta saņemšanas nosacījumi. Attiecīgi jaunajā plānošanas periodā no 2023. gada MLS var pieteikties jebkurā gadā, atteikties un pieteikties atkārtoti, pa gadiem mainot izvēli starp MLS un vispārējo atbalsta shēmu un atpakaļ. Arī pirmajā gadā pieteiktā platība var tikt mainīta.

Brīvprātīgi saistītā atbalsta (BSA) mērķis bija risināt noteiktas grūtības 13 sektoros, atbalsts kuriem ir atzīts par nozīmīgu ekonomisku, sociālu vai vides apstākļu dēļ. Brīvprātīgu saistīto atbalstu varēja saņemt lauksaimnieks, ja tas līdz kārtējā gada 22. maijam Lauku atbalsta dienestā iesniedza (LAD) vienoto iesniegumu (VPM), norādot izvēlēto brīvprātīgā saistītā atbalsta veidu. Latvijā BSA lopotības jomā izmaksāja par slaucamām govīm (SSG); par kazām (SKZ); par liellopiem (SLM) un aitām (SAI). Atbalsta likme par dzīvnieku kārtējā gadā tika aprēķināta, dalot attiecīgā BSA pieejamo atbalsta apjomu ar to dzīvnieku skaitu, kas atbilst BSA saņemšanas nosacījumiem.

Lai saņemtu BSA par dzīvniekiem bija jāizpilda identificēšanas un reģistrēšanas prasības, jābūt reģistrētiem un apzīmētiem un par tiem jābūt sniegtai informācijai normatīvajos aktos par lauksaimniecības dzīvnieku, to ganāmpulku un novietņu reģistrēšanu noteiktajā kārtībā un jāizpilda MK Nr.126 “Tiešo maksājumu saņemšanas nosacījumi lauksaimniekiem” noteiktās atbalsta saņemšanas prasības. BSA atbalsta likmes par slaucamām govīm un par liellopiem ir parādītas 1.4. attēlā.

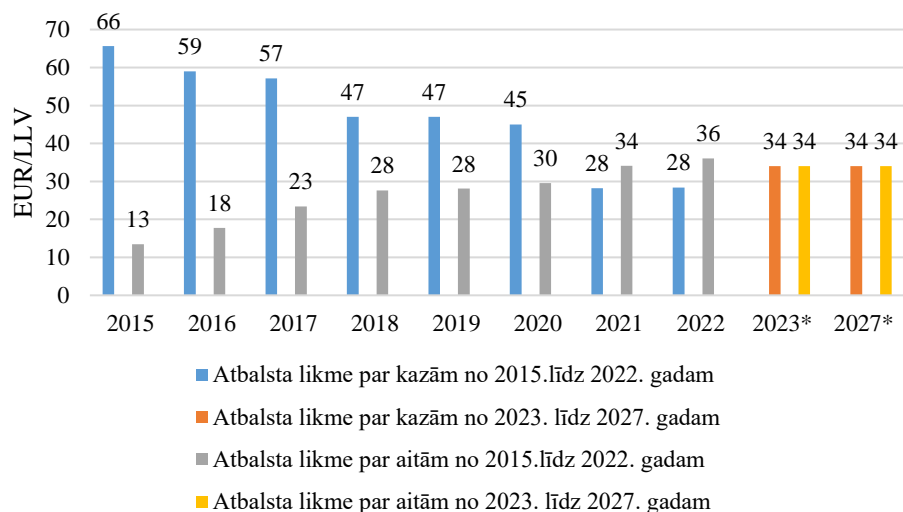
* provizorisks atbalsta likmes

1.4.att. BSA likmes par slaucamām govīm un liellopiem no 2015. līdz 2022. gadam un SA likmes KLP SP 2023- 2027, EUR/LLV

Avots: autoru veidots

Pēc 1.4. attēla datiem var secināt, ka atbalsta likme par slaucamām govīm ir bijusi ar augošu tendenci visā plānošanas periodā, sasniedzot 2022. gadā 244 EUR par liellopu vienību. Arī jaunajā plānošanas periodā tiek plānots šo atbalsta likmi ik gadu palielināt, 2027. gada sasniedzot 317 EUR par liellopu vienību. Savukārt par liellopiem plānots, ka atbalsta likme paliks bez ievērojamām izmaiņām un arī atbalsta saņemšanas nosacījumi nemainīsies. Savukārt atbalsta nosacījumos par slaucamām govīm ir noteikts lielāks izslaukums - 80% no 2019.gada kopējā pārraudzības izslaukuma (izslaukums no govīs 6300 kilogramu vai govij bioloģiskās turēšanas apstākļos, Latvijas brūnai un zilai – 4650 kilogramu). Citi BSA nosacījumi par slaucamām govīm KLP SP 2023-2027 ir palikuši nemainīgi.

Atbalsta likmes par aitām un kazām no 2015. līdz 2022. gadam un SA likmes KLP SP 2023-2027 parādītas 1.5. attēlā.

*provizorisks atbalsta likmes

1.5.att. BSA likme par aitām un BSA par kazām no 2015. līdz 2022. gadam un SA likmes KLP SP 2023-2027, EUR/LLV

Avots: autoru veidots

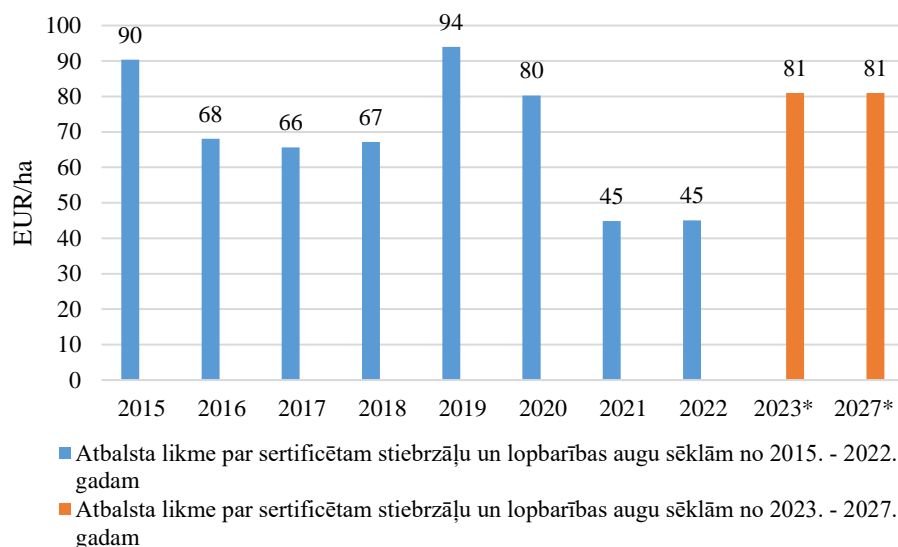
No 1.5. attēla datiem redzams, ka atbalsta likme pa gadiem par aitām nedaudz palielinās, savukārt atbalsta likme par kazām ir ar lejupejošu tendenci. Jaunajā plānošanas periodā atbalsta likme par aitām un kazām tiek plānota 34 EUR/LLV. Atbalsta saņemšanas nosacījumi jaunajā plānošanas periodā ir palikuši nemainīgi.

Augkopības jomā BSA bija noteikts par cietes kartupeļiem (SKC), par sertificētas sēklas kartupeļiem (SKC); par sertificētam stiebrzāļu un lopbarības augu sēklām (SSA), par sertificētu labības sēklu (SLS), par miežiem (SMI), par vasaras rapsi un ripsi (SVR), par dārzeniņiem (SDA), par augļiem un ogām (SAU) un par proteīnaugiem (SAP). Atbalsta likme par BSA platībām kārtējā gadā tika aprēķināta, dalot attiecīgā BSA maksimālo atbalsta apjomu ar atbalsttiesīgo hektāru skaitu.

KLP SP 2023-2027 tiek turpinātas visas iepriekš minētās BSA shēmas. BSA par proteīnaugiem ir saīsināts atbalsttiesīgo kultūraugu saraksts, jo par daļu no proteīnaugiem var saņemt atbalstu no 2. eko shēmas ar līdzvērtīgu likmi, kā arī ieviesta jauna SA intervence par populācijas rudziem.

Lai saņemtu BSA augkopības jomā katru gadu līdz 22. maijam LAD bija jāiesniedz vienoto iesniegumu, norādot izvēlēto brīvprātīgā saistītā atbalsta veidu, kā arī jāizpilda MK Nr.126 "Tiešo maksājumu saņemšanas nosacījumi lauksaimniekiem" noteiktās atbalsta saņemšanas prasības.

BSA atbalsta likmes par sertificētu stiebrzāļu un lopbarības augu sēklām no 2015. – 2022. gadam un SA atbalsta likmes no 2023. – 2027. gadam parādītas 1.6. attēlā.

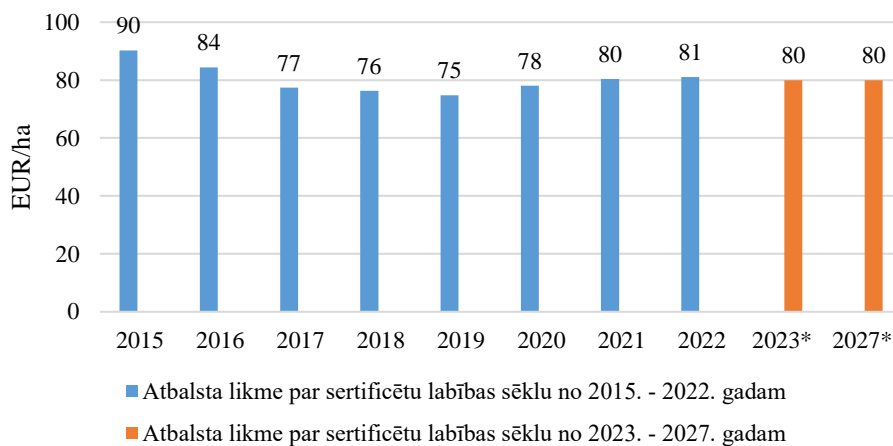
*provizoriskas atbalsta likmes

1.6.att. BSA likmes par sertificētu stiebrzāļu un lopbarības augu sēklām no 2015. līdz 2022. gadam un SA likmes KLP SP 2023-2027, EUR/ha

Avots: autoru veidots

Pēc 1.6. attēla datiem redzams, ka atbalsta likmes ir bijušas mainīgas. Zemākās atbalsta likmes ir bijušas 2021. un 2022. gadā – 45 EUR/ ha, bet augstākā atbalsta likme 94 EUR/ ha 2019. gadā. Jaunajā plānošanas periodā atbalsta likme ir paredzēta nemainīga 81 EUR/ ha. Atbalsta saņemšanas nosacījumi ir palikuši nemainīgi.

BSA atbalsta likmes par sertificētu labības sēklu no 2015. – 2022. gadam un SA atbalsta likmes no 2023. – 2027. gadam parādītas 1.7. attēlā.

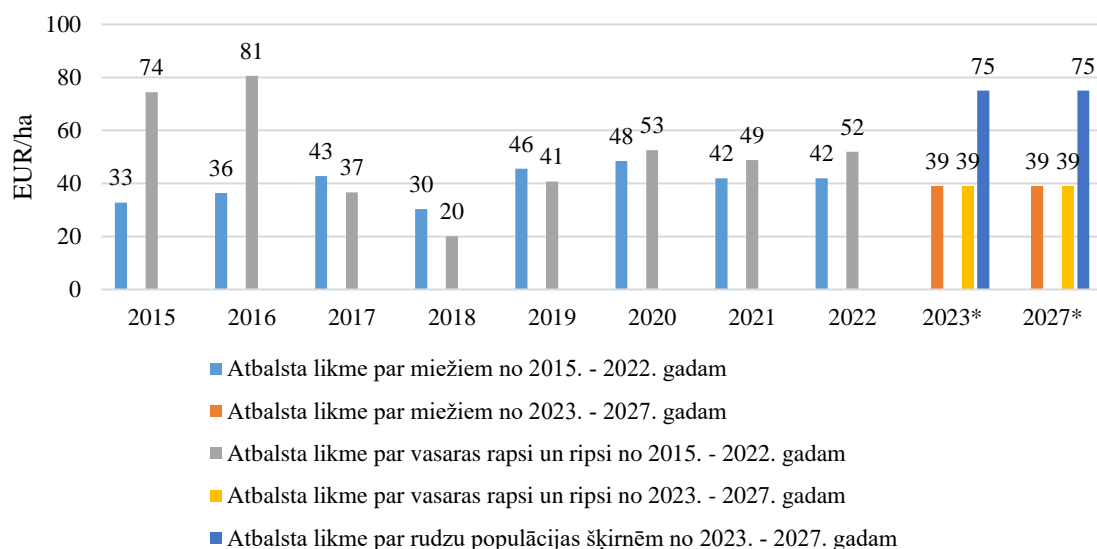
*provizoriskas atbalsta likmes

1.7.att. BSA likmes par sertificētu labības sēklu no 2015. līdz 2022. gadam un SA likmes KLP SP 2023-2027

Avots: autoru veidots

Pēc 1.7. attēla datiem redzams, ka atbalsta likmes apmērs pa gadiem ir bijis mainīgs, zemākā atbalsta likme 70 EUR/ ha ir bijusi 2018. gadā, bet augstākā likme 90 EUR/ ha - 2015. gadā. Vidējā astoņu gadu perioda likme ir bijusi 78 EUR/ ha par sertificētu labības sēklu. Jaunajā plānošanas periodā tiek paredzēts, ka atbalsta likme būs konstanta vērtība - 80 EUR/ ha, kas ir par 22 % mazāk nekā iepriekšējā plānošanas periodā vidējā atbalsta likme. Atbalsta saņemšanas nosacījumi jaunajā plānošanas periodā ir palikuši nemainīgi.

BSA par miežiem un par vasaras rapsi (*Brassica napus subsp. napus f. annua*) un ripsi (*Brassica rapa*), lauksaimnieki varēja saņemt, ja viena vai vairāku lauku kopējā atbalsttiesīgā platība bija vismaz 1 ha. Lauka ietvaros nevarēja pretendēt uz citu BSA par platību. KLP SP 2023-2027 ir ieviests jauns SA maksājums par rudzu populācijas šķirnēm. BSA atbalsta likmes par miežiem un par vasaras rapsi un ripsi no 2015. – 2022. gadam un SA atbalsta likmes no 2023. – 2027. gadam parādītas 1.8. attēlā.

*provizoriskas atbalsta likmes

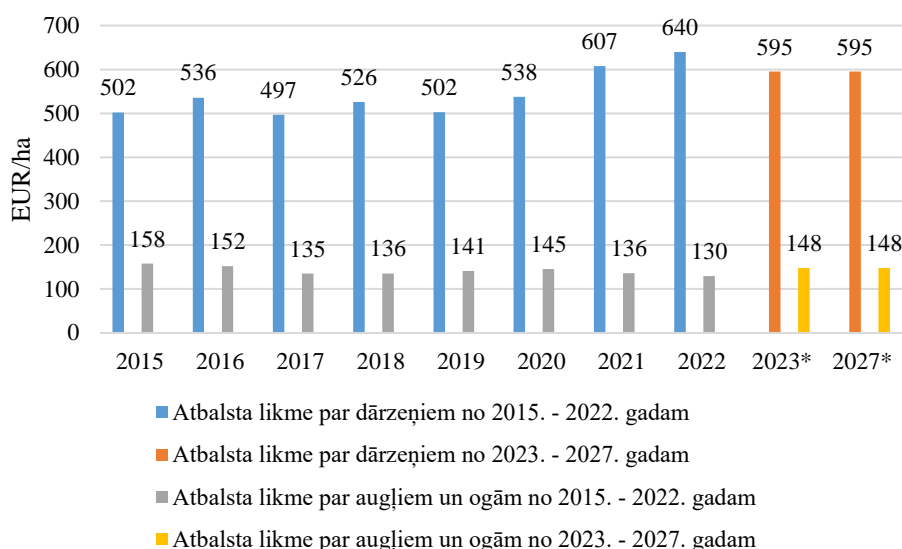
1.8.att. BSA likmes par miežiem un par vasaras rapsi un ripsi no 2015. līdz 2022. gadam un SA likmes no 2023. līdz 2027. gadam

Avots: autoru veidots

Vērtējot atbalsta likmes par miežiem un vasaras rapsi un ripsi var secināt, ka atbalsta likmes ik gadu ir bijušas mainīgas. Jaunajā plānošanas periodā tiek paredzēts atbalsta likmju samazinājums un konstanta atbalsta likmes vērtība ik gadu. No 2023. gada ir ieviests jauns maksājums par rudzu populācijas šķirnēm. Atbalsta likme ir gandrīz 2 reizes lielāka nekā par miežiem, vasaras rapsi un rapsi. Atbalsta saņemšanas nosacījumi jaunajā plānošanas periodā par miežiem un par vasaras rapsi un rapsi ir palikuši nemainīgi, bet lai saņemtu atbalstu par rudzu populācijas šķirnēm, ir nepieciešamas izpildīt šādus nosacījumus:

- 1) attiecīgajā platībā tiek iesētas un audzētas rudzu populācijas šķirnes, kuras kārtējā gada 15. martā ir iekļautas Lauksaimniecības augu sugu šķirņu kopējā katalogā;
- 2) lauksaimnieks var nodrošināt sertificētas sēklas izcelsmes apliecinājumu, kas apliecina šķirni un sertificētas sēklas iegādi pēdējo četru gadu laikā;
- 3) kārtējā gadā ir noslēgts rudzu populācijas šķirņu piegādes līgums ar maizes ražotāju vai graudu pārstrādātāju, kam noslēgts līgums ar maizes ražotāju;
- 4) kopējā atbalsttiesīgā platība nav mazāka par 1 ha, un tā ir pieteikta ISIP;
- 5) attiecīgā platība nav pieteikta citam saistītajam ienākumu atbalstam par platībām.

BSA atbalsta likmes par dārzeniņiem un par augļiem un ogām no 2015. – 2022. gadam un SA atbalsta likmes no 2023. – 2027. gadam parādītas 1.9. attēlā.

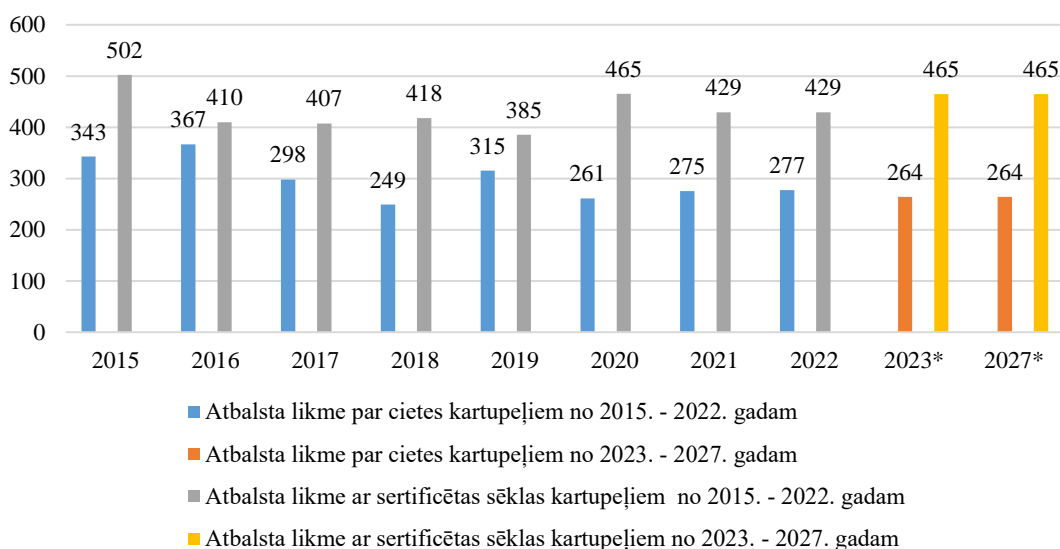
*provizoriskas atbalsta likmes

1.9.att. BSA likmes par dārzeņiem un par augļiem un ogām no 2015. līdz 2022. gadam un SA likmes no 2023. līdz 2027. gadam

Avots: autoru veidots

Kā redzams 1.9. attēlā, atbalsta likme par dārzeņiem ir bijusi mainīga, bet jaunajā plānošanas periodā tā ir plānota nemainīga. Salīdzinot 2023./2022. gadu atbalsta likmes samazinājums plānots par 7%, savukārt atbalsta likme par augļiem un dārzeņiem laika periodā no 2015. – 2020. gadam ik gadu samazinās. Jaunajā plānošanas periodā atbalsta likme tiek plānota nemainīga ik gadu 148 EUR/ ha, kas ir par 14% lielāka nekā 2022. gadā. Jaunajā plānošanas periodā atbalsta saņemšanas nosacījumi ir palikuši nemainīgi. SA atbalstam par dārzeņiem ir papildināts atbalsttiesīgo kultūraugu saraksts.

BSA atbalsta likmes par cietes kartupeļiem un par sertificētas sēklas kartupeļiem no 2015. – 2022. gadam un SA atbalsta likmes no 2023. – 2027. gadam parādītas 1.10. attēlā.

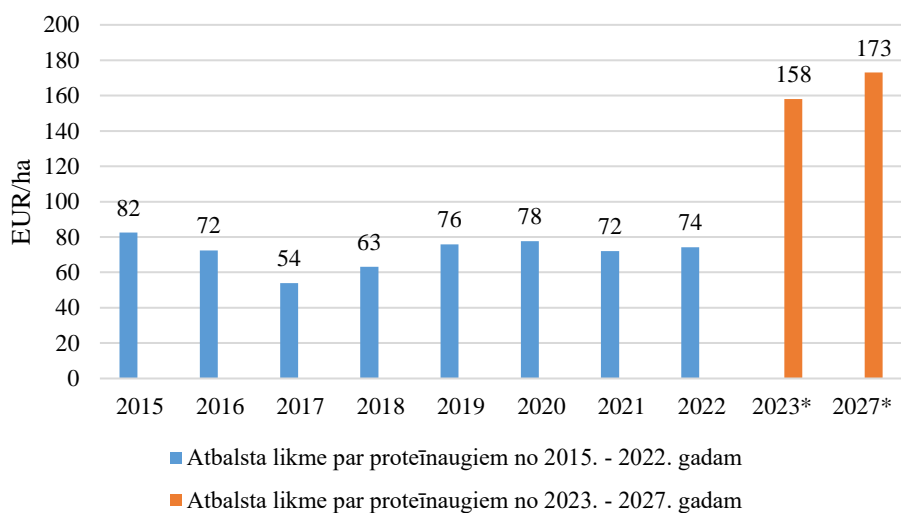
*provizoriskas atbalsta likmes

1.10.att. BSA atbalsta likmes par cietes kartupeļiem un par sertificētas sēklas kartupeļiem no 2015. – 2022. gadam un SA atbalsta likmes no 2023. – 2027. gadam

Avots: autoru veidots

Kā redzams 1.10. attēlā, BSA likmes par cietes kartupeļiem un par sertificētas sēklas kartupeļiem ir bijušas mainīgas. Jaunajā plānošanas periodā SA likmēm ir konstanta vērtība. Salīdzinot 2023. gada atbalsta likmi ar 2022. gadu par cietes kartupeļiem atbalsta apmērs uz 1 ha ir plānots samazināt par 5%, bet par sertificētas sēklas kartupeļiem atbalsta apmērs plānots, ka palielinās par 8%. Jaunajā plānošanas periodā atbalsta saņemšanas nosacījumi par cietes kartupeļiem un par sertificētas sēklas kartupeļiem ir palikuši nemainīgi.

BSA atbalsta likmes par proteīnaugiem no 2015. – 2022. gadam un SA atbalsta likmes no 2023. – 2027. gadam parādītas 1.11. attēlā.

*provizoriskas atbalsta likmes

1.11.att. BSA atbalsta likmes par proteīnaugiem no 2015. – 2022. gadam un SA atbalsta likmes no 2023. – 2027. gadam

Avots: autoru veidots

Pēc 1.11. attēla datiem redzams, ka atbalsta likme ir bijusi mainīga, bet jaunajā plānošanas periodā to ir plānots būtiski palielināt. Jaunajā plānošanas periodā galvenās izmaiņas atbalsta saņemšanas nosacījumos ir saistāmas ar atsevišķu kultūraugu izņemšanu (*lupīna, vīķi, lucerna, austrumu galega, sarkanais āboliņš, bastarda āboliņš un baltais āboliņš*) no BSA par proteīnaugiem.

Kopsavilkums

KLP SP 2023- 2027 periodā VPM ir aizstāts ar ilgtspēju sekmējošu ienākumu papildatbalstu (ISIP), kā arī ir ieviests jauns pārdalošais ienākumu papildatbalsts, ko var saņemt piesakoties uz ISIP. ZAL maksājums KLP SP 2023- 2027 vairs netiks izmaksāts. Ir ieviests jauns maksājuma veids - eko shēmas. Eko shēmas ietvaros ir ieviesti detalizēti 7 specifiski mērķēti atbalsti, ar kuru palīdzību vajadzētu sasniegt EK izvirzītos klimata pārmaiņu samazināšanas, vides saglabāšanas un bioloģiskās daudzveidības veicināšanas mērķus. JAL maksājuma nosacījumi KLS SP 2023– 2027 ir palikuši nemanīgi, bet kopējā atbalsta likme ir samazināta. MLS atbalsta apmērs ir paliecis nemainīgs, bet ir mainīti atbalsta saņemšanas nosacījumi. Attiecīgi uz MLS atbalstu var pieteikties jebkurā gadā, atteikties un pieteikties atkārtoti, pa gadiem mainot izvēli starp MLS un BISS un atpakaļ. Arī pirmajā gadā pieteiktā platība var tikt mainīta. Jaunajā plānošanas periodā BSA ir pārsaukts par SA. No 2023. gada SA ir plānots 14 sektoros līdzšinējo 13 sektoru vietā. Jauns saistītais atbalsts tiks ieviests par populācijas šķirnes rudziem, lai saglabātu Latvijas tradicionālās rupjmaizes cepšanas tradīcijas. Starp BSA veidiem plānots, ka atbalsta likme no 2023. gada samazināsies SA par cietes kartupeļiem, par miežiem un par vasaras rapsi

un ripsi, bet nemainīga likme paliks SA par sertificētu labības sēklu. Pārējos SA atbalsta veidos ir plānots atbalsta palielinājums.

1.2.Latvijas lauku saimniecības un to saņemtie tiešie maksājumi 2015.-2022.g.

1.2.1.Kopējās tendences saimniecību struktūrā ņemot vērā kopējo TM īpatsvaru

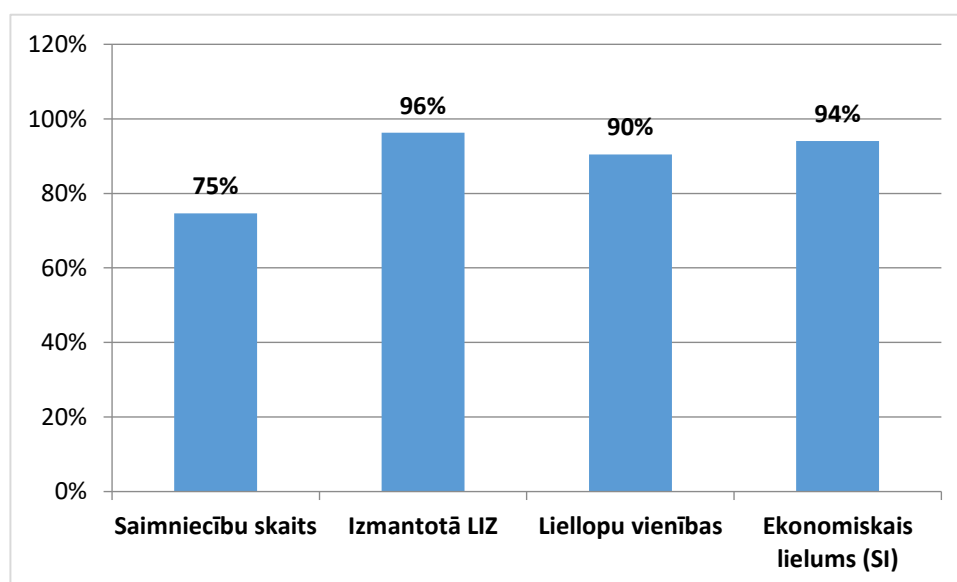
Par kopējo situāciju Latvijas lauku saimniecībās liecina CSP lauksaimniecības skaitīšanas dati. Jaunākā skaitīšana tika veikta 2020.gadā, un tās rezultātus varam salīdzināt ar 2016.gadā veikto lauku saimniecību struktūras apsekojumu.

Lai varētu novērtēt, kādu daļu no visām saimniecībām veido TM saņēmēji, ir veikta unikālo saimniecību – maksājumu saņēmēju atlase un iegūtie rezultāti apkopoti 2.pielikuma 1.tabulā. Šajā tabulā TM saņēmēju dati ir apkopoti tikai par tiem gadiem (sākot no 2015.g.), kuros notikusi skaitīšana vai struktūras apsekojums.

No apkopotajiem datiem var secināt, ka Latvijā turpinās tendence palielināties izmantotās LIZ platībai, lai arī kopš 2016.gada tās palielinājums ir neliels – tikai par 2% četru gadu laikā. Palielinās kopējā SI (pieaugums 4 gadu laikā par 9%), savukārt lauksaimniecību dzīvnieku kopskaits, izteikts dzīvnieku vienībās (LLV), ir samazinājies par 5%. Saimniecību kopskaits, atbilstoši skaitīšanas datiem, ir samazinājies nedaudz – tikai par 1,4%, tomēr tas var būt saistīts ar uzskaites atšķirībām, jo salīdzinot ar 2013.gada struktūras apsekojumu, saimniecību skaits samazinājies par 20% jeb par 17 tūkst. saimniecībām.

Vidējā saimniecības **izmantotā LIZ** ir nedaudz palielinājusies, vienai saimniecībai apsaimniekojot 28,2 ha. Palielinājusies apsaimniekošanas intensitāte, par ko liecina SI pieaugums gan uz 1 ha LIZ gan uz LLV.

Savukārt TM saņēmēju salīdzinājums ar visām Latvijas lauku saimniecībām apkopots 1.12.attēlā.

1.12.att. TM saņēmēju īpatsvars salīdzinājumā ar visām lauku saimniecībām Latvijā 2020.gadā

Datu avots: Autoru apkopojums no CSP un LAD IS datiem

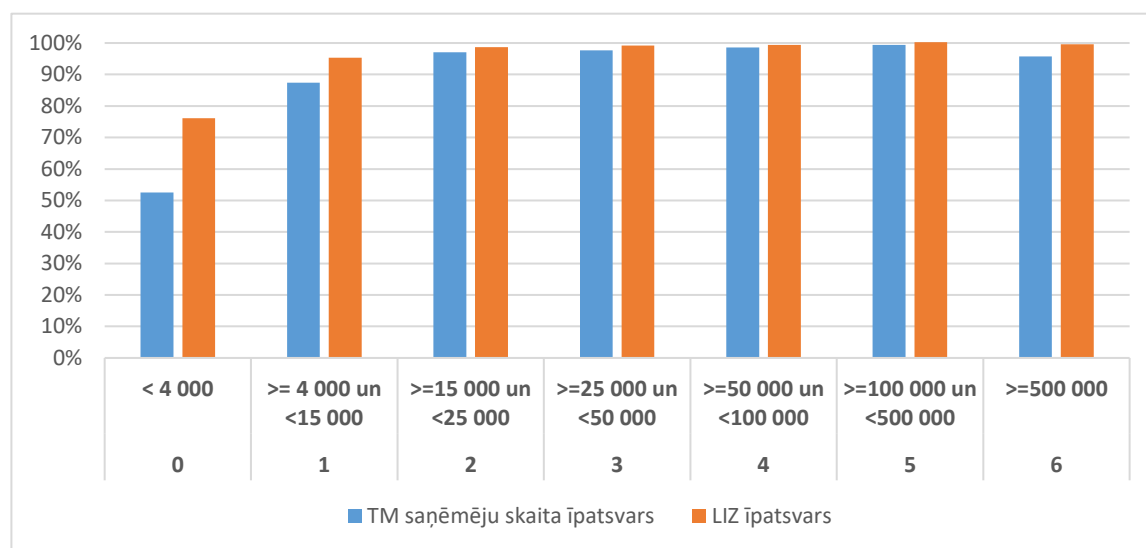
Maksājumu saņēmēji veido 75% no saimniecību kopskaita 2020.gadā, to skaits kopš 2016.gada samazinājies par 3,5 tūkst. Tomēr LIZ platību ziņā maksājumu saņēmēji veido 96% no visas izmantotās LIZ, kā arī tās saimniecības, par kurām ir pieejams SI un citi raksturlielumi, veido 94% no kopējās SI.

Salīdzinot TM saņēmējus ar visu saimniecību kopu, secināms, ka maksājumu saņēmēji vidēji ir lielāki, gan attiecībā uz izmantoto LIZ, gan ekonomisko lielumu (SI) un vidējo mājlopu skaitu. Tomēr lauksaimniecības intensitāte (SI uz LIZ ha) 2020.gadā maksājumu saņēmējiem bijusi pat par 2,3% zemāka nekā visās saimniecībās. Tas liecina, ka pastāv nozīmīga daļa saimniecību, kas nesaņem TM (2020.gadā – 17,5 tūkst. jeb 25% no lauku saimniecību skaita), lai arī nodarbojas ar lauksaimniecisko darbību. Tās vidēji ir mazas saimniecības – ar vidējo LIZ platību 4,2 ha un vidējo SI 4,5 tūkst. EUR. Tomēr zemes izmantošanas intensitātes ziņā tās vidēji neatpaliek no pārējām, kas liecina, ka starp tām ir arī intensīvi zemes apsaimniekotāji.

Vērtējot saimniecības dalījumā pa **ekonomiskā lieluma grupām** (2.pielikuma 2.tabula), redzams, ka no 2016. līdz 2020.gadam turpinājusies tendence palielināties lielo saimniecību skaitam, tomēr atšķirībā no iepriekšējā perioda, mazo un vidējo saimniecību skaits (grupās ar SI no 4000 līdz 50 000 EUR) ir samazinājies. Palielinājums ļoti mazo saimniecību grupā, iespējams, ir saistīts ar skaitīšanā pielietotu detalizētāku uzskaiti, iekļaujot tās saimniecības, kuras 2016.gada struktūrapsekojumā netika uzskaitītas.

Vienlaikus no šiem datiem redzams, ka arī lielo saimniecību skaits palielinājies krietni mazākā tempā, nekā laikā no 2013. līdz 2016.gadam.

Salīdzinot TM saņēmēju īpatsvaru saimniecību lieluma grupās (skat. 1.13.att.), redzams, ka vismazāko saimniecību grupā tas ir mazākais. Tiesa, jāņem vērā, ka saņēmēju skaitā ir iekļautas tikai tās saimniecības, kurām SI un citi rādītāji ir identificēti. Tādas 2020.gadā bija 45 130 jeb 88% no visiem TM saņēmējiem. Atlikušajiem 6,3 tūkst. saņēmēju vidējā TM summa ir nepilni 500 EUR gadā, tātad visdrīzāk tie būtu pieskaitāmi 0. un 1.saimniecību grupai. Tomēr atsevišķos gadījumos ir saņemtas lielākas summas, tādēļ mehāniski pieskaitīt kādai grupai tos nevar.

1.13.att. TM saņēmēju skaita un atbalstītās platības īpatsvars katrā saimniecību lieluma (SI) grupā 2020.gadā*

* iekļautas tās saimniecības, par kurām pieejami dati par ekonomisko lielumu

Datu avots: Autoru apkopojums no CSP un LAD IS datiem

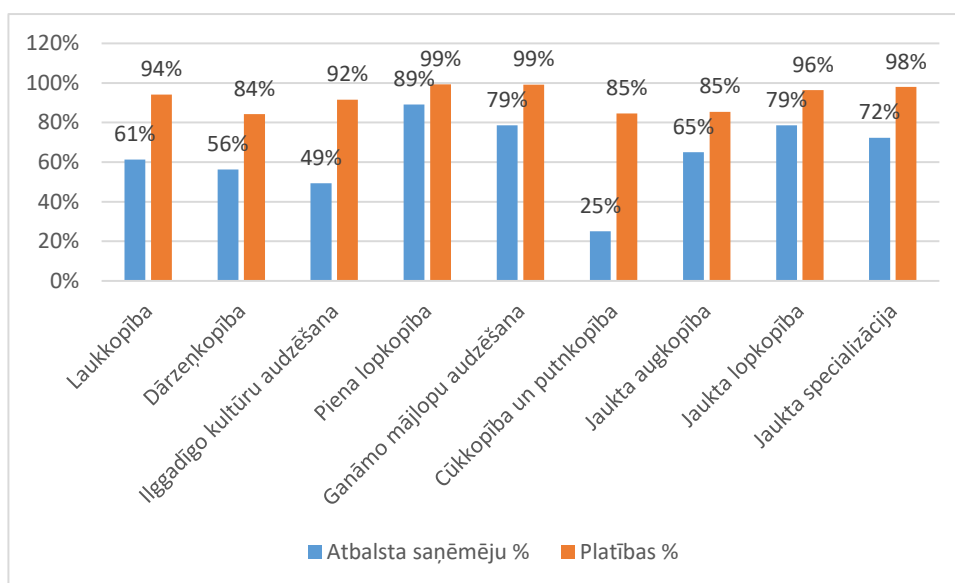
Visās lieluma grupās sākot no otrās, TM saņēmēju skaits pārsniedz 95% no attiecīgās grupas saimniecību skaita, bet atbalstītā platība pārsniedz 98% no kopējās LIZ platības šo grupu saimniecībās.

Saimniecību dalījums **pēc specializācijas** un atbilstoši saņemtie TM apkopoti 2.pielikuma 3.tabulā. No šī apkopojuma redzams, ka laikā no 2016. līdz 2020.gadam strauji palielinājies laukkopībā specializēto saimniecību skaits un īpatsvars (par 11,6 tūkst,

saimniecībām) un šīs saimniecības veido jau lielāko daļu jeb 59% no saimniecību kopskaita. Palielinājies arī ilggadīgo kultūru saimniecību (par 12%) un nespecializēto saimniecību (par 33%) skaits. Visos pārējos specializācijas veidos saimniecību skaits ir samazinājies. Tas liecina par strauji notiekošu pāreju uz augkopības nozarēm, jo nozīmīgi samazinās lopkopībā specializējušos saimniecību skaits un īpatsvars. Piena lopkopības saimniecību skaits samazinājies par 30%, ganāmo mājlopu – par 28%, bet cūkkopības un putnkopības saimniecību skaits par 56%. Arī jauktas lopkopības un jauktas specializācijas saimniecību skaits ir strauji samazinājies – attiecīgi par 62% un 29%. Tik izteikta pāreja uz augkopības specializācijas veidiem izpaužas tikai laikā kopš 2016.gada – iepriekš augkopības un lopkopības saimniecību attiecība būtiski nemainījās.

Izvērtējot saņemtos TM specializācijas grupās un to īpatsvaru (skat. 1.14.att.), var secināt, ka relatīvi vairāk TM nonākuši lopkopības saimniecībās – īpaši piena un ganāmo mājlopu specializācijas. Tajās ir augstāks TM īpatsvars gan saņēmēju skaita, gan saņemtās TM kopsummas ziņā. Turpretī, relatīvi vismazāk TM saņēmušas cūkkopības un putnkopības saimniecības – tikai 0,4% kopējo TM. Šajā saimniecību grupā ir izteikti zemākais TM saņēmēju īpatsvars kopskaitā.

Savukārt, atbalstītās izmantotās LIZ platības īpatsvars pret kopējo attiecīgajā specializācijas saimniecībās visās grupās pārsniedz 80%, bet zemākais tas ir dārzenkopības, kā arī cūkkopības un putnkopības saimniecībās – nepilni 85%, kas saistīts ar šo apakšnozaru specifiku. Savukārt augstākais atbalstīto platību īpatsvars ir piena un ganāmo mājlopu audzēšanā – 99%. Tas liecina, ka šajos virzienos atbalsta maksājumi ir kritiski svarīgi sekmīgai saimniecību darbībai.

1.14.att. TM saņēmēju skaita un atbalstītās platības īpatsvars pa saimniecību specializācijas virzieniem 2020.gadā*

* iekļautas tās saimniecības, par kurām pieejami dati par specializāciju

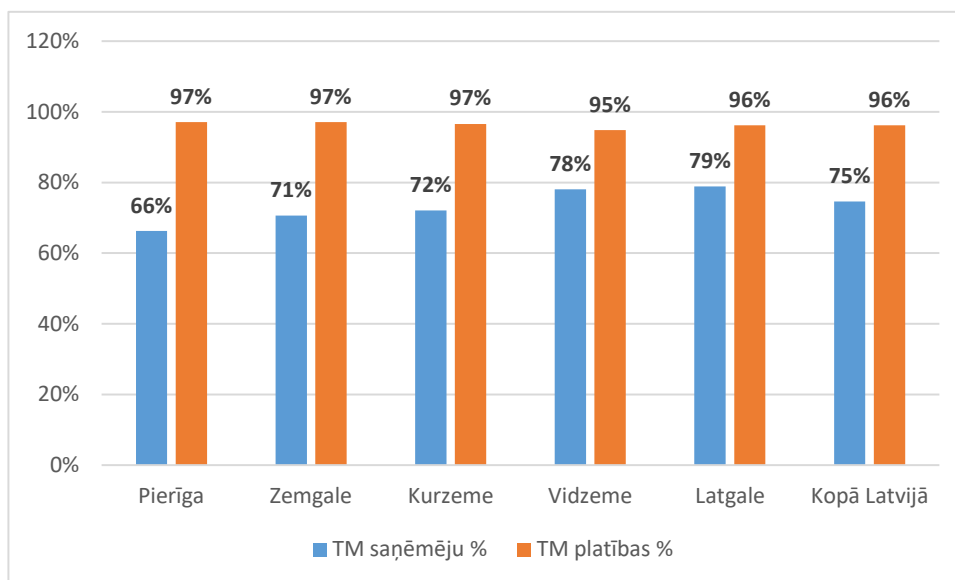
Datu avots: Autoru apkopojums no CSP un LAD IS datiem

Pēc saņemto **TM apjoma uz vienu saimniecību** līderos ir piena lopkopības saimniecības – 7,8 tūkst. EUR uz saimniecību (2020.), tām seko ganāmo mājlopu saimniecības ar 6,3 tūkst. EUR. Tas kopumā atbilst zemes platību attiecībai, jo vidēji lielākās LIZ platības starp TM saņēmējiem ir ganāmo mājlopu saimniecībās (53 ha), bet otras lielākās ir piena lopkopības saimniecībās (49,6 ha). Vismazākos TM vidēji saņem viena nespecializētā saimniecība, kuras vidējā platība TM saņēmējiem ir aptuveni 10 ha, bet izmantotā platība 7,8 ha.

Vērtējot lauku saimniecību **reģionālo struktūru** (2.pielikuma 4.tabula), var secināt, ka pārskata periodā tā nav būtiski mainījusies. Joprojām lielākais lauku saimniecību skaits ir Latgales reģionā, bet mazākais – Pierīgā. Dati par 2020.gada skaitīšanu norāda uz nelielu saimniecību skaita palielinājumu Pierīgas un Vidzemes reģionos, kā rezultātā saimniecību īpatsvars tajos ir kāpis par vienu procentpunktu. Pārējos reģionos saimniecību skaits nedaudz samazinājies. Turpretī, TM saņēmēju skaits 2020.gadā pret 2016.gadu ir samazinājies visos reģionos – straujākais procentuālais samazinājums (7%) ir Latgalē, bet lēnākais (2%) – Pierīgā. Šie dati var nebūt korekti salīdzināmi ar CSP datiem, sakarā ar izmaiņām apsekojumu metodikā.

Savukārt vismazākā kopējā LIZ platība ir Pierīgas reģionā, turklāt šis reģions ir vienīgais ar izmantotās LIZ platības samazinājumu 2020.gadā. Pārējos reģionos LIZ kopplatība palielinājusies. Straujākais kāpums ir Kurzemes reģionā, tādējādi šajā reģionā vidējā saimniecību platība ir panākusi Zemgali, kur iepriekš bija vidēji lielākās saimniecības. Savukārt vidēji mazākās saimniecības ir Latgales reģionā, kur atrodas vislielākās LIZ platības.

Vērtējot TM saņēmēju īpatsvaru Latvijas reģionos saimniecību kopskaitā (skat. 1.15.att.), redzams ka pastāv nozīmīgas reģionālas atšķirības. Šeit izmantoti dati par 2020.gadu, jo tad notika lauksaimniecības skaitīšana, līdz ar to dati ir korekti salīdzināmi.

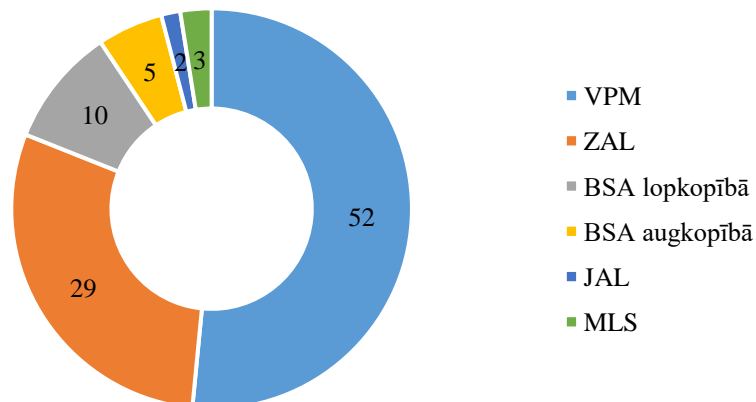
1.15.att. TM saņēmēju skaita un atbalstītās platības īpatsvars pret kopējo platību attiecīgajā Latvijas reģionā 2020.gadā

Datu avots: Autoru apkopojums no CSP un LAD IS datiem

Vismazākais TM saņēmēju īpatsvars ir Pierīgā – tikai 66% jeb divas trešdaļas saimniecību saņem maksājumus. Savukārt augstākais īpatsvars ir Latgales un Vidzemes reģionos. Savukārt, vērtējot atbalsta saņēmēju izmantotās LIZ platību, visos reģionos tas ir 95% vai augstāks. Nedaudz zemāks tas ir Vidzemes reģionā. Skaitliskie rādītāji par saimniecību un TM saņēmēju platībām reģionos apkopoti 2.pielikuma 5.tabulā.

1.2.2.Lauku saimniecību saņemtie TM

Latvijā 2015.–2021. gadā 65 414 lauku saimniecībām ir izmaksāti tiešie maksājumi 1 728 milj. EUR apmērā. No kopējā TM izmaksātā atbalsta 2015. – 2021. gadā vairāk kā pusi 52% jeb 890 milj. EUR veido vienotais platību maksājums (VPM) un 29% jeb 506 mij. EUR zaļināšanas maksājums (ZAL), skat 1.16. attēlu.

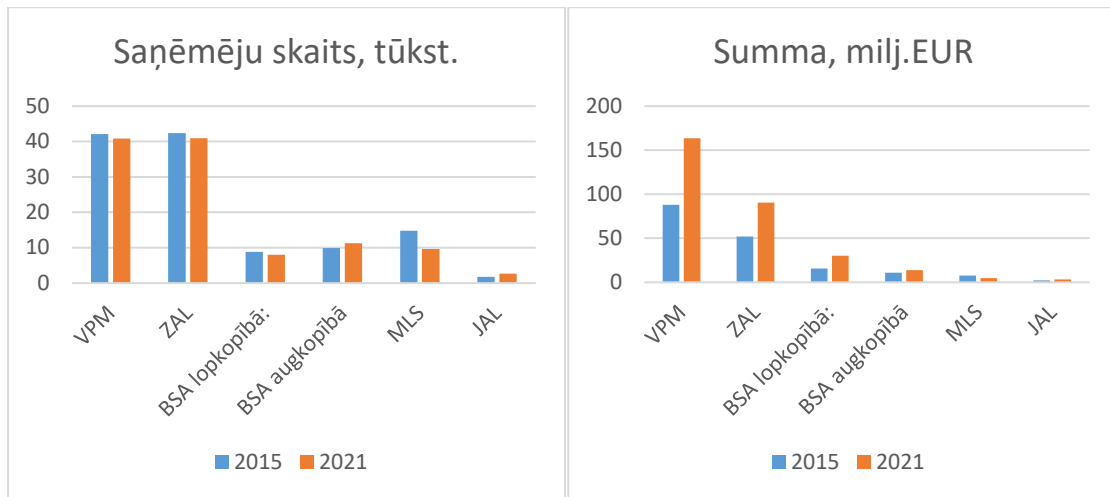

1.16.att. Izmaksātais TM apmērs pa TM veidiem laika periodā no 2015. – 2021. gadam, %

Avots: autoru veidots pēc LAD datiem

Lauku saimniecības varēja pieteikties uz brīvprātīgi saistīto atbalstu (BSA) gan lopkopībā, gan augkopībā. Laika periodā no 2015. - 2021. gadam BSA lopkopībā izmaksāti 166 milj. EUR jeb 10 % un BSA augkopībā 92 milj. EUR jeb 5 % no kopējās TM izmaksātās atbalsta summas. Lielākā daļa BSA lopkopībā ir izmaksāta par slaucamām govīm – 7 % jeb 125 milj. EUR, bet vismazāk par kazām 0,04% jeb 0,7 milj. EUR. Savukārt lielākā daļa no BSA augkopībā atbalsta summas ir izmaksāta par proteīnaugiem – 2% jeb 34 milj. EUR un miežiem - 1% jeb 23 milj. EUR. Parējās BSA augkopībā atbalsta kategorijās izmaksātais atbalsts nesasniedz 1% robežu no kopējās TM izmaksātās atbalsta summas. Tās lauku saimniecības, kuras pieteicās mazo lauku saimniecību atbalstam (MLS), nevarēja pieteikties citiem TM veidiem. Laika periodā no 2015. – 2021. gadam MLS atbalsts tika izmaksāts 44 milj. EUR jeb 3% no kopējā TM apmēra. Savukārt no kopējās TM aploksnes JAL izmaksātais atbalsts veidoja 2 % jeb 27 milj. EUR. Kopumā analizētajā laika periodā JAL atbalstu saņēmuši 5498 jaunie lauksaimnieki. Pēc 2020. gada Eurostat datiem tie ir 82% no kopējā attiecīgajā vecumā esošo jauno lauksaimnieku skaita. Izmaksātais TM atbalsta apmērs laika periodā no 2015. – 2021. gadam pa TM veidiem ir parādīts 2. pielikuma 9.tabulā.

Vērtējot izmaiņas laikā no 2015.līdz 2021.gadam, var secināt, ka kopējais maksājumu saņēmēju skaits ir samazinājies no 56,2 tūkst. līdz 49,8 tūkst. jeb par 11%. Savukārt kopējā izmaksātā TM summa ir strauji palielinājusies: no 176,7 milj. EUR 2015.gadā līdz 306,8 milj. EUR 2021.gadā (par 74%). Maksājumu saņēmēju skaita un kopsummas izmaiņas pa maksājumu veidiem redzamas 1.17.attēlā.

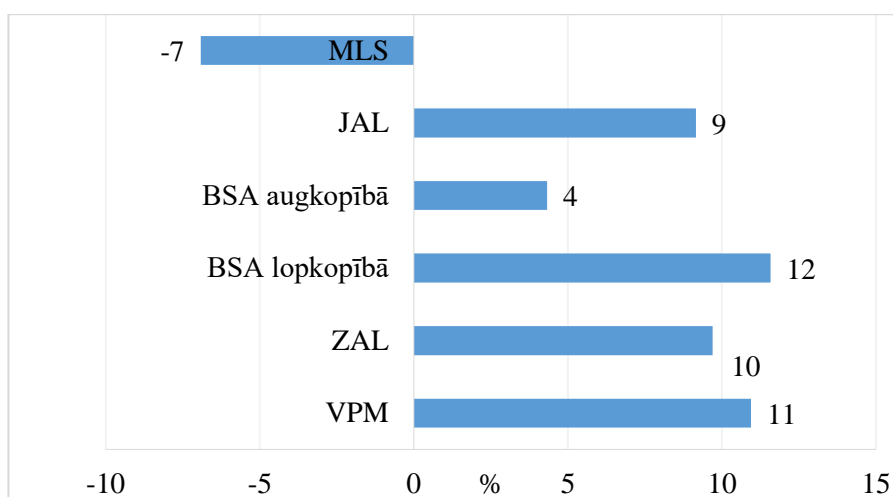
1.17.att. TM saņēmēju skaita un izmaksātās summas izmaiņas (2015. un 2021.gads) pa maksājumu veidiem (tūkst. saimniecību un milj. EUR)

Avots: autoru veidots no LAD IS datiem

No datiem attēlā izriet, ka VPM un ZAL saņēmēju skaits no 2015. līdz 2021.gadam samazinājies par 3%, BSA lopkopībā skaits par 10%. Visstraujāk samazinājies MLS saņēmēju skaits – par 35%. Savukārt palielinājies ir BSA augkopībā (par 14%) un JAL saņēmēju skaits (par 53%). Pēdējais ir palielinājies visstraujāk, lai arī tā saņēmēju skaits ir vismazākais – attiecīgi 1,7 tūkst. 2015.gadā un 2,6 tūkst. 2021.gadā.

Savukārt izmaksātās summas ir palielinājušās visos maksājumos, izņemot MLS, kur ir samazinājums par 35%. Neraugoties uz saņēmēju skaita samazinājumu, visstraujāk kāpusi BSA lopkopībā izmaksas – par 92%, 2021.gadā sasniedzot 30 milj. EUR. Strauji augušas arī VPM un ZAL izmaksas – attiecīgi par 86% un 74%. BSA augkopībā izmaksa palielinājusies tikai par 28%, bet JAL izmaksa par 45%, lai arī JAL saņēmēju skaits audzis vēl straujāk. Tas nozīmē, ka JAL ir vienīgais maksājums, kur vidējā izmaksa vienam saņēmējam šajā laikā periodā ir samazinājusies.

Kopumā vidēji 7 gadu periodā kopējais TM izmaksātais atbalsta apmērs ir pieaudzis par 10% gadā. Kopējā TM izmaksātā atbalsta apmēra pieaugumu sekmēja gan atbalsta likmju palielinājums pa gadiem, gan arī LIZ platības pieaugums. Vērtējot vidējo pieauguma tempu analizētajā laika periodā starp TM veidiem, var secināt, ka ne visos atbalsta veidos izmaksātais atbalsts pieaug. Nozīmīgs atbalsta pieaugums bijis VPM - par 11% gadā, ZAL 10%, BSA lopkopībā par 12%, un JAL par 9%. Neliels pieauguma temps bija BSA augkopībā - 4% savukārt MLS izmaksātais atbalsta apmērs vidēji samazinājies par 7% (skat. 1.18.att.). **Vidējā pieauguma temps** rāda, par cik % vidēji palielinājies vai samazinājies TM veidu apmērs no 2015. – 2021. gadam.

1.18.att. TM izmaksātā atbalsta vidējais pieauguma temps pa TM veidiem Latvijā 2015. – 2021. gadā, %

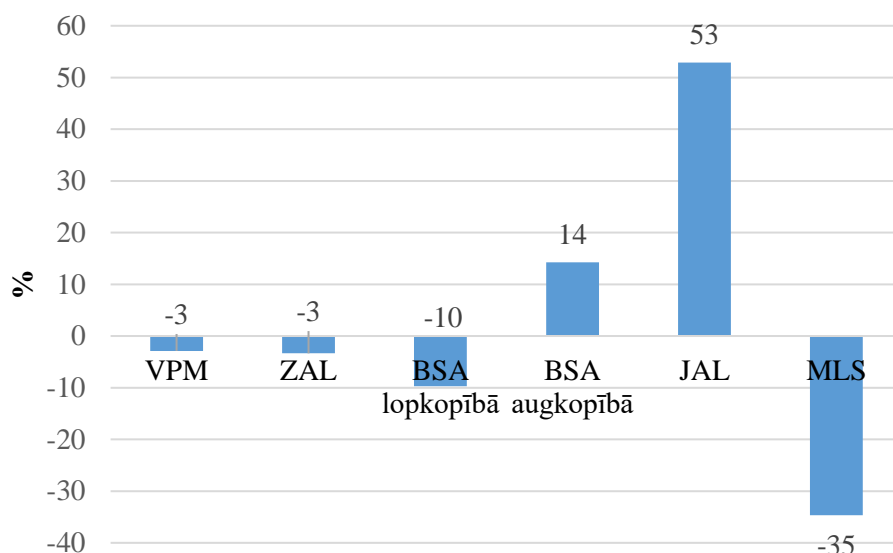
Avots: autoru veidots

Starp BSA veidiem lopkopībā izmaksātais atbalsts par kazām vidēji septiņu gadu periodā ir samazinājies par 1%, savukārt starp BSA veidiem augkopībā izmaksātais atbalsts par cietes kartupeļiem samazinājies par 1%, par sertificētiem sēklas kartupeļiem par 0,1%, bet par vasaras ripsi un vasaras rapsi 8%. Starp BSA veidiem lielākais izmaksātā atbalsta kāpums ir BSA par aitām - 21%. Izmaksātā atbalsta apmēru galvenokārt ietekmēja atbalsta likmju izmaiņas pa gadiem, piemēram, salīdzinot 2021./2015. gadu atbalsta likmi par aitām tā ir pieaugusi no 13 EUR/vien. - 34 EUR/vien. jeb 2.5 reizes.

Vērtējot TM atbalsta saņēmēju skaitu laika periodā no 2015. – 2021. gadam, var secināt, ka tas ir bijis mainīgs (skat. 2. pielikuma 8.tabula). Vērtējot atbalsta saņēmēju skaitu pa TM veidiem, pozitīvi vērtējams, ka pieaug JAL atbalsta saņēmēju skaits. Tas ļauj secināt, ka atbalsts sekmē paaudžu maiņu un jaunu lauksaimniecības uzņēmumu veidošanos, kur atbalsta pretendents ir gados jauns uzņēmējs.

Savukārt analizētajā laika periodā būtiski negatīva lejupejoša tendence ir MLS atbalsta saņēmēju skaitam. Salīdzinot atbalsta saņēmēju skaitu 2021. pret 2015. gadu, var secināt, ka no MLS shēmas (1. saistību gads) ir izstājušies 35% atbalsta saņēmēju, skat. 1.17. attēlu. No tiem atbalsta saņēmējiem, kuri ir izstājušies no MLS, lielākā daļa (65%) 2021.gadā nesaņēma vairs nekādu TM atbalstu. Tikai 35% no šiem saņēmējiem ir pārgājuši uz VPM shēmu, turklāt 529 saņēmējiem jeb 27% no pārgājušajiem kopējais TM atbalsts 2021.gadā bijis pat mazāks par 500 EUR, kurus tie saņēmuši iepriekš MLS ietvaros. Kopumā tām saimniecībām, kuras pārgājušas no MLS uz VPM, vidējais atbalsts no 2015. līdz 2021.gadam ir palielinājies par 80% uz saimniecību, savukārt visām TM saņēmējām saimniecībām vidēji saņemtais atbalsts šajā laikā palielinājies par 95%.

Vērtējot 2021. pret 2015. gadu starp BSA lopkopības veidiem ir samazinājies atbalsta saņēmēju skaits BSA par slaucamām govīm (-19%) un par liellopiem (-3%), savukārt starp BSA augkopības veidiem ir samazinājies atbalsta saņēmēju skaits par sertificētu labības sēklu (-4%), par miežiem (-22%) un par vasaras ripsi un vasaras rapsi (-7%). Savukārt starp BSA veidiem būtisks atbalsta saņēmēju skaita pieaugums salīdzinot 2021./2015. gada datus ir par kazām (63%), par proteīnaugiem (81%), par augļiem un ogām (98%), par dārzeņiem (97%) un par cietes kartupeļiem (65%). Līdz ar to kopumā izpaužas tendence, ka augkopībā BSA saņēmēju skaits palielinās, bet lopkopībā – samazinās (skat. 1.19.att.).

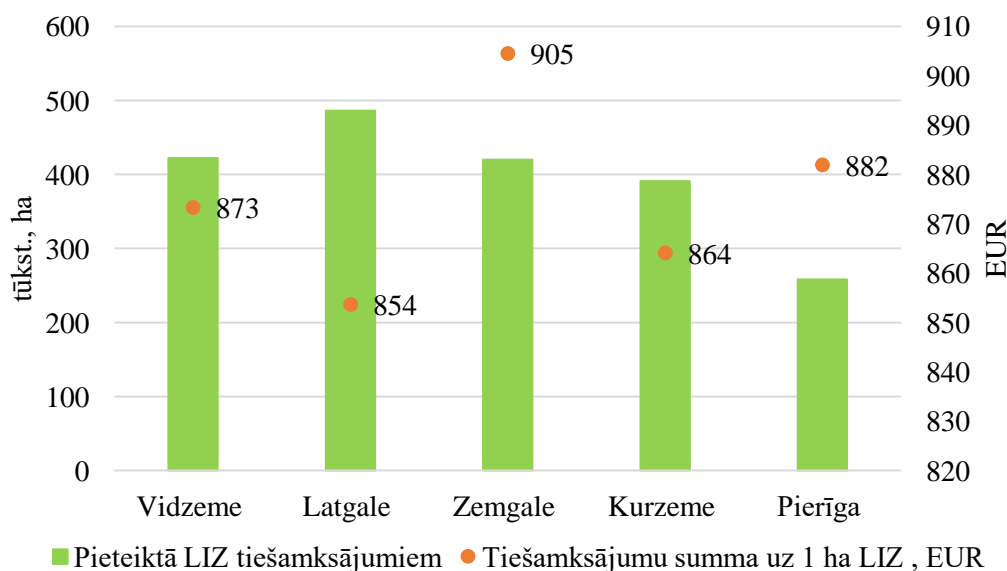

1.19.att. Atbalsta saņēmēju skaita izmaiņas 2021./2015. gadu pa TM veidiem Latvijā, %

Avots: autoru veidots

Kopējā LIZ platība, par kuru ir piešķirti platībmaksājumi, ir palielinājusies no 1657 tūkst. ha 2015.gadā līdz 1769 tūkst. ha 2021.gadā jeb par 6,7%.

Vērtējot atbalstīto LIZ platību apmēru Latvijas statistiskajos reģionos, var secināt, ka lielākais pieteiktās LIZ platības ir reģistrētas Latgales reģionā, savukārt mazākās Pierīgas reģionā, skat. 1.20. attēlā. Turklāt Latgalē pārskata periodā bijis lielākais platību pieaugums – par 8%. Savukārt mazākais platību palielinājums bijis Zemgalē – par 5,8%. Šādas atšķirības skaidrojamas ar brīvo, līdz šim nepieteikto zemju īpatsvara atšķirībām reģionos.

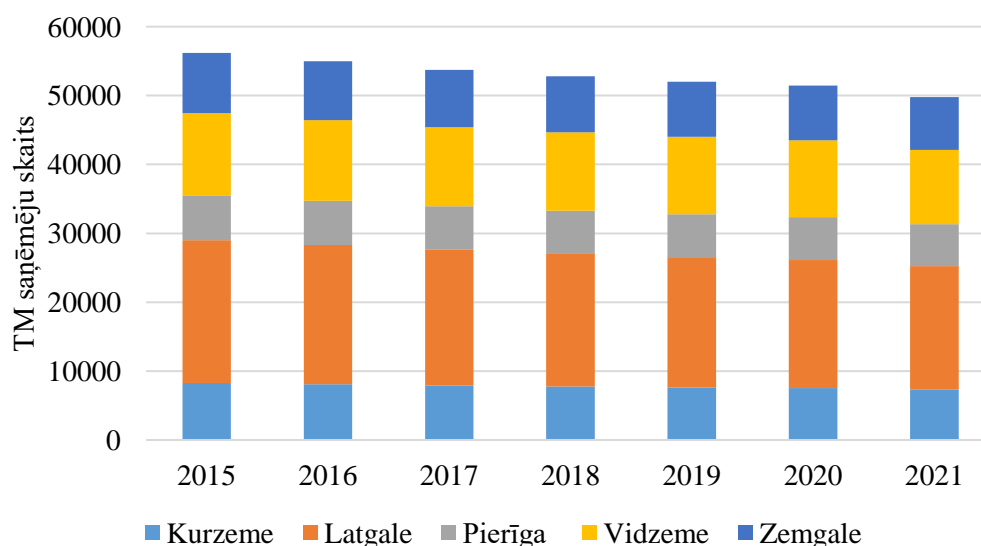
1.20.att. Pieteiktā LIZ un izmaksātais TM apmērs uz 1 ha LIZ statistiskajos reģionos Latvijā pavisam 2015. – 2021. gadā

Avots: autoru veidots

Starp statistiskajiem reģioniem vidēji gadā uz pieteikto LIZ hektāru lielākā atbalsta summa ir izmaksāta Zemgales reģiona saimniecībām (181 EUR), bet mazākā atbalsta

summa uz 1 ha ir bijusi Latgales reģionā (171 EUR). Šāds atbalsta strukturālais sadalījums starp reģioniem ir galvenokārt atkarīgs no darbības jomas.

Vērtējot atbalsta saņēmēju skaita izmaiņas reģionos, tas ir samazinājies visos reģionos (skat. 1.21. attēlu).

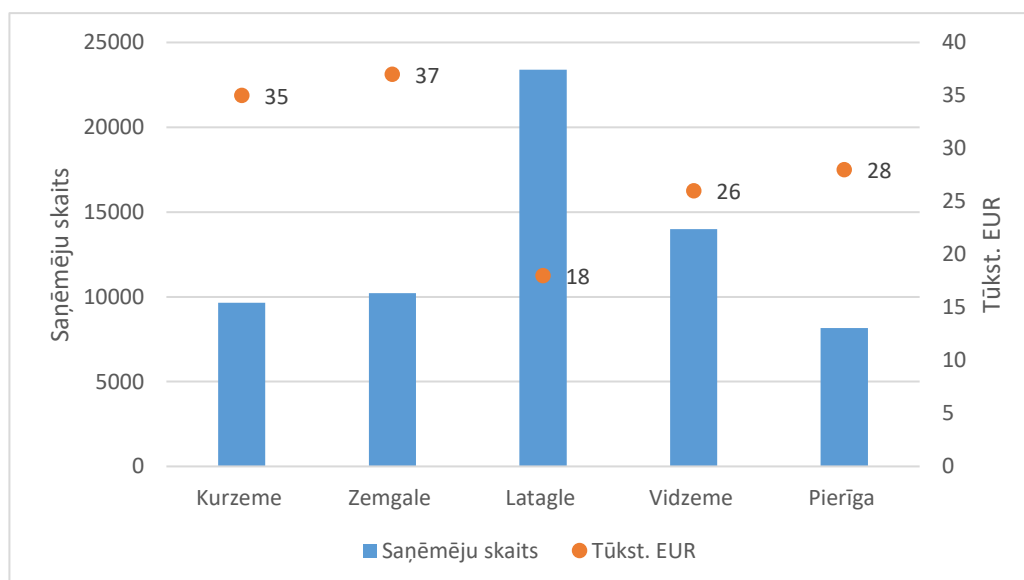

1.21.att. TM saņēmēju skaits pa reģioniem Latvijā (laika periodā no 2015.-2021.g.)

Avots: autoru veidots

Visvairāk atbalsta saņēmēju skaits ir samazinājies Latgales reģionā (-14%), Zemgales reģionā (-12%) un Kurzemes reģionā (-11%), bet vismazāk Pierīgā (-6%) un Vidzemes reģionā (-9%).

Lielākais atbalsta saņēmēju skaits laika periodā no 2015. – 2021. gadam ir reģistrēts Latgales reģionā, savukārt mazākais Pierīgas reģionā, skat. 1.22. attēlā.

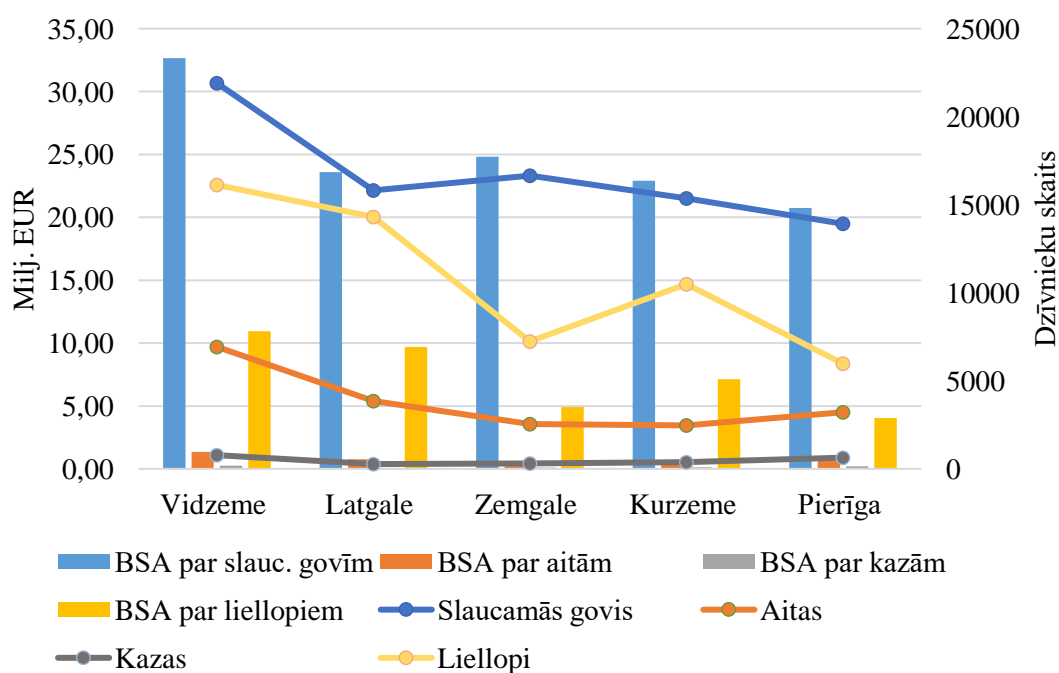

1.22.att. TM saņēmēju skaits un izmaksātais atbalsta apmērs uz 1 atbalsta saņēmēju pa statistiskiem reģioniem Latvijā (laika periodā no 2015.-2021.g.)

Avots: autoru veidots

Atbilstoši datiem 1.20.attēlā, redzams, ka lielākais atbalsta apmērs (37 tūkst. EUR) uz vienu atbalsta saņēmēju ir izmaksāts Zemgales reģionā, bet mazākais Latgales reģionā (18 tūkst. EUR). Šādi statistikas rādītāji norāda uz saimniecību lielumu reģionos.

Vērtējot izmaksāto atbalstu pa reģioniem no 2015. – 2021. gadam, var secināt, ka Latgales reģiona lauku saimniecībām VPM ir izmaksāts 214 milj. EUR apmērā jeb 24% no TM kopējā pieejamā atbalsta, savukārt Pierīgas reģionā tie ir 114 milj. EUR jeb 13% no kopējā TM apmēra, skat. 2.pielikuma 9.tabulu. JAL atbalsta lielākā daļa 34% jeb 9 milj. EUR ir izmaksāta Latgales reģiona lauku saimniecībām, kur atbalsta pretendents ir gados jauns uzņēmējs. Arī lielākā daļa MLS atbalsta 40% jeb 17 milj. EUR ir izmaksāti Latgales reģiona lauku saimniecībām. Vērtējot izmaksāto BSA lopkopībā statistiskajos reģionos, var secināt, ka lielākā daļa BSA lopkopības atbalsta 27% jeb 45 milj. EUR ir izmaksāta Vidzemes reģiona lauku saimniecībām, 21% jeb 34 milj. EUR Latgales reģiona lauku saimniecībām, 18 % jeb 31 milj. Kurzemes reģiona lauku saimniecībām, 18% jeb 30 milj. EUR Zemgales reģiona lauku saimniecībām, bet Pierīgā BSA lopkopības jomā izmaksāts atbalsts 25 milj. EUR jeb 15% no kopējā TM pieejamā atbalsta apmēra. Vērtējot starp BSA lopkopības veidiem Latvijas statistiskajos reģionos redzams, ka BSA par aitām un kazām nesasniedz 1 milj. EUR apmēru. Pamatā BSA atbalsts ir novirzīts slaucamām govīm un liellopiem. Pamatojoties uz izmaksātā atbalsta apmēra datiem par liellopiem, var secināt, ka liellopu ganāmpulki galvenokārt ir Vidzemes, Latgales un Kurzemes statistiskajos reģions, skat. 1.23. attēlu.

1.23.att. Izmaksātais BSA pa dzīvnieku grupām un atbalsttiesīgo dzīvnieku skaits vidēji gadā statistiskajos reģionos Latvijā

Avots: autoru veidots

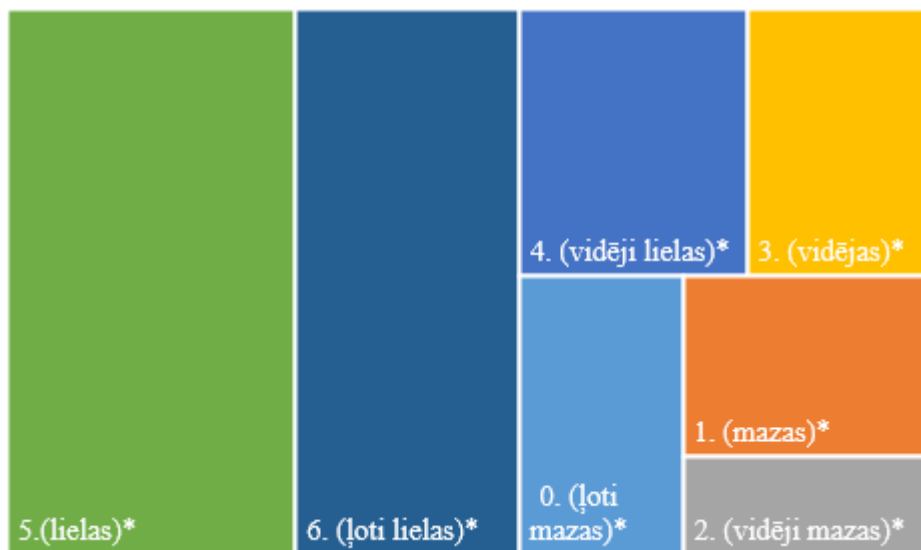
Vērtējot BSA augkopībā izmaksātā atbalsta apmēru statistiskajos reģionos redzams, ka lielākā daļa atbalsta 27% jeb 25 milj. EUR ir izmaksāti Zemgales reģiona lauku saimniecībām. Vērtējot izmaksāto BSA augkopībā atbalsta apmēru pa atbalsta veidiem, redzams, ka lielākās izmaksātās atbalsta summas par proteīnaugiem, par dārzeniņiem, par sertificētu labības sēklu un par sertificētām stiebrzāļu un lopbarības augu sēklām ir saņēmušas Zemgales reģiona lauku saimniecības. Savukārt BSA atbalsts par augļiem un ogām, par cietes kartupeļiem un par sertificētiem sēklas kartupeļiem visvairāk ir izmaksāts

Pierīgā esošajām lauku saimniecībām. BSA par miežiem visvairāk ir izmaksāts Kurzemes reģiona lauku saimniecībām, savukārt BSA par vasaras ripsi un vasaras rapsi Latgales reģiona lauku saimniecībām.

TM izmaksātā atbalsta apmēru statistiskajos reģionos, galvenokārt, ietekmē esošā LIZ platība, ko var pieteikt TM, kā arī atbalsta saņēmēju skaits un darbības joma.

TM sadalījums pēc saimniecību ekonomiskā lieluma

Analizējot saimniecības pēc ekonomiskā lieluma ar standarta izlaidi (SI), var secināt, ka finansējuma apjoma ziņā vairāk nekā puse 55% no kopējā TM atbalsta ir izmaksāts saimniecībām ar SI virs 100 tūkst. EUR. Tajā pašā laikā tie ir vien 5 % no kopējā atbalsta saņēmēju skaita. Savukārt mazākais atbalsta apmērs, tikai 5% no kopējo TM apmēra ir izmaksāts saimniecībām ar SI no 15 – 25 tūkst. EUR, skat. 1.24. attēlu. Ļoti mazajām un mazajām saimniecībām (0. un 1.grupas) izmaksāti 18% kopsummas, un tās veido 79% no saņēmēju kopskaita.

*0 (< 4000 EUR); 1. (4000 - 15 000 EUR); 2. (15 000 - 25 000 EUR); 3. (25 000 - 50 000 EUR); 4. (50 000 - 100 000 EUR); 5. (100 000 - 500 000 EUR); 6. (> 500 000 EUR).

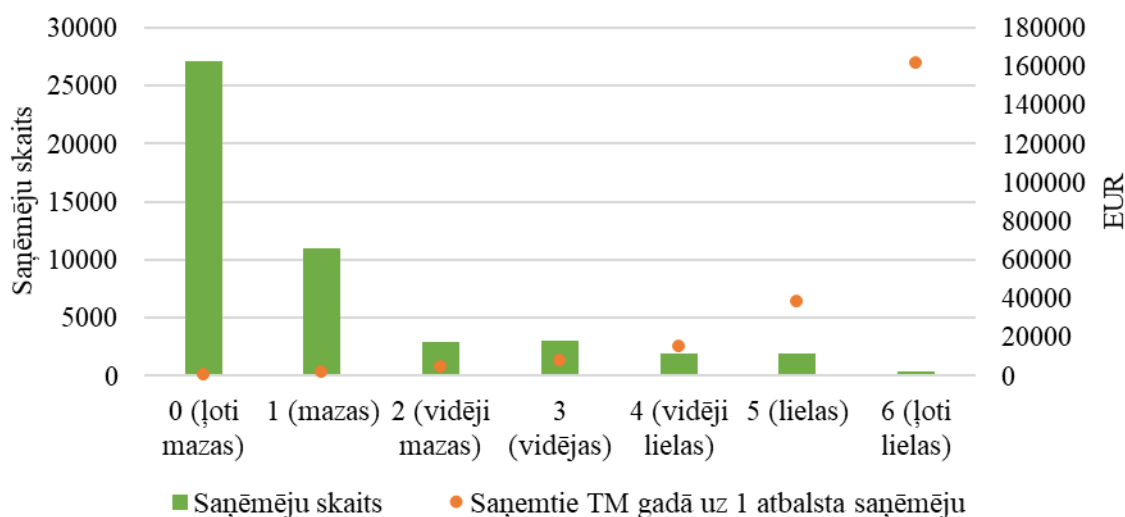
1.24.att. Izmaksātais TM apmērs SI grupās Latvijā 2015. – 2021. gadā, %

Avots: autoru veidots

Vērtējot pa TM atbalsta veidiem redzams, ka 5. un 6. grupas saimniecības saņem lielāko daļu no VPM, ZAL un BSA atbalsta (skat. 2.pielikuma 10.tabula). Savukārt uz MLS pamatā piesakās saimniecības ar SI līdz 4 tūkst. EUR (0 grupa), šajā grupā MLS izmaksāts 23,77 milj. EUR jeb 82.97% no kopējā MLS atbalsta apmēra.

Vērtējot BSA izmaksāto atbalstu pa darbības jomām un noteiktajiem atbalsta veidiem, var secināt, ka uz atsevišķiem atbalsta veidiem piesakās vien pāris saimniecības, turklāt atsevišķās SI grupās ir atbalsta veidi, kur nav pieteikusies neviena saimniecība. BSA lopkopības jomā visās saimniecību grupās pamatā ir izmaksāts par slaucamam govīm un par liellopiem. Būtiskākās atšķirības starp BSA lopkopībā atbalsta veidiem un izmaksātā atbalsta apmēru ir 1. grupā, kur lielāko izmaksātā atbalsta īpatsvaru veido atbalsts par liellopiem, savukārt 6. grupā ir izteikta atbalsta izmaksas dominānce par slaucamām govīm. Vērtējot BSA augkopībā izmaksāto atbalstu pa SI grupām un atbalsta veidiem, visās SI grupās dominē izmaksātais atbalsts par proteīnaugiem un par miežiem. Atbalsts par dārzeniņiem ir nozīmīgs vidēji lielām līdz ļoti lielām saimniecībām, savukārt par augļiem un ogām – ļoti mazām līdz vidējām saimniecībām ar SI līdz 50 tūkst. EUR.

Kopējais TM saņēmēju skaits un izmaksātais atbalsta apmērs uz 1 atbalsta saņēmēju SI grupās Latvijā 2015. – 2021. gadam ir analizēts par 48169 lauku saimniecībām, kurām ir zināma SI grupa (kas veido 74% no kopējā atbalsta saņēmēju skaita). Visvairāk jeb 56% no kopējo atbalsta saņēmēju skaita ir lauku saimniecības ar SI līdz 4 tūkst. EUR, bet vismazāk ļoti lielās saimniecības ar SI virs 500 tūkst, skat. 1.25. attēlu.

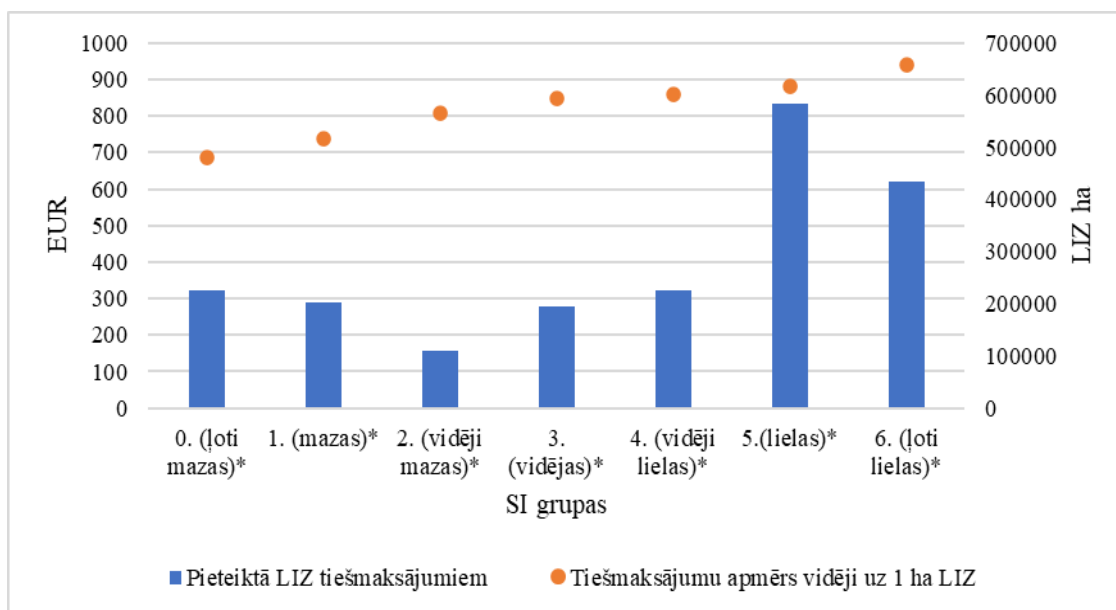
*0 (< 4000 EUR); 1. (4000 - 15 000 EUR); 2. (15 000 - 25 000 EUR); 3. (25 000 - 50 000 EUR); 4. (50 000 - 100 000 EUR); 5. (100 000 - 500 000 EUR); 6. (> 500 000 EUR)

1.25.att. Kopējais TM saņēmēju skaits un izmaksātais atbalsta apmērs uz 1 atbalsta saņēmēju SI grupās Latvijā 2015. – 2021. gadā

Avots: autoru veidots

Pēc datiem redzams (skat. 1.25. att.), ka pieaugot saimniecību SI, pieaug arī izmaksātais atbalsta apmērs uz vienu atbalsta saņēmēju, piemēram, ja atbalsta saņēmējs ar SI līdz 4 tūkst. vidēji ir saņēmis nedaudz virs 800 EUR, tad ļoti lielo saimniecību grupā izmaksātais atbalsta apmērs pārsniedz 160 tūkst. EUR.

Izmaksāto atbalsta apmēru pa SI grupām ietekmē ne tikai atbalsta saņēmēju skaits, bet arī pieteiktā LIZ platība. Pieteiktā LIZ tiešiem maksājumiem un izmaksātais atbalsta apmērs uz 1 ha LIZ SI grupās Latvijā 2015. – 2021. gadā ir parādīts 1.26. attēlā.

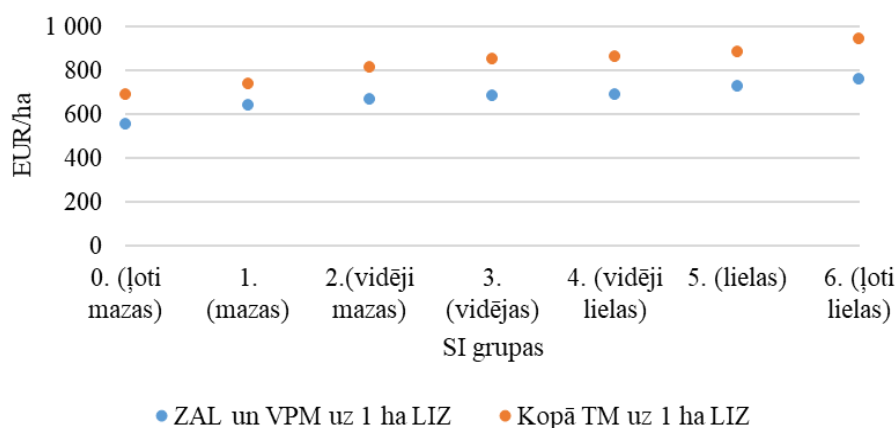
0 (< 4000 EUR); 1. (4000 - 15 000 EUR); 2. (15 000 - 25 000 EUR); 3. (25 000 - 50 000 EUR); 4. (50 000 - 100 000 EUR); 5. (100 000 - 500 000 EUR); 6. (> 500 000 EUR)

1.26.att. TM pieteiktā LIZ un izmaksātā atbalsta apmērs uz 1 ha LIZ SI grupās Latvijā 2015. – 2021. gadā

Avots: autoru veidots

Pēc datiem 1.24 attēlā var secināt, ka lielākā apsaimniekotā un pieteiktā LIZ platība ir saimniecībām ar SI virs 500 tūkst., bet vismazāk pieteiktā LIZ tiešiem maksājumiem ir saimniecībām ar SI no 15 – 25 tūkst. EUR. Turklāt redzams, ka pieaugot LIZ platībai un SI lieluma grupai pieaug arī izmaksātais atbalsta apmērs uz LIZ ha. Ļoti lielo saimniecību grupā tie ir 940 EUR/ ha, bet ļoti mazo saimniecību grupā 688 EUR, bet vidēja lieluma saimniecības vidēji uz vienu ha LIZ saņem 849 EUR. Izmaksājamo apmēru uz 1 ha LIZ pamatā ietekmē izmaksātais BSA apmērs, attiecīgi nozares, kurās strādā saimniecības un dzīvnieku blīvums uz platības vienību.

Salīdzinot izmaksāto VPM un ZAL maksājumu uz 1 ha LIZ ar kopējo TM izmaksāto atbalsta apmēru redzams, ka starpība ir nedaudz virs 100 eiro visās SI grupās, skat. 1.27.att.

0 (< 4000 EUR); 1. (4000 - 15 000 EUR); 2. (15 000 - 25 000 EUR); 3. (25 000 - 50 000 EUR); 4. (50 000 - 100 000 EUR); 5. (100 000 - 500 000 EUR); 6. (> 500 000 EUR)

1.27.att. VPM un ZAL apmērs uz 1 ha LIZ SI grupās Latvijā 2015. – 2021. gadā

Avots: autoru veidots pēc LAD un CSP datiem

Vērtējot starp SI grupām, lielākās atšķirības naudas izteiksmē starp SI grupām ir ļoti lielo saimniecību grupā >180 eiro/ha, bet mazākā atšķirība ir mazo saimniecību grupā - 100 eiro/ha.

Vērtējot tās lauku saimniecības, kuras pieteikušās TM ik gadu, laika periodā no 2015. – 2021. gadam SI grupās, var secināt, ka jo lielāka saimniecība, vērtējot pēc neto apgrozījuma, jo lielāka iespējamība, ka pieteiksies TM atbalstam, skat. 1.2. tabulu.

1.2. tabula. TM saņēmēju īpatsvars SI grupās 2015. – 2021. gadā Latvijā

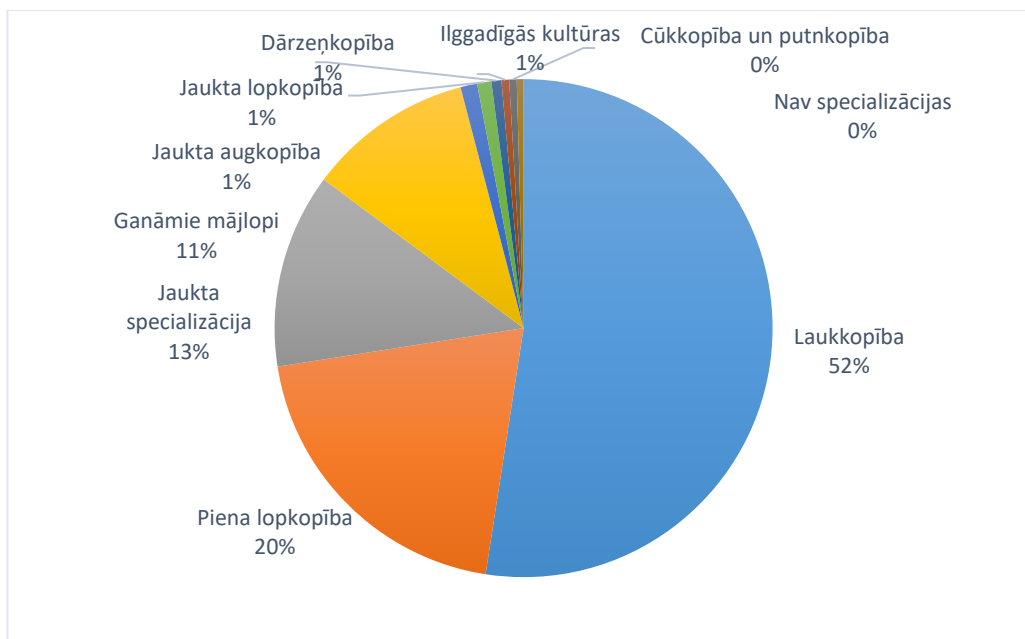
SI Grupas	Lauku saimniecību, kas uz TM pieteikušās ik gadu no 2015. - 2021. gadam, % no kopskaita	To lauku saimniecību skaits, kas kādā no gadiem pārstāja pieteikties TM, % no kopskaita
0. (ļoti mazas)	69	19
1. (mazas)	84	6
2.(vidēji mazas)	91	3
3. (vidējas)	96	2
4. (vidēji lielas)	93	2
5. (lielas)	96	1
6. (ļoti lielas)	96	1

Avots: autoru veidots pamatojoties uz LAD datiem

Pēc datiem 1.2.tabulā var secināt, ka ik gadu, laika periodā no 2015. – 2021. gadam, ļoti mazo saimniecību grupā 31% nepiesakās TM katru gadu, kas ir divas reizes vairāk nekā (16%) mazo saimniecību grupā. Toties vidējo un lielo saimniecību grupā tādas ir tikai vidēji 4-7%. Savukārt vērtējot to saimniecību skaitu, kas kādā no gadiem laika periodā no 2015. – 2021. gadam pārstāja pieteikties TM var secināt, ka lielākais nepastāvīgums bija ļoti mazo saimniecību grupā, jo analizētajā laika periodā 19 % no 2015. gada atbalsta pretendentu skaita līdz 2021. gadam pārstāja pieteikties TM. Turklāt pēc datiem 1.2.tabulā redzams, ka jo lielāka saimniecība, jo mazāks ir to saimniecību īpatsvars, kas pārstāj pieteikties TM.

TM saņēmēji dalījumā pēc specializācijas

Dati par saimniecības specializāciju ir pieejami par 48 282 TM saņēmējiem, kuriem 2015.-2021.g. ir izmaksāti 1764,8 milj. EUR TM atbalsta jeb 97% no kopsummas. Atbilstoši pieejamiem datiem, kopējā izmaksāto TM summa pārskata periodā dalījumā pēc lauku saimniecību specializācijas attēlota 1.28. attēlā.

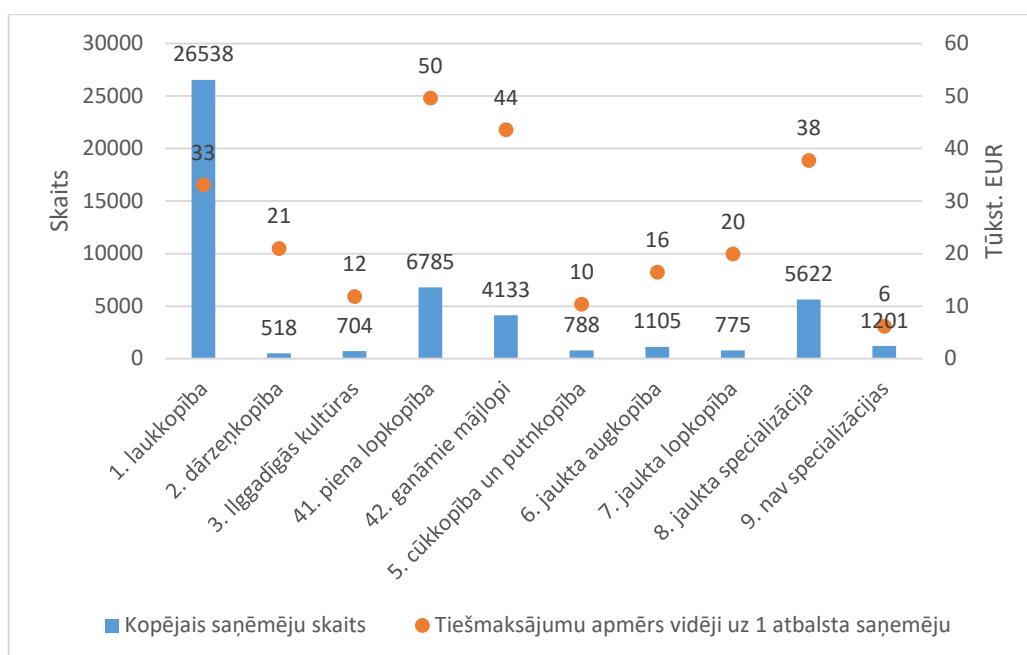
1.28.att. Kopējais izmaksātais TM dalījums pa saimniecību specializācijas grupām 2015.-2021. gadā (milj. EUR)

Avots: autoru veidots pēc LAD datiem

No tā redzams, ka no visa 2015.-2021. gadā izmaksātā TM atbalsta finansējuma vislielākais īpatsvars ir izmaksāts laukkopības specializācijas saimniecībām (52%), kam seko piena lopkopības saimniecības (20%), jauktas specializācijas saimniecības (13%), ganāmo mājlopu saimniecības (11%). Pārējo specializāciju saimniecības saņēmušas ne vairāk kā 1,1% katra, bet pavisam kopā 4,1%. Ja salīdzinām ar attiecīgo specializāciju saimniecību aizņemto platību, var secināt, ka maksājumu sadalījums ir tuvs LIZ platības īpatsvaram.

Arī dalījumā pēc saņēmēju skaita (skat. 1.29.att.) vislielāko īpatsvaru veido laukkopības saimniecības. No tām saimniecībām, par kurām pieejami CSP dati par specializāciju, 2015.-2021.gadam TM ir saņēmušas 26,5 tūkst. laukkopības saimniecības jeb 55%. Nākamās nozīmīgākās TM saņēmēju grupas ir piena lopkopības (14%) un jauktas specializācijas (12%) saimniecības. Ganāmo mājlopu saimniecības ir 9% no saņēmēju kopskaita, bet pārējās specializācijas grupas aizņem pavisam 11% (katra no tām veido 1-2% no saņēmēju kopskaita).

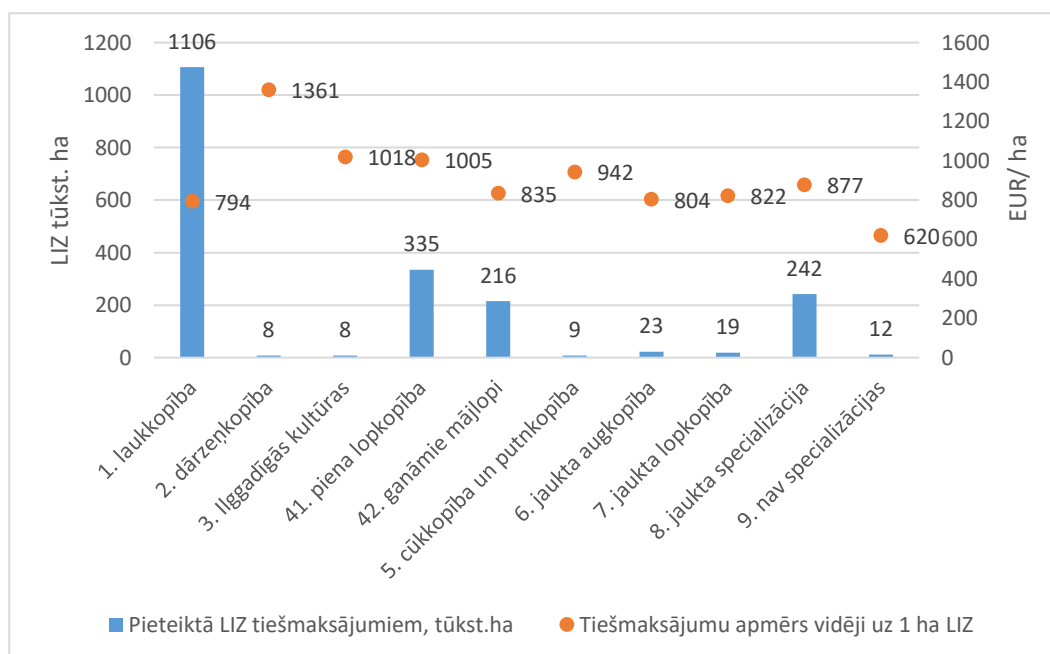
Rēķinot vidēji uz vienu atbalstīto saimniecību, pārskata periodā lielākos TM ir saņēmušas piena un ganāmo mājlopu saimniecības – attiecīgi 50 un 44 tūkst. EUR aplūkotajā periodā. Nākamās vietas ieņem jauktas specializācijas un laukkopības saimniecības (38 un 33 tūkst. EUR). Šajās saimniecību grupās ir arī lielākās vidējās LIZ platības. Pārējās grupās vidējā LIZ ir ievērojami mazāka, tādēļ arī saņemto TM summa mazāka. Vismazākā vidēji saņemto TM kopsomma ir saimniecībām bez noteiktas specializācijas – 6 tūkst. EUR, bet tajās vidēji ir tikai 10 ha LIZ. Ievērojami mazāks TM vidējais apjoms kā citās grupās ir arī cūkkopības un putnkopības, kā arī ilggadīgo kultūru saimniecībās. Šo grupu saimniecību vidējā LIZ platība ir ap 11 ha.

1.29.att. Kopējais TM saņēmēju skaits un izmaksātais atbalsta apmērs uz vienu atbalsta saņēmēju pēc saimniecību specializācijas (2015.-2021. gadā)

Avots: autoru veidots pēc LAD datiem

Izvērtējot specializāciju grupas pēc pieteikto platību apjomiem (skat. 1.30.att.), redzama vēl izteiktāka koncentrācija četrus galveno specializāciju grupās nekā saimniecību skaita gadījumā. No visas pieteiktās LIZ 56% attiecas uz laukkopības specializāciju, 17% uz piena lopkopību, bet uz tām specializācijām, kas neietilpst 4 galvenajās grupās – tikai 3,9% LIZ platību.

1.30.att. TM pieteiktā LIZ platība un izmaksātais TM apmērs uz 1 ha LIZ specializāciju grupās 2015.-2021. gadā (EUR / LIZ ha gadā)

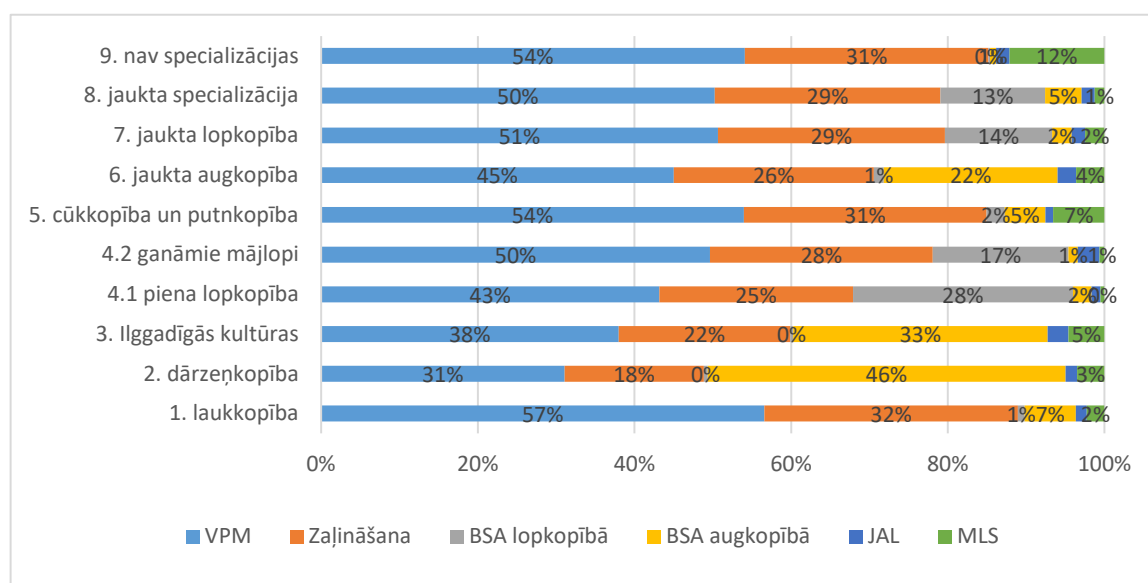
Avots: autoru veidots pēc LAD datiem

Attiecinot pārskata periodā saņemto summu uz saimniecības LIZ hektāru, iegūstam, ka visvairāk TM uz LIZ platības vienību saņem dārzenkopības specializācijā – 1361

EUR/ha, tomēr jāņem vērā, ka šajā specializācijas virzienā zemes izmantošana ir visintensīvākā. No pārējiem virzieniem lielākie TM ir piena lopkopībā un ganāmo mājlopu audzēšanā, kur to nosaka papildus saņemtais BSA lopkopībā. Savukārt mazākie maksājumi uz ha LIZ ir saimniecībās bez noteiktas specializācijas.

Pilna informācija par katra specializācijas veida saņemtajiem TM ir apkopota 2.pielikuma 13.tabulā. Tajā var redzēt, kā atšķiras dažādu maksājumu dalījums pa specializācijas veidiem. Tā, 58% no BSA lopkopībā ir izmaksāti piena lopkopības saimniecībām, 19% ganāmo mājlopu, bet 17% jauktas specializācijas saimniecībām. Savukārt 64% BSA augkopībā un pat 70% no MLS maksājumiem ir izmaksāti laukkopības saimniecībām.

Izmaksu atšķirības ir labāk saprotamas, izvērtējot TM struktūru dalījumā pa specializācijām (skat. 1.31.att.). Šajā attēlā apkopots, kā dalās kopējā saņemto TM summa katrā specializācijā.

1.31.att. Kopējā izmaksātā TM atbalsta struktūra (%) dalījumā pēc saimniecību specializācijas (2015.-2021. gadam)

Avots: autoru veidots pēc LAD datiem

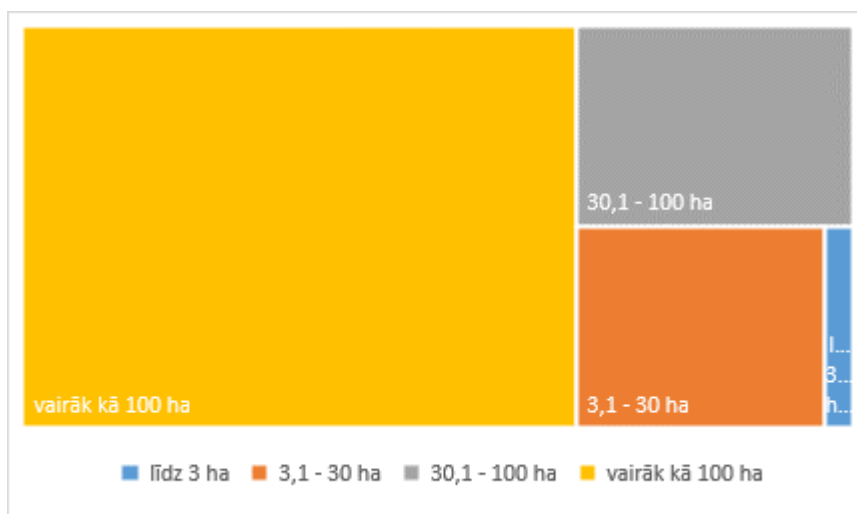
No datiem izriet, ka VPM un zaļināšanas maksājumiem vislielākais īpatsvars ir laukkopības specializācijā, bet vismazākais – dārzenkopībā. BSA lopkopībā visnozīmīgākais īpatsvars ir piena lopkopības saimniecībās, turpretī BSA augkopībā – dārzenkopības saimniecībās. JAL maksājumu īpatsvars dažādās specializācijas grupās daudz neatšķiras, tomēr nedaudz lielāks (3% no kopējiem) tas ir ganāmo mājlopu un ilggadīgo kultūru audzēšanā. Savukārt visnozīmīgākais MLS īpatsvars (12% no kopējiem šīs grupas saņemtajiem TM) ir saimniecībām bez specializācijas, kuras ir kopumā vismazākās. Otrajā vietā MLS īpatsvars ir cūkkopības un putnkopības saimniecībās – 7% no šo saimniecību saņemtajiem TM.

Jāpiebilst, ka starp MLS saņēmējiem ir vislielākais tādu saimniecību īpatsvars (34%), par kurām CSP datubāzē trūkst informācijas, lai tās klasificētu.

TM saņēmēji dalījumā pēc platības

Vērtējot TM atbalstā izmaksātās summas un to saņēmējus pēc saimniecībām piederošām LIZ platībām, var secināt, ka divas trešdaļas (66,6%) no TM kopsummas ir saņēmušas saimniecības ar LIZ platību vairāk kā 100 ha. Naudas izteiksmē tie ir 1115 milj. EUR. Saimniecības ar platību no 30 līdz 100 ha un no 3 līdz 30 ha ir saņēmušas aptuveni

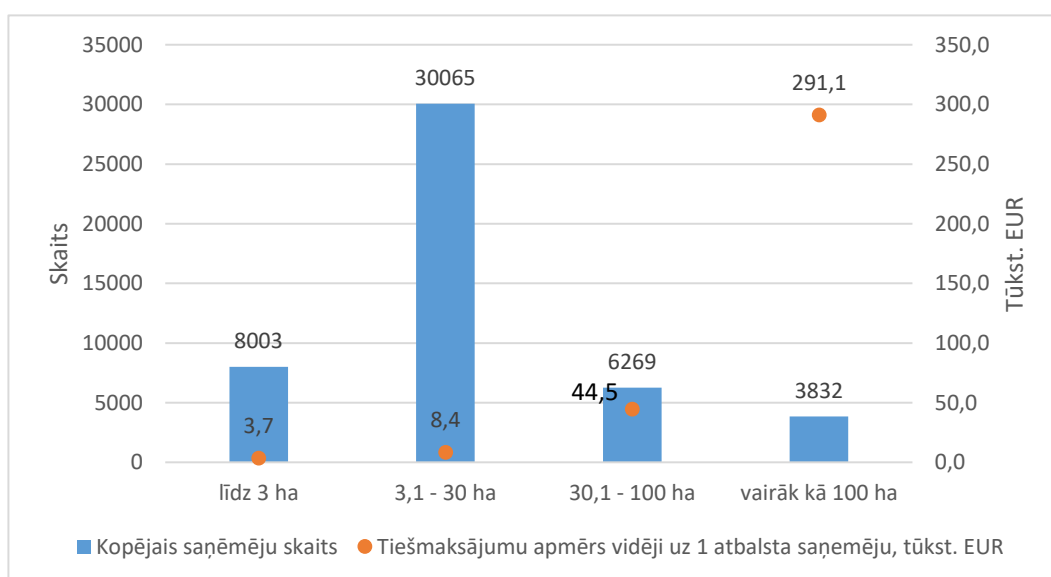
līdzīgu daļu maksājumu, bet saimniecības ar platību ne vairāk kā 3 ha – tikai 1,8% no kopsummas jeb 29 milj. EUR (skat. 1.32.att.).

1.32.att. Kopējā izmaksātā TM atbalsta dalījums pēc saimniecību LIZ platības 2015.-2021. gadā (milj. EUR)

Avots: autoru veidots pēc LAD datiem

Savukārt lielākais TM saņēmēju skaits koncentrējas saimniecībās ar kopējo platību 3-30 ha, veidojot 62% no saņēmēju skaita (30 tūkst. atbalsta saņēmēji). Šīs saimniecības saņēmušas tikai 251 milj. EUR atbalstu (15%) un to vidējais saņemtais TM atbalsts uz vienu pretendentu ir bijis 8,4 tūkst. EUR (skat. 1.33.att.).

1.33.att. TM saņēmēju skaits un vidējā summa uz vienu saņēmēju dalījumā pēc saimniecības LIZ platības, pavisam 2015.-2021.g.

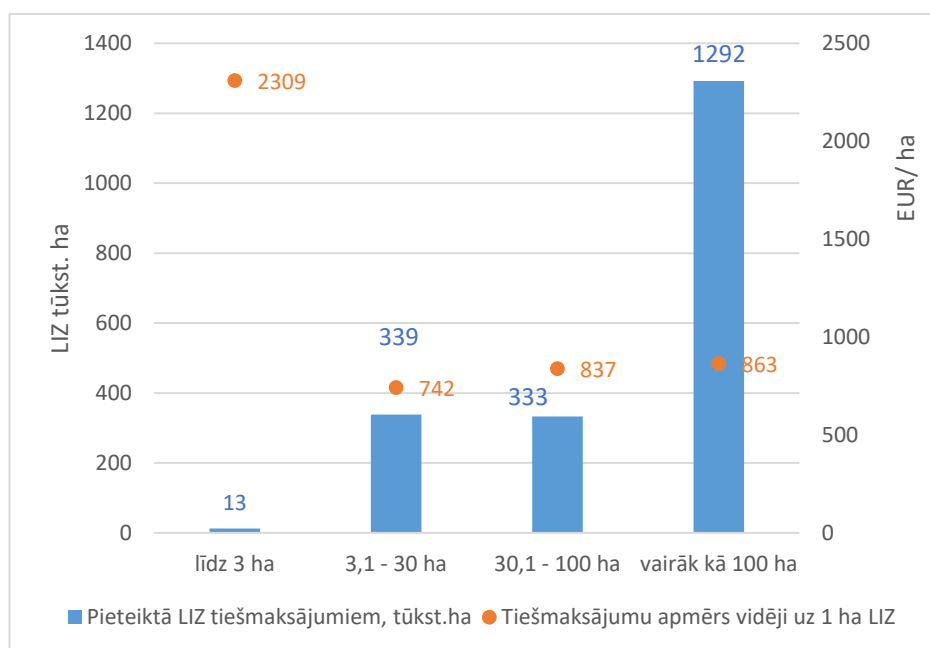
Avots: autoru veidots pēc LAD datiem

Ļoti mazās saimniecības (līdz 3 ha platībā) ir otra lielākā saimniecību grupa pēc atbalsta saņēmēju skaita (8 tūkst. jeb 17% atbalsta saņēmēju), bet to vidējā saņemtā summa visā periodā ir tikai 3,7 tūkst. EUR.

Saimniecības, lielākas par 30 ha, ir tikai 21% no kopējā saņēmēju skaita, taču ir saņēmušas 83% no TM kopsummas. Tātad diezgan precīzi ir darbojies princips 80/20, ka 20% saņēmēju gūst 80% atbalsta maksājumu.

Jo lielāka ir saimniecība pēc tai piederošās zemes platības, jo lielāks TM atbalsts uz vienu atbalsta saņēmēju. Vislielākais kāpums, salīdzinot ar iepriekšējo grupu, ir tieši lielo saimniecību grupā (platība virs 100 ha), kur vidējais saņemtais daudzums ir 291 tūkst.EUR., kas ir 6,5 reizes vairāk nekā iepriekšējā grupā (30-100 ha).

Tomēr, attiecinot saņemtos maksājumus uz vienu LIZ hektāru, vislielākos maksājumus saņem mazāko saimniecību grupā – ar platību līdz 3 ha. Šajā saimniecību grupā vislielāko īpatsvaru (40%) veido MLS maksājumi, tomēr arī citi maksājumi, rēķinot uz vienu ha, ir lielāki nekā pārējās saimniecību grupās. Savukārt, sākot no saimniecību lieluma virs 30 ha, novērojama tendence maksājumu summai uz ha nedaudz palielināties līdz ar saimniecības lielumu (skat. 1.34.att.). To nosaka VPM, zaļināšanas maksājumu, kā arī BSA lokkopībai palielinājums līdz ar platības pieaugumu, ne tikai uz saimniecību, bet arī rēķinot uz LIZ platību.

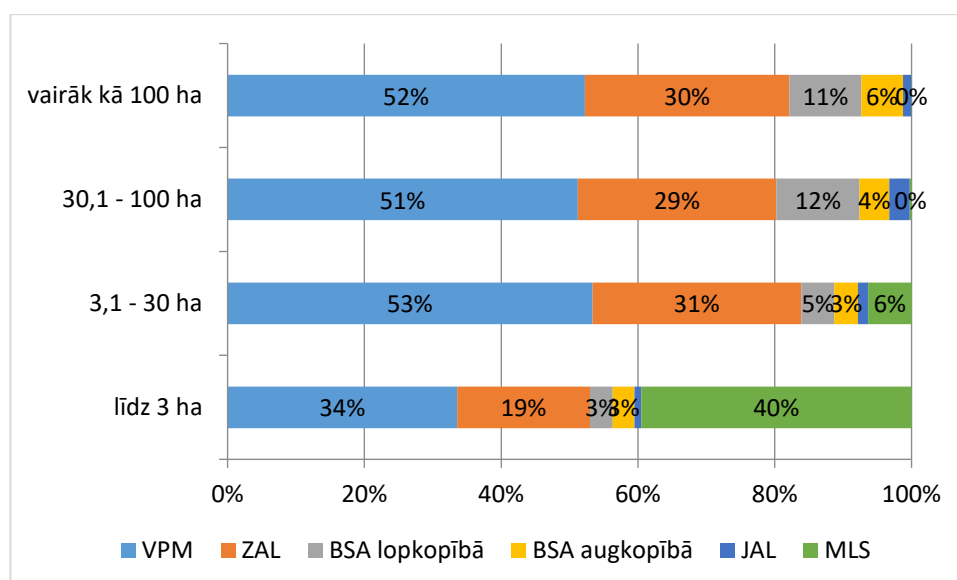
1.34.att. TM pieteiktais LIZ un izmaksātais atbalsta apmērs uz 1 ha LIZ saimniecību platību grupās 2015.-2021.g.

Avots: autoru veidots pēc LAD datiem

Tas nozīmē, ka vismazākie TM uz hektāru ir saimniecību grupā no 3 līdz 30 ha – tieši tajā grupā, kur 2023.-2027.g. periodā tos plānots palielināt, ieviešot pārdalošo maksājumu.

Savukārt vislielākā daļa atbalstītās LIZ platības (65,4%) atrodas lielāko saimniecību grupā – virs 100 ha. Saimniecībās ar platību no 3 līdz 30 ha atrodas tikai 17,1% atbalstītās LIZ, bet ar platību līdz 3 ha – tikai 0,6% no LIZ.

Pilna informācija par katra specializācijas veida saņemtajiem TM ir apkopota 2.pielikuma 13.tabulā. Izmaksāto TM struktūra pa platību grupām ir apkopota 1.35. attēlā. No tās redzams, ka platību grupā līdz 3 ha TM struktūra ir būtiski atšķirīga, tomēr arī šajā grupā vairāk kā pusi kopsummas veido VPM un zaļināšanas maksājumi. Tas liecina, ka arī šādas platības saimniecībām ir būtisks parastās TM shēmas atbalsts. Skaita ziņā no šīm saimniecībām tikai aptuveni puse (2021.gadā – 51%) ir MLS saņēmēji, bet pārējās saimniecības izmanto parasto shēmu.

1.35.att. Izmaksātā TM atbalsta struktūra (%) dalījumā pēc saimniecību LIZ platības grupām 2015.-2021. gadā

Avots: autoru veidots pēc LAD datiem

Pārējās platību grupās saņemto maksājumu struktūra būtiski neatšķiras, lai arī ar dažām iezīmēm. Piemēram, BSA lopkopībā nozīmīgi pieaug lielākajās platību grupās (virs 30 ha), savukārt lielākais jauno lauksaimnieku maksājumu īpatsvars (3% no kopējiem TM) ir grupā no 30 līdz 100 ha. Pārējās grupās JAL maksājumu īpatsvars ir 2-3 reizes mazāks. Tātad jaunie lauksaimnieki salīdzinoši biežāk veido saimniecības, kas platības ziņā ir lielākas par vidējo (30 ha), bet ne ļoti lielas – nepārsniedzot 100 ha.

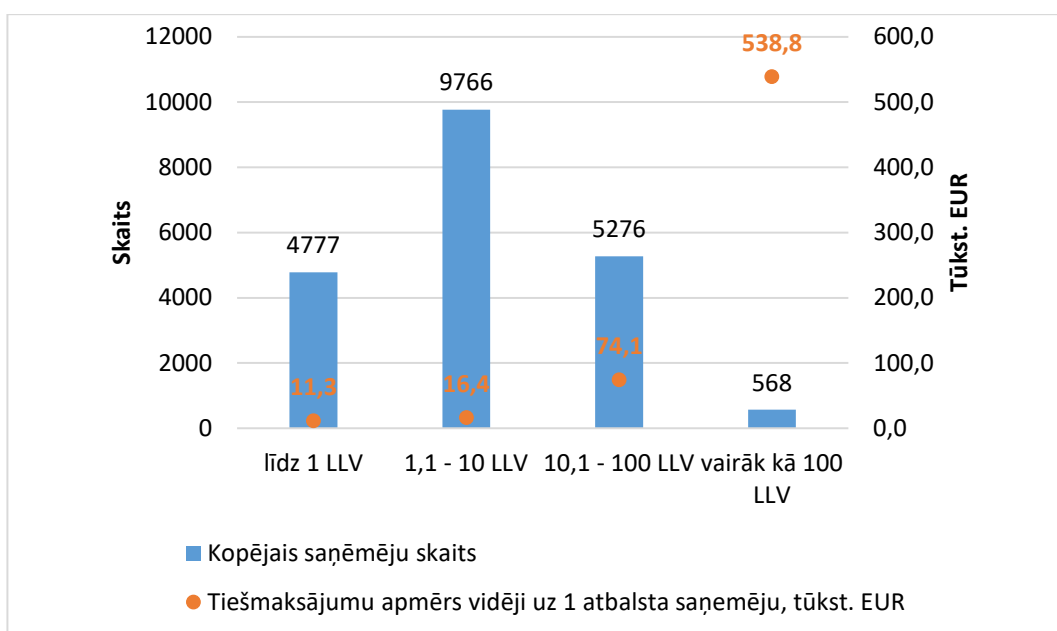
TM saņēmēji dalījumā pēc lauksaimniecības dzīvnieku skaita

Papildus tam, ir analizēts TM sadalījums, ņemot vērā lauksaimniecības dzīvnieku skaitu saimniecībās, pārrēķinātu liellopu vienībās (LLV). Šajā grupējumā ir iekļauti tikai tie 20,4 tūkst. atbalsta saņēmēji, kuriem ir lauksaimniecības dzīvnieki. Tas ir 42% no saimniecību kopskaita, par kurām pieejami attiecīgie dati. Šīs saimniecības aizņem 51% no atbalsta saņēmēju LIZ platības un tām izmaksāts 54% no TM kopapjoma.

To saimniecību vidū, kurām ir mājlopi, gandrīz pusei (48%) no saimniecībām mājlopu skaits ir no 1 līdz 10 LLV. Šīs saimniecības gan saņēmušas tikai 17,6% no kopējā TM apjoma, kas izmaksāts saimniecībām ar mājlopiem. Lielākā daļa TM finansējuma (43%) izmaksāts saimniecībām ar LLV skaitu no 10 līdz 100. Šādu saimniecību ir 27% no kopskaita. Saimniecību ar vairāk kā 100 LLV ir nepilni 3% no kopskaita, un tām ir izmaksāta trešdaļa no kopējā finansējuma.

Salīdzinoši daudz (23% no kopskaita) ir arī tādu saimniecību ar mājlopiem, kurās ir mazāk par 1 LLV. Šīm saimniecībām izmaksāti 6% no kopējiem TM.

Savukārt vidēji saņemtie TM uz saimniecību, kā redzams no datiem 1.36. attēlā, būtiski neatšķiras grupās līdz 10 LLV. Saimniecību grupā ar 10 līdz 100 LLV tie ir 4,5 reizes lielāki nekā iepriekšējā lieluma grupā, bet vislielāko saimniecību grupā (virs 100 LLV) tie ir 7,3 reizes lielāki nekā iepriekšējā lieluma grupā. Tātad vērojama maksājumu koncentrēšanās saimniecībās ar lielu dzīvnieku skaitu.

1.36.att. TM saņēmēju skaits un vidējā summa uz vienu saņēmēju dalījumā pēc liellopu vienību skaita saimniecībā, pavisam 2015.-2021.g.

Avots: autoru veidots pēc LAD un CSP datiem

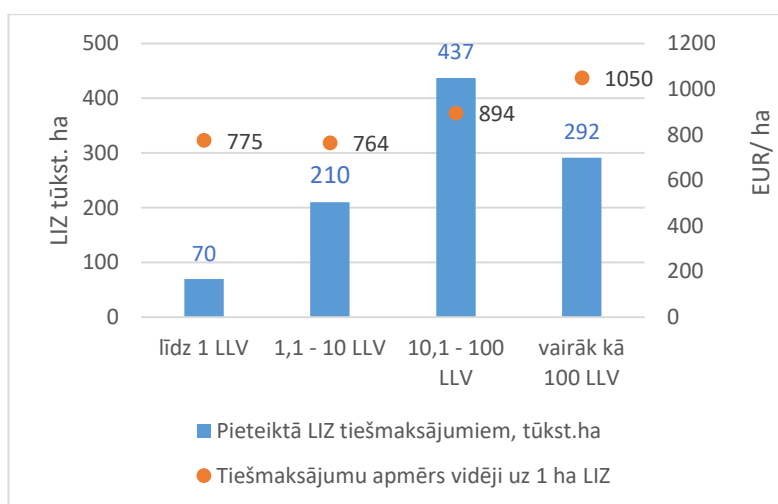
Lielākā daļa LIZ saimniecībām ar mājlopiem atrodas grupā no 10 līdz 100 LLV – 43% no kopējās. Saimniecībās ar vairāk kā 100 LLV atrodas 29% no LIZ, bet ar 1 līdz 10 LLV – 20 % no LIZ. Saimniecībās ar mazāk kā vienu LLV atrodas 7% no kopējās LIZ. Savukārt, rēķinot atbalstu uz vienu pieteikto atbalsta hektāru, vislielākais tas ir grupā virs 100 LLV uz saimniecību. No datiem 1.37. attēlā redzams, ka atbalsta apjoms uz ha LIZ atkarībā no lauksaimniecības dzīvnieku skaita saimniecībās ir zemāks pie dzīvnieku skaita līdz 10 LLV, bet palielinoties dzīvnieku skaitam virs 10 LLV, tam ir tendence pieaugt.

Pilna informācija par katra specializācijas veida saņemtajiem TM ir apkopota 2.pielikuma 13.tabulā .

Kopumā aprakstītajās saimniecību grupās ir būtiski atšķirīga lopkopības intensitāte: ja grupā ar mazāk par 1 LLV ir 35 LLV uz 1000 ha LIZ, tad ar katru nākamo grupu šis rādītājs būtiski palielinās, un grupā virs 100 LLV sasniedz jau 811 LLV uz 1000 ha LIZ jeb nepilnu 1 LLV uz LIZ ha.

Dalījumā pa specializācijas virzieniem aptuveni 60% saimniecību, kas tur mājlopus, klasificējas lopkopības specializācijām (grupā virs 100 LLV tie ir 80%), bet 28% ir jauktas specializācijas saimniecības. Tātad tikai neliela daļa saimniecību tur mājlopus, lai arī specializējas augkopībā.

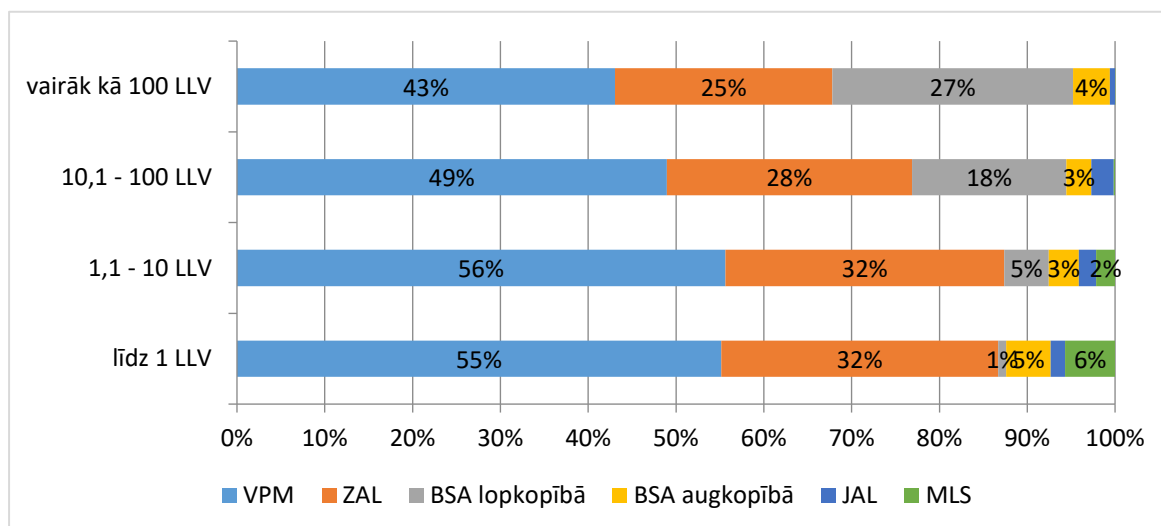
Analizējot katras LLV grupas saņemto maksājumu struktūru (skat. 1.38.att.), var secināt, ka palielinoties dzīvnieku skaitam virs 10 LLV, būtiski pieaug lopkopības BSA nozīme, attiecīgi samazinoties VPM un zaļināšanas maksājumu īpatsvaram.

1.37.att. TM pieteiktais LIZ un izmaksātais atbalsta apmērs uz 1 ha LIZ pēc liellopu vienību skaita saimniecībā 2015.-2021.g.

Avots: autoru veidots pēc LAD datiem

Tieši tas, ka BSA lokkopībā saņem galvenokārt saimniecības ar lielāku dzīvnieku skaitu (95% šī maksājuma izmaksāts saimniecībām ar vairāk kā 10 LLV), nosaka vidējās TM summas uz platības vienību palielinājumu šajās saimniecībās.

1.38.att. Izmaksātā TM atbalsta struktūra (%) dalījumā pēc LLV skaita saimniecībās 2015.-2021. gadā

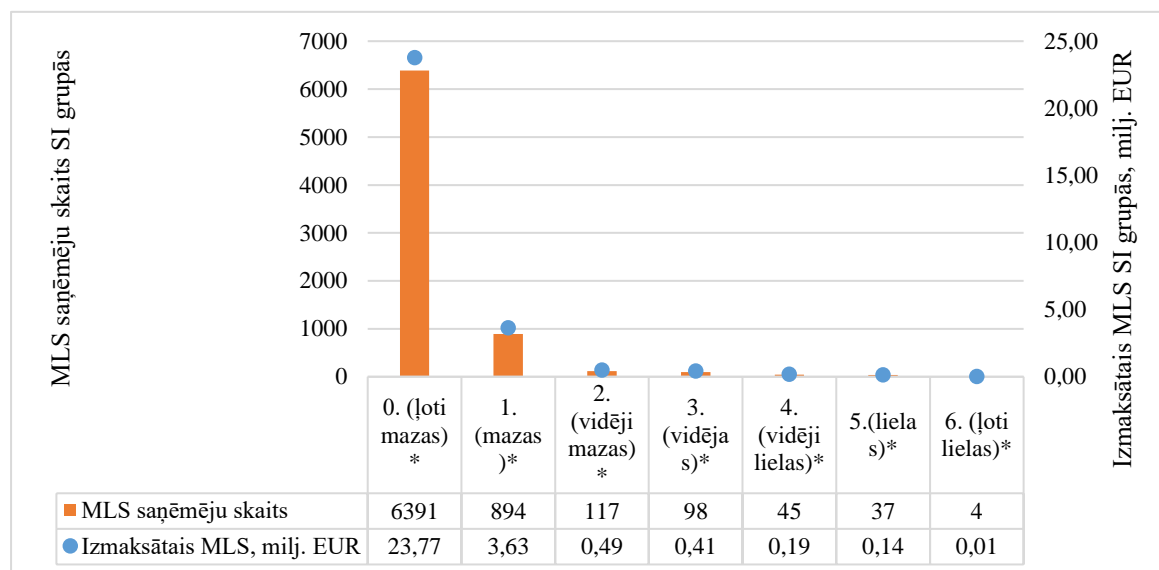
Avots: autoru veidots pēc LAD datiem

Savukārt JAL lielāks īpatsvars ir grupā no 10 līdz 100 LLV, kas nozīmē, ka jaunie lauksaimnieki attīsta vidēja lieluma saimniecības dzīvnieku skaita ziņā. Turpretī, MLS maksājumus galvenokārt saņem saimniecības ar pavisam nelielu dzīvnieku skaitu – līdz 1 LLV. Tas liecina, ka starp šīm saimniecībām liels īpatsvars ir ar mazu platību un mazu dzīvnieku skaitu.

MLS un JAL maksājumu sadalījums pēc saimniecību ekonomiskā lieluma un specializācijas

MLS atbalstam pamatā pieteikušās saimniecības ar SI līdz 4 tūkst. EUR. Šajā grupā laika periodā no 2015. – 2021. gadam izmaksāti 24 milj. EUR jeb 83% no kopējā MLS atbalsta apmēra. Tad seko saimniecības ar SI no 4-15 tūkst. EUR. Šo saimniecību grupai

izmaksātais MLS apmērs veido 4 milj. EUR. Pārējās SI grupās MLS atbalsts ir izmaksāts, bet kopējā izmaksātā MLS atbalsta summa nepārsniedz 1 milj. EUR, skat. 1.39. attēlā.

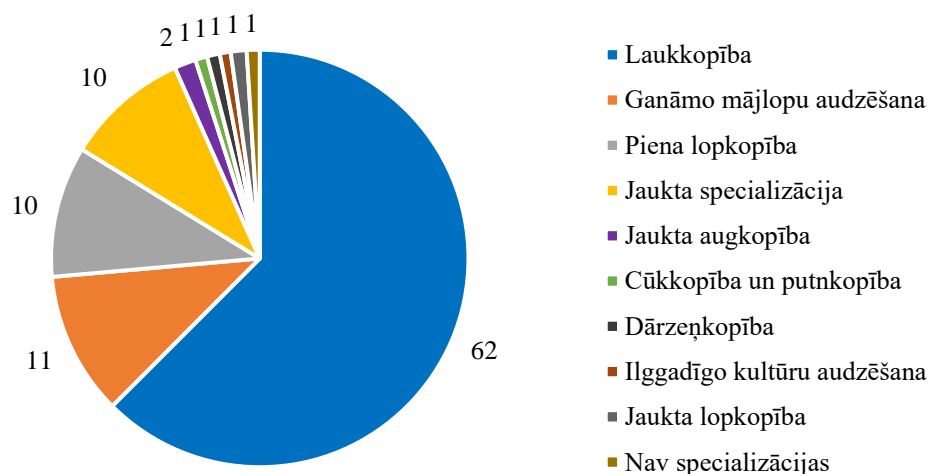

*0 (< 4000 EUR); 1. (4000 - 15 000 EUR); 2. (15 000 - 25 000 EUR); 3. (25 000 - 50 000 EUR); 4. (50 000 - 100 000 EUR); 5. (100 000 - 500 000 EUR); 6. (> 500 000 EUR)

1.39.att. Izmaksātais MLS apjoms pa SI grupām Latvijā no 2015.-2021. gadam milj. EUR.

Avots: autoru veidots

MLS atbalsta saņēmēju skaits ir norādīts par 2020. gadu. Redzams, ka laika periodā no 2015. – 2020. gadam uz MLS 6. lieluma grupā pieteicās 4 saimniecības. Divas no šīm saimniecībām atrodas Ludzas novadā, viena Rēzeknes novadā un viena Augšdaugavas novadā. Kopumā uz MLS 2015. gadā bija pieteikušās 14 759 lauku saimniecības. No tā 2021. gadā 4146 bija pārtraukušas saņemt MLS maksājumu. Par 8974 jeb 60% no tām ir zināma specializācija, saskaņā ar CSP sniegto informāciju. MLS izmaksātais TM apmērs 2015. – 2021. gadā specializāciju grupās ir parādīts 1.40. attēlā.

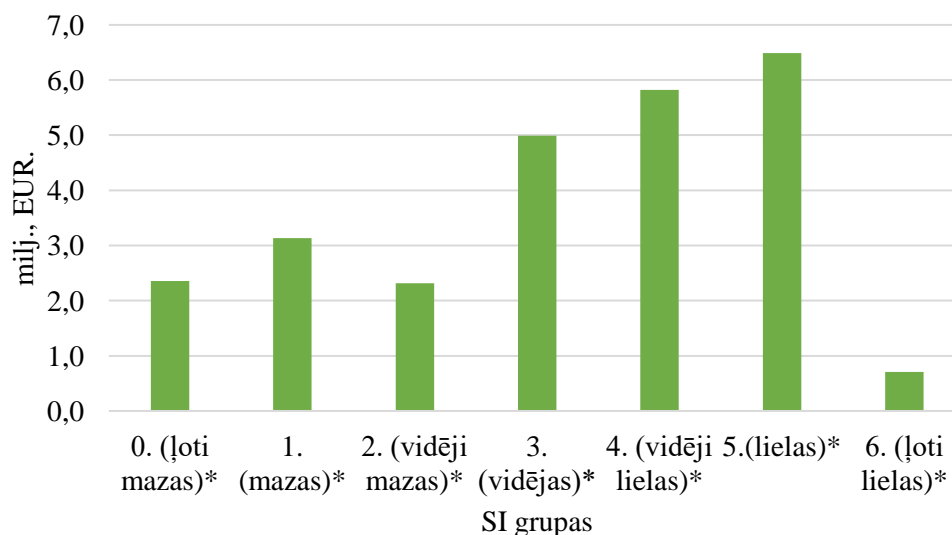

1.40.att. MLS izmaksātais TM apmērs 2015. – 2021. gadā specializāciju grupās, % no kopējā

Avots: autoru veidots

Pēc datiem (skat.2.pielikuma 11.tabulā) var secināt, ka MLS kopumā ir izmaksāti 74 milj. EUR. Lielākā daļa - 62% TM ir izmaksāti laukkopības saimniecībām, 11% ganāmo mājlopu saimniecībām un 10% piena lopkopības un jauktas specializācijas saimniecībām. Parējos specializācijas virzienos izmaksātais TM apmērs nepārsniedz 2% no kopējās MLS izmaksātā TM apmēra 2015. – 2021. gadā. Salīdzinot MLS izmaksāto TM apmēru 2015. un 2021. gada, tad būtiskas izmaiņas specializāciju grupās nav novērojamas.

Savukārt JAL atbalsts pamatā ir izmaksāts vidējām līdz lielām saimniecībām, skat. 1.41. attēlu.

*0 (< 4000 EUR); 1. (4000 - 15 000 EUR); 2. (15 000 - 25 000 EUR); 3. (25 000 - 50 000 EUR); 4. (50 000 - 100 000 EUR); 5. (100 000 - 500 000 EUR); 6. (> 500 000 EUR)

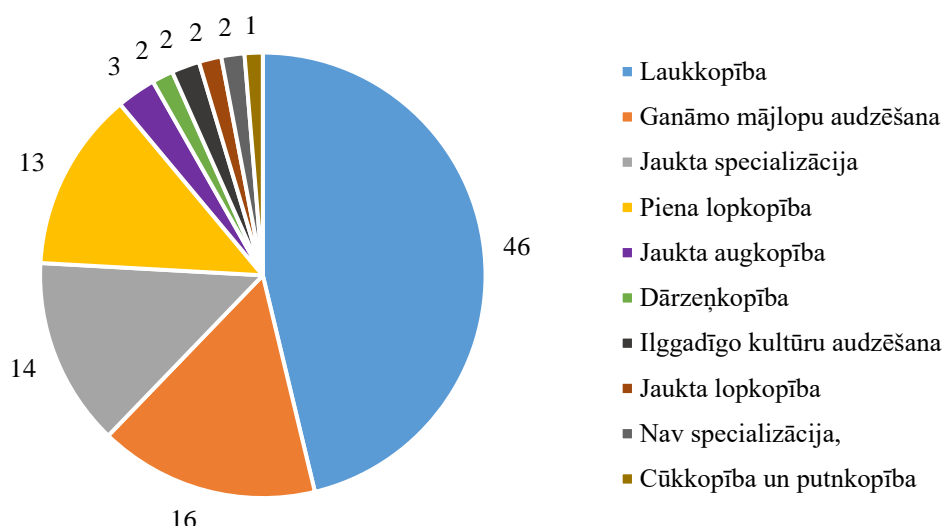
Avots: autoru veidots pēc LAD

1.41.att. Izmaksātais JAL apmērs SI grupās Latvijā 2015. – 2021. gadā, milj. EUR

Avots: autoru veidots

Kopējais atbalsts vidējās līdz lielās saimniecībās veido 67% no kopējā JAL atbalsta apmēra. Ļoti mazo līdz vidēji mazo saimniecību grupās izmaksātais atbalsts ir 30%, bet ļoti lielo saimniecību grupā 3% no kopējā JAL atbalsta apmēra.

Kopumā uz JAL laika periodā no 2015. – 2021. gadam bija pieteikušies 5498 JAL, t.sk. 4710 lauku saimniecībām ir noteikta specializācija skat. 1.42.attēlā.

1.42.att. Izmaksātais JAL apmērs pa saimniecību specializācijas grupām Latvijā 2015. – 2021. gadā, %

Avots: autoru veidots pēc LAD

Atbilstoši datiem (skat.1.29.attēlu) redzams, ka lielākais īpatsvars TM ir izmaksāts lauku saimniecībām ar specializāciju laukkopībā (46%) un piena lopkopībā (13%). Salīdzinoši lielai daļai ir jaukta specializācija (14%) un ganāmo mājlopu audzēšana (16%). Maz ir tādi JAL saņēmēji, kuri izvēlējušies specializācijas virzienu cūkkopībā un putnkopībā, dārzenkopībā, ilggadīgo kultūraugu audzēšanā un jaukto saimniekošana virzienu.

1.2.3.Lauku saimniecību ekonomiskie rādītāji 2015.-2021.g.

Par saņemto TM nozīmi saimniecību ekonomikā varam spriest, izmantojot SUDAT datus. Šie dati ir pieejami par saimniecībām, kuras atbilst SUDAT sliekšnim, t.i. sākot no 4000 EUR SI, par laiku līdz 2021.gadam. SUDAT izlases kopā ietilpst līdz 1000 saimniecību, kuras ir atlasītas atbilstoši ekonomiskajam lielumam un specializācijai, tādēļ analīzi iespējams veikt šajos griezumos.

Galvenie vidējo SUDAT saimniecību raksturojošie rādītāji ekonomiskā lieluma grupās, ieskaitot saņemtos TM, apkopoti 1.3.tabulā.

1.3. tabula. Galvenie ekonomiskie rādītāji un TM loma vidēji vienā SUDAT saimniecībā pa SI grupām 2021.gadā

SI vērtība (EUR)	>= 4 000 un <15 000	>=15 000 un <25 000	>=25 000 un <50 000	>=50 000 un <100 000	>=100 000 un <500 000	>=500 000
SI grupas	1.	2.	3.	4.	5.	6.
LIZ, ha	21,1	38,3	64,7	111,4	287,5	996,0
Izlaide, EUR	15 138	23 265	40 207	91 725	314 304	2 149 663
NPV, EUR	5 588	10 748	16 320	31 714	112 055	663 026
TM kopsumma, EUR	3 382	6 483	11 730	19 903	50 249	177 353
TM/ha LIZ, EUR	161	169	181	179	175	178
TM attiecība pret izlaidi	22%	28%	29%	22%	16%	8%
TM īpatsvars NPV	61%	60%	72%	63%	45%	27%
Skaitis izlasē	67	79	136	124	244	50
T.sk. TM saņēmēji	67	77	135	122	244	48

--	--	--	--	--	--	--

* izcelti un iekrāsoti ir lielākie rādītāji (augstākais TM īpatsvars pret izlaidi, platībām un pievienoto vērtību), kas liecina par nozīmīgāko atkarību no subsīdijām.

Avots: Autoru apkopojums no SUDAT datiem

No datiem izriet, ka saimniecību platība, izlaide un pievienotā vērtība palielinās atbilstoši lieluma grupai. Saņemto TM apmērs, ja to attiecina uz 1 ha LIZ saimniecību lieluma grupās būtiski neatšķiras, izņemot mazās saimniecības, kurās tas ir zemāks. Tomēr ir būtiskas atšķirības no LAD datiem, kuri apkopoti 1.3.tabulā – SUDAT saimniecībās vidējais saņemto maksājumu apjoms katrā lieluma grupā ir lielāks, turklāt augstāko rādītāju uz ha tas sasniedz jau 3.lieluma grupā, turpretī no LAD/CSP datiem – 6. (vislielāko saimniecību) grupā. Līdz ar to, interpretējot SUDAT datus, jāņem vērā šīs atšķirības starp SUDAT izlasi un visu kopu.

Lielākais TM īpatsvars izlaidē un NPV ir vidējās saimniecībās (2.-4. lieluma grupas). Tātad tieši vidējām saimniecībām šie maksājumi ir visbūtiskākie rentabilitātes nodrošināšanai. Ļoti būtiski tie ir arī mazajās saimniecībās, kur tāpat TM veido 61% no NPV, bet mazāk būtiski lielajās saimniecībās. Ļoti lielo saimniecību grupā TM veido tikai 8% no izlaides vērtības un 27% no NPV.

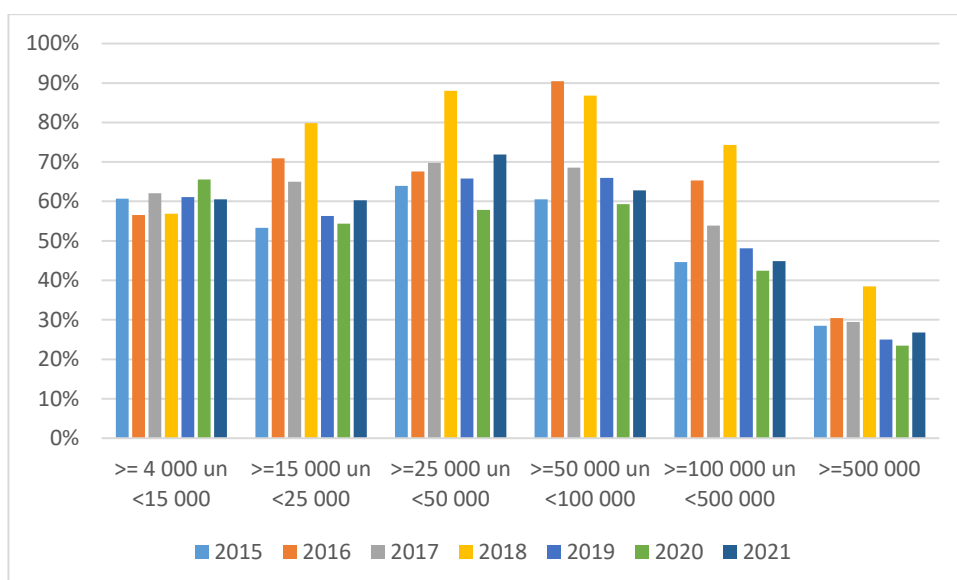
SUDAT dati rāda, ka lielākajā daļā saimniecību grupu pastāv atsevišķas saimniecības, kuras nemaz nav izmantojušas TM, tātad ražo bez atbalsta.

Turpmāk aplūkots katra konkrētā TM nozīme SUDAT saimniecībās dalījumā pa lieluma grupām 2021.gadā. Katrai SI grupai ir norādīts kopējais maksājums saņemušo saimniecību skaits, katru konkrēto maksājuma veidu saņemušo skaits, kā arī vidējā summa gan katra maksājuma saņēmējiem, gan rēķinot uz visām grupā esošajām saimniecībām. Detalizēti aprēķinu rezultāti apkopoti 2.pielikum 6. un 7.tabula.

No apkopojuma izriet, ka neatkarīgi no lieluma grupas TM struktūra ir aptuveni līdzīga: vislielāko daļu kopējā TM aploksnē veido VPM un zaļināšana, tiem seko BSA lopkopība. Izņemot 1.lieluma grupu, pārējās grupās BSA lopkopībā ir ievērojami lielāki nekā augkopībā. Jauno lauksaimnieku maksājumus saņem neliels skaits saimniecību, tomēr tās pārstāv visas lieluma grupas. Redzams, ka mazākajās lieluma grupās šie maksājumi ir samērojami ar VPM lielumu, bet lielākajās saimniecībās tie būtiski atpaliek no VPM. MLS saņēmēji SUDAT kopā ir tikai daži, turklāt viens no tiem pārstāv pat 3.lieluma grupu.

Izvērtējot saņemtos TM dinamiskā pa gadiem (2015.-2021.), var vērtēt, ka mazajās saimniecībās (ar SI līdz 15 000 EUR) saņemto TM kopsumma uz saimniecību ir samazinājusies, bet pārējās grupās saglabājusies līdzīga vai nedaudz palielinājusies. TM kopsummu būtiski ietekmēja ADSI maksājuma pārtraukšana ar 2019.gadu, tomēr sakarā ar VPM likmes palielināšanos, kopējo TM summu ilgākā laika periodā valsts līmenī tas būtiski nav ietekmējis.

Attiecinot saņemtos TM uz saimniecību neto pievienoto vērtību (skat. 1.43.att.), var secināt, ka to nozīme saimniecību ienākumu veidošanā ir ļoti augsta 1.-4. lieluma grupu saimniecībās (t.i., ar SI līdz 100 000 EUR). Atsevišķos gados, piemēram, 2018.gadā sakarā ar sausumu TM īpatsvars bija augstāks nekā caurmērā, bet kopumā var uzskatīt, ka TM nozīme saimniecību ienākumu veidošanā pārskata periodā bijusi samērā konstanta. Nedaudz mazāka, lai arī būtiska nozīme šiem maksājumiem ir 5.lieluma grupas saimniecībās, bet ļoti lielajās (6.grupas) saimniecībās tā jau ir mazāka, jo tajās TM parasti veido 25-30% no šo saimniecību NPV.

1.43.att. Saņemto TM īpatsvars saimniecību NPV pa lieluma grupām (pēc SI) 2015.-2021.g.

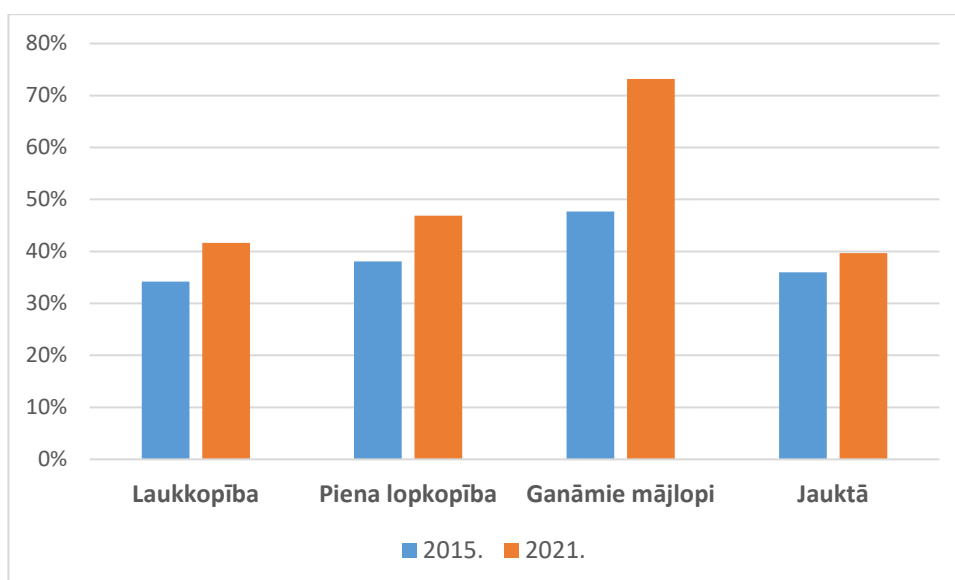
Avots: Autoru apkopojums no SUDAT datiem

Būtiskas atšķirības TM izmantojumā parādās specializāciju dalījumā (skat. 1.4.tabula). Vislielākā TM nozīme pievienotajā vērtībā ir ganāmo mājlopu specializācijā, bet citos uzrādītajos virzienos – būtiski mazāka. Savukārt vislielākā TM summa uz ha LIZ ir piena lopkopībā, kam seko ganāmo mājlopu audzēšana un jauktā lauksaimniecība. Parādīti ir tikai 4 specializācijas virzieni, jo pārējo virzienu pārstāvēniecība SUDAT izlasē ir nereprezentatīva.

1.4. tabula. Galvenie ekonomiskie rādītāji un TM loma vidēji vienā SUDAT saimniecībā pa specializācijām 2021.gadā

Rādītājs	Specializācijas			
	Laukkopība	Piena lopkopība	Ganāmie mājlopi	Jauktā
LIZ, ha	300,7	122,1	121,0	239,4
Izlaide, EUR	312 978	202 488	56 924	308 005
NPV, EUR	113 805	62 118	30 287	110 626
TM kopsumma, EUR	47 376	29 131	22 166	43 905
TM/ha LIZ, EUR	158	239	183	183
TM īpatsvars izlaidē	15%	14%	39%	14%
TM īpatsvars NPV	42%	47%	73%	40%
Skaitis izlasē	290	191	71	102
T.sk. TM saņēmēji	290	191	71	102

Salīdzinājumā ar perioda sākumu – 2015.gadu, izlasē iekļauto saimniecību vidējā platība attīstījusies dažādos virzienos – laukkopības un jauktās saimniecības kļuvušas vidēji lielākas, bet lopkopības – mazākas. Izmaksātie TM uz LIZ ha būtiski palielinājušies visās specializācijās - par vairāk kā 50%. Vislielākais pieaugums ir piena lopkopībā. Neto pievienotā vērtība arī ir augusi, taču tās pieauguma galvenais avots ir TM palielinājums. Vienīgi jauktas specializācijas saimniecībās NPV daļa, kas nav saistīta ar TM, ir augusi nedaudz vairāk nekā saņemtie TM. Savukārt ganāmo mājlopu specializācijā no tirgus gūto ienākumu apjoms ir samazinājies, un to kompensē TM palielinājums. Tā rezultātā visos specializācijas veidos TM īpatsvars NPV laikā no 2015. līdz 2021.gadam ir palielinājies, īpaši ganāmo mājlopu specializācijā, kur tas ir visaugstākais – 2021.gadā sasniedz 73% (skat. 1.44.att.).

1.44.att. Saņemto TM īpatsvars saimniecību NPV pa specializācijas grupām 2015. un 2021.g.

Avots: Autoru apkopojums no SUDAT datiem

TM īpatsvars NPV norāda, kādu daļu no pievienotās vērtības saimniecības gūst ar TM palīdzību. Ja TM nebūtu, tad to pievienotā vērtība samazinātos par attiecīgo daļu. No datiem 1.44.attēlā redzams, ka visās specializācijās, kurām SUDAT izlasē ir pietiekama pārstāvniecība, TM veido vismaz 40% no NPV, turklāt to daļa ir augoša. Augošā TM daļa galvenokārt saistīta ar attiecīgi maksājumu palielināšanos pārskata periodā, bet ganāmo mājlopu gadījumā arī ar tirgus rentabilitātes samazināšanos.

Kopumā redzams, ka SUDAT saimniecību vidējie rezultāti nedaudz atšķiras no kopējiem, ko nosaka SUDAT izlases raksturs, tomēr galvenās tendences saglabājas, tādēļ SUDAT dati ir izmantojami TM ietekmes novērtējumiem. Tām ir laba pārstāvniecība gandrīz visās ekonomiskā lieluma grupās (izņemot 1.grupu), kā arī izplatītākajās specializācijās – laukkopībā, piena lopkopībā, ganāmo mājlopu audzēšanā un jauktajā lauksaimniecībā.

Kopsavilkums

No visām statistikā uzskaitītajām lauku saimniecībām TM saņem ap 75%, tādējādi tie ir visplašāk pieejamais atbalsta veids lauku saimniecībām. Vislielākais īpatsvars tādu saimniecību, kuras TM nesaņem, ir starp mazajām saimniecībām, tomēr arī pārējās lieluma grupās ir atsevišķas saimniecības, kas nav TM saņēmēji.

Aplūkotajā laika periodā (no 2015.līdz 2021.gadam) ir par 11% samazinājies maksājumu saņēmēju skaits, taču vidējais maksājumu apjoms uz saņēmēju ir būtiski palielinājies. Tas nozīmē, ka strauji aug maksājumu koncentrācija.

TM tiek saņemti par 96% no izmantotās LIZ. Ļoti mazo saimniecību grupā (SI līdz 4000 EUR) maksājumus saņem tikai par 76% LIZ; pārējās grupās šis īpatsvars ir ievērojami augstāks. Kopējā pieteiktā platība kopš 2015.gada palielinājusies par 7%, 2022.gadā pārsniedzot 1770 tūkst. ha.

Pārlicinoši lielākais TM saņēmēju skaits ir Latgales reģionā. Tomēr vidēji saņemtā maksājumu summa vienam saņēmējam šajā reģionā ir ievērojami zemāka, divkārt atpaliekot no Zemgales un Kurzemes reģioniem, kur vidējais maksājums uz saņēmēju ir lielākais. Arī rēķinot uz 1 ha LIZ Zemgalē ir izmaksāta vislielākā TM summa, bet Latgalē – vismazākā. Latgales reģionā ir arī visstraujāk samazinājies TM saņēmēju skaits – par 14%, bet mērenākais samazinājums ir Pierīgā – par 6%.

Vairāk kā 50% no kopējā TM apjoma veido VPM, bet nepilnus 30% - zaļināšanas maksājums. Pārējie maksājumu veidi – BSA, mazo lauksaimnieku shēma un atbalsts

jaunajiem lauksaimniekiem – veido tikai nepilnus 20% no kopsummas. Mazo lauksaimnieku shēma ir vienīgais atbalsta veids, kurā izmaksātā kopsumma ar gadiem ir samazinājusies, sakarā ar nosacījumiem, kas liedza no jauna pieteikties.

Finansējuma apjoma ziņā vairāk nekā puse 55% no kopējā TM atbalsta ir izmaksāts saimniecībām ar SI virs 100 tūkst. EUR. Tajā pašā laikā tie ir vien 5 % no kopējā atbalsta saņēmēju skaita.

Tā kā TM tika izmaksāti galvenokārt balstoties uz platības kritēriju, izmaksātās summas galvenokārt ir atkarīgas no saimniecību platības (ar izņēmumu BSA lopkopībā, kur kritērijs ir dzīvnieku skaits). Līdz ar to vairāk kā 50% no maksājumiem izmaksāti lielajām un ļoti lielajām saimniecībām ar SI vairāk kā 100 000 EUR. Tā kā Latvijā līdz šim nav piemērots pārdalošais maksājums, arī vidēji izmaksātās summas rēķinot uz LIZ ha palielinās līdz ar saimniecību ekonomisko lielumu. Tas veicinājis situāciju, kad saimniecību skaits samazinājies ne vien mazo, bet arī vidējo saimniecību grupā. Tā, no 2015. līdz 2021.gadam 19% ļoti mazo saimniecību (SI līdz 4000 EUR) ir pārtraukušas pieteikties atbalstam.

Vairāk kā 50% no kopējā TM apjoma saņēmušas laukkopības saimniecības, bet 20% - piena lopkopības saimniecības. Lielākais TM apmērs uz saņēmēju ir piena un ganāmo mājlopu saimniecībās, bet mazākais - ilggadīgo kultūru, kā arī cūkkopības un putnkopības saimniecībās.

TM nozīme saimniecību ekonomikā ir ļoti nozīmīga, jo visās lieluma grupās, izņemot pašu lielāko (ar SI virs 500 000 eiro), TM atbalsts pārsniedz 40% no saimniecību neto pievienotās vērtības. Pārskata periodā TM īpatsvars NPV ir kopumā līdzīgs, ar kāpumiem atsevišķos gados neražas u.c. iemeslu dēļ. Vislielākā TM nozīme ekonomikā ir vidēja lieluma saimniecībās, lai gan arī pārējām tā ir būtiska.

Tomēr no saimniecību ilgtspējas viedokļa augsts atbalsta maksājumu īpatsvars pievienotajā vērtībā ir negatīva iezīme, jo nozīmē augstu atkarību no atbalsta.

2. Tiešo maksājumu novērtēšanas metodes un to pielietošanas iespējas Latvijā

2.1. Novērtēšanas metodes

Naivā DiD metode

Naivā DiD metode ir tikusi izmantota ES SAPARD un KLP atbalsta programmu novērtēšanā līdz 2006. gadam. ES KLP novērtēšanas vadlīnijās kopš 2007. gada šīs metodes izmantošana netiek atbalstīta. Naivā DiD metode Helaine (2022) pētījumā² ir izmantota KLP performances izvērtējumā atbalsta paaudžu maiņai ietekmes novērtēšanai uz tādiem sociāli-ekonomiskajiem rādītājiem kā saimniecību ekonomiskais lielums, izlaide, kapitāls, īrētās zemes platības. Šīs metodes izmantošana kauzālu cēloņsakarību noteikšanai nav vēlama, jo tā balstās tikai un vienīgi uz mainīgo izmaiņu atšķirībām tādās izlases stratās kā saņēmēji un nesaņēmēji, jauni un veci lauksaimnieki, vīrieši un sievietes. Turklāt ar šo metodi nav iespējams izslēgt slēpto faktoru ietekmi. Pastāv iespēja, ka ar naivo DiD metodi noteiktā negatīvā tiešā ietekme realitātē var būt pozitīva. Tādējādi naivās DiD metodes izmantošana var radīt situāciju, kurā tiek pieņemti nepamatoti politikas lēmumi. Ar metodes pielietošanu saistīto aprēķinu veikšanai nav nepieciešama speciālās statistiskās programmatūras izmantošana.

² The new CAP and performance assessment. https://eu-cap-network.ec.europa.eu/system/files/2022-11/GPW_02_New%20CAP%20and%20performance%20assessment_Helaine_DGAGRI.pdf

Ņemot vērā to, ka naivās DiD metodes pielietošana var radīt situāciju, kurā tiek izdarīti nekorekti secinājumi, metodes izmantošana 1. pīlāra maksājumu atbalsta tiešās ietekmes novērtēšanai nav pieļaujama.

Instrumentālā mainīgā (IV) metode

Instrumentālā mainīgā metode ir kvazieksperimentālā dizaina metode, kura dod iespēju izslēgt iespējamo slēpto faktoru ietekmi. Metode ar vairākām regresijām un korelācijas koeficientu noteikšanu, izmantojot empīriski izvēlētos instrumentālos papildmainīgos, nosaka atbalsta tiešo ietekmi uz atkarīgo mainīgo. Tomēr būtisks metodes trūkums ir piemērotu instrumentālo mainīgo empīriskas atrašanas nepieciešamība, kā arī statistiski nozīmīgu rezultātu iegūšanas iespējas atkarība no izvēlēto neatkarīgo mainīgo vērtībām. Nereti atbilstošus instrumentālos mainīgos nav iespējams identificēt. Tādējādi metodes izmantošanu nevar uzskatīt par “universālu”. Metodes priekšrocība ir slēpto faktoru ietekmes izslēgšana. Hāznera un Zvirbules (2022) pētījumā³, izmantojot instrumentālā mainīgā (IV) metodi, empīriski tiek pierādīts, ka ar naivo DiD metodi noteiktā negatīvā tiešā ietekme realitātē var būt pozitīva. Ar metodes pielietošanu saistīto aprēķinu veikšanai nav nepieciešama speciālās statistiskās programmatūras izmantošana. IV metode ir tikusi izmantota AREI LAND nodaļas darbinieku sagatavotajās recenzētajās publikācijās.

Metodi ir iespējams izmantot 1. pīlāra maksājumu atbalsta tiešās ietekmes novērtēšanai. Tomēr augstā nenoteiktība saistībā ar piemērotu instrumentālo mainīgo empīrisku noteikšanu un iespējama ievērojama laika un cilvēkresursu ieguldījums ir faktori, kuri metodes izvēli padara par maz ticamu.

PSM-DiD metode

PSM-DiD metode ir viena no visplašāk izmantotajām ES KLP atsevišķu pasākumu, mērķa virzienu un prioritāšu atbalsta tiešās ietekmes noteikšanā. Metodes izmantošana tiek ieteikta ES KLP novērtēšanas vadlīnijās kopš 2007. gada. Tomēr metodei ir vairāki trūkumi, no kuriem galvenais ir pietiekama lieluma kontroles grupas izveidošanas neiespējamība. Šādu situāciju nosaka pastāvīgais informācijas trūkums par atbalsta nesaņēmējiem. Bez tam atsevišķos gadījumos tiecības indeksus nav iespējams aprēķināt ne ar sākotnējo kovariātu izvēli, nedz to mainot un/vai papildinot ar augstāka līmeņa kovariātiem. Metode paredz kopējā atbalsta apgabala izmantošanu, tādējādi no analīzes tiek izslēgtas tās vienības, kuru tiecības indeksu vērtības kādā no grupām pārsniedz vai nesasniedz otras grupas augstāko vai zemāko vērtību. Bez tam tiecības indeksa (propensity score) aprēķināšanai empīriski nosakot pēc iespējas lielāku finansiālo un ekonomisko vienības raksturojošo rādītāju (kovariātu) skaitu iekļaušanai LOGIT regresijas vienādojumā, pastāv iespēja, ka vienības ar vienu un to pašu vai līdzīgu tiecības indeksu var ievērojami atšķirties. Tādējādi atbalsta un kontroles grupās var tikt pielīdzinātas vienības no dažādām specializācijas, lieluma, īpašnieku vai vadītāju vecuma vai dzimuma grupām. Metodes izmantošana 1. pīlāra atbalsta tiešās ietekmes noteikšanai ir problemātiska. Tā kā TM nesaņēmēju vienību skaits veidojamajā datu panelī ir nepietiekams kontroles grupas izveidei, tad tiecības indeksa aprēķināšanai izmantotā binārā mainīgā, kurš raksturo, vai vienība ir saņēmusi atbalstu pasākumā (saņēmēji) vai nav saņēmusi (nesaņēmēji), piešķiršana ir jāmodificē. Šādu modificēšanu var veikt, kontroles grupu izveidojot no zemākajā sekundilē ietilpstošajām vienībām. Tomēr nepieciešams ņemt

³ EU Funding as a Determinant of Foreign Direct Investment in Rural Areas - Policy Implications. https://www2.ltu.lv/research_conf/proceedings2022/docs/LBTU_LatviaResRuralDev_28th_2022-174-180.pdf

vērā, ka šādā gadījumā netiek novērtēta atbalsta tiešā ietekme, bet gan tas, kāda ietekme ir atbalsta vidējo vērtību starpībai atbalsta un kontroles grupās. Ar metodes pielietošanu saistīto aprēķinu veikšanai ir nepieciešama speciālās statistiskās programmatūras izmantošana.

PSM-DiD metodes izmantošanā ir vairāki secīgi posmi:

- 1) LOGIT regresijas vienādojuma sastādīšana tiecības indeksa noteikšanai.
 - 2) Tiek izmantots kopējā atbalsta apgabals, tādējādi vienādojuma sastādīšanā netiek iekļautas tās saņēmēju un nesaņēmēju vienības, kuru tiecības indeksi pārsniedz/ nenasniedz lielākās/ mazākās tiecības indeksa vērtības saņēmēju/ nesaņēmēju grupās.
 - 3) Tiek noteikts nepieciešamais tiecības indeksu sadalījums vairākos (parasti piecos) blokos, lai nodrošinātu to, ka vidējais tiecības indekss saņēmējiem un nesaņēmējiem katra bloka iekšienē nav atšķirīgs.
 - 4) Tiek veikta automātiska tiecības indeksa līdzsvarotības nosacījuma testēšana.
 - 5) Līdzsvarotības nosacījumu neizpildīšanās gadījumā tiecības indekss nav izmantojams turpmākajā pielīdzināšanā, un nepieciešams mainīt regresijas vienādojumā iekļauto kovariātu loku, vai nu samazinot kovariātu skaitu, vai arī iekļaujot augstākas pakāpes kovariātus (parasti esošo kovariātu kvadrātā vai kubā kāpinātas vērtības).
 - 6) Līdzsvarotības nosacījuma izpildīšanās gadījumā tiek veikta tiecības indeksu pielīdzināšana izvēlētajiem mainīgajiem, izmantojot tuvākā kaimiņa, rādiusa un kodola metodes.
 - 7) Balstoties uz t-testa rezultātiem, tiek izvēlēti novērtējuma rezultāti ar augstāko statistisko ticamību.
- 1) Metodes trūkums ir samērā zema iegūto rezultātu ticamība, jo nereti ar dažādām pielīdzināšanas metodēm iegūto rezultātu vērtībās ir ievērojamas atšķirības un dažkārt tām pat ir pretējas zīmes.
 - 2) PSM-DiD metode ir tikusi vairākkārt izmantota AREI LAND nodaļas veiktajos novērtējumos, tematiskajās atskaitēs un recenzētajās publikācijās.

Metodi ir iespējams izmantot 1. pīlāra maksājumu atbalsta tiešās ietekmes novērtēšanai.

GPSM metode

Metode tiek izmantota, ja nav iespējams izveidot kontroles grupu, Parasti tas notiek divos gadījumos:

- 1) visas datu izlases vienības ir saņēmušas atbalstu,
- 2) atbalstu nesaņēmušo vienību skaits ir pārāk mazs kontroles grupas izveidei.

GPSM metodes izmantošanā ir vairāki secīgi posmi:

- 1) Tiek novērtēts vispārinātais tiecības indekss, izmantojot atbalsta mainīgā (publiskā finansējuma) logaritmisko transformāciju.
- 2) Trokšņu normalitātes un sadalījumu līdzīguma noteikšanai tiek veikts Kolmogorova-Smirnova tests.
- 3) Potenciālo atbalsta vērtību kopa tiek sadalīta trīs intervālos (katra atbalsta intervāla reprezentatīvajā punktā novērtētās vispārinātā tiecības indeksa vērtības tiek sadalītas trīs intervālos). Tiek noteikta kopsavilkuma statistika par katra atbalsta intervāla reprezentatīvajā punktā novērtētajām vispārinātā tiecības indeksa vērtībām.
- 4) Pēc vispārinātā tiecības indeksa vērtību sadalīšanas trīs intervālos nepieciešams veikt divpusējo t-testu, lai pārliecinātos, ka novadus raksturojošo mainīgo (kovariātu) kondicionālās vidējās vērtības periodā pirms programmas pie aprēķinātā vispārinātā

tiecības indeksa nav atšķirīgas vienībām, kuras ietilpst attiecīgajā atbalsta intervālā un vienībām, kuras ietilpst visos pārējos atbalsta intervālos.

- 5) Tiek sastādīti regresijas modeļa vienādojumi katram no iznākuma mainīgajiem.
- 6) Tiek aprēķināta dozas - respondēšanas funkcija.
- 7) Novērtētās iznākuma mainīgā faktiskās izmaiņas pasākuma ietekmē nosaka, aprēķinot vidējo vērtību no visos izvēlētajos intervālos (parasti 10) noteiktā ATE (dozas - respondēšanas funkcijas vērtībām).

Metodes trūkums ir tās veiksmīga pielietojuma atkarība no kovariātu skaita un to vērtībām, jo nereti nav iespējama tās konverģence. Ar metodes pielietošanu saistīto aprēķinu veikšanai ir nepieciešama speciālās statistiskās programmatūras izmantošana. GPSM metode ir tikusi vairākkārt izmantota AREI LAND nodaļas veiktajos novērtējumos, tematiskajās atskaitēs un recenzētajās publikācijās.

Metodi ir iespējams izmantot 1. pīlāra maksājumu atbalsta tiešās ietekmes novērtēšanai.

Granulētās tiešās pielīdzināšanas (CEM) metode

Metodes pielietošanai nepieciešamā datu paneļa izveidošana ir analoga PSM-DiD metodei. Metodes pielietošanā ir vairāki soļi:

- 1) Datu pārveidošana, granulējot pirmsatbalsta mainīgos "lādītēs". Lādīšu izmērus un/ vai skaitu izvēlas, izmantojot kādu no praksē izmantotajiem speciālās programmatūras algoritmiem, vai arī, izdarot brīvu lietotāja izvēli. Lietotāja izvēles gadījumā parasti mainīgie tiek iedalīti kvantīlēs.
- 2) Datu paneļa sadalīšana stratās atbilstoši pilnīgi vienādām visu mainīgo granulētajām vērtībām. Turpmākajiem aprēķiniem tiek sagatavots saīsināts datu panelis, tajā iekļaujot tikai un vienīgi tās stratas, kurās ir vismaz viens mainīgais gan atbalsta, gan kontroles grupās. Pārējās stratas turpmākajā analīzē netiek iekļautas.
- 3) Vispārējās multivariātu nesabalansētības, univariātu nesabalansētības un oriģinālā datu paneļa vienību vidējo vērtību aprēķināšana. Metodes pielietošanas turpināšana ir atkarīga no tā, vai šo rādītāju starpība saīsinātajam un oriģinālajam datu panelim ir samazinājusies.
- 4) Svaru piešķiršana katrai saīsinātā datu paneļa stratai. Atbalstītajām vienībām piešķir svaru ar vērtību 1. Kontroles grupas vienībām piešķirtos svarus aprēķina, izdalot kontroles vienību īpatsvaru stratā ar kontroles vienību skaita īpatsvaru visā saīsinātajā datu panelī.
- 5) Kauzālās cēloņsakarības novērtējums, izmantojot svērto parasto mazāko kvadrātu (WOLS) regresiju. Matricu formā atkarīgā mainīgā vektors tiek regresēts uz atbalsta binārā mainīgā matricu, kura tiek veidota, pirms atbalsta binārā vektora pievienojot kolonu, kuras visas šūnas vienādas ar 1. Bez tam regresijā tiek iekļauta arī diagonālmatrix ar iepriekš aprēķinātajām svaru vērtībām.
- 6) statistiska nozīmīguma gadījumā vidējo atbalsta efektu uz atbalstīto (ATT) izsaka ar regresijas vienādojuma slīpnes koeficientu.
- 7) Metodei salīdzinājumā ar PSM-DiD metodi ir vairākas priekšrocības. Nav nepieciešama tiecības indeksa aprēķināšana. Metodes pielietošanai nepieciešamo laika un personāla resursu ieguldījums ir minimāls, izmantojot standartizētas iepriekš izveidotas MSExcel sagataves. Tomēr ar metodes pielietošanu iegūtie rezultāti atšķirībā no PSM-DiD metodes ir izmantojami vienīgi statistiskā nozīmīguma gadījumā
- 8) Metodi ir iespējams izmantot 1. pīlāra atbalsta tiešās ietekmes noteikšanai, iegūtos rezultātus triangulējot ar rezultātiem, kuri iegūti ar GPSM metodi. Līdzīgi PSM-DiD metodei TM nesaņēmušo vienību skaits veidojamajā datu panelī ir nepietiekams kontroles grupas izveidei, un atbalsta binārā mainīgā piešķiršana ir jāmodificē. Šādu

modificēšanu var veikt, kontroles grupu izveidojot no zemākajā sekundilē ietilpstošajām vienībām. Tomēr nepieciešams ņemt vērā, ka šādā gadījumā netiek novērtēta atbalsta tiešā ietekme, bet gan tas, kāda ietekme ir atbalsta vidējo vērtību starpībai atbalsta un kontroles grupās.

- 9) Bez tam metodi ir iespējams izmantot 1. pīlāra atbalsta tiešās ietekmes noteikšanai reģionālā sadalījumā, saimniecību datu paneli aizstājot ar Latvijas pagastu datu paneli.
- 10) Ar metodes pielietošanu saistīto aprēķinu veikšanai nav nepieciešama speciālās statistiskās programmatūras izmantošana. CEM metode ir tikusi izmantota AREI LAND nodaļas darbinieku sagatavotajās recenzētajās publikācijās.

Metodi ir iespējams izmantot 1. pīlāra maksājumu atbalsta tiešās ietekmes novērtēšanai.

Efektivitātes un produktivitātes analīze

Efektivitātes un produktivitātes analīze ir jāsāk ar esošās situācijas diagnostiku un tās attīstības dinamiku⁴. Nepieciešams identificēt situāciju ietekmējošos pozitīvos un negatīvos faktorus, potenciālās iespējas un draudus. Jābūt skaidrībai par politikas virzību. Efektivitātes analīzes pamatjēdziens ir produktīvais sniegums, kura makroekonomikas līmenī balstās uz ražošanas teoriju. Ražošanas robeža ir mehānisms, kurš transformē ražošanas resursus izlaidē. Analīze tiek balstīta uz salīdzinošo novērtēšanu (benchmarking). Mērījumi tiek veikti attāluma funkcijas kontekstā. Parasti analīzi veic produktīvā snieguma efektivitātes virzienā. Produktīvo sniegumu definē kā ar vienu resursu vienību saražoto izlaidi. Efektivitātei ir trīs šķautnes: tehniskā, mērogu un sadalošā. Tehniskā efektivitāte (TE) sniedz atbildi uz jautājumu, cik lielā mērā iespējams palielināt ražošanu ar esošu resursu apjomu, vai arī, no otras puses, cik lielā mērā iespējams samazināt resursus esošajam ražošanas līmenim. Tehniskā efektivitāte ietver vadības kompetences, organizatorisko rutīnu efektivitāti un pielāgošanos biznesa videi un regulējošajam satvaram. Nozīme ir organizācijas un mārketinga inovācijām. Tehniskās izmaiņas norāda uz saimniecību spēju ieviest jaunas tehnoloģijas, jeb tās inovācijas, kuras ir kļuvušas pieejamas. Tādējādi ražošanas robeža paaugstinās. Primāri svarīgas ir vispārēja mērķa inovācijas un pārraujošās inovācijas. Mērogu efektivitāte atspoguļo tehnoloģiju savietojamības un vienreizīguma ietekmi, tirgus ietilpību, mērogu lēmumus, kā arī investīciju neatgriezeniskumu. Mērogu efektivitātē galvenā loma ir procesu inovācijām. Analīzes veikšanai ir iespējams izvēlēties kādu no sekojošām metodēm:

- Indeksi (IN): agregēti cenu un apjomu indeksi (piemēram, Tornkvista vai Fišera indeksi);
- Datu aptverošā analīze (DEA): neparametriska lineārās programmēšanas metode. Metodes priekšrocības: nav nepieciešams specificēt funkcionālo formu vai kļūdu distribucionālās formas, ir iespējami daudzkārtēji rezultāti; resamplēšanas versijā tiek ņemti vērā trokšņi. Katra vienība tiek salīdzināta ar pārējām vienībām, vismaz viena vienība definē robežu. Parasti robežu dažādiem ražošanas mērogiem definē daudzskaitlīgas vienības;
- Stohastisko robežu analīze (SFA): parametriska ekonometriskā metode. Metodes priekšrocības: tiešā veidā tiek ņemti vērā trokšņi, ir iespējami hipotēžu pārbaudes testi.

Otrās stadijas izpētē var izmantot apcirpto regresiju, TOBIT regresiju, TOBIT regresiju ar endogēniem regresoriem, kopsavilkuma šķērssekciju regresiju, fiksēto efektu

⁴ Assessing the Impact of CAP Direct Payments in EU Member States: An Analysis of Efficiency and Effectiveness in Croatia and Greece.

vai gadījuma efektu paneļa regresiju TFP gadījumā. Raksturlielumi var būt gan laikā mainīgi, gan nemainīgi.

Analīze sniedz atbildes par tādu faktoru nozīmīgumu kā vispārējā produktīvā performance, subsīdiju nozīmīgums, ekonomiskais lielums, zināšanu un inovāciju apstākļi, jaunatnes pieredze, saimniecību tips, reģionālās atšķirības, efektivitātes izaugsmes tendences, produktu spektrs:

- tehniskās efektivitātes performances ranžējums saimniecību lieluma un specializācijas grupās,
- mērogu efektivitātes performances ranžējums saimniecību lieluma un specializācijas grupās,
- saimniecību īpašnieku vecuma, saimniecību lieluma tiešā ietekme uz tehnisko efektivitāti un mērogu efektivitāti,
- saistītā un nesaistītā tiešā atbalsta tiešā ietekme uz tehnisko efektivitāti un mērogu efektivitāti,
- izpētes un attīstības tiešā ietekme uz tehnisko efektivitāti un mērogu efektivitāti,
- tādu neiekļauto faktoru kā humānais un sociālais kapitāls, institūcijas sabiediskās preces un infrastruktūra ietekme uz TFP izmaiņām,
- kapitālieguldījumu apmēra tiešā ietekme uz TFP izmaiņām,
- produktivitātes paradoksa klātbūtnes esamība,
- videi draudzīgas saimniekošanas tiešā ietekme uz produktīvo performanci,
- produktīvās performances uzlabošanas iespējas, nesāņemot vides maksājumus,
- apmācību ietekme uz tehniskās efektivitātes performanci,
- ģeogrāfiskā novietojuma un produktu spektra ietekme uz tehniskās efektivitātes performanci,
- subsīdiju struktūras saistība ar tehniskās efektivitātes performanci.

Nepieciešams ņemt vērā, ka TFP raksturo ES KLP SP mērķa SM2 sasniegšanu, tādējādi ar efektivitātes un produktivitātes analīzi ir iespējams novērtēt KLP SP divu mērķu sasniegšanas līmeni.

Ņemot vērā iespējamās ievērojamos laika un cilvēkresursu ieguldījumus šīs metodes pielietošanai nepieciešamās darbinieku kapacitātes uzlabošanā, metodes izmantošana 1. pīlāra maksājumu atbalsta tiešās ietekmes novērtēšanai ir maz ticama. Turklāt datu pieejamība TFP aprēķināšanai katrai saimniecībai ir ierobežota, vai arī tā nepastāv.

Džini koeficients un Lorenca līkne

Džini koeficients jeb Džini indekss ir sadalījuma statistiskais mērs. Parasti to izmanto izvēlētās populācijas finansiālo rādītāju sadalījumos, lai noteiktu ekonomisko nevienlīdzību. Indeksa vērtības atrodas intervālā no 0 (pilnīga vienlīdzība) līdz 1 (pilnīga nevienlīdzība). Džini koeficientu pētījuma kontekstā aprēķina ar formulu:

$$G = 1 - \sum_{k=1}^n (x_k - x_{k-1})(y_k + y_{k-1}),$$

kur G - Džini koeficients;

n - saimniecību lieluma grupu skaits;

x_i - saimniecību kumulatīvais īpatsvars līdz i grupai ieskaitot;

y_i - saņemto TM un/ vai iegūto ienākumu kumulatīvais īpatsvars līdz i grupai ieskaitot.

Lorenca līkne ir Džini indeksa grafisks attēlojums, kurā izvēlētais finansiālā rādītāja kumulatīvais sadalījums (ordināta) tiek saistīts ar populācijas kumulatīvo sadalījumu (abscisa), veidojot līnijas grafiku. Līnija 45° leņķī attēlo pilnīgu finansiālā rādītāja

vienlīdzīgumu. Džini koeficienta vērtība ir vienāda ar laukumu figūrai, ko veido 45° leņķa līnija un Lorenca līkne. Jo lielāks šīs figūras laukums, jo lielāka nevienlīdzība.

Džini indekss un tā dekompozīcija var tikt izmantota tiešo maksājumu izmaiņu sadalījuma ietekmes novērtēšanai⁵.

Metode var tikt izmantota taisnīgākas KLP maksājumu pārdalīšanas novērtēšanai⁶. Metodes būtība ir grafiskā salīdzināšana, lai gan iespējams izmantot arī koeficientu reālās vērtības. Metodes priekšrocība ir tās pielietojamība brīvi izvēlētos gados. Ar metodes pielietošanu saistīto aprēķinu veikšanai nav nepieciešama speciālās statistiskās programmatūras izmantošana. Lorenca līkne ir tikusi izmantota AREI LAND darbinieku sagatavotajos novērtējuma ziņojumos un tematiskajās atskaitēs.

Metode var tikt izmantota 1. pīlāra maksājumu atbalsta sadalījuma izmaiņu novērtēšanai.

2.2. Tiešo maksājumu ietekmes uz lauku attīstību novērtējuma metodoloģija

Lai noteiktu tiešo maksājumu ietekmes uz lauku attīstību tiek lietotas dažādas metodoloģijas, kas atšķiras atkarībā no izvirzītajiem izpētes jautājumiem. Katra metodoloģija ietver veselu pētījumu metožu kopu, kas ir strukturēta. Tās ietver gan kvantitatīvās, gan kvalitatīvās metodes, kā arī lietotas papildinoši, lai iegūtu ticamus rezultātus. Parasti tiek izmantota pieeja, kur ir dažādas izpētes metodes un to salīdzinoša analīze, integrācija un triangulācija. Lai gūtu priekšstatu par pielietojamām metodēm, zemāk ir 2 pētījumu īss metožu uzskatījums.

Minētā metodoloģija un pielietotās metodes balstās uz pētījumu “KLP ietekmes uz paaudžu nomaiņu, vietējo attīstību un darbavietām lauku apvidos novērtējums”⁷. Tiek izmantota literatūras analīze, atlasītu galveno ieinteresēto personu intervijas, aptaujas, datu analīzes metodes – konteksta, ievades un ietekmes attiecību izpēte, tostarp: galveno mainīgo kartes; korelācijas analīzes; ekonometriskā daudzkritēriju analīze (*ang. MCA*); un divu lauku tipoloģiju ģenerēšana, kas ietekmē gadījumu izpētes atlasīti un atbalsta noteiktas ietekmes noteikšanu un aplēses; uz gadījumiem balstīta detalizēta cēloņsakarību, piegādes pieeju un to ietekmes, efektivitātes un pievienotās vērtības analīze gadījumu izpētē (*ang. Case Studies*); papildu, mērķtiecīgas kvantitatīvās analīzes: FADN paneļa datu hipotētiskā analīze, vispārējā līdzsvara aprēķina modelis (CGE) (*ang. Computable general equilibrium*), lai pārbaudītu paaudžu atjaunošanās izdevumu ietekmi uz nodarbinātību laukos; triangulācija, kur izmanto gadījumu izpētes atradumu salīdzinošo analīzi, dažādus pierādījumus un modelēšanas rezultātus, rezultātu apstiprināšanu semināros, iesaistot ieinteresētās personas un amatpersonas.

“Novērtējuma atbalsta pētījums par KLP ietekmi uz lauku apvidu teritoriālo attīstību: sociālekonomiskie aspekti”⁸ izmanto cēloņsakarību analīzi. Cēloņsakarības analīze arī cenšas noteikt saistību starp pasākuma/instrumenta ieviešanu un novērotajām izmaiņām jautājumos, uz kuriem attiecas pasākums/instruments. Cēloņsakarību analīze

⁵ Direct Payments in Germany. Income and Distributional Effects of the 2013 CAP Reform. https://eu-cap-network.ec.europa.eu/system/files/2022-11/GPW_02_Direct-Payments-in-Germany_Offermann_Thuenen_0.pdf

⁶ The new CAP and performance assessment. https://eu-cap-network.ec.europa.eu/system/files/2022-11/GPW_02_New%20CAP%20and%20performance%20assessment_Helaine_DGAGRI.pdf

⁷ Evaluation of the impact of the CAP on generational renewal, local development and jobs in rural areas. Final Report, 2019, EC

⁸ Evaluation support study on the impact of the CAP on territorial development of rural areas: socioeconomic aspects. Final Report, EC, 2020.

ietver trīs galvenos elementus, t.i., intervences loģikas izstrādi KLP pasākumiem un instrumentiem, uz teoriju balstītu ietekmes novērtējumu (izmantojot ietekmes novērtējuma režģi) un teritoriālā sadalījuma analīzi, lai novērtētu KLP finansējuma reģionālo sadalījumu starp dalībvalstīm.

Kvantitatīvajā analīzē tiek izmantota daudzpakāpju pieeja, kurā secīgi tiek piemēroti metodoloģiskie instrumenti, lai izpētītu ar KLP finansējumu saistītās ietekmes. Ar klasteru analīžu palīdzību korelācijas un regresijas analīze ietver teritoriālo dimensiju, lai ņemtu vērā neviendabīgo ekonomikas attīstības stāvokli visā Eiropā. Lai samazinātu rādītāju dimensiju skaitu, tiek lietota galveno komponentu analīze (*angl. PCA*). Lai vērtētu pasākumu ieguldījumu un iznākumu tiek lietota efektivitātes analīze. Turklāt KLP finansējuma ietekme uz nozarēm (t. i., vai KLP finansējumam ir ietekme uz pakārtotajām nozarēm) tiek pētīta, izmantojot ieguldījumu un rezultātu analīzi. Kvalitatīvie pierādījumi galvenokārt tiek vākti, izmantojot reģionālo gadījumu izpēti, intervijas ar ES amatpersonām un visaptverošu literatūras apskatu.

Šajā pētījumā nav bijis uzdevums veikt plašu TM ietekmes vērtējumu uz lauku attīstību. Sīkāk ar pieejamo pētījumu rezultātiem var iepazīties 3.3.2. sadaļā.

Kopsavilkums

Naivās DiD metodes izmantošana 1. pīlāra maksājumu atbalsta tiešās ietekmes novērtēšanai nav atbalstāma. Instrumentālā mainīgā (IV) metodi ir iespējams izmantot 1. pīlāra maksājumu atbalsta tiešās ietekmes novērtēšanai. Tomēr augstā nenoteiktība saistībā ar piemērotu instrumentālo mainīgo empīrisku noteikšanu un iespējama ievērojama laika un cilvēkresursu ieguldījums ir faktori, kuri metodes izvēli padara par apgrūtināšu.

PSM-DiD metodi un GPSM metodi ir iespējams izmantot 1. pīlāra maksājumu atbalsta tiešās ietekmes novērtēšanai.

Granulētās pielīdzināšanas (CEM) metodi ir iespējams izmantot 1. pīlāra maksājumu atbalsta tiešās ietekmes novērtēšanai. Tomēr, ņemot vērā iespējamās ievērojamos laika un cilvēkresursu ieguldījumus efektivitātes un produktivitātes analīzes pielietošanai, metodes izmantošana 1. pīlāra maksājumu atbalsta tiešās ietekmes novērtēšanai ir maz ticama. Turklāt datu pieejamība TFP aprēķināšanai katrai saimniecībai ir ierobežota, vai arī tā nepastāv.

Džini indekss un tā dekompozīcija var tikt izmantota tiešo maksājumu izmaiņu sadalījuma ietekmes novērtēšanai, kā arī taisnīgākas KLP maksājumu pārdalīšanas novērtēšanai.

Tomēr jāņem vērā, ka ikviens modelis vai metode var tikt pielietota, tikai ņemot vērā tās ierobežojumus. Tāpēc ir svarīgi iegūtos rezultātus triangulēt, izmantojot kvalitatīvās metodes. Eiropas Komisija arī norāda, ka metožu sarežģītību var pārvarēt ar novatorisku, “nestandarta” domāšanu (piemēram, apsverot dažādus modeļus, ņemot vērā atbalsta intensitāti), kā arī izmantot jau esošās zināšanas, t.i., uzticoties tam, ko mēs jau zinām no līdzšinējiem novērtējumiem.

TM ietekme uz lauku telpu balstās uz noteiktu metodoloģiju, jeb pētījuma pieeju, kas ietver plašu kvantitatīvo un kvalitatīvo metožu kopu.

3.Provizorisks TM ietekmes novērtējums uz lauku saimniecību un lauku telpas attīstību

3.1. Konteksta un ietekmes rādītāji un to vērtības ņemot vērā iepriekšējo periodu

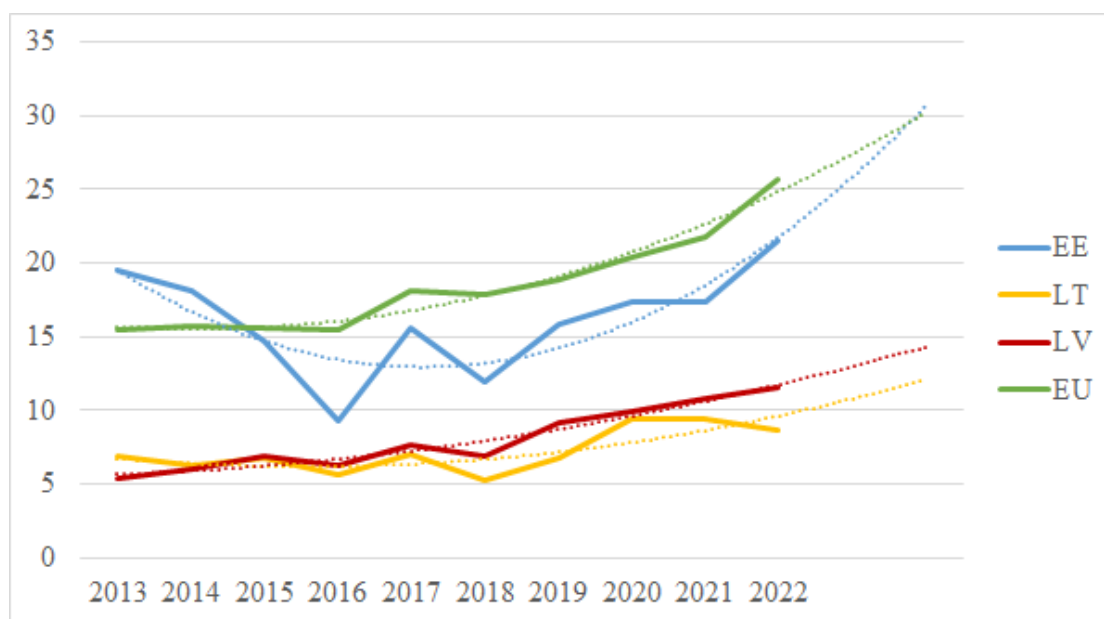
Lai novērtētu KLP SP ietekmi 2023.-2027.g.periodam, EK ir formulējusi ietekmes rādītājus. Rādītāji ir formulēti dalījumā pa specifiskajiem mērķiem (SM). Šajā pētījumā ir analizēti tie rādītāji, kas attiecas uz TM ietekmi. Tā kā iepriekšējam, 2014.-2022.gada periodam, rādītāji TM vērtēšanai nav formulēti, tad šajā darbā ir izmantoti jaunā perioda rādītāji, ar mērķi novērtēt situāciju, kāda ir izveidojusies iepriekšējā plānošanas perioda rezultātā. Lai novērtētu iespējamo attīstību turpmākos 2 gadus, izmantotas laika rindas, pielietojot prognozēšanas elementus (sk. metodikas aprakstu).

Lai nodrošinātu starptautisko salīdzināmību, attiecīgie ietekmes rādītāji aprēķināti arī par Baltijas kaimiņvalstīm – Lietuvu un Igauniju, kā arī sniegts salīdzinājums ar ES vidējo līmeni.

Rādītājs I.3. Lauku saimniecību ienākumu mainīguma samazināšana: Lauksaimniecības ienākumu attīstība

A. Lauksaimniecības faktoru ienākumi uz gada darba vienību (GDV).

Baltijas valstu lauksaimniecības faktoru ienākumi uz gada darba vienību (GDV) norādīti 3.1. attēlā.

3.1.att. Baltijas valstu lauksaimniecības faktoru ienākumi uz gada darba vienību (GDV), tūkstoši EUR, 2013-2022

* ar punktētu līniju norādītas automātiski prognozētās tendenču līnijas turpmākajiem diviem gadiem

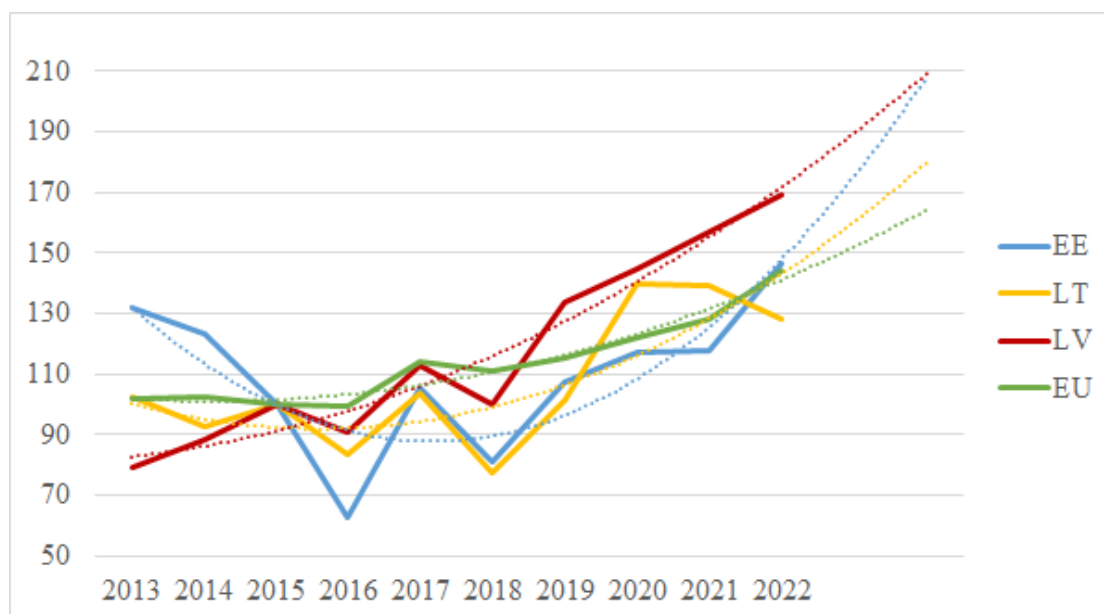
Avots: autoru aprēķini pēc Eurostat datiem

Latvijā un Lietuvā lauksaimniecības faktoru ienākumi uz gada darba vienību ir relatīvi zemi, lai gan vērojama mērena pieauguma tendence. Turpretī Igaunijā šis rādītājs ir ievērojami augstāks, lai arī svārstīgs, un saskaņā ar prognozēm, tuvāko gadu laikā tas var sasniegt ES vidējo līmeni. Latvijā rādītāja vērtība turas ~45% līmenī no ES vidējā un, neraugoties uz absolūto pieaugumu, šī attiecība kopš 2015. gada nav būtiski mainījies.

**Rādītājs I.3. Lauku saimniecību ienākumu mainīguma samazināšana:
Lauksaimniecības ienākumu attīstība**

B. Lauksaimniecības faktoru ienākuma indekss uz GDV

Baltijas valstu lauksaimniecības faktoru ienākumu indekss uz gada darba vienību (GDV) norādīts 3.2. attēlā.

3.2.att. Baltijas valstu lauksaimniecības faktoru ienākumu indekss uz gada darba vienību (GDV), %, 2013-2022 (2010=100)

* ar punktētu līniju norādītas automātiski prognozētās tendenču līnijas turpmākajiem diviem gadiem

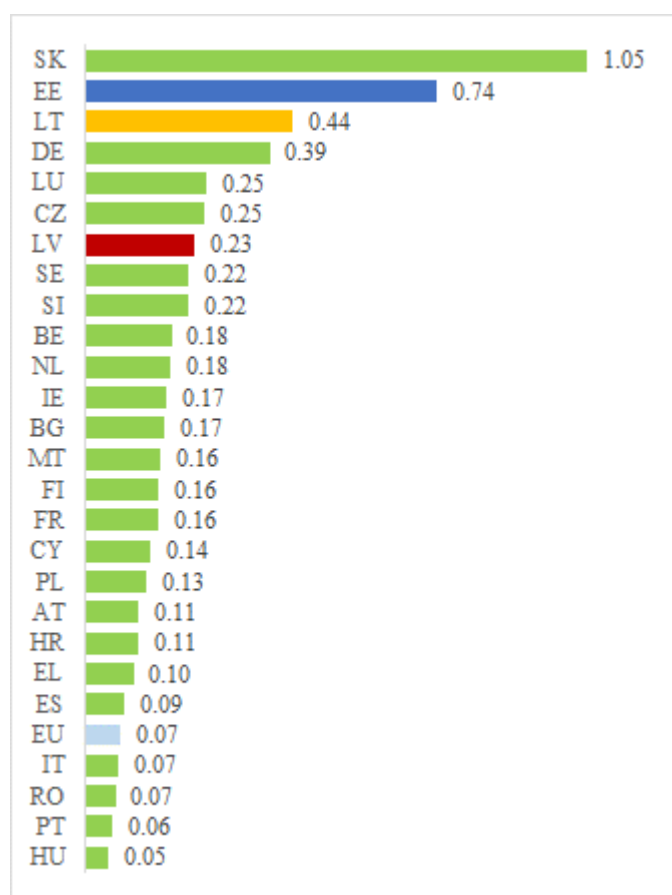
Avots: autoru aprēķini pēc Eurostat datiem

Šeit ir uzrādīti iepriekšējā rādītāja pieauguma indeksi. Latvijā pārskata periodā bijis kopumā straujš faktorienākumu pieauguma indekss – viens no straujākajiem ES. Tomēr palielinājums notiek no zemas ienākumu bāzes. Igaunijā un Lietuvā ienākumu pieauguma indekss pēdējos divos gados atbilst ES vidējam līmenim.

Rādītājs I.3: Indeksa (apakšrādītāja B) procentuālās izmaiņas salīdzinājumā ar pēdējo 3 gadu vidējo rādītāju.

Šis rādītājs raksturo ienākumu svārstības. Ja ienākumu svārstības visos gados ir vienādas, rādītājs būtu 0. Saskaņā ar vadlīnijām, šāds rādītājs ieviests, lai novērtētu ienākumu vienmērību – krasas ikgadējas ienākumu svārstības ir riska faktors lauksaimniekiem.

ES valstu lauksaimniecības faktoru ienākumu indeksa uz gada darba vienību (GDV) procentuālo izmaiņu salīdzinājumā ar pēdējo 3 gadu vidējo rādītāju standartnovirzes periodā no 2016. gada līdz 2021. gadam norādītas 3.3.attēlā.

3.3.att. ES valstu lauksaimniecības faktoru ienākumu indeksa uz gada darba vienību (GDV) procentuālo izmaiņu salīdzinājumā ar pēdējo 3 gadu vidējo rādītāju standartnovirzes, 2016-2021

Avots: autoru aprēķini pēc Eurostat datiem

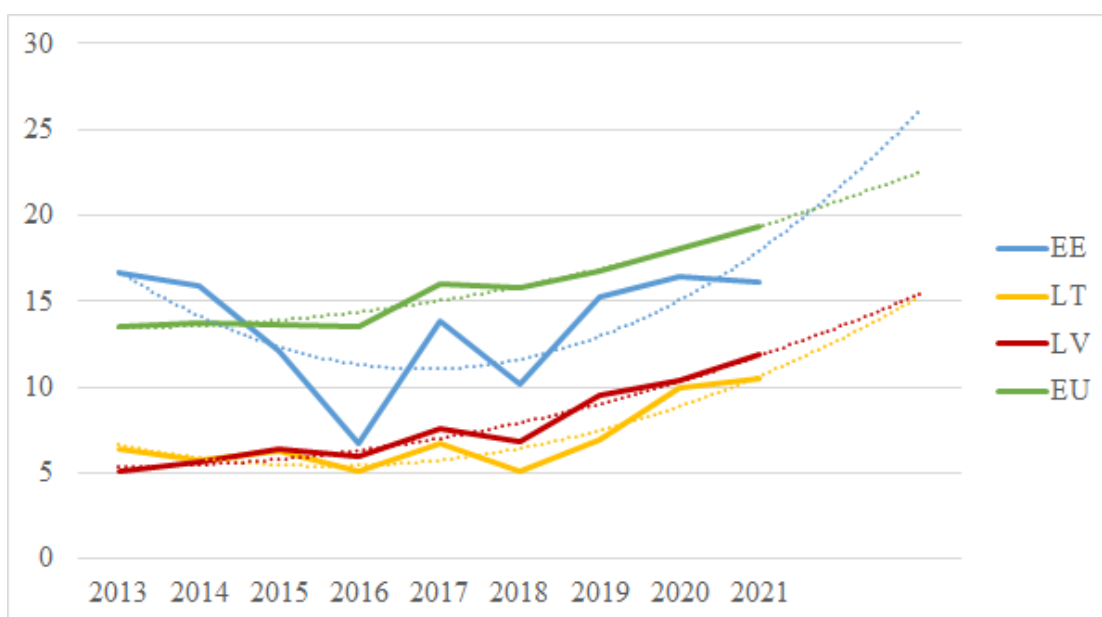
Igaunijā standartnovirze ir otrā augstākā ES, tādējādi ienākumu indeksa svārstības ir uzskatāmas par ievērojamām. Arī Lietuvā šī novirze ir ievērojama. Latvijā standartnovirze ir zemāka, tomēr tā 23% līmenī ievērojami pārsniedz ES vidējo rādītāju (7%). Šāda standartnovirze norāda uz samērā augstu ikgadējo faktoru ienākumu svārstību līmeni un līdz ar to arī zemu ienākumu prognozējamības pakāpi. Samērā zema standartnovirze ir Vidusjūras reģiona valstīs, kā arī lielākajā daļā Centrālās un Austumeiropas valstu. Rietumu un Ziemeļu Eiropas valstīs svārstības kopumā ir izteiktākas.

Rādītājs I.2 Ienākumu atšķirību samazināšana: Lauksaimniecības ienākumu attīstība salīdzinājumā ar vispārējo ekonomiku

A. Lauksaimniecības uzņēmējdarbības ienākumi plus darbinieku atlīdzība par gada darba vienību

Šis rādītājs aptver faktiskos lauksaimnieku ienākumus – gan algotā, gan nealgotā darbaspēka. No iepriekšējā rādītāja – faktoriēnākumiem, tas atšķiras ar to, ka šeit ir atņemtas citu ražošanas faktoru izmaksas, kā atlīdzība par zemes nomu un aizņemtā kapitāla izmantošanu.

Baltijas valstu lauksaimniecības uzņēmējdarbības ienākumi plus darbinieku atlīdzība par gada darba vienību norādīti 3.4.attēlā.

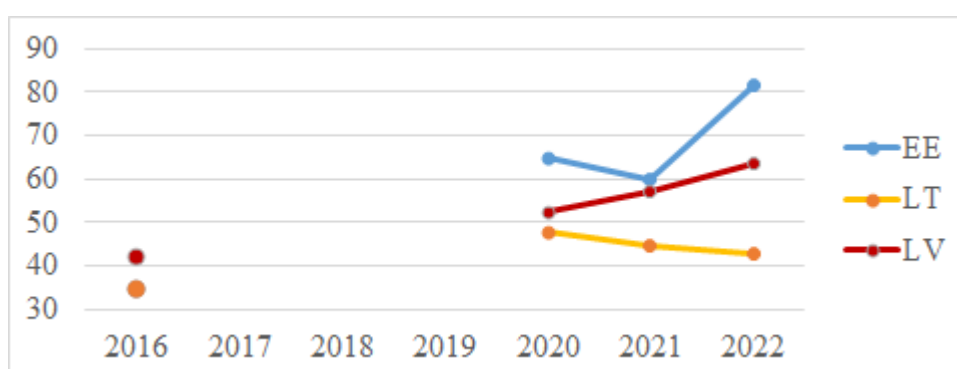
3.4.att. Baltijas valstu lauksaimniecības uzņēmējdarbības ienākumi plus darbinieku atlīdzība par gada darba vienību, tūkst. EUR/GDV, 2013-2021

* ar punktētu līniju norādītas automātiski prognozētās tendenču līnijas turpmākajiem diviem gadiem

Avots: autoru aprēķini pēc Eurostat datiem

Šī rādītāja dinamika Latvijā ir straujāka nekā faktorienākumiem (I.3). Pieaugums no 2015.līdz 2021.gadam ir par 85%, kas liecina par lauksaimnieku ienākumu nozīmīgu palielināšanos, kā arī to, ka lielāka daļa no faktorienākumiem paliek lauksaimnieku rīcībā. Perioda beigās šis rādītājs Latvijā veido jau 61,5% no ES vidējā līmeņa (2015.gadā 47%). Pozitīvi vērtējams arī tas, ka rādītāja pieaugums pa gadiem Latvijā ir visai vienmērīgs, ar nelielām svārstībām. Var piebilst, ka viens no izlīdzinošiem faktoriem šeit ir kompensāciju maksājumi par dažādu krīžu izraisītām sekām (sausums, lietavas, Covid-19, resursu sadārdzinājums).

Lai salīdzinātu ienākumus lauksaimniecībā ar citām nozarēm, attiecīgie ienākumi tiek salīdzināti ar darbaspēka izmaksām rūpniecībā, būvniecībā un pakalpojumu nozarēs. Baltijas valstu lauksaimniecības uzņēmējdarbības ienākumi plus darbinieku atlīdzība par gada darba vienību salīdzinājumā ar darbaspēka izmaksām rūpniecībā, būvniecībā un pakalpojumos norādīti 3.5.attēlā.

3.5.att. Baltijas valstu lauksaimniecības uzņēmējdarbības ienākumi plus darbinieku atlīdzība par GDV salīdzinājumā ar darbaspēka izmaksām rūpniecībā, būvniecībā un pakalpojumos, %, 2016-2021

*attēlā ir informācija par tiem gadiem par kuriem ir dati

Avots: autoru aprēķini pēc Eurostat datiem

Attiecīgais grafiks rāda, ka Latvijā no 2016.līdz 2022.gadam lauksaimnieku ienākumi ir relatīvi auguši salīdzinot ar citām nozarēm, tomēr joprojām starpība ir ļoti būtiska: lauksaimniecībā bruto ienākumi veido tikai 63% no darba izmaksām pārējās nozarēs. Baltijas salīdzinājumā Latvijā šajā ziņā atrodas vidējās pozīcijās: ja Igaunijā starpība starp lauksaimniecību un citām nozarēm pēdējos gados strauji izlīdzinās, tad Lietuvā tieši otrādi, paliek lielāka. Pēdējais norāda, ka citās nozarēs ienākumi aug straujāk nekā lauksaimniecībā.

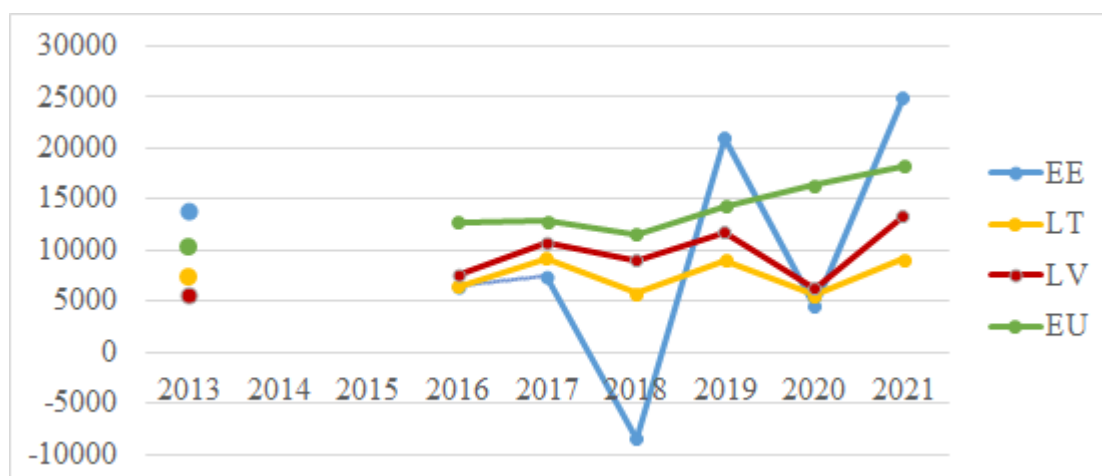
Saistībā ar SM1 mērķi par ienākumu pietiekamību šis rādītājs liecina, ka tendence ir pozitīva, tomēr vidējie ienākumi joprojām būtiski atpaliek no citiem sektoriem.

Rādītājs I.2 Ienākumu atšķirību samazināšana: Lauksaimniecības ienākumu attīstība salīdzinājumā ar vispārējo ekonomiku

C. Lauku saimniecību tīrie ienākumi mīnus alternatīvās izmaksas pašu ražošanas faktoriem (zeme un kapitāls) pa ģimenes darba vienībām

Šis rādītājs ņem vērā arī teorētiskās izmaksas, kas būtu nepieciešamas pie nosacījuma, ja visa izmantotā zeme tiktu nomāta un viss kapitāls būtu aizņemtais. Tātad, tas ietver ražošanas faktoru iespēju alternatīvu izmantošanu. Šie dati tiek iegūti no FADN, līdz ar to nereprezentē tās saimniecības, kas ražo galvenokārt pašpatēriņam (Baltijas valstīs FADN neiekļauj saimniecības ar SI zem 4000 EUR).

Baltijas valstu lauku saimniecību tīrie ienākumi mīnus alternatīvās izmaksas pašu ražošanas faktoriem (zeme un kapitāls) pa ģimenes darba vienībām norādīti 3.6.attēlā3.6.att..

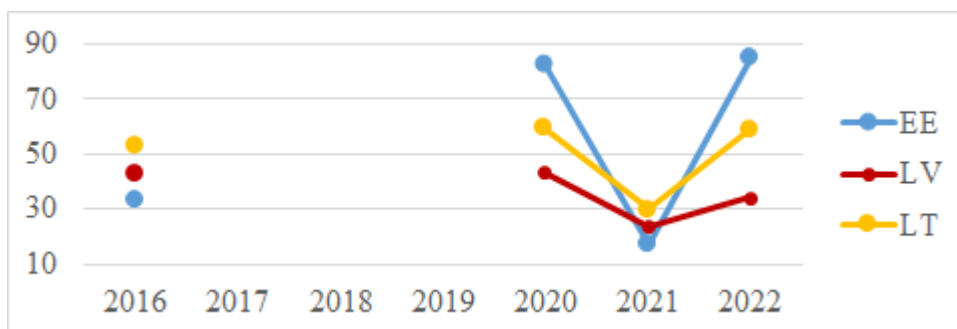
3.6.att. Baltijas valstu lauku saimniecību tīrie ienākumi mīnus alternatīvās izmaksas pašu ražošanas faktoriem (zeme un kapitāls) pa ģimenes darba vienībām, EUR/GDV, 2013-2021

*attēlā ir informācija par tiem gadiem par kuriem ir dati

Avots: autoru aprēķini pēc FADN datiem

Kā rada aprēķinātie rezultāti, Latvijā attiecīgā rādītāja vērtība ir mēreni augusi no 60% salīdzinājumā ar ES vidējo 2016.gadā līdz 72,5% 2021.gadā. Lietuvā tā ir mazāka, turpretī Igaunijā ļoti svārstīga, atsevišķos gados pat pārsniedzot ES vidējo, bet citos kļūstot negatīvai.

Baltijas valstu lauku saimniecību tīrie ienākumi mīnus alternatīvās izmaksas pašu ražošanas faktoriem (zeme un kapitāls) pa ģimenes darba vienībām attiecībā pret darbaspēka izmaksām rūpniecībā, celtniecībā un pakalpojumos norādīti 3.7.attēlā3.7.att.

3.7.att. Baltijas valstu lauku saimniecību tīrie ienākumi mīnus alternatīvās izmaksas pašu ražošanas faktoriem (zeme un kapitāls) pa ģimenes darba vienībām attiecība pret darbaspēka izmaksām rūpniecībā, celtniecībā un pakalpojumos, %, 2016-2021

*attēlā ir informācija par tiem gadiem par kuriem ir dati

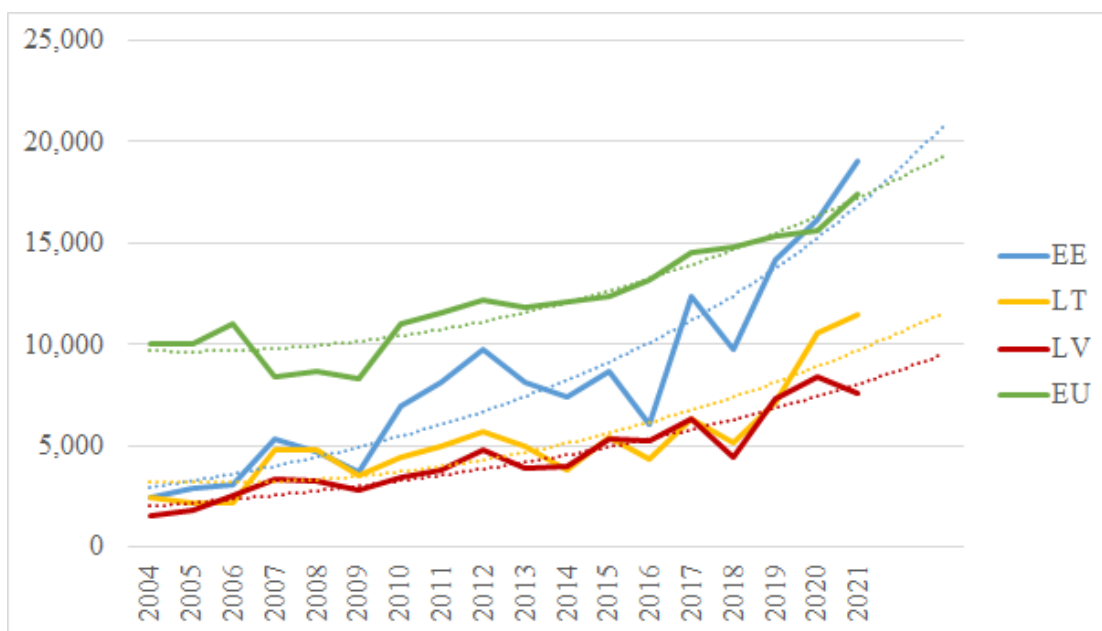
Avots: autoru aprēķini pēc FADN datiem

Attiecīgo ienākumu rādītāju salīdzinot ar citu sektoru darbaspēka izmaksām, aprēķinātie rezultāti norāda, ka attiecīgais rādītājs Latvijas lauksaimniecībā 2022.gadā ir zemākais starp Baltijas valstīm. Tomēr pa gadiem mēdz būt lielas svārstības. Šī rādītāja interpretācija būtu jāveic piesardzīgi, jo rādītājs ir samērā teorētisks.

Rādītājs I.25 Saimniecību neto pievienotā vērtība uz GDV (NPV/GDV)

Šis rādītājs ir līdzīgs I.3 A, taču datu avots šeit ir FADN, kas nozīmē atšķirīgu aptverto saimniecību loku. Tomēr FADN datus iespējams dalīt pa saimniecību veidiem, kas arī ir iemesls, kādēļ izvēlēts šis datu avots. Faktiski šis rādītājs norāda uz saimniecību darba efektivitāti.

Saimniecību neto pievienotā vērtība uz darbaspēka vienību Baltijas valstīs norādīta 3.8.attēlā.

3.8.att. Saimniecību neto pievienotā vērtība uz darbaspēka vienību Baltijas valstīs, EUR/GDV, 2004-2020*

* ar punktētu līniju norādītas automātiski prognozētās tendenču līnijas turpmākajiem diviem gadiem

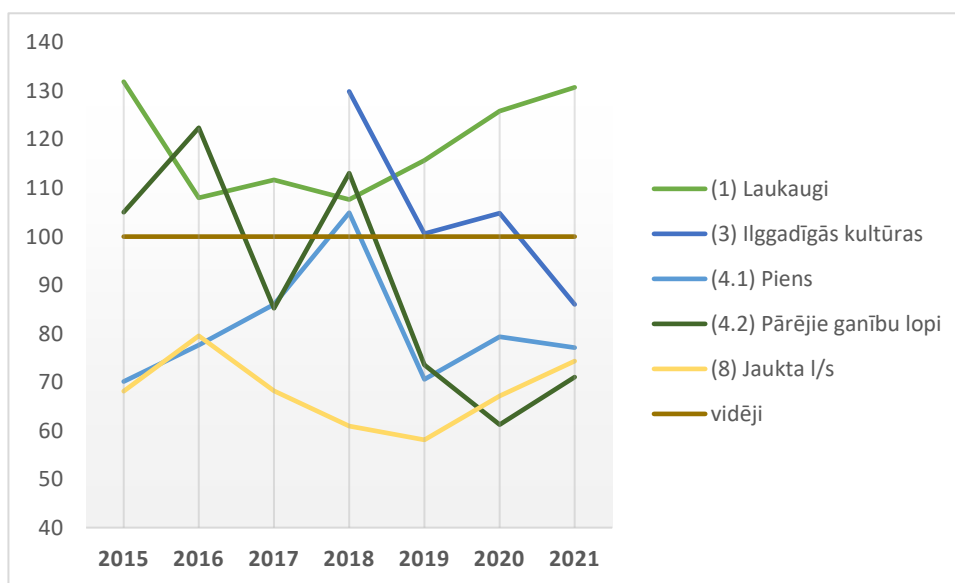
Avots: FADN

Analizējot FADN datus, uzrādās ka laikā kopš 2015.gada Latvijā ir zemākais NPV palielinājums. Turklāt, atšķirībā no pārējām valstīm, 2021.gads iezīmējas ar NPV kritumu, tā rezultātā kopējais NPV palielinājums 2015.-2021.gadam Latvijā iznāk pat mazāks nekā ES vidēji. Rādītāja vērtība 2021.gadā veido tikai 50% no ES vidējā, un būtiski atpaliek arī no pārējām Baltijas valstīm. Turklāt, Igaunijas FADN saimniecības jau darba efektivitātes ziņā sasniegušas ES vidējo līmeni.

Rādītājs I.4. Dzīvotspējīgu saimniecību ienākumu atbalstīšana: lauksaimniecības ienākumu līmeņa izmaiņas pa nozarēm (salīdzinājumā ar vidējo lauksaimniecībā)

Šis rādītājs dod iespēju salīdzināt saimniecību ienākumu pietiekamību dažādās saimniecību grupās. Saimniecību neto pievienotā vērtība uz darbaspēka vienību Latvijā saimniecību specializācijas grupās salīdzinājumā ar vidējo lauksaimniecībā norādīta 3.9.attēlā.

No datiem 3.9.attēlā redzams, ka pārskata periodā dažādu specializāciju vidējā NPV uz nodarbināto ir mainījusies robežās no 58% līdz 132% pret visās specializācijas vidējo. Stabili augstākie ienākumi ir laukkopībā, kas arī nosaka šīs nozares attīstību. Savukārt zemākie ienākumi ir jauktas specializācijas saimniecībās. Šis apkopojums neņem vērā saimniecību struktūru, tādēļ daļa atšķirību ir skaidrojama ar dažādu saimniecību lielumu. Savukārt ganāmo mājlopu saimniecībās ir ienākumu krituma tendence salīdzinot ar pārējām apakšnozarēm, kas liecina, ka šajā specializācijā saimniekot kļūst relatīvi neizdevīgāk. Arī piena lopkopības saimniecību ienākumi ir zem vidējā, izņemot 2018.gadu. Attēlā ir uzrādītas tikai tās specializācijas, par kurām pieejami reprezentatīvi dati.

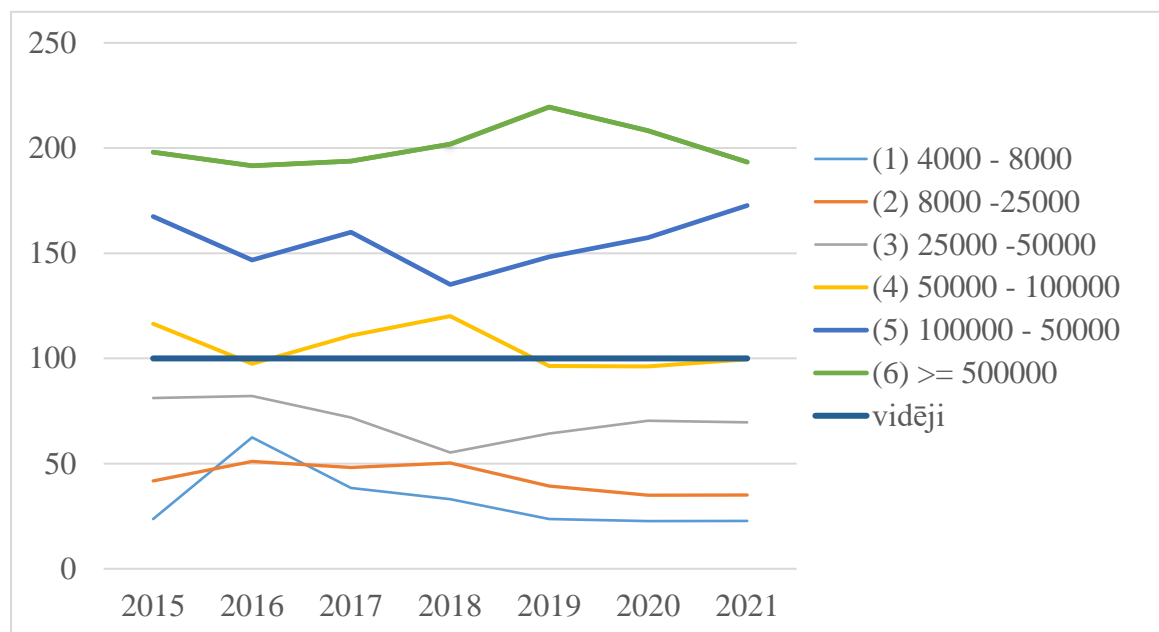
3.9.att. Saimniecību NPV uz darbaspēka vienību Latvijā saimniecību specializācijas grupās salīdzinājumā ar vidējo lauksaimniecībā %, 2015-2021

Avots: FADN. Dati par ilggadīgām kultūrām pieejami sākot ar 2018.gadu

Šie dati norāda, ka laukkopības saimniecības ienākumu ziņā ir ievērojami vairāk nodrošinātas nekā pārējās, turklāt tendence tām pēdējos gados ir augoša atšķirībā no vairākām citām specializācijām, it īpaši ganāmajiem mājlopiem. Vairākas specializācijas šeit nav iekļautas datu nepietiekamības dēļ. Tas liecina par vajadzību pārskatīt TM apjomu atkarībā no specializācijas saistībā ar TM mērķiem saistībā ar līdzsvarotiem ienākumiem un pārtikas nodrošinājumu, kas nozīmē dažādu specializāciju attīstības sekmēšanu.

Saimniecību neto pievienotā vērtība uz darbaspēka vienību Latvijā saimniecību lieluma grupās (atbilstoši SI) salīdzinājumā ar vidējo lauksaimniecībā norādīta 3.10.attēlā.

Saimniecību lieluma grupas uzrādītas atbilstoši FADN klasifikācijai, tādēļ 1.un 2.grupas robeža ir SI 8000 EUR.

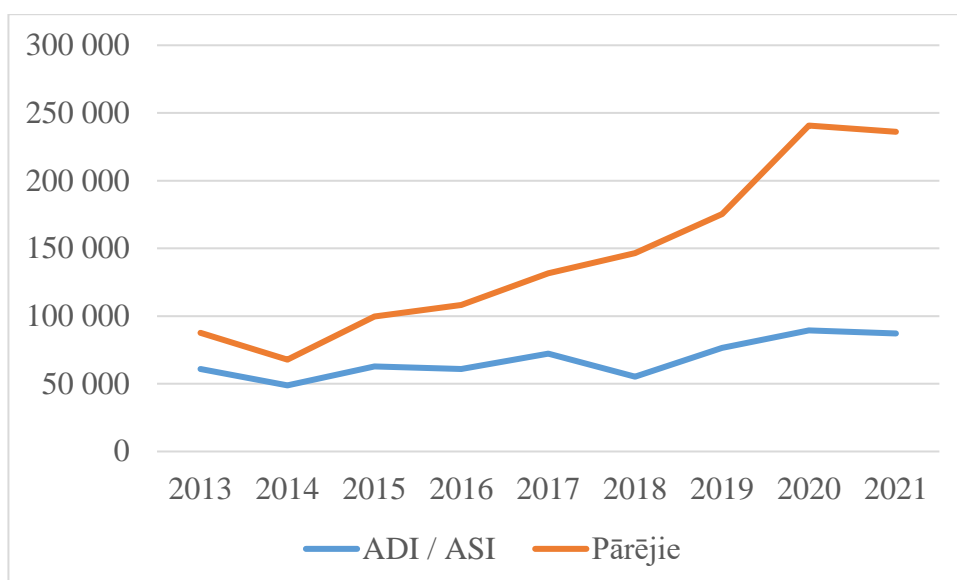
3.10. att. Saimniecību NPV uz darbaspēka vienību Latvijā saimniecību lieluma grupās (pēc SI, tūkst. eiro) salīdzinājumā ar vidējo lauksaimniecībā, %, 2015-2021

Avots: FADN

No apkopotajiem datiem redzams, ka vienīgi lielo saimniecību grupā (5. un 6.grupas) ienākumi pārsniedz lauksaimniecībā vidējos, 4.grupā aptuveni atbilst vidējam līmenim, bet pārējās grupās ir zem tā. Ienākumu līmenis 1.lieluma grupā (mazās saimniecības) 2019.-2021.gados veido tikai 23% no visas FADN kopas vidējā. Jāpiebilst, ka šajā analizē ir izmantoti individuālie (nevis standartizētie) dati, līdz ar to vidējais FADN kopas raksturojums neatbilst valsts vidējam, jo lielās saimniecības izlases kopā ir pārstāvētas proporcionāli vairāk. Līdz ar to rādītāja vērtības ir indikatīvas.

Rādītājs I.5. Teritoriālā līdzsvara veicināšana: lauksaimniecības ienākumu attīstība apgabalos ar dabas ierobežojumiem (salīdzinājumā ar vidējo)

Lai novērtētu, kā TM ir sekmējuši ienākumus apgabalos ar dabas ierobežojumiem, ir ieviests rādītājs, kur tiek salīdzināta NPV tajās saimniecībās, kas atrodas apgabalos ar darba ierobežojumiem un apgabalos ārpus tiem. Rezultāti ir apkopoti 3.11.attēlā.

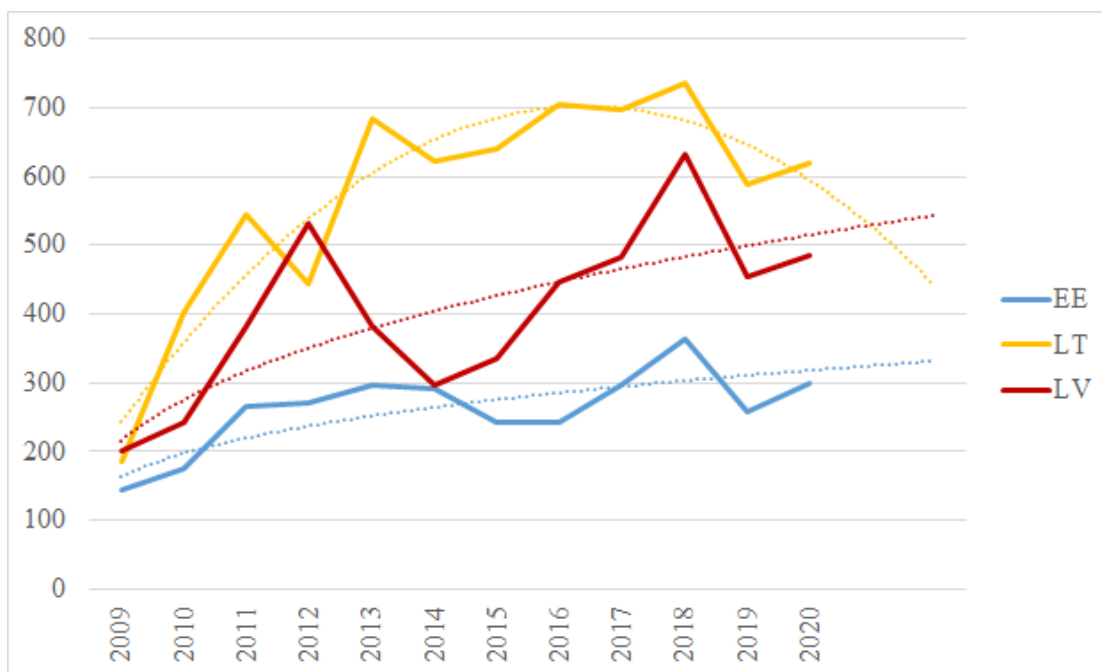
3.11.att. Saimniecību NPV Latvijā ADI/ASI maksājumu saņēmējiem salīdzinot ar pārējām, EUR gadā, 2013.-2021.g.

Avots: Autoru aprēķini no SUDAT izlases kopas datiem

Iegūtie dati rāda uz izteiktu tendenci palielināties vidējiem saimniecības NPV teritorijās, kas atrodas ārpus ADI/ASI, salīdzinot ar teritorijām ar ierobežojumiem. Viens no būtiskajiem nosacījumiem, kas to ietekmēja, ir ADI/ASI maksājumu pārtraukšana ar 2019.gadu. No grafika izriet, ka ienākumu šķēres starp šo grupu saimniecībām veidojušās pakāpeniski, tomēr var secināt, ka lielāko ietekmi radīja tieši attiecīgo maksājumu pārtraukšana. Līdz ar to redzams, ka līdz 2021.gadam Latvijā notikusi pretēja tendence tagadējam SM1 mērķim, jo ir palielinājusies teritoriālā nelīdzsvarotība.

Rādītājs C.27: Bruto pamatkapitāla veidošana lauksaimniecībā

Bruto pamatlīdzekļu veidošanās lauksaimniecībā Baltijas valstīs absolūtajā izteiksmē norādīta 3.12.attēlā.

3.12.att. Bruto pamatlīdzekļu veidošanās lauksaimniecībā Baltijas valstīs, milj.EUR, 2009-2020

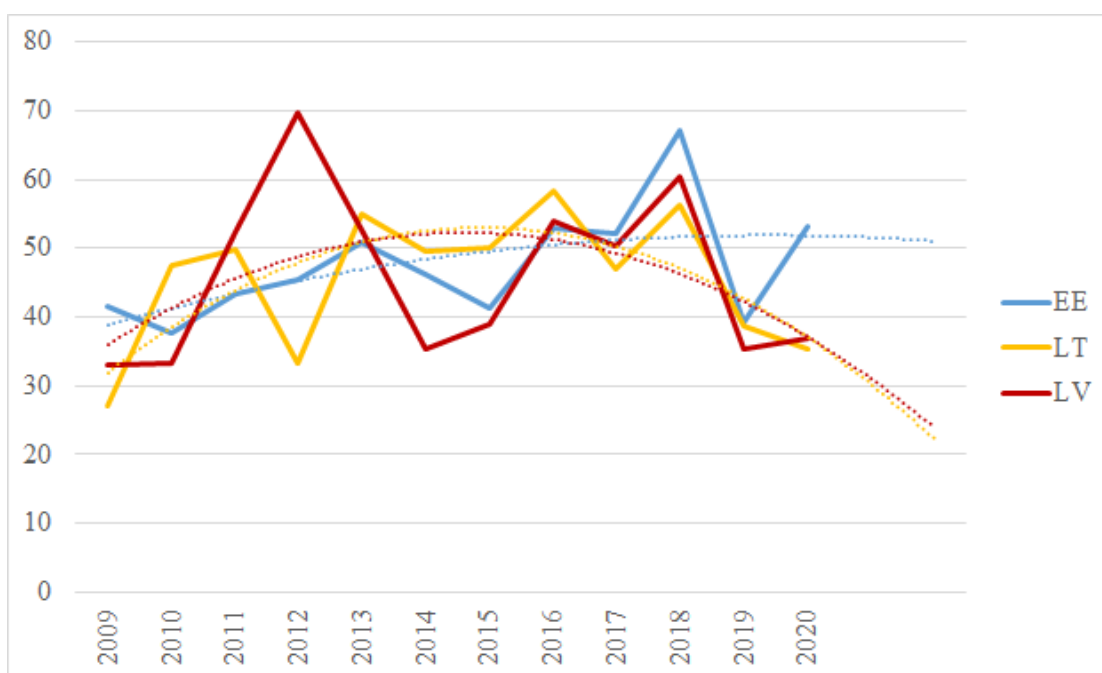
* ar punktētu līniju norādītas automātiski prognozētās tendenču līnijas turpmākajiem diviem gadiem
 Avots: EK Agropārtikas datu portāls

Rādītāja vērtības aptuveni atbilst valstu lauksaimniecības sektoru lielumu proporcijai. Turklāt, atbilstoši vadlīnijām un datu pieejamībai publiskās datubāzēs, pie lauksaimniecības sektora šajā gadījumā tiek ieskaitīta mežsaimniecība un zivsaimniecība. Mežsaimniecības īpatsvars Latvijā ir liels, kas arī paceļ kopīgo rādītāju. Attiecībā uz prognozēm jāizturas ar piesardzību, jo tas ir teorētisks modelis, kas balstās uz iepriekšējiem datiem un tiek izvēlēts matemātiski, atbilstoši aprakstītajai metodikai. Latvijas gadījumā ir īpaši izteikti, ka kapitālieguldījumu intensitāte ir saistīta ar ES fondu periodiem, un laikā starp fondu periodiem, vai arī kad plānotie līdzekļu ir izlietoti, ieguldījumu apjomi strauji samazinās. Tādēļ var vērtēt, ka arī turpmāk sagaidāmais ieguldījumu apjoms būs cieši saistīts ar ieguldījumu atbalsta pieejamību.

Teorijā ieguldījumi pamatlīdzekļos tiek uzskatīti par attīstību veicinošu faktoru. Tomēr, gadījumos kad tie tiek veikti ar ievērojamu publisko atbalstu, liela nozīme ir tam, cik mērķēts ir atbalsts un cik efektīvi ir veiktie ieguldījumi. Tādēļ lielāks ieguldījumu apjoms ne vienmēr var nozīmēt proporcionāli pozitīvu ietekmi uz ienākumiem.

Lai novērtētu, cik lielu īpatsvaru katras valsts lauksaimniecības sektorā sniedz veiktie ieguldījumi, ir izveidots relatīvais rādītājs: absolūtie ieguldījumi pret katras valsts lauksaimniecības BPV.

Bruto pamatlīdzekļu veidošanās Baltijas valstu lauksaimniecībā procentos no BPV lauksaimniecībā norādīta 3.13.attēlā **Error! Reference source not found.**

3.13.att. Bruto pamatkapitāla veidošanās lauksaimniecībā Baltijas valstīs procentos no BPV lauksaimniecībā, 2009-2020

* ar punktētu līniju norādītas automātiski prognozētās tendenču līnijas turpmākajiem diviem gadiem

Avots: EK Agropārtikas datu portāls

Salīdzinot attiecīgos īpatsvarus Baltijas valstīs un to dinamiku, var vērtēt, ka ieguldījumu īpatsvars visās Baltijas valstīs ir augsts, jo turas 45-50% robežas no BPV. Nedaudz tas samazinājies kopš 2019.gada, tomēr arī 35% līmenis ir vērtējams kā augsts, īpaši ņemot vērā jau ilgstoši veiktos ieguldījumus. Igaunijā ieguldījumu īpatsvars tendence pārskata periodā ir pat nedaudz augoša, taču Latvijā tā svārstās atbilstoši atbalsta pieejamībai un, līdzīgi kā Lietuvā, ir pat nedaudz krītoša. To nevar vērtēt viennozīmīgi negatīvi, jo rādītāju ietekmē vairāki faktori, piemēram, BPV pieaugums, kā arī būtiska nozīme ir veikto ieguldījumu efektivitātei, kas ir būtiskāk par to apjomu naudas izteiksmē.

Rādītājs I.24: Taisnīgāka KLP: KLP atbalsta sadalījums

Rādītāja aprēķināšanai tiek izvēlētas tās 48169 saimniecības, kuras periodā no 2015. gada līdz 2021. gadam saņēmušas TM, un kurām ir iespējams noteikt saimniecību lieluma grupu. Saimniecības tiek ranžētas dilstošā secībā atbilstoši periodā saņemto TM apjomam. Tiek izveidotas divas saimniecību grupas - saimniecības, kuras ietilpst pirmajā kvintilē un pārējās saimniecības. Saņemtie TM un saimniecību skaits ranžētās saimniecību grupās norādīti tabulā 3.1.

3.1. tabula Periodā no 2015. gada līdz 2021. gadam TM saņēmušo saimniecību sadalījums TM lieluma grupās

Saimniecību grupa	Saņemtie TM, milj. EUR	Īpatsvars kopējos saņemtajos TM, %	Saimniecību skaits	Īpatsvars saimniecību kopskaitā, %
Pārējās saimniecības	327	15.6	38,535	80.0
Saimniecības, kuras saņem lielākos TM (Top-20%)	1,768	84.4	9,634	20.0
Kopā	2,095	100.0	48,169	100.0

Avots: Autoru aprēķini pēc LAD datiem

Veiktais apkopojums rāda, ka 20% lielāko saimniecību Latvijā ir saņēmušas 84,4% perioda izmaksāto TM. Tas liecina, ka attiecīgā proporcija pat pārsniedz klasisko 20/80, un pārējās 80% saimniecību saņēmušas tikai 15,6% maksājumu.

Saņemtie TM un saimniecību skaits saimniecību lieluma grupās norādīti tabulā 3.2.

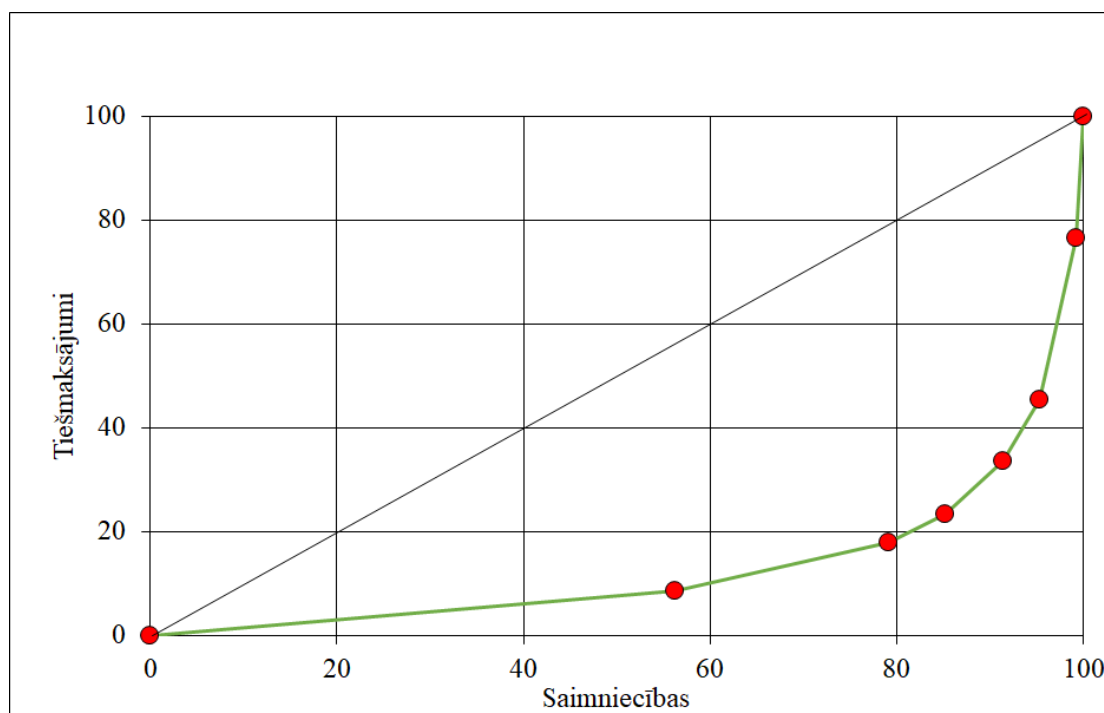
3.2. tabula. Periodā no 2015. gada līdz 2021. gadam TM saņēmušo saimniecību sadalījums saimniecību lieluma grupās

Saimniecību lieluma grupa	Saņemtie TM, MEUR	Īpatsvars kopējos saņemtajos TM, %	Saimniecību skaits	Īpatsvars saimniecību kopskaitā, %
0	181.6	8.7	27,082	56.2
1	192.5	9.2	11,004	22.8
2	115.4	5.5	2,950	6.1
3	213.6	10.2	2,991	6.2
4	247.9	11.8	1,875	3.9
5	651.8	31.1	1,907	4.0
6	492.7	23.5	360	0.7
Kopā	2,095.4	100.0	48,169	100.0

Avots: Autoru aprēķini pēc LAD datiem

No tās redzams detalizēts saimniecību un TM apjoma sadalījums lieluma grupās atbilstoši SI vērtībai. Izmantojot šo datus, tiek konstruēta Lorenca līkne, kuras izliekums attiecībā pret viduslīniju raksturo ienākumu nevienlīdzības pakāpi.

TM saņēmušo saimniecību TM sadalījumu saimniecību lieluma grupās raksturojošā Lorenca līkne norādīta 3.14.attēlā.

3.14.att. Periodā no 2015. gada līdz 2021. gadam TM saņēmušo saimniecību sadalījumu raksturojošā Lorenca līkne

Avots: autoru aprēķini pēc LAD datiem

Detalizētāk šis rādītājs ir izvērstis nākamajā sadaļā, salīdzinot izmaiņas perioda gaitā un sniedzot salīdzinājumus ar citām ES valstīm.

Kopsavilkums

Latvijas lauksaimnieku ienākumi uz vienu nodarbināto ir relatīvi zemi, tomēr laikā no 2015.līdz 2021.gadam tie palielinājušies par 85% un pamazām palielinās to īpatsvars pret ES vidējiem – no 47% 2015.gadā līdz 61,5% 2021.gadā. Ienākumu pieaugums Latvijā bijis straujāks kā pārējās Baltijas valstīs. Lauksaimnieku ienākumi Latvijā ir auguši arī salīdzinājumā ar citām nozarēm, tomēr joprojām būtiski atpaliek (2022.gadā darba izmaksas uz nodarbināto lauksaimniecībā bija 63% no vidējā pārējās nozarēs). Baltijas salīdzinājumā Latvija šajā ziņā atrodas vidējās pozīcijās.

Ienākumu svārstības Latvijā ir lielākas nekā ES vidēji, tomēr ne tik lielas kā pārējās Baltijas valstīs.

Latvijā ir būtiskas ienākumu atšķirības starp dažādām saimniecībām. Augstākā pievienotā vērtība uz darba vienību ir laukkopībā. Zema un krītoša attiecībā pret vidējo tā ir ganāmo mājlopu saimniecībās, arī piena lopkopībā gandrīz visā pārskata periodā tā bijusi zemāka par vidējo.

Dalījumā pa ekonomiskā lieluma grupām ievērojami augstākus ienākumus gūst 5. un 6.lieluma saimniecības (SI virs 100 000 EUR), kuru ienākumi uz darba vienību gandrīz 2 reizes pārsniedz vidējos. Pārskata periodā ienākumu atšķirības starp dažāda lieluma saimniecībām ir palielinājušās. Palielinājusies arī teritoriālā nevienlīdzība, jo ienākumi galvenokārt auguši apvidos ārpus dabas ierobežojumiem (atbilstoši klasifikācijai līdz 2018.g.). Kopumā 20% saimniecību ar lielākajiem TM saņēmušas 84,4% no TM kopsummas no 2015.līdz 2021.g.

Kapitālieguldījumu īpatsvars attiecībā pret bruto pievienoto vērtību (BPV) lauksaimniecībā ir augsts visās Baltijas valstīs. Tas liecina, ka nozare ir kapitālietilpīga. Latvijā pēdējos gados tiek ieguldīti ap 40% no radītās BPV.

3.2.Sociāli ekonomisko rādītāju aprēķins atbilstoši KLP mērķiem nodrošināt saimniecību izturētspēju un ienākumu stabilitāti

Kā TM ir sekmējies ienākumu taisnīgu sadalījumu?

Lai novērtētu TM sadalījuma taisnīguma izmaiņas, tiek aprēķināti TM sadalījuma Džini koeficienti saimniecību septiņās lieluma grupās, izmantojot LAD informāciju par TM saņēmējiem 2015. gadā un 2021. gadā. Aprēķināto Džini koeficientu vērtības šajos gados ir attiecīgi 0.680 un 0.708. Tādējādi ir iespējams secināt, ka pastāvošā izteiktā TM sadalījuma nevienlīdzība 2015. gadā 2021. gadā ir paaugstinājusies. Nepieciešams ņemt vērā, ka koeficientu aprēķināšana ir tikusi balstīta tikai un vienīgi uz tām datu paneļa vienībām, kurām norādīta standartizlaides lieluma grupa. Saimniecību sadalījums lieluma grupās 2015. gadā un 2021. gadā norādīts tabulā 3.3

3.3. tabula. Saimniecību sadalījums lieluma grupās

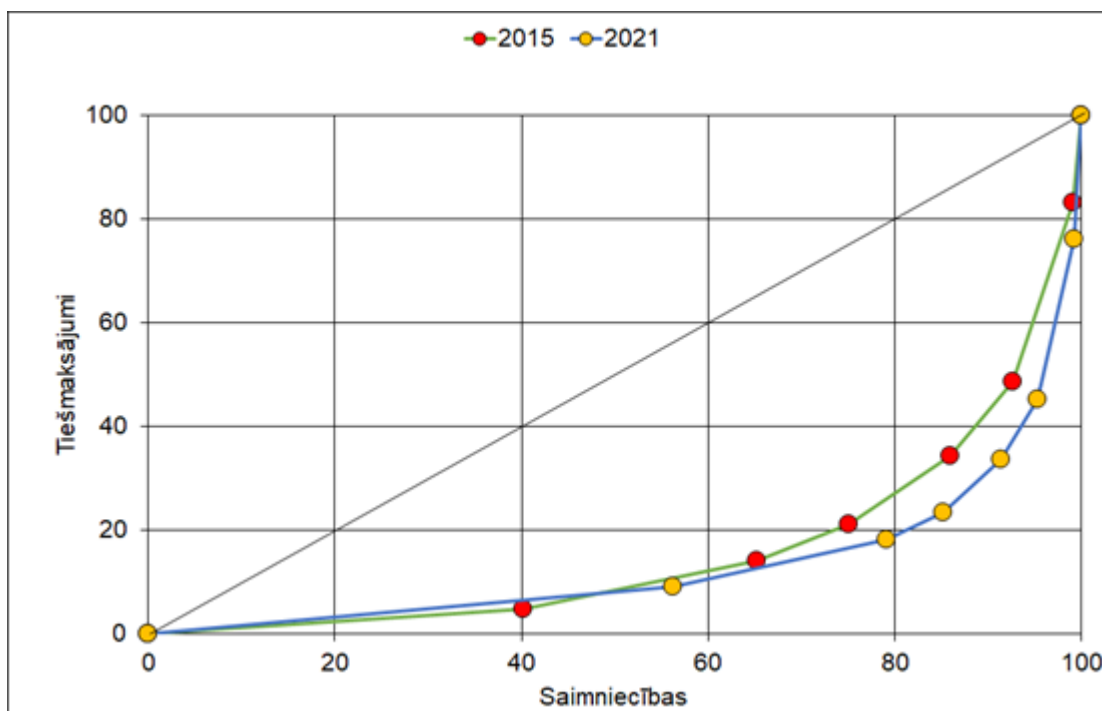
Lieluma grupa	2015		2021		2021 / 2015	
	Īpatsvars kopējos TM, %	Īpatsvars vienību kopskaitā, %	Īpatsvars kopējos TM, %	Īpatsvars vienību kopskaitā, %	Īpatsvars vienību kopskaitā	Īpatsvars kopējos TM
0	4.8	40.1	9.0	56.3	lielāks	lielāks
1	9.2	25.1	9.1	22.8	mazāks	mazāks
2	7.2	9.8	5.4	6.1	mazāks	mazāks
3	13.1	10.9	10.1	6.2	mazāks	mazāks
4	14.4	6.6	11.7	3.9	mazāks	mazāks
5	34.4	6.5	30.9	3.9	mazāks	mazāks
6	17.0	0.9	23.9	0.7	mazāks	lielāks

Avots: LAND aprēķini pēc LAD datiem

Nulltajā vienību lieluma grupā palielinājies gan grupas saimniecību īpatsvars vienību kopskaitā, gan arī saņemto TM īpatsvars izmaksāto TM kopapjomā. Sestajā vienību

lieluma saņemto TM īpatsvars izmaksāto TM kopapjomā palielinājies, samazinoties īpatsvaram vienību kopskaitā. Pārējās lieluma grupās gan īpatsvars vienību kopskaitā, gan arī saņemto TM īpatsvars izmaksāto TM kopapjomā samazinājies.

Džini koeficientus raksturojošās Lorenca līknes norādītas 3.15.attēlā3.15.att..

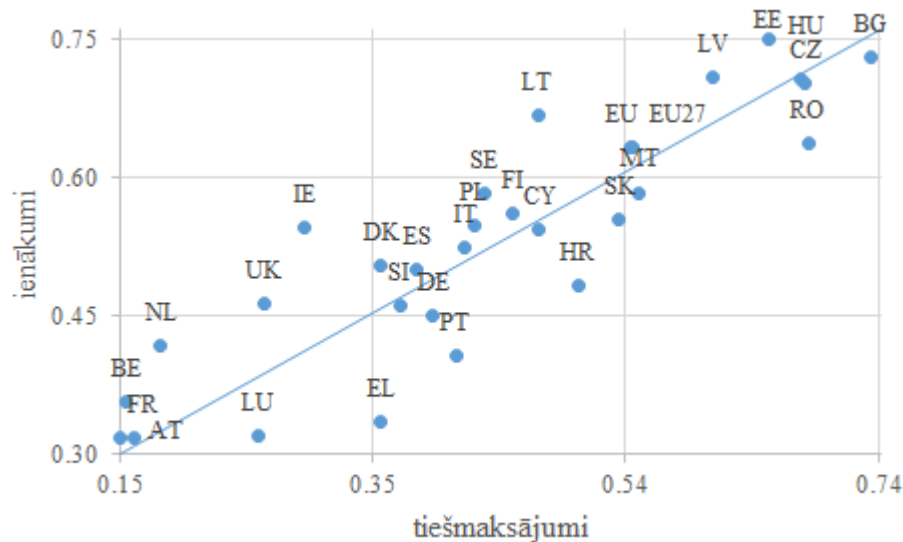
3.15.att. Lorenca līknes TM sadalījumiem 2015. gadā un 2021. gadā

Avots: LAND aprēķini pēc LAD datiem

Abās lielākajās vienību lieluma grupās saņemto TM sadalījums nav mainījies. Turpretī visās pārējās lieluma grupās nevienlīdzība nedaudz palielinājusies.

Lai novērtētu TM sadalījuma iespējamo ietekmi uz saimniecību ienākumiem saimniecību ES valstīs, tiek izmantoti FADN dati par saimniecību bruto ienākumiem un saņemtajiem TM sešās saimniecību lieluma grupās. Attiecīgie dati par Latviju atšķiras no augstākminētajiem, jo iepriekš par Latviju izmantoti LAD dati, bet par citām valstīm ir tikai FADN dati. Tādēļ šie rezultāti nav pilnībā salīdzināmi. Nepieciešams ņemt vērā, ka LAD datos liels īpatsvars ir 0.lieluma grupai, kas FADN nav pārstāvēta.

Aprēķinātie Džini koeficienti saņemto TM un bruto ienākumu sadalījumiem ES valstīs norādīti 3.16.attēlā.

3.16.att. Džini koeficienti TM un bruto ienākumu sadalījumiem ES valstīs 2020. gadā

Avots: LAND aprēķini pēc FADN datiem

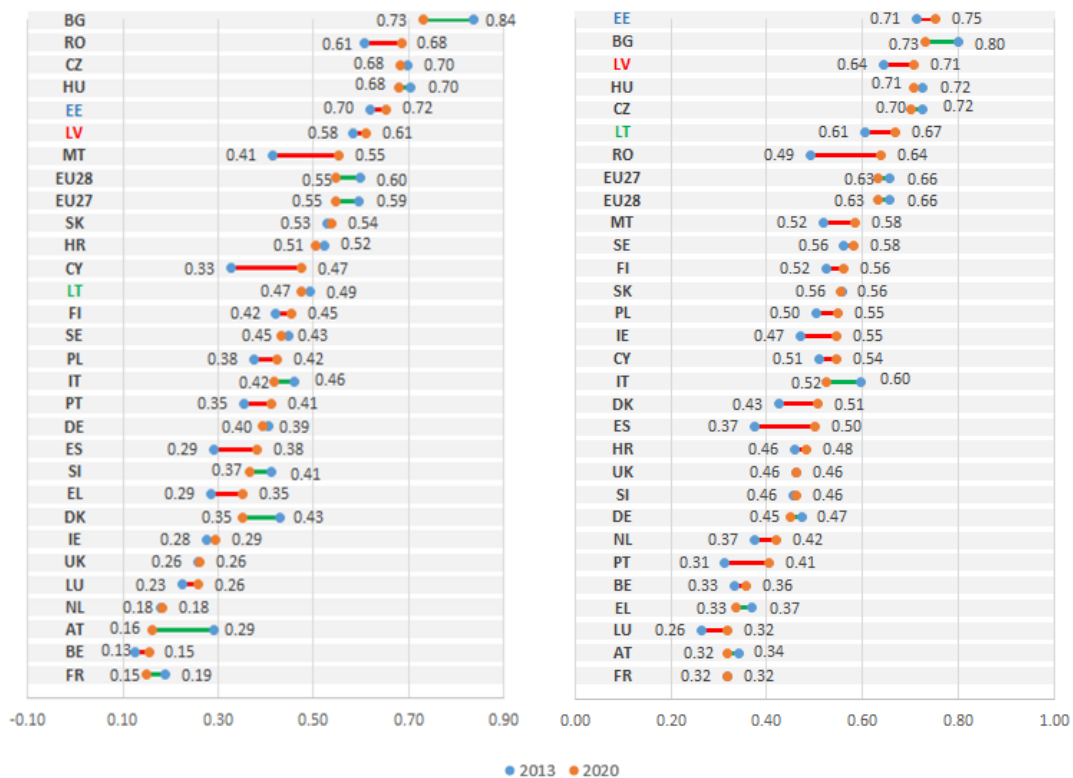
Attēlā virs diagonālās slīpnes norādītas valstis, kurās bruto ienākumu nevienlīdzība ir relatīvi augstāka par saņemto TM nevienlīdzību. Piemēram, Īrijā Džini koeficienta vērtība saņemtajiem TM ir 0.29, bet ienākumiem - 0.56. Lietuvā šo koeficientu vērtības ir attiecīgi 0.47 un 0.67. Šāda koeficientu attiecība netieši norāda uz relatīvi zemāku TM sadalījuma spēju nodrošināt taisnīgākus ienākumus. Pretēja situācija ir valstīs, kuras norādītas zem slīpnes - relatīvi zemāks ienākumu sadalījuma nevienlīdzīgums tiek sasniegts ar augstāku TM sadalījuma nevienlīdzīgumu. Šādas valstis ir, piemēram Horvātija, Portugāle un Grieķija.

Labajā augšējā kvadrantā norādītas valstis, kurās ir gan augsta nevienlīdzība saņemtajos TM saimniecību lieluma grupās, gan arī augsta bruto ienākumu nevienlīdzība. Šāda situācija ir jaunajās ES dalībvalstīs - Bulgārijā, Ungārijā, Rumānijā Čehijā, Igaunijā un Latvijā.

Apakšējā kreisajā kvadrantā norādītas valstis, kurās ir gan zema nevienlīdzība saņemtajos TM saimniecību lieluma grupās, gan arī zema bruto ienākumu nevienlīdzība. Šāda situācija ir vecajās ES dalībvalstīs - Beļģijā, Francijā, Austrijā, Luksemburgā un Nīderlandē.

Secinājums: Latvijā ir augsta nevienlīdzība gan saņemto TM, gan saimniecību bruto ienākumu sadalījumā. Bez tam saņemto TM sadalījuma nevienlīdzīgums pēdējo gadu laikā ir paaugstinājies. Tādējādi pastāv nepieciešamība paaugstināt saņemto TM sadalījuma taisnīgumu, pārdalot TM par labu vidējām un mazajām saimniecībām.

Saņemto TM un ienākumu sadalījuma ES valstu Džini koeficienta izmaiņas 2020. gadā salīdzinājumā ar 2013. gadu norādītas 3.17.attēlā.

3.17.att. Džini koeficienti TM sadalījumiem ES valstīs 2013. gadā un 2020. gadā

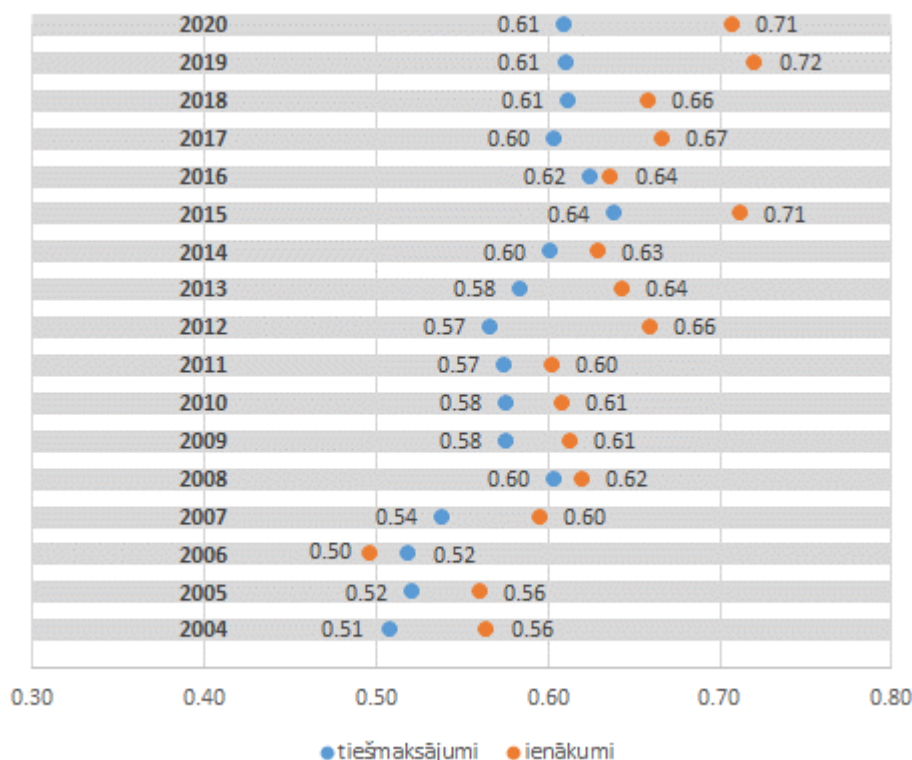
Avots: LAND aprēķini pēc FADN datiem

Džini koeficientus savienojošo līniju garsturo izmaiņu pakāpi. Koeficienta pieauguma gadījumā līnijas ir iezīmētas sarkanā krāsā, bet samazinājuma gadījumā - zaļā krāsā. Kopējais ES-27 un ES-28 valstīs saņemto TM sadalījuma nevienlīdzīgums ir mēreni samazinājies. Tai pašā laikā visās Baltijas valstīs Džini koeficients nedaudz palielinājies. Lietuvā koeficienta vērtība nepārsniedz 0.50. Ievērojams koeficienta samazinājums noticis Austrijā, Dānijā un Bulgārijā, turpretī Kiprā un Maltā noticis ievērojams palielinājums.

Kopējais ES-27 un ES-28 valstīs iegūto ienākumu sadalījuma nevienlīdzīgums ir mēreni palielinājies. Arī visās Baltijas valstīs Džini koeficients nedaudz palielinājies. Igaunijā ir relatīvi augsta koeficienta vērtība. Ievērojams koeficienta samazinājums noticis Itālijā un Bulgārijā, lai gan Bulgārijā joprojām saglabājas augstākais ienākumu sadalījuma nevienlīdzīgums. Jāpiebilst, ka ES vidējais rādītājs tiek rēķināts nevis kā valstu vidējais, bet kā ES ietilpstošo saimniecību vidējais, līdz ar to tas ietver arī nevienlīdzību starp ES valstīm.

Tātad Latvijā 2020.gadā ienākumu nevienlīdzība ir trešā lielākā ES valstīs aiz Igaunijas un Bulgārijas, turpretī pirms perioda sākuma – 2013.gadā Latvija bija piektajā vietā, vēl aiz Ungārijas un Čehijas.

Džini koeficienti TM un ienākumu sadalījumiem Latvijā periodā no 2004. gada līdz 2020. gadam norādīti 3.18.**Error! Reference source not found.** Tik gara laika rinda izvēlēta, lai novērtētu nevienlīdzības tendences ilgākā periodā – kopš Latvijas iestāšanās ES.

3.18.att. Džini koeficienti TM un ienākumu sadalījumiem Latvijā no 2004. gada līdz 2020. gadam

Avots: LAND aprēķini pēc FADN datiem

Ienākumu sadalījuma Džini koeficienta vērtības pārsniedz TM sadalījuma Džini koeficienta vērtības katrā no perioda gadiem, izņemot 2006. gadu. Perioda pēdējos divos gados šī atšķirība ir ievērojama. Tai pašā laikā saņemto TM nevienlīdzība pēdējo piecu gadu laikā stabili pieaug.

Atbilstoši citās ES valstīs veiktajiem pētījumiem⁹, Džini koeficientu salīdzināšana TM un ienākumiem dod iespēju spriest par TM ietekmi uz ienākumu izlīdzināšanu. Ja TM Džini koeficients ir zemāks nekā ienākumiem, tas ļauj spriest par to pozitīvu ietekmi uz ienākumu līdzsvarošanu starp dažādām saimniecībām. No datiem izriet (skat. 3.18.att.), ka Latvijā ir šāda situācija: īpaši pēdējos analizētajos gados (2019.-2020.) TM sadalījums dažādām saimniecībām ir ievērojami vienmērīgāks nekā ienākumu sadalījums. Tomēr šāda situācija radusies nevis tādēļ, ka TM tiktu sadalīti vienlīdzīgāk, bet gan pieaugot ienākumu nevienlīdzībai – tiem koncentrējoties nedaudzās pārtikušākajās saimniecībās. Tas liecina, ka var novērot daļēju TM stabilizējošo lomu, tomēr līdzšinējā periodā TM nav darbojušies kā aktīvs ienākumu izlīdzinošs virzītājspēks, jo kopumā ienākumu nevienlīdzībai joprojām ir tendence palielināties. To rāda arī dati (skat. 3.17.attēls), kas liecina, ka Latvijā ir viens no nevienlīdzīgākajiem ienākumu sadalījumiem ES līmenī: 2013.gadā Latvija bija 5.vietā starp ES valstīm ienākumu nevienlīdzības ziņā, bet 2020.gadā – jau 3.vietā (aiz Igaunijas un Bulgārijas).

⁹ Severini, S., Tantari, A. (2013). The impact of agricultural policy on farm income concentration: the case of regional implementation of the CAP direct payments in Italy. *Journal of Policy Modeling*, Volume 35, Issue 2, March-April 2013, Pages 212-227.

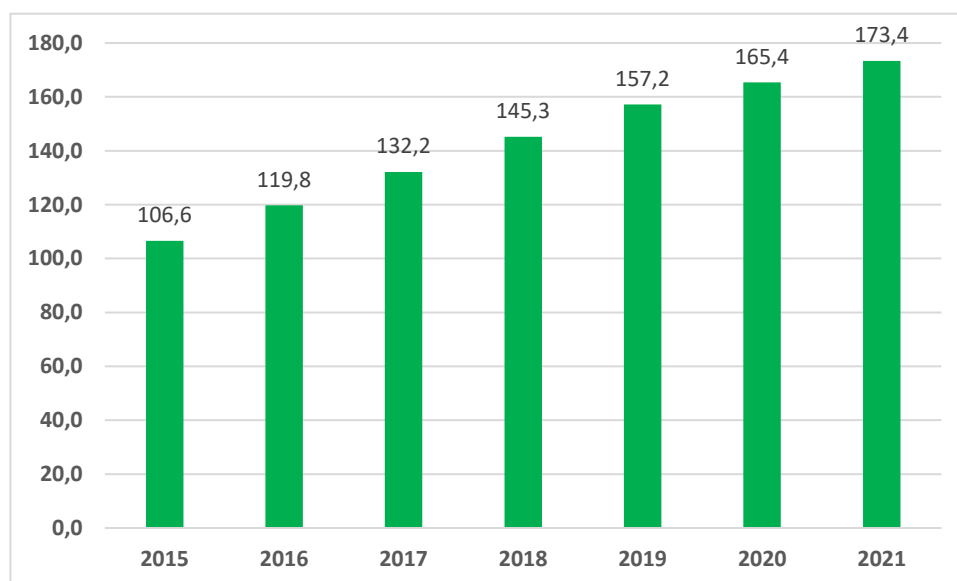
Kā KLP ir mazinājis ienākumu atšķirības starp saimniecībām

Viens no svarīgākajiem TM atbalsta mērķiem ir atšķirību mazināšana starp saimniecībām. ES līmeņa pētījumos tiek izdalīti divi konverģences virzieni: iekšējais (dalībvalsts līmenī) un ārējais (TM izlīdzināšana starp dalībvalstīm). Iepriekšējā KLP reforma (2013.gads) bija vērsta uz to, lai sekmētu gan pakāpenisku TM izlīdzināšanu starp dalībvalstīm, gan arī, lai sekmētu sabalansētu teritoriālo attīstību dalībvalstu iekšienē.

Saskaņā ar EK veikto pētījumu¹⁰, laikā no 2015. līdz 2019.gadam vidējais TM apmērs ES bija aptuveni 250 EUR/ha. TM veido gandrīz 30 % no lauksaimnieku ienākumiem un gadījumu izpētes respondenti novērtēja tos ļoti pozitīvi, atbalstot lauksaimniecības uzņēmumu uzturēšanu un saimniecības ienākumus īpaši krīzes laikā. Vienlīdz tiek novērtēta tiešo maksājumu efektivitāte saimniecību ienākumu stabilizēšanā, tādējādi atbalstot saimniecību konkurētspēju un ekonomisko dzīvotspēju.

Tomēr Latvijā līdz ar Igauniju vidējie TM uz LIZ ha joprojām bija zemākie ES, nesasniedzot 200 EUR/ha. Taču pārskata periodā notikušās TM līmeņa izmaiņas ir kopumā apgriezti proporcionālas maksājumu līmenim. Latvijā ir trešais lielākais TM līmeņa palielinājums starp ES dalībvalstīm, šim līmenim palielinoties par aptuveni 50 EUR/ha. Straujāks palielinājums ir tikai Horvātijā, kur tas tiek skaidrots galvenokārt ar iestāšanās efektu, un Maltā, kur būtiska daļa lauku attīstības maksājumu tiek pārdalīti TM. Savukārt valstīs ar lielāko TM līmeni (Nīderlande, Grieķija un Beļģija) tas ir visstraujāk samazinājies.

Atbilstoši LAD datiem, Latvijā no 2015.līdz 2021.gadam vidējais TM lielums ir audzis par 73,6%, jeb no 106,6 EUR/ha līdz 173,4 EUR/ha (skat. 3.19.attēls). Tas nozīmē, ka pārskata periodā TM līmenis un kopapjoms ir būtiski audzis, tādējādi sekmējot Latvijas lauksaimnieku konkurētspēju ES līmenī un ienākumu izlīdzināšanu ar citām dalībvalstīm.

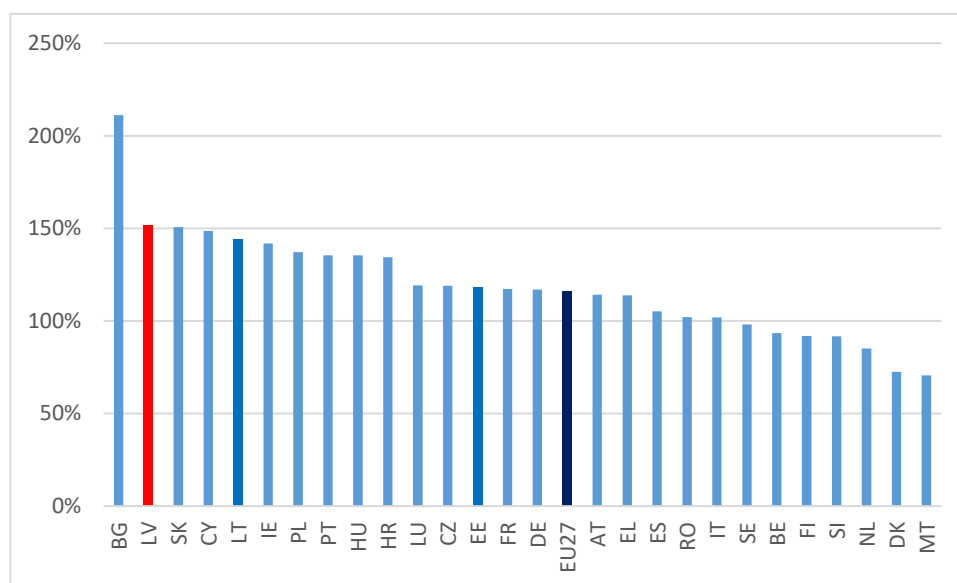
3.19.att. Vidējais TM līmenis Latvijā, attiecinot uz apstiprinātajām platībām no 2015. līdz 2021. gadam (EUR/ha)

Avots: LAND aprēķini no LAD IS datiem

Ja salīdzinām, kā šajā laikā ir mainījušies Latvijas lauksaimnieku ienākumi salīdzinot ar citām ES valstīm, tad redzams ka Latvija ir otrajā vietā ES vidējo ienākumu pieauguma ziņā. Ienākumu indikators A (reālo faktoru ienākumu izmaiņas uz pilna laika

¹⁰ Commission Staff Working Document. Evaluation of the impact of the Common Agricultural Policy on territorial development of rural areas. Brussels, 10.12.2021 SWD(2021) 394 final.
eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021SC0394&from=NL

lauksaimniecībā nodarbināto) Latvijā šajā laikā ir palielinājies par 52%, turpretī ES vidēji tikai par 16% (3.20.attēls).

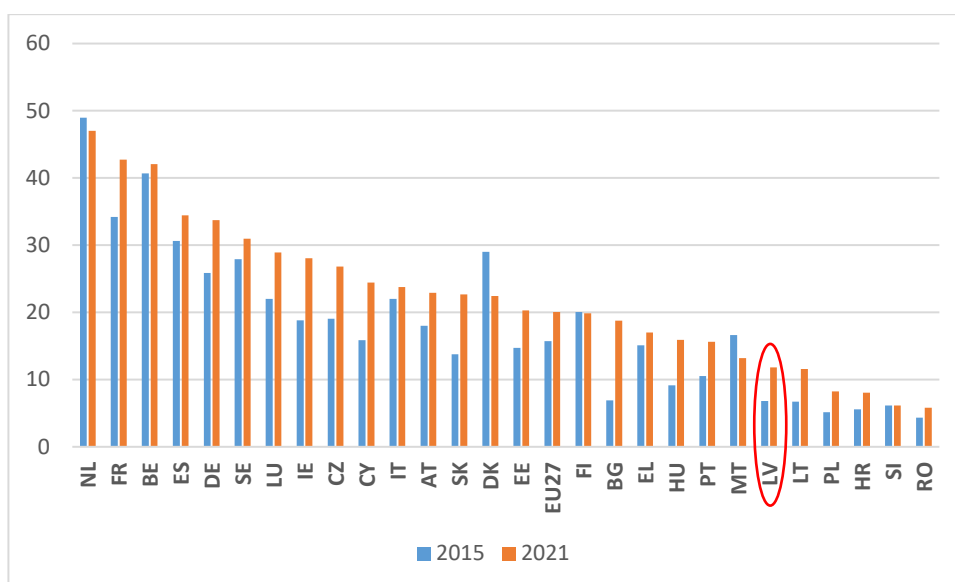
3.20.att. Reālais faktoru ienākumu indekss lauksaimniecībā uz pilna laika nodarbināto (ienākumu indikators A) 2021.gadā (2015.gads = 100%)

Avots: LAND aprēķini no Eurostat datiem

Tas ļauj secināt, ka TM līmeņa pieaugums ir devis nozīmīgu ietekmi uz lauksaimnieku ienākumiem Latvijā, tādējādi sekmējot to konkurētspēju ES līmenī un ienākumu līmeņa atšķirību mazināšanu, salīdzinot ar ES vidējo.

Līdzīgas tendences redzamas arī skatot ilgāku laika posmu. Laikā no 2010.līdz 2021.gadam vidējo lauksaimnieku ienākumu (indikators A) kāpums ir par 98%, kas ir 4.labākais rādītājs ES, aiz Bulgārijas, Slovākijas un Ungārijas. Lietuvā ienākumu palielinājums šajā laikā ir līdzīgs kā Latvijā – par 95%, savukārt Igaunijā tas ir ievērojami mazāks – tikai par 19%. Pēdējais skaidrojams tādējādi, ka Igaunijā jau iepriekš tika sasniegts augstāks ienākumu līmenis kā pārējās Baltijas valstīs, tādēļ uz tā fona pieaugums ir mazāks.

Savukārt, vērtējot nominālo ienākumu līmeni, redzams, ka Latvijā tas joprojām ir 6.zemākais starp ES valstīm (3.21.attēls), lai arī ienākumu pieaugums absolūtā izteiksmē no 2015.līdz 2021. gadam bijis par 74%, kas ir otrs lielākais ES aiz Bulgārijas. Vidējie Latvijas lauksaimnieku ienākumi absolūtā izteiksmē 2015.gadā bijuši 6,8 tūkst. EUR, savukārt 2021.gadā jau 11,8 tūkst. EUR uz pilna laika nodarbināto.

3.21.att. Nominālie faktoru ienākumi lauksaimniecībā uz pilna laika nodarbināto 2015. un 2021.gadā ES valstīs (tūkst. EUR/GDV)

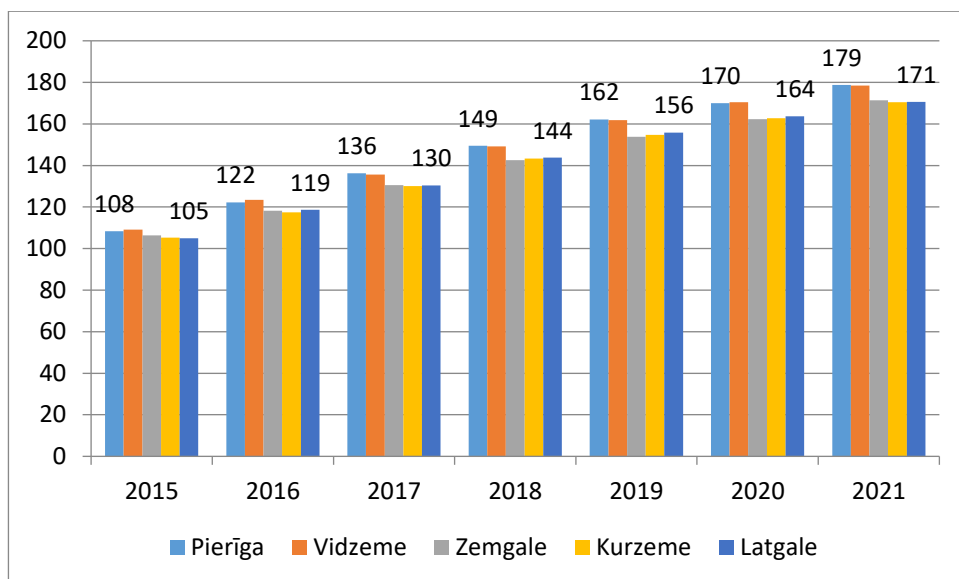
Avots: LAND aprēķini no Eurostat datiem

Vērtējot dinamiku nedaudz ilgākā laika posmā (no 2010.gada), Latvija lauksaimnieku ienākumu ziņā šajā laikā ir apsteigusi Slovēniju un Horvātiju, bet atpalikusi no Bulgārijas. Savukārt, salīdzinot ar vidējo līmeni ES-27, lauksaimnieku ienākumi Latvijā 2010.gadā veidoja tikai 35%, 2015.gadā 43%, bet 2021.gadā jau 59%. Tas nozīmē, lai arī joprojām pastāv būtiska ienākumu nevienlīdzība starp Latviju un ES vidējo līmeni, pārskata periodā tā ir nozīmīgi samazinājusies.

Vērtējot abus iepriekš aprakstītos faktoros (ienākumu pietiekamība un taisnīgs sadalījums), nākas secināt, ka Latvijā ir gan salīdzinoši zemi lauksaimnieku ienākumi, gan arī izteikti nevienlīdzīgs to sadalījums. Citām valstīm ar līdzīgu vai mazāku vidējo ienākumu līmeni nevienlīdzība ir mazāka (kā redzams no 3.16.att.), vienīgi Lietuvā situācija ir visai līdzīga kā Latvijā. Zems ienākumu līmenis un izteikta to nevienlīdzība rada situāciju, kad nozīmīgai daļai lauku saimniecību ienākumu līmenis ir nepietiekams, lai spētu saimniekot ilgtermiņā.

Tālāk vērtēta TM ietekme uz ienākumu izlīdzināšanu iekšējā - Latvijas līmenī. Līdzšinējā TM politika, īpaši no 2019. līdz 2022. gadam, nav tikusi vērsta uz ienākumu atšķirību mazināšanu Latvijas iekšienē. Vienīgais maksājums, kas tiešā veidā tika piešķirts teritorijām ar dabas vai specifiskiem ierobežojumiem (ADI, ASI), tika pārtraukts ar 2019.gadu, turklāt to maksāja no LAP līdzekļiem (II pīlārs), tādēļ šajā darbā attiecīgie maksājumi nav aplūkoti. Latvijā arī pašlaik nepastāv reprezentatīvi aprēķini par lauksaimnieku ienākumiem reģionālā aspektā, jo SUDAT izlases kopa nav reprezentatīva teritoriālā dalījumā, tādēļ to nebūtu korekti izmantot ienākumu un to dinamikas analīzei reģionālā līmenī. Līdz ar to ir aplūkots izmaksātais TM apmērs uz LIZ ha pa reģioniem un to dinamika pārskata periodā.

Datu apkopojums par TM līmeni Latvijas reģionos (skat. 3.22.att.) liecina, ka gan to absolūtais apjoms, gan dinamika ir ļoti līdzīgi. Atšķirības starp vidējo līmeni reģionos no 2015.līdz 2021. gadam nepārsniedz 5%, turklāt nedaudz lielāki maksājumi uz ha ir Pierīgā, bet mazākie – Latgalē. Tas liecina, ka maksājumu sadalījums nav vērsts uz ienākumu atšķirību mazināšanu, ņemot vērā, ka kopumā ekonomikā Pierīga ir pārtikušākais reģions, bet Latgale – nabadzīgākais, kā to rāda IKP teritoriālais sadalījums (skat. 3.23.att. zemāk). Līdz ar to esošā situācija apstiprina reģionālās diferenciācijas vajadzību.

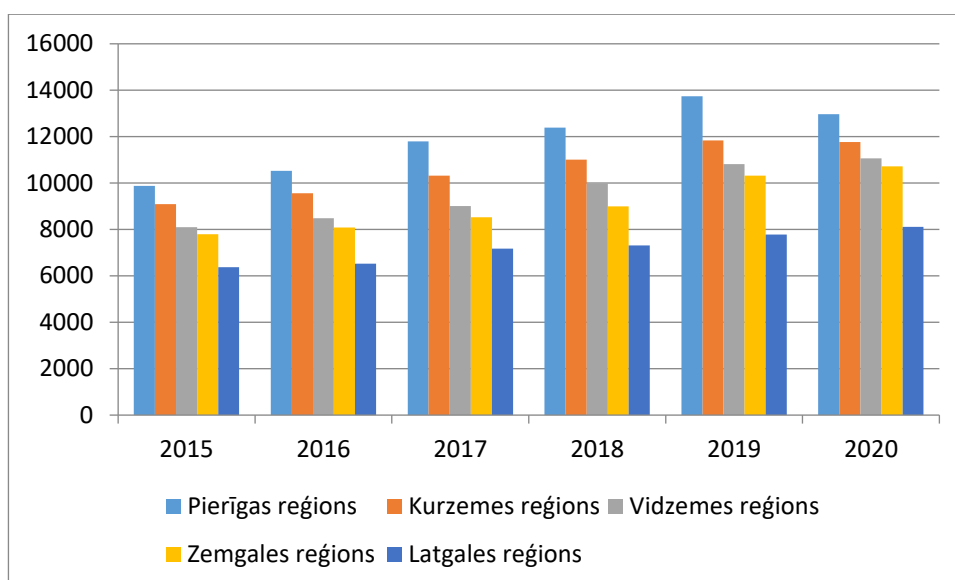

3.22.att. TM vidējais līmenis Latvijas reģionos, attiecinot uz apstiprinātajām platībām no 2015. līdz 2021. gadam (EUR/ha)

Avots: LAND aprēķini

Salīdzinot situāciju 2015. un 2021.gados, nākas konstatēt, ka atšķirība starp vidēji lielākajiem un mazākajiem TM reģionos ir palielinājusies no 3% līdz 5%, un šai starpībai ir tendence pieaugt. Turklāt, šajos aprēķinos nav ņemti vērā ADI/ASI maksājumi, kas līdz 2018.gadam tika izmaksāti apvidos ar ierobežojumiem, tādējādi tie bija mērķēti uz ienākumu izlīdzināšanu starp teritorijām. Līdz ar to var secināt, ka pašreizējā posmā TM Latvijā nedarbojas kā rīks, kas sekmētu ienākumu teritoriālo atšķirību mazināšanu.

Sakarā ar to, ka reģionālie konti lauksaimniecībā Latvijā netiek veidoti, kā arī SUDAT izlase nav reprezentatīva attiecībā pret reģioniem, pašlaik nav korektu datu, kas skaitliski izmērītu tieši lauksaimnieku ienākumu teritoriālās atšķirības. Ir pieejami dati par IKP atšķirībām reģionos (skat. 3.23.att.), un tie liecina, ka reģionālā atšķirība ir ne vien būtiska, bet arī pieaugoša. Salīdzinot reģionus (izņemot Rīgu), redzams, ka pārliecinoši augstākais IKP uz vienu iedzīvotāju ir Pierīgā, bet pārliecinoši zemākais Latgalē. Turklāt, ka 2015.gadā starpība starp augstāko un zemāko IKP līmeni bija 55%, tad 2019.gadā tā bija strauji palielinājusies līdz 77%. Vienīgi 2020.gadā sakarā ar Covid-19 situāciju IKP līmenis samazinājās tieši attīstītākajos reģionos (Pierīgā un mazliet Kurzemē), tā rezultātā attiecīgā starpība samazinājās līdz 60%. Darba izstrādes laikā reģionālie dati 2021.gadam nav vēl publicēti.

3.23.att. Iekšzemes kopprodukts Latvijas reģionos (EUR uz vienu iedzīvotāju faktiskajās cenās) 2015.-2020.g.

Avots: CSP dati

Savukārt lielākais IKP pieaugums uz iedzīvotāju laikā no 2015. līdz 2021.gadam bija Vidzemes un Zemgales reģionos – par 37%. Pierīga (31%) aiz šiem reģioniem palika sakarā ar samazinājumu 2020.gadā. Turpretī mazākais kāpums konstatēts Latgalē – tikai par 27%. Šī iemesla dēļ 2020.gada datus Latgale negatīvi izceļas ar ievērojami zemāku IKP līmeni uz iedzīvotāju nekā visos pārējos reģionos. No tuvākā sekotāja – Zemgales – tā atpaliek par 24,3%. Tas liecina, ka ienākumu teritoriālās atšķirības Latvijā ir būtiskas, un TM var būt nozīmīgs politikas instruments, kā tās risināt lauku apvidos.

Kā KLP ir sekmējis saimniecību ienākumu pietiekamību un līdzsvarotību

Ienākumu pietiekamība un līdzsvarotība ir viens no būtiskākajiem aspektiem, ko lauksaimniecības politikā paredz risināt ar TM palīdzību, Īpaši aktuāli tas ir Latvijā, ņemot vērā iepriekšējos punktos aprakstīto situāciju - salīdzinoši zemos un nevienlīdzīgos lauksaimnieku ienākumus.

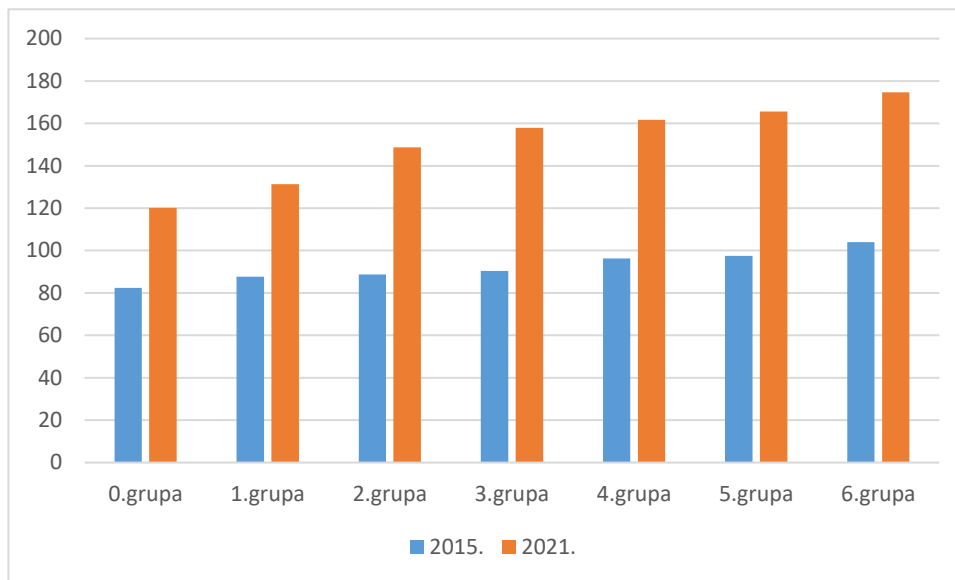
Līdzšinējie EK pētījumi rāda, ka 2014.-2020.g.periodā ES līmenī ir sasniegts neliels progress TM izlīdzināšanā atkarībā no saimniecību ekonomiskā lieluma, turklāt 2017.-2019.gadā saimniecībās ar SI no 8 līdz 50 tūkst. EUR, kas atbilst mazo un vidējo saimniecību lielumam, TM uz ha ir nedaudz (par ~10%) augstāki nekā pārējās lieluma grupās. Turpretī 2011.-2013.g.posmā lielākie TM bija lielo saimniecību grupās (SI virs 100 tūkst. EUR). Turklāt, ļoti mazo saimniecību grupā 2017.-2019.gadā maksājumi bija sasnieguši pārējo grupu līmeni (~250 EUR/ha), kas ir būtisks kāpums pret 2011.-2013.gada rādītāju (208 EUR/ha), kad šajā grupā TM bija ievērojami zemāki nekā pārējās¹¹.

Turpretī Latvijā, kā rāda apkopotie LAD dati, 2015.-2021.g. periodā vērojama izteikta tendence, palielinoties saimniecību SI, palielināties arī saņemtajiem TM, kā rezultātā vismazākās saimniecības (0. grupa jeb SI zem 4000 EUR) saņēmušas vismazākos maksājumus, bet vislielākās (6.grupa jeb SI virs 500 000 EUR) - visaugstākos maksājumus uz LIZ ha (1.24.attēls). Starpība starp šīm grupām ir 37%.

Savukārt, salīdzinot tos saņēmējus, kuri saņēmuši TM pārskata perioda sākumā (2015.gadā) un beigās (2021.gadā), redzams ka tendence lielākus TM saņemt ekonomiski

¹¹ EC working Document. Evaluation of the impact of the Common Agricultural Policy on territorial development of rural areas. {SWD(2021) 398 final}
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021SC0394&from=NL>

lielākās saimniecībās ir būtiski pastiprinājusies (skat. 3.24.attēls). Ja 2015.gadā lielākajā (6.) lieluma grupā vidēji uz ha saņēma par 26% vairāk nekā mazākajā (0.) grupā, tad 2021.gadā šī starpība sasniedz jau 45%. Tātad faktiski notiek pretēja tendence ienākumu izlīdzināšanai. No otras puses, tas liecina, ka tās saimniecības, kuras saņem vairāk maksājumu, arī veido lielāku SI, tātad saņemtie TM sekmē ekonomisko attīstību.

3.24.att. Vidējie TM uz LIZ ha Latvijas saimniecību ekonomiskā lieluma grupās 2015. un 2021. g. (EUR/ha)

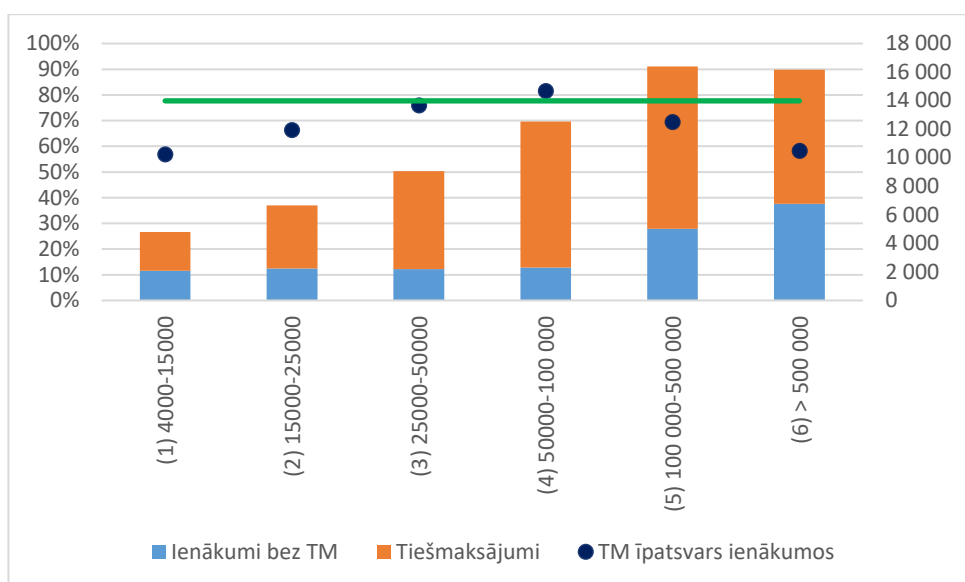
Avots: Autoru aprēķins no LAD IS un CSP datiem

Šī tendence ir pilnīgi pretēja ES vidēji novērotajai, kur visās SI grupās saņemto TM apjoms uz platības vienību ir līdzīgs (atšķirības ir 10% robežās), un lai arī nedaudz, tomēr pārskata periodā notiek pārdale par labu mazākām saimniecībām.

Ja salīdzinām lauku saimniecību ienākumus uz pilna laika nodarbināto SI grupās, redzam, ka starp saimniecību grupām ienākumu atšķirības sasniedz aptuveni 3,5 reizes. Šajā aprēķinā atbilstoši EK aprēķinu praksei ir ņemti vērā trīs gadu vidējie dati (2019.-2021.g.), jo viena gada datus var būt ievērojama nobīde. Mazo saimniecību grupā (1.grupa ar SI 4-15 tūkst. eiro) vidējie ienākumi veido tikai 34% no vidējās bruto algas tautsaimniecībā, bet 2.grupā (15-25 tūkst. eiro) tikai 48% no tās. Arī 3.grupā ienākumi ir tikai 65% no valstī vidējiem. Vienīgi sākot ar SI virs 50 000 eiro, saimniecībās nodarbināto ienākumi ir tuvi valstī vidējiem, bet saimniecībās ar SI virs 100 000 eiro - pat pārsniedz vidējo līmeni (3.25. attēls). Pārsniegums gan ir salīdzinoši neliels – par 16-17% abās lielākajās saimniecību grupās. Aplūkotajā 3 gadu periodā gan ir nozīmīgas svārstības saimniecību grupās, kas lielā mērā saistītas ar katrā grupā vadošajiem specializācijas veidiem.

Savukārt TM īpatsvars ienākumos visās SI grupās pārsniedz 50%. Atšķirībā no ES vidējās situācijas, kur tam ir tendence samazināties, pieaugot saimniecības SI, Latvijā tendence ir atšķirīga: tieši mazo saimniecību grupā (līdz 15 000 eiro) TM īpatsvars ir viszemākais – 57%, bet palielinoties SI līdz 100 000 eiro, maksājumu īpatsvars aug, maksimumu sasniedzot 4.lieluma grupā – 82%. Tas nozīmē, ka šajās saimniecībās vidēji 82% no saimniecību ienākumiem veido TM. Vēl lielākās saimniecībās TM īpatsvars samazinās, tomēr tik un tā saglabājas augsts: 6.saimniecību grupā tas veido 58%, savukārt ES saimniecībās vidēji attiecīgajā grupā tas ir tikai 18%. Arī visās pārējās lieluma grupās ES vidēji tas ir zem 50%.¹²

¹² EC working Document. Evaluation of the impact of the Common Agricultural Policy on territorial development of rural areas. {SWD(2021) 398 final}

3.25.att. Lauku saimniecību ienākumi un TM saimniecību grupās pēc ekonomiskā lieluma (SI), EUR/GDV, vidēji 2019.-2021.g.*

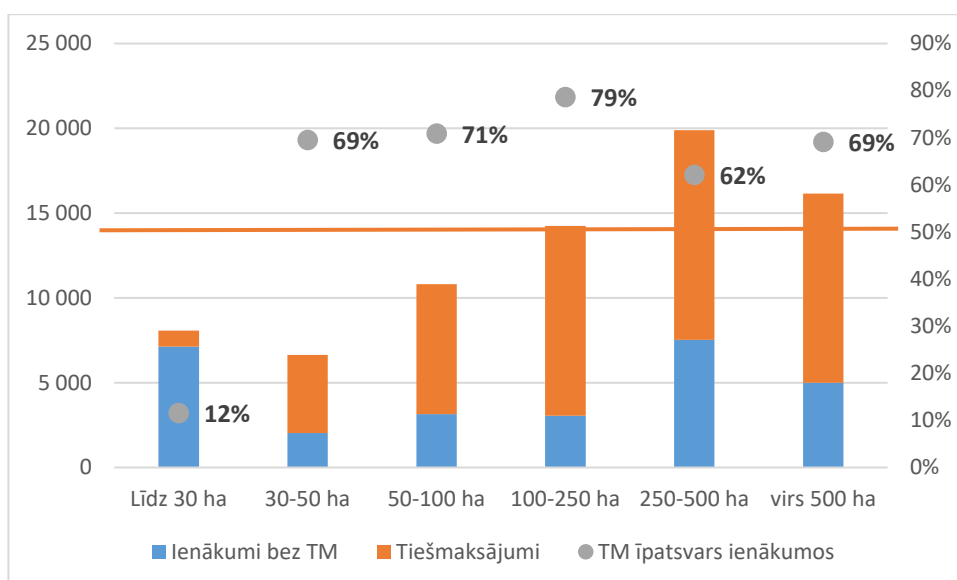
* horizontālā svītra apzīmē vidējo bruto algu tautsaimniecībā 2019.-2021.g.

Avots: Autoru aprēķins no SUDAT standartizētajiem datiem

Šādas situācijas iemesls ir nelielais ienākumu apjoms, neskaitot TM. Atšķirībā no ES vidējās situācijas, kur katrā nākamajā lieluma grupā saimniecību pašu gūtie ienākumi (bez TM) ievērojami pieaug, Latvijā pirmo 4 grupu saimniecībās tie ir praktiski vienādi. Pašu ienākumi pieaug tikai 5. un 6.grupu saimniecībās, bet ienākumu kāpums no 2. līdz 4. saimniecību grupai tiek panākts uz TM palielinājuma rēķina, ja to attiecina uz nodarbināto skaitu. Līdz ar to, no ienākumu pietiekamības viedokļa vērtējot, var secināt, ka saimniecību grupās ar SI līdz 50 000 eiro ienākumi būtiski atpaliek no tautsaimniecībā vidējiem, bet grupās ar SI virs 100 000 - pietiekami. Savukārt no līdzsvarotības viedokļa redzams, ka TM neizpilda ienākumu līdzsvarošanas funkciju, ja saņemto TM apjoms tiek attiecināts uz nodarbināto skaitu. Šādi vērtējot, mazākās saimniecības saņem ievērojami mazākus TM, līdz ar to tajās nodarbināto ienākumi atpaliek no lielākām saimniecībām.

Salīdzinot ar 2015.gada situāciju, var secināt ka šajā laikā gandrīz visās saimniecību grupās ienākumu attiecība pret tautsaimniecībā vidējo ir samazinājusies. Straujākais samazinājums ir vidēji lielo saimniecību (4.) grupā, kur 2015.gadā ienākumi par 49% pārsniedza vidējo bruto algu, bet 2019.-2021.gados par 10% atpaliek. Būtisks samazinājums ir arī 2., 3. un 5.grupās, turpretī 6.grupa ir vienīgā, kur ienākumi pret valstī vidējo ir palielinājušies. Tas gan bijis saistīts ar salīdzinoši zemo īpatsvaru 6.grupā 2015.gadā – 102% no valstī vidējā, kas bija ievērojami mazāk nekā 4. un 5.grupu saimniecībās. Šādas svārstības ir saistītas ar specializāciju, jo piemēram, 2015.gads bija neveiksmīgs piena nozarē, taču sekmīgs graudu nozarē.

Ja vērtējam saimniecības pēc to fiziskā lieluma (LIZ ha), izmantojot SUDAT datus, redzams, ka TM līmenis uz vienu pilna laika nodarbināto būtiski palielinās, pieaugot saimniecību platībām, līdz pat 500 ha (3.25.attēls). Saimniecību grupa ar platību līdz 30 ha ir vienīgā, kurā TM īpatsvars ir nenozīmīgs – tikai 12% (šeit un turpmāk vidēji 2019.-2021.g.). Visās pārējās grupās TM īpatsvars ir virs 60% un ir samērā līdzīgs. Tomēr ienākumu līmenis, neskaitot TM, nozīmīgi palielinās tikai saimniecībās ar platību virs 250 ha, tādējādi TM palielinājums ir noteicošais, kas rada ienākumu palielinājumu katrā nākamajā grupā ar platību no 30 līdz 250 ha.

3.26.att. Lauku saimniecību ienākumi un TM saimniecību grupās pēc LIZ platības, EUR/GDV, vidēji 2019.-2021.g.*

* horizontālā svītra apzīmē vidējo bruto algu tautsaimniecībā 2019.-2021.g.

Avots: Autoru aprēķins no SUDAT individuālās datu kopas datiem

Savukārt saimniecībās ar platību virs 500 ha gan TM, gan ienākumi uz vienu nodarbināto nedaudz samazinās. Izteikti vismazākie TM uz nodarbināto ir mazākās grupas SUDAT saimniecībās – ar platību līdz 30 ha. Neraugoties uz to, šajā saimniecību grupā gūtie pašu ienākumi (neskaitot TM) bijuši augstāki nekā jebkurā citā grupā. Tas ir skaidrojams ar saimniecību struktūru – šajā grupā ietilpst lielākā daļa izlasē esošo dārzenkopības, ilggadīgo stādījumu, kā arī cūkkopības un putnkopības saimniecību, kurām raksturīgs zems TM īpatsvars ieņēmumu struktūrā. Tādējādi šajā platības grupā TM īpatsvars ienākumos ir ievērojami zemāks nekā pārējās. Tomēr nelielās SUDAT izlases dēļ, kā arī ņemot vērā SUDAT sliksni (SI 4000 EUR), kura dēļ daudzas mazās saimniecības tajā vispār nav pārstāvētas, iegūtie dati par saimniecību grupu līdz 30 ha nav uzskatāmi par reprezentatīviem attiecībā pret visām lauku saimniecībām. Jāņem arī vērā, ka sakarā ar nozaru specifiku daļu no saimniecībām ar LIZ platību zem 30 ha nevar uzskatīt par ekonomiski mazām saimniecībām, jo ir atsevišķas nozares, kurās šādās platībās var darboties arī ekonomiski lielas saimniecības (dārzkopība, cūkkopība un putnkopība u.c.).

Atbilstoši CSP datiem, vidējā bruto darba samaksa tautsaimniecībā šajā laika posmā ir mainījusies no 1076 eiro mēnesī 2019.gadā līdz 1277 eiro 2021.gadā. Vidēji 3 gadus tas ir 1165,33 eiro mēnesī jeb 13984 eiro gadā. Salīdzinot ar lauku saimniecību ienākumiem, redzams, ka saimniecībās ar platību līdz 100 ha vidējie bruto ienākumi ir mazāki par vidējo darba samaksu Latvijā, bet saimniecībās ar platību virs 100 ha – lielāki. Vislielākā negatīvā starpība ir saimniecībās ar platību no 30 līdz 50 ha – šīs saimniecību grupas vidējie ienākumi veido tikai 47% no vidējiem valstī. Arī saimniecību grupā līdz 30 ha ienākumi veido tikai 58% no valstī vidējiem. Savukārt, vislielākā pozitīvā starpība ir saimniecībās ar LIZ platību no 250 līdz 500 ha – šajā grupā ienākumi par 42% pārsniedz vidējo bruto izpeļņu valstī.

Salīdzinot ar 2015.gada rādītājiem, var secināt, ka pārskata perioda laikā TM īpatsvars ienākumos ir būtiski pieaudzis visās grupās ar saimniecību platību virs 30 ha (vidēji no 50% līdz 71%), bet grupā zem 30 ha – tieši otrādi, samazinājies (no 25% līdz 12%). Tas lielā mērā saistīts ar šo saimniecību struktūru. Tomēr, neskaitot pašu mazāko grupu līdz 30 ha, pārējās grupās redzama tendence, ka lielākie TM korelē ar lielākajiem pašu ienākumiem, līdz ar to šajā dalījumā nevar teikt, ka TM bijuši mērķēti uz ienākumu

pietiekamības un līdzsvarotības nodrošināšanu tām saimniecību grupām, kurās tie ir mazāki.

EK pētījums¹³ rāda, ka līdzīga situācija pastāv ES saimniecībās kopumā. ES valstīs lielākie TM uz vienu nodarbināto ir saimniecībās ar platību no 100 līdz 1000 ha. Savukārt, saimniecībās ar platību līdz 30 ha ir gan mazākie pašu ienākumi, gan arī TM, rēķinot uz vienu pilna laika nodarbināto. Līdzīgi kā Latvijā, saimniecības platībai pārsniedzot 500 ha, ienākumi un TM uz vienu nodarbināto samazinās.

Veiktā analīze liecina, ka Latvijā novērotās TM sadalījuma tendences starp saimniecībām lielā mērā ir raksturīgas visai ES. No tā izriet, ka ienākumu līdzsvarotības nodrošināšana ir ES līmeņa uzdevums, jo līdzšinējās KLP instrumenti nav bijuši pietiekami aktīvi šajā virzienā. Tomēr Latvijā atšķirībā no citām valstīm lielākais TM īpatsvars ir vidējās saimniecībās, jo šajās saimniecībās ir mazs no tirgus gūto ieņēmumu apjoms uz darba vienību.

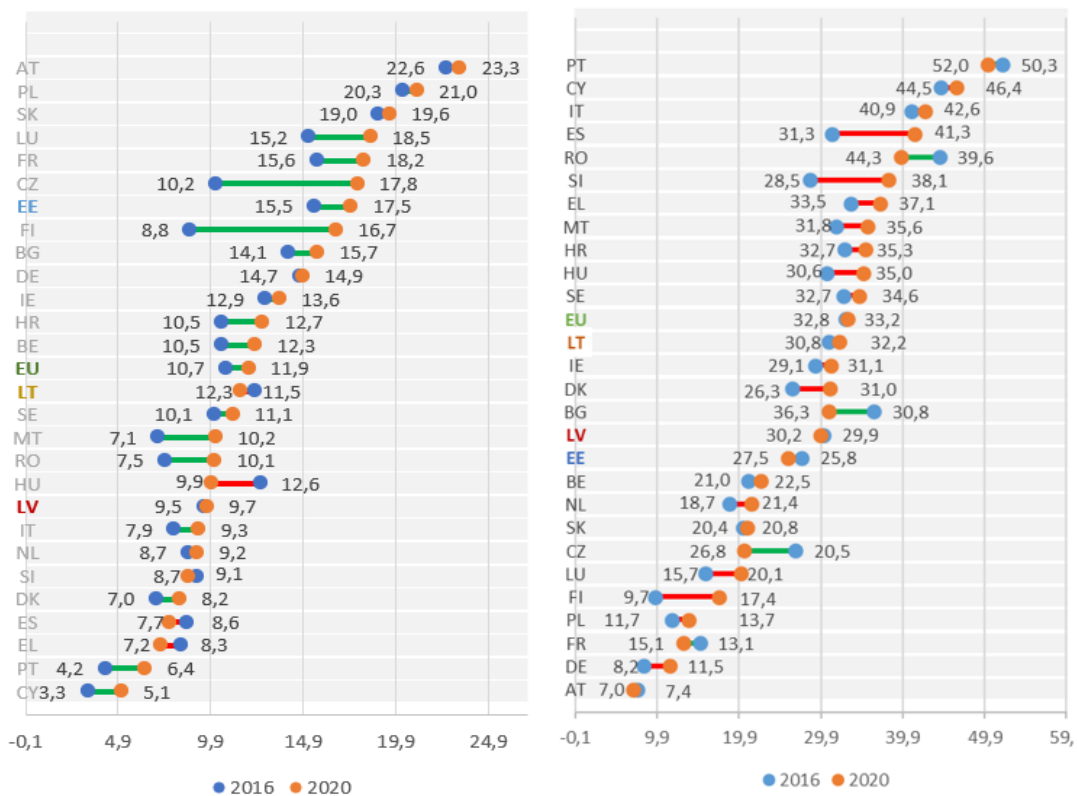
Kā KLP ir sekmējis paaudžu maiņu lauksaimniecībā?

Atbilstoši EK vadlīnijām, jauno lauksaimnieku piesaisti mēra ar ietekmes rādītāju I.21 Jauno lauksaimnieku piesaiste: lauksaimnieku skaita dinamika.

Rādītāja nosaukums: Jaunie lauksaimnieki

Jauno saimniecību īpašnieku vecumā līdz 39 gadiem izmaiņas saimniecību kopskaitā ES valstīs 2016. gadā un 2020. gadā ir parādītas 3.27. attēlā

¹³ Directorate-General for Agriculture and Rural Development based on FADN data (presentation)

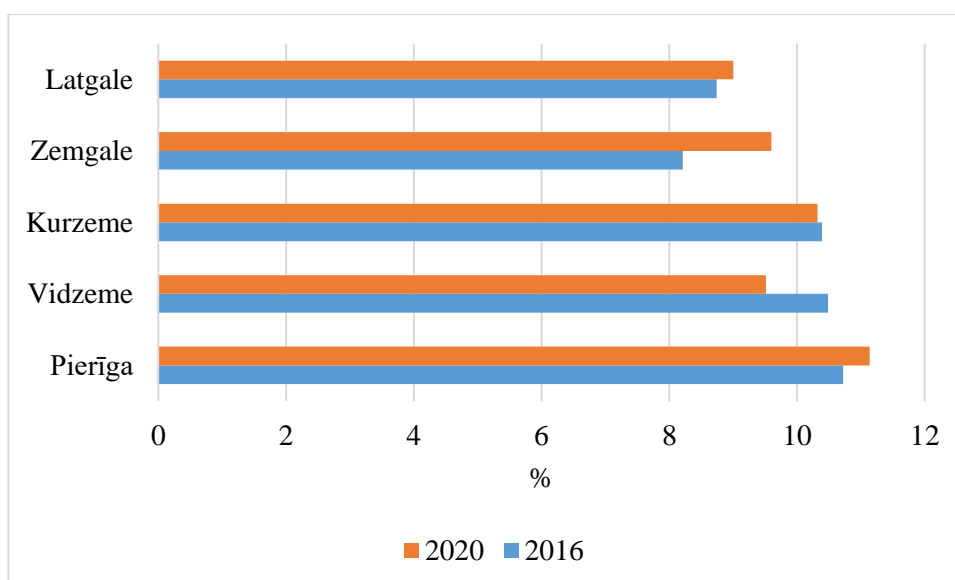
Jauno lauksaimnieku saimniecību īpašnieki vecumā līdz 39 gadiem procentuālās īpatsvara izmaiņas saimniecību kopskaitā ES valstīs, 2016-2020. gadā

Veco saimniecību īpašnieki vecumā virs 65 gadiem procentuālās īpatsvara izmaiņas saimniecību kopskaitā ES valstīs, 2016-2020. gadā

3.27.att. Lauku saimniecību īpašnieku īpatsvars vecumgrupās līdz 39 un virs 65 gadiem ES valstīs 2016. un 2020.g.

Avots: autoru veidots pēc Eurostat

Salīdzinot 2020./2016. gadu jauno saimniecību īpašniekus vecumā līdz 39 gadiem redzams, ka 2020. gadā samazinājušies jauno saimniecību īpašnieki līdz 39.gadiem Ungārijā, Spānijā, Slovēnijā, Lietuvā un Grieķijā. Ievērojams pieaugums noticis Čehijā un Somijā. Vērtējot veco saimniecību īpašniekus virs 65 gadiem, to skaits analizētajā laika periodā samazinājies Rumānijā, Bulgārijā un Čehijā. Vērtējot situāciju Baltijas valstīs redzams, ka Igaunijā šis rādītājs ir augsts un augošs. Arī Lietuvā īpatsvars pārsniedz 10%, savukārt Latvijā analizētajā laika periodā īpatsvars nedaudz palielinājies (9,5% līdz 9,7%), nedaudz atpaliekot no ES vidējā līmeņa. Jauno lauksaimnieku saimniecību īpašnieki vecumā līdz 39 gadiem procentuālās īpatsvara izmaiņas saimniecību kopskaitā Latvijā plānošanas reģionos, 2016-2020. gadā skat. 3.28. attēlā.

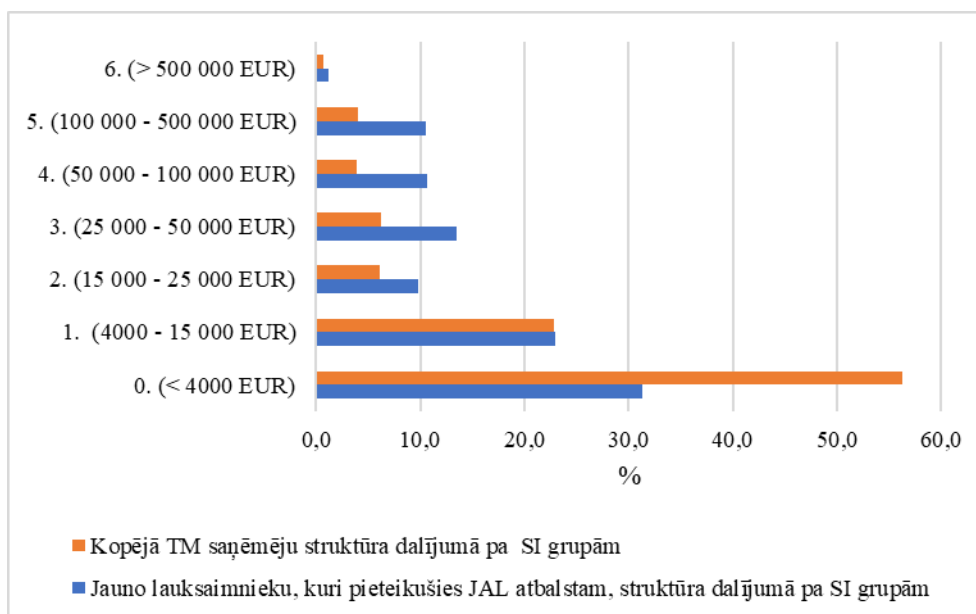
3.28.att. Jauno lauksaimnieku saimniecību īpašnieki vecumā līdz 39 gadiem procentuālās īpatsvara izmaiņas saimniecību kopskaitā Latvijā plānošanas reģionos, 2016-2020. gadā

Avots: autoru aprēķini pēc CSP

Vērtējot jauno lauksaimnieku saimniecību īpašnieku vecumā līdz 39 gadiem procentuālās īpatsvara izmaiņas saimniecību kopskaitā Latvijā plānošanas reģionos redzams, ka Pierīgā, Zemgalē un Latgalē ir palielinājies jauno lauksaimnieku īpatsvars 2020. gadā attiecībā pret 2016. gadu, bet Vidzemē un nedaudz arī Kurzemē samazinājies jauno lauksaimnieku īpatsvars. Kopumā būtiskas izmaiņas jauno lauksaimnieku kopskaitā nav novērojamas.

Vispārējie dati par jaunajiem lauksaimniekiem, kas saņēmuši TM JAL maksājumu salīdzinājumā ar kopējo saimniecību struktūru

Analizētajā laika periodā JAL atbalstam bija pieteikušās 5498 lauku saimniecības. No tām dati par SI un specializāciju ir zināmi 4710 lauku saimniecībām jeb 86 % no TM JAL atbalsta saņēmēju skaita. Jauno lauksaimnieku lauku saimniecību īpatsvars SI grupās salīdzinājumā ar visu saimniecību struktūru ir parādīts 3.29. attēlā.

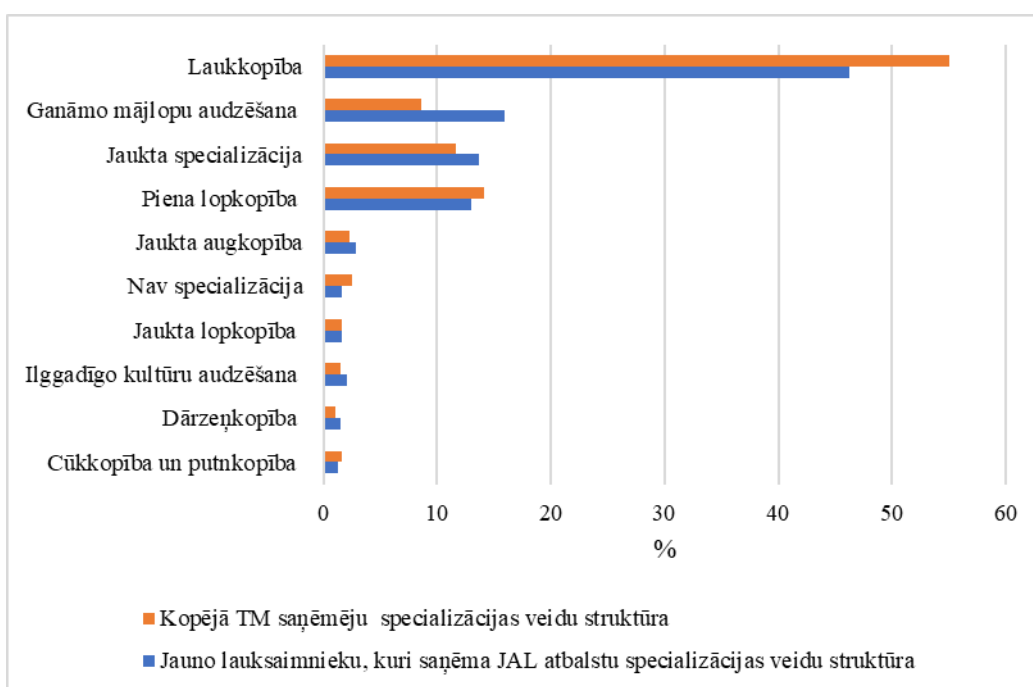

3.29.att. JAL saņēmēju lauku saimniecību īpatsvars salīdzinājumā ar kopējo TM saņēmēju struktūru SI grupās Latvijā, %

Avots: CSP un LAD dati

Vairāk kā puse 64% JAL maksājuma saņēmēju ir ar SI līdz 25 tūkst. EUR, tās ir ļoti mazas līdz vidēji mazas saimniecības, 25% ir vidējas un vidēji lielas saimniecības, bet 12 % JAL maksājuma saņēmēji ir ar SI virs 100 tūkst. EUR. Salīdzinot JAL maksājuma saņēmēju struktūru ar kopējo TM saņēmēju struktūru SI grupās redzams, ka JAL maksājuma saņēmēju saimniecības ir salīdzinoši lielāku SI nekā parējās TM saņēmēju saimniecības.

JAL saņēmēju lauku saimniecību specializācijas virzieni salīdzinājumā ar kopējo TM saņēmēju specializācijas veidu struktūru Latvijā ir parādīti 3.30. attēlā.

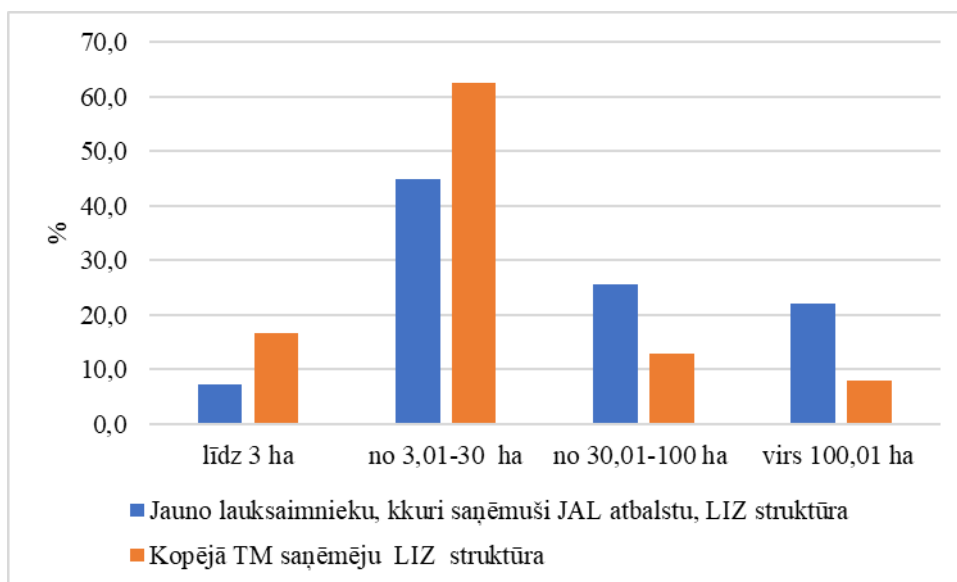
3.30.att. JAL saņēmēju lauku saimniecību specializācijas virzieni salīdzinājumā ar visu TM saņēmēju specializācijas veidu struktūru Latvijā, %

Avots: CSP un LAD dati

Biežāk pārstāvētie specializācijas virzieni jauno lauksaimnieku vidū ir laukkopība, ganāmo mājlopu audzēšana un piena lopkopība, bet mazāk JAL maksājuma saņēmēji strādā tādās nozarēs, kā cūkkopība un putnkopība, dārzenkopība, jaukta augkopība, jaukta lopkopība un ilggadīgo kultūru audzēšana. JAL maksājuma saņēmēju specializācijas virzienu ietekmē tas vai JAL saņēmējs dibina jaunu saimniecību vai notiek paaudžu maiņa. Veicot paaudžu maiņu, JAL saņēmējam ir iespēja strādāt jau ar saimniecībā esošiem resursiem (tehnisko nodrošinājumu un LIZ), bet, dibinot jaunu saimniecību, JAL saņēmējam ir jārēķinās ar apkārtējā teritorijā pieejamiem, galvenokārt, zemes resursiem. No datiem redzams (skat. 3.30.att.), ka salīdzinoši liels pārsvars JAL maksājumu saņēmēji nodarbojas ar ganāmo mājlopu audzēšanu, šāda tipa saimniecības, visticamāk, ir jaundibināti uzņēmumi, kur JAL saņēmēji ar investīciju atbalstu iegādājas vaislas dzīvniekus un apsaimnieko mazāk auglīgas augsnes, t.sk. neiekopu LIZ, savukārt tie JAL saņēmēji, kas nodarbojas ar laukkopību un piena lopkopību, visticamāk, ir izvēlējušies šīs nozares, veicot paaudžu maiņu.

Salīdzinot JAL saņēmēju saimniecību veidu struktūru ar kopējo TM saņēmēju specializācijas veidu struktūru var secināt, ka salīdzinoši vairāk jaunie lauksaimnieki strādā tādās nozarēs kā dārzenkopība, ganāmo mājlopu audzēšana un ilggadīgo kultūru audzēšana, kā arī izvēlas jauktu specializāciju vai jauktu augkopību. Tas ļauj domāt, ka paaudžu maiņa notiek lēnāk, nekā jauni dibinātu uzņēmumu izveide, kur īpašnieks ir JAL saņēmējs.

Viens no saimniecisko darbību jeb specializācijas ietekmējošiem faktoriem ir apsaimniekotā LIZ platība. JAL saņēmēju LIZ struktūra salīdzinājumā ar kopējo TM saņēmēju struktūru ir parādīta 3.31.attēlā.

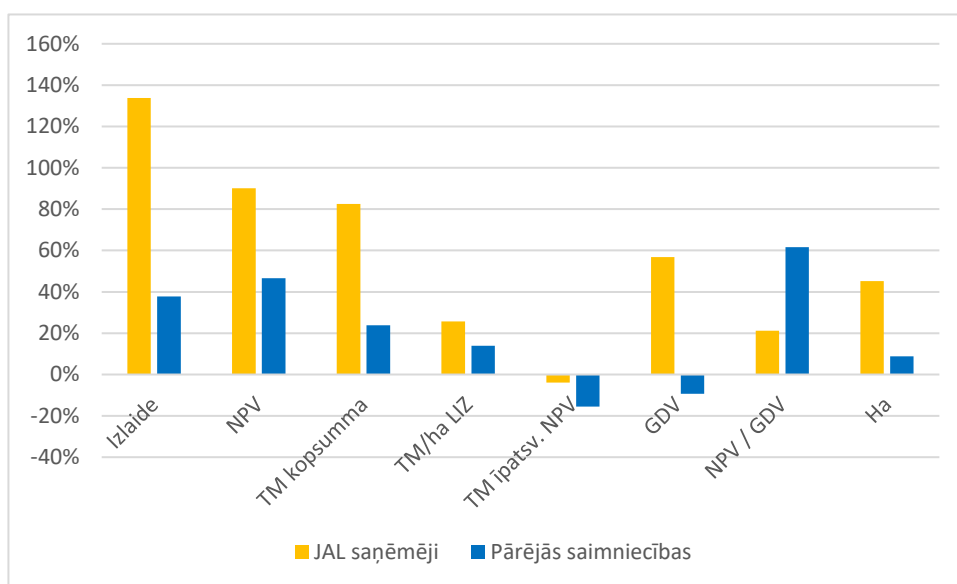

3.31.att. JAL saņēmēju LIZ struktūra salīdzinājumā ar kopējo TM saņēmēju LIZ struktūru, %

Avots: CSP un LAD dati

Lielākā daļa jeb 46% jauno lauksaimnieku apsaimnieko no 3,01-30 ha LIZ, 26% no 30,01-100 ha un 22 % virs 100,01 ha LIZ. Vismazāk - 7% ir tādi jaunie lauksaimnieki, kuru apsaimniekotā platība ir līdz 3,0 ha LIZ. To lauksaimnieku vidū raksturīgi ir tādi specializācijas virzieni kā dārzenkopība, ilggadīgo stādīju audzēšana un laukkopība. Salīdzinot JAL atbalsta saņēmēju LIZ struktūru ar visu TM saņēmēju LIZ struktūras var secināt, ka ievērojami vairāk ir to jauno lauksaimnieku kas apsaimnieko LIZ virs 30 ha. Tas nozīmē, ka jauno lauksaimnieku saimniecības ir salīdzinoši lielas, ko parādīja ar saimniecību lielums pēc SI lieluma grupām.

JAL maksājumus saņēmušo saimniecību ekonomisko rādītāju attīstība laikā no 2015. līdz 2021.gadam, kā arī salīdzinājums ar pārējām saimniecībām apkopots 3.32.attēlā.

3.32.att. Izmaiņas JAL saņēmēju ekonomisko attīstību raksturojošos rādītājos salīdzinot ar pārējām SUDAT kopas saimniecībām (2015.-2021.g. +- %)

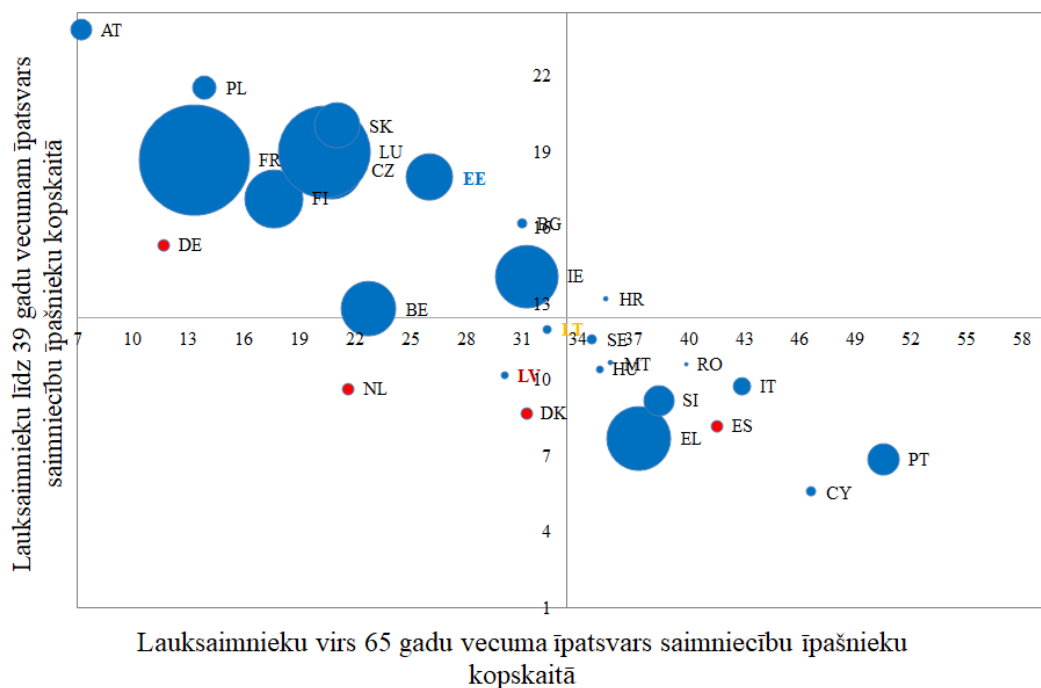
Avots: Autoru aprēķins no SUDAT individuālās datu kopas datiem

JAL saņēmēju kopa SUDAT pārstāvēta ar aptuveni 70 dažāda lieluma un specializācijas saimniecībām, līdz ar to tā ir nepietiekama detalizētam dalījumam, taču šīs saimniecības iespējams analizēt kā vienotu kopumu un salīdzināt ar pārējām. SUDAT kopā iekļautie JAL saņēmēji samērā proporcionāli pārstāv dažādas specializācijas, kā arī to vidējā LIZ platība ir salīdzināma ar pārējām saimniecībām. Šajā salīdzinājumā saimniecība iekļauta pie JAL saņēmējiem, ja tā pārskata periodā vismaz vienu gadu saņēmusi attiecīgo maksājumu. Tas liecina, ka tā piedalījies attiecīgajā shēmā, kur atbilstoši nosacījumiem, varēja piedalīties 5 gadus.

No 3.31 attēla datiem izriet, ka jauno lauksaimnieku atbalstu saņēmušās saimniecības kopumā ir straujāk attīstījušās ekonomiski nekā pārējās. Īpaši liela atšķirība ir izlaides kāpumā, kas JAL saimniecībās audzis vairāk kā 2 reizes, turpretī pārējās saimniecībās par 38%. Arī neto pievienotā vērtība JAL saimniecībās ir augusi divas reizes straujāk. Tajās ir būtiski augusi arī vidējā LIZ platība – par 45%, pretstatā 9% pārējās SUDAT saimniecībās. Šis ir būtisks iemesls, kādēļ arī TM apjoms tajās ir audzis straujāk. Arī izmaksāto TM apjoms uz hektāru JAL saimniecībās ir audzis straujāk. Līdz ar to TM īpatsvars pievienotajā vērtībā jauno lauksaimnieku saimniecībās ir samazinājies mazāk intensīvi kā pārējās. Taču atšķirībā no pārējām saimniecībām JAL saņēmējiem ir audzis vidējais nodarbināto skaits, kas liecina ka šīs saimniecības ir radījušas jaunas darba vietas. Nodarbinātības kāpums ir iemesls, kādēļ neraugoties uz straujāku NPV kāpumu, pievienotā vērtība uz nodarbināto JAL saimniecībās tomēr palielinājusies mazāk strauji. Kopumā attiecīgie rādītāji liecina par nozīmīgu ekonomisko nostiprināšanos un attīstību JAL saņēmējās saimniecībās.

Jauno lauksaimnieku iesaiste investīciju pasākumos no 2015. līdz 2022. gadam

Sākotnēji, lai noteiktu jauno lauksaimnieku iesaisti investīciju pasākumos tiek analizēts jauno un veco lauksaimnieku īpatsvars ES valstīs 2020. gadā saistībā ar 2B atbalsta saņēmēju īpatsvaru saimniecību kopskaitā, skat. 3.33. attēlu.

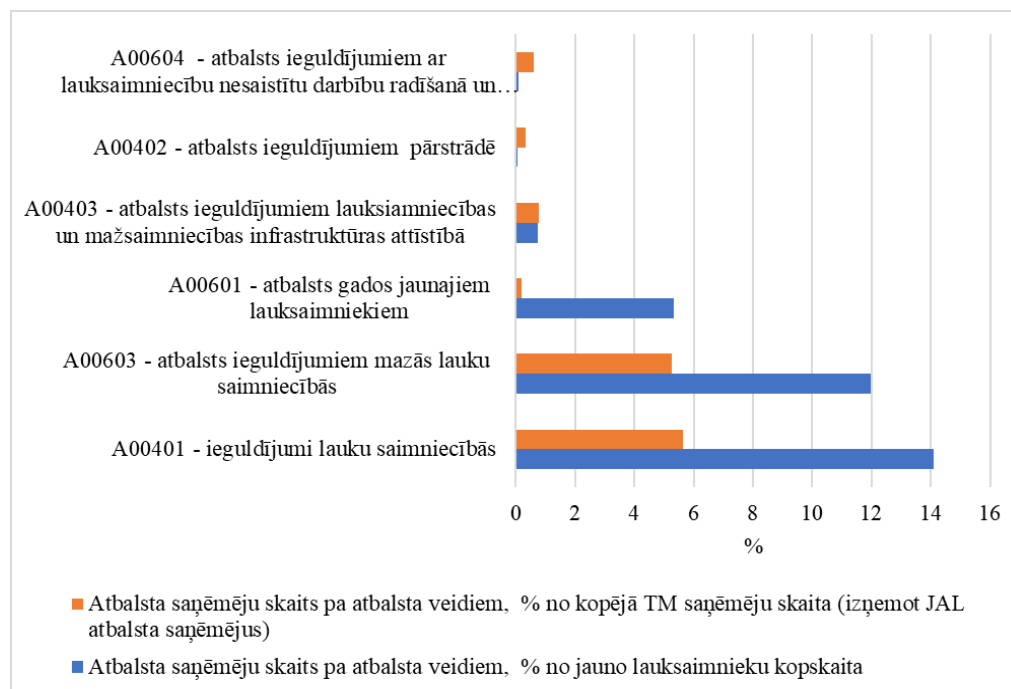
3.33.att. Jauno un veco lauksaimnieku īpatsvars ES valstīs 2020. gadā sasaistē ar 2B atbalsta saņēmēju īpatsvaru saimniecību kopskaitā

Avots: autoru konstrukcija pēc Eurostat un EK datiem

Asu krustpunktā atrodas attiecīgās ES vidējās vērtības 11.9 un 33.2 procentu apmērā. Valstu marķieru lielums ir proporcionāls LAP 2014-2020 pasākumā “Uzņēmējdarbības sākšanas atbalsts jauniem lauksaimniekiem” atbalstu saņēmušo saimniecību īpatsvaram saimniecību kopskaitā. Ar sarkanu marķieri norādītas valstis, kuras nav izvēlējušās šo pasākumu. Kreisajā augšējā kvadrantā norādītas valstis ar vislabvēlīgāko situāciju paaudžu nomaiņā - Francija, Čehija, Igaunija, Slovākija, Somija, Luksemburga. Šajās valstīs arī saimniecību īpatsvars šajā pasākumā ir augsts. Arī Igaunijā šis īpatsvars ir samērā augsts. Labajā apakšējā kvadrantā atrodas valstis ar relatīvi nelielu saimniecību īpatsvaru šajā pasākumā - Rumānija, Malta, Zviedrija, Ungārija, Kipra. Latvija un Lietuva atrodas kreisajā apakšējā kvadrantā, kurā norādītas “vidējās paaudzes” valstis. Šajās valstīs gan jauno, gan veco lauksaimnieku īpatsvars ir relatīvi zems. Šajā kvadrantā atrodas arī Dānija un Holande, kuras šo pasākumu nav izvēlējušās, tādējādi situāciju ar paaudžu nomaiņu uzskatot par adekvātu.

Jauno lauksaimnieku iesaiste investīciju pasākumos tiek analizēta izmantojot LAD datus par JAL TM saņēmēju skaitu un to dalību investīciju pasākumos attiecībā pret kopējo dalībnieku skaitu, kas saņēmuši finansējumu kādā no atbalsta pasākumiem laika periodā no 2015. – 2022. gadam.

Latvijā 2016. gadā bija reģistrēti 6660 jaunie lauksaimnieki līdz 39 g. v., bet 2020. gadā 6690 jaunie lauksaimnieki, tas nozīmē, ka JAL atbalsta saņēmēji veido 82 % no kopējā jauno lauksaimnieku skaita. Uz JAL maksājumu analizētajā laika periodā pieteicās 5498 jaunie lauksaimnieki, no tiem 1801 jeb 32% jauno lauksaimnieku ir saņēmuši kādu no LAP II pīlāra 2014-2022.gadam investīciju pasākumiem. Atbalsta saņēmēju skaits pa atbalsta veidiem % no kopējā TM saņēmēju skaita salīdzinājumā ar jauno lauksaimnieku aktivitāti parādīts 3.34. attēlā.

3.34.att. Investīciju atbalsta saņēmēju īpatsvars no kopējā TM saņēmēju skaita (JAL saņēmēji un pārējie)

Avots: autoru aprēķini pēc LAD IS datiem

Kā redzams 3.34. attēlā, jaunie lauksaimnieki procentuāli ir saņēmuši investīciju atbalsta nekā citi TM saņēmēji, ja šo salīdzinājumu veic pēc saņēmēju skaita. To var

izskaidrot ar investīciju atbalsta saņēmēju vērtēšanas kritērijiem, kā arī pašu atbalsta saņēmēju aktivitāti, reģionu, kurā atrodas saimniecība un saimniecības lieluma grupu.

Kopumā analizētajā laika periodā atbalstu investīciju pasākumos ir saņēmis 1801 jaunais lauksaimnieks, kas ir saņēmis arī JAL atbalsta maksājumu, skat 2. pielikuma 14.tabula. Investīciju pasākumos atbalstu ir saņēmušas 7560 lauku saimniecības t.sk. 24 % ir jaunie lauksaimnieki. Šajos atbalsta pasākumos ir izmaksāti 595 milj. EUR t.sk. 108 milj. EUR jeb 18 % no kopējās summa ir izmaksāts jaunajiem lauksaimniekiem.

Vairāk nekā puse jauno lauksaimnieku, kas vispār pieteikušies uz LAP investīciju atbalstu ir izmantojuši atbalsta pasākumu A00401, kas ir labi, jo ne tikai saņem JAL atbalsta maksājumu, bet arī realizē investīciju pasākumus. No kopējā atbalsta saņēmēju skaita tie ir 26%.

Salīdzinoši daudz 44 % vai 800 jauno lauksaimnieku, kas saņem JAL atbalsta maksājumu ir pieteikušies arī uz mazo lauksaimnieku investīciju atbalstu. 134 vai 16% no mazo lauksaimnieku investīciju atbalsta saņēmējiem ir saņēmuši atbalstu arī citos atbalsta pasākumos, 99% gadījumu tie ir ieguldījumi materiālajos aktīvos, bet 1 % ir saņēmis atbalstu citos atbalsta pasākumos.

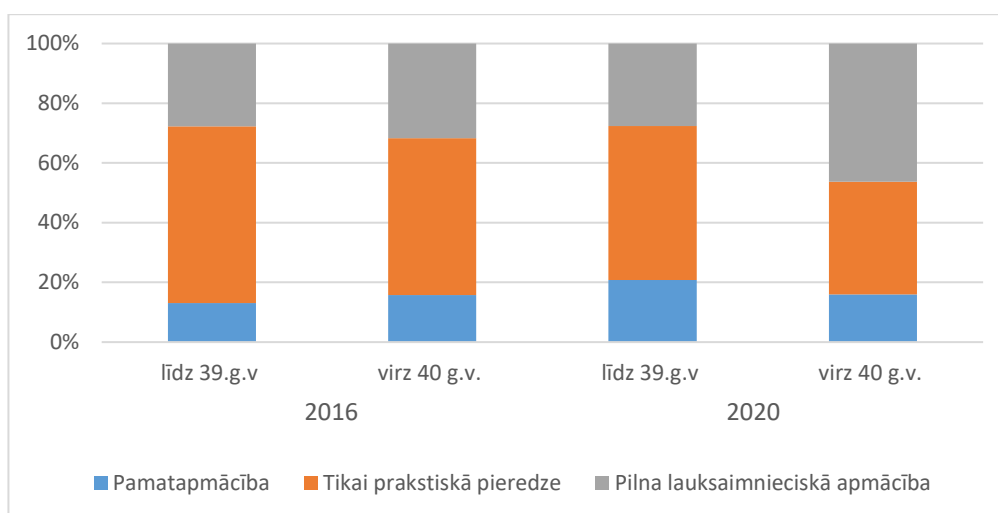
Trešā visvairāk izmantotā atbalsta aktivitāte ir atbalsts gados jaunajiem lauksaimniekiem. Šo atbalstu saņēmuši 356 jaunie lauksaimnieki, kas pieteikušies JAL atbalsta maksājumam un kopumā veido 78 % no visiem atbalsta saņēmējiem A00601 atbalsta pasākumā. Puse jauno lauksaimnieku, kas saņēmuši atbalstu A00601 ir saņēmuši atbalstu arī A00401 pasākumā. Citi atbalsta pasākumi nav bijuši aktuāli, jo atbalsta saņēmēju skaits ir niecīgs - pasākumos A00402; A00603 un A00604 ir pa vienam atbalsta saņēmējam, bet pasākumā A00403 ir 6 atbalsta saņēmēji. Kopumā jauno lauksaimnieku iesaiste A00601 investīciju pasākumā nav augsta, ja salīdzina tos jaunus lauksaimniekus, kuri ir saņēmuši JAL atbalstu pret tiem, kas saņēmuši atbalstu investīciju pasākumā A00601. Kā viens no iemesliem ir nespēja izpildīt jauno lauksaimnieku atbilstības kritērijus. Tāpēc turpmāk būtu jāpārskata jauno lauksaimnieku atbalsta saņemšanas kritēriji.

Negatīvi var vērtēt, ka tikai 4 jaunie lauksaimnieki ir saņēmuši atbalstu ieguldījumiem pārstrādē. Tas nozīmē, ka šāda veida saimniecības ir orientētas uz primāro produktu ražošanu un ražošanas apjoma kāpināšanu nevis pievienotās vērtības radīšanu.

Kopumā var secināt, ka LAP 2014-2020 2B mērķa virziena investīciju pasākumi veicina paaudžu nomaiņu, tādējādi Latvijā nepieciešams vairāk pievērst uzmanību KLP SP 2023-2027 attiecīgajās intervencēs atbalstu saņēmušo saimniecību ar gados jauniem īpašniekiem skaita un/ vai īpatsvara atbalsta saņēmēju kopskaitā palielināšanā.

Jauno lauksaimnieku izglītības līmenis lauksaimniecībā

Jauno lauksaimnieku izglītības līmenis salīdzinājumā ar lauku saimniecību vadītājiem virs 40 gadiem ir parādīts 3.35. attēlā.

3.35.att. Zināšanu līmenis lauku saimniecību vadītājiem Latvijā, 2016. – 2020. gadā

Avots: autoru veidots pēc Eurostat

Salīdzinot 2020. gada datus pret 2016. gadu, tad jauno lauksaimnieku vidū ir pieaudzis pamata apmācības līmenis par 60 %. Samazinājies par 13% punktiem to jauno lauksaimnieku skaits, kuriem ir tikai praktiskā pieredze lauksaimniecībā, savukārt palicis nemainīgs ir to jauno lauksaimnieku skaits, kuriem ir pilna lauksaimnieciskā apmācība.

Lauku saimniecību vadītāju zināšanu līmeni salīdzinot 2020. pret 2016. gadu var secināt, ka samazinās to lauku saimniecību vadītāju skaits, kuriem ir tikai praktiskā pieredze lauksaimniecībā un būtiski pieaug gan pamata apmācību līmenis un arī izglītība ar pilnu lauksaimniecisko apmācību.

Kopumā var secināt, ka lauku saimniecību vadītāji virs 40 gadiem vairāk ir vērsti uz to, lai iegūtu pilnu lauksaimniecisko apmācību, bet jaunie lauksaimnieki ir vērsti uz pamata apmācības apguvi.

Kopējā datu analīze parāda, ka jauno lauksaimnieku iesaiste lauksaimniecībā un paaudžu maiņa notiek lēni. JAL atbalsta saņēmēju saimniecības ir konkurētspējīgas vērtējot pēc SI, ar pietiekoša lielu LIZ apsaimniekoto platību īpatsvaru, attīstot gan augkopības, gan lopkopības jomas. Lai sekmētu jauno lauksaimnieku iesaisti nozarē, ir nepieciešams atvieglot jauno lauksaimnieku atbalsta saņemšanas nosacījumus KLP SP 2023-2027 investīciju pasākumos, kā arī nodrošināt konkurētspējīgus TM, īpaši JAL atbalstu.

Kopsavilkums

Latvijā ir augsta nevienlīdzība gan saņemto TM, gan saimniecību bruto ienākumu sadalījumā. Bez tam saņemto TM sadalījuma nevienlīdzīgums pēdējo gadu laikā ir palielinājies. Ienākumu nevienlīdzības ziņā Latvija ir 3.vietā starp ES valstīm, bet TM sadalījuma nevienlīdzības ziņā 6.vietā.

Nominālo ienākumu līmenis Latvijā joprojām ir 6.zemākais starp ES valstīm, lai arī ienākumu pieaugums absolūtā izteiksmē no 2015.līdz 2021. gadam bijis par 74%, kas ir otrs lielākais ES aiz Bulgārijas. Vidējie Latvijas lauksaimnieku ienākumi absolūtā izteiksmē 2015.gadā bijuši 6,8 tūkst. EUR uz pilna laika nodarbināto, savukārt 2021.gadā jau 11,8 tūkst. EUR.

Vērtējot abus iepriekš aprakstītos faktoros (ienākumu pietiekamība un taisnīgs sadalījums), nākas secināt, ka Latvijā ir gan salīdzinoši zemi lauksaimnieku ienākumi, gan arī izteikti nevienlīdzīgs to sadalījums. Citām valstīm ar līdzīgu vai mazāku vidējo ienākumu līmeni nevienlīdzība ir mazāka, vienīgi Lietuvā situācija ir līdzīga kā Latvijā.

Zems ienākumu līmenis un izteikta to nevienlīdzība rada situāciju, kad nozīmīgai daļai lauku saimniecību ienākumu līmenis ir nepietiekams, lai spētu saimniekot ilgtermiņā.

Līdzšinējā TM politika, īpaši no 2019. līdz 2022. gadam, nav tikusi vērsta uz ienākumu atšķirību mazināšanu Latvijas iekšienē. Atšķirības starp TM vidējo līmeni reģionos no 2015. līdz 2021. gadam nepārsniedz 5%, turklāt nedaudz lielāki maksājumi uz ha ir Pierīgā, bet mazākie – Latgalē. Līdz ar to esošā situācija apstiprina reģionālās diferenciacijas vajadzību.

Tendence lielākus TM saņemt ekonomiski lielākās saimniecībās pārskata periodā ir būtiski pastiprinājusies. Ja 2015. gadā lielākajā (6.) lieluma grupā vidēji uz ha saņēma par 26% vairāk nekā mazākajā (0.) grupā, tad 2021. gadā šī starpība sasniedz jau 45%. Tātad faktiski notiek pretēja tendence ienākumu izlīdzināšanai.

Latvijā atšķirībā no citām valstīm lielākais TM īpatsvars ienākumos ir vidējās saimniecībās, jo šajās saimniecībās ir mazs no tirgus gūto ieņēmumu apjoms uz darba vienību.

Latvijā mazāk kā 10% no saimniecību īpašniekiem ir vecumā līdz 40 gadiem (2020. gadā tie ir 9,7%). Šis īpatsvars ir mazāks nekā ES vidēji (11,9%), kā arī atpaliek no Lietuvas (11,5%) un Igaunijas (17,5%). Tātad paaudžu nomainīšana notiek lēni. ES valstu datu analīze rāda, ka lielāka KLP izdevumu daļa jauno lauksaimnieku atbalstam pozitīvi ietekmē paaudžu nomainīšanu. Latvijā attiecīgais īpatsvars ir viens no mazākajiem starp ES dalībvalstīm.

Jauno lauksaimnieku atbalstu saņēmušās saimniecības kopumā ir straujāk attīstījušās ekonomiski nekā pārējās. Īpaši liela atšķirība ir izlaides kāpumā, kas JAL saimniecībās audzis vairāk kā 2 reizes, turpretī pārējās saimniecībās par 38%.

Jauno lauksaimnieku saimniecības ievērojami intensīvāk piedalās investīciju pasākumos ieguldījumiem lauku saimniecībās nekā pārējās saimniecībās. Toties ieguldījumi lauksaimniecības produktu pārstrādē un uzņēmējdarbības dažādošanā tiek veikti mazāk intensīvi.

Jauno lauksaimnieku izglītības līmenis, vērtējot pilnu lauksaimniecisko izglītību ieguvušos, ir zemāks nekā pārējās vecuma grupās. Joprojām liels īpatsvars jauno lauksaimnieku ir tikai ar praktisko pieredzi.

3.3. Pētījumu apskats un indikatīvā TM ietekme uz lauku telpu

3.3.1. Pētījumi par TM ietekmi uz lauksaimnieku ienākumiem

Lielākā daļa ES valstīs veikto pētījumu ir saistīti ar lauku saimniecību ienākumiem. Koteva¹⁴ analizē TM ietekmi uz lauku saimniecību ienākumiem sadalījumā specializācijas un ekonomiskā lieluma grupās Bulgārijā. Pētījums balstās galvenokārt uz FADN tīklā iekļautajām saimniecībām. Pētījuma rezultāti dod iespēju izdarīt sekojošus secinājumus par tiešo maksājumu ietekmi:

- pozitīvi ietekmē saimniecību ienākumu pieaugumu un stabilizēšanos;
- pastāv būtiskas atšķirības atbalsta līmeņos pēc saimniecību tipoloģijas;
- to nozīme laukaugu saimniecību ienākumu veidošanā palielinās;
- stabilizē ilggadīgo kultūru un ganību specializācijas saimniecību ienākumus;
- ietekme uz dārzena audzēšanas, cūkkopības un putnkopības saimniecību ienākumiem nepastāv;
- padziļinās ienākumu diferenciacija starp lielajām saimniecībām un mazajām un vidējām saimniecībām;

¹⁴ Koteva, N. (2012). The Impact of Direct Payments on Agricultural Farms Income [2012]. Institute of Agricultural Economics, Agricultural Academy, Sofia (Bulgaria).

- būtisku labumu gūst neliels skaits lielo lauksaimniecības struktūru laukaugu sektorā.

Severini un Tantari¹⁵ analizē tiešo maksājumu lomu saimniecību ienākumu koncentrācijā. Tas tiek darīts, aprēķinot Džini koeficientu un tā sadalījumu lielā Itālijas saimniecību izlasē laika posmā no 2006. līdz 2007. gadam. Pētījums aptver gan nacionālo līmeni, gan arī sadalījumu trīs lielākos reģionos un trīs plašākus saimniecību specializācijas veidus. Tiek veikta TM pārdales modelēšana ar dažādiem pasākumiem. Analīze liecina, ka gan TM, gan saimniecību ienākumi ir ļoti koncentrēti, bet pāreja uz reģionālo ieviešanu samazina TM koncentrāciju un, zināmā mērā, arī saimniecību ienākumu koncentrāciju. No aplūkotojumiem scenārijiem visefektīvāk koncentrāciju samazina TM reģionālās pārdales scenāriji.

Potori, Kovačs un Vašari¹⁶ veic aprēķinus par sešu jaunu atbalsta politikas variantu kombināciju (scenāriju) strukturālo ietekmi un aplūko politikas ietekme attiecībā uz tiešo maksājumu regresivitāti salīdzinājumā ar iespējamo atbalsta politikas ieviešanu. Tiešo maksājumu likmju aprēķini un šo maksājumu sadalījums tika veikts, pamatojoties uz Ungārijas Lauksaimniecības un lauku attīstības aģentūras 2011. gada datubāzi, bet saimniecību aprakstošo parametru mainīgie vidējie lielumi iegūti no FADN. Lai novērtētu strukturālo ietekmi, tika izstrādāts simulācijas modelis. Lēmumi tika modelēti mikrolīmenī, un makrorezultāti tika modelēti kā šo mikrolīmeņa lēmumu sekas. Ietekmes novērtējuma rezultāti liecina par nepieciešamību atturēties no maksājumu pārdales ieviešanas. Saimniecību grupā ar lielumu līdz 30ha pārdales neradītu būtiskas strukturālas izmaiņas ne lauksaimniecībā, ne lopkopībā. Iespējama dārzenu ražošanas veicināšana, tomēr tas var radīt papildu administratīvo slogu. No ekonomiskā viedokļa pārdales maksājumam nebūtu reāla labuma salīdzinājumā ar tiešo maksājumu samazināšanu. Tomēr nepieciešams ņemt vērā, ka nav tikuši analizēti sociālie aspekti kā arī ietekme uz nodarbinātību un pārticību laukos.

Froulijs un Kīnija¹⁷ analizē tiešo maksājumu veidu individuālo ietekmi Īrijā. Pētījuma rezultāti liecina, ka visefektīvākie ienākumu sadales taisnīgumu veicinošie pasākumi ir piemaksas par zīdītājgovīm un maksājums par katru dzīvnieku (maksājumi par lopiem nelabvēlīgajos apgabalos) bija visefektīvākie pasākumi ienākumu sadales taisnīguma veicināšanai. Savstarpējās atbilstības shēmām un īpašajām liellopu gaļas piemaksām ir bijusi mērenāka ietekme, turpretī aramzemes atbalsta maksājumi ir vismazāk veicinājuši saimniecību ienākumu sadales taisnīgumu. Ar tirgu saistītajai ienākumu komponentei ir bijusi ievērojama negatīva ietekme uz saimniecību ienākumu sadales vienlīdzību. Iespējams, ka tas saistās ar lielo piensaimnieku īpatsvaru saimniecību grupā ar augstiem ienākumiem.

Severini, Tantari un di Tomasso¹⁸ veic novērtējumu tam, kā TM samazina saimniecību ienākumu svārstīgumu laika gaitā. Pētījums ir izstrādāts, izmantojot pastāvīgu 2402 Itālijas saimniecību paneli laika periodā no 2003. gada līdz 2012. gadam. Tajā aplūkota gan visa izlase, gan saimniecības grupējumos atbilstoši specializācijai, ekonomiskajam lielumam un TM relatīvajam nozīmīgumam. Ienākumu svārstīgums ir analizēts, izmantojot vidējo svārstību iedalījumu ienākumu komponentēs. Lauku

¹⁵Severini, S., Tantari, A. (2013). The impact of agricultural policy on farm income concentration: the case of regional implementation of the CAP direct payments in Italy. *Journal of Policy Modeling*, Volume 35, Issue 2, March-April 2013, Pages 212-227.

¹⁶ Potori, N., Kovacs, M., Vasary, V. (2013). The Common Agricultural Policy 2014-2020: an impact assessment of the new system of direct payments in Hungary.

¹⁷ Frawley, J.P., Keeney, B.A. (1998). The Impact of Direct Payments on Farm Income Distribution. *Irish Farmers Journal*, 24th January. Dublin.

¹⁸ Severini, S., Tantari, A., Di Tomasso, G. (2016). Do CAP direct payments stabilise farm income? Empirical evidences from a constant sample of Italian farms. *Agricultural and Food Economics*. 4:6.

saimniecību ienākumu svārstīgums laika gaitā ir ievērojams, un lielāko daļu no tiem veido ieņēmumu komponente. TM stabilizē saimniecību ienākumus sakarā ar to, ka TM salīdzinājumā ar pārējiem ienākumiem ir mazāk mainīgi. Tomēr TM ir ļoti ierobežota loma saistībā ar cikliskajām saimniecību ienākumu daļas svārstībām. Bez tam TM nav īpaši paredzēti tām saimniecībām, kuras saskaras ar vislielāko ienākumu mainīguma līmeni. Šie rezultāti liecina par to, ka ir iespējama TM lomas paaugstināšana ienākumu stabilizēšanā.

Čonga, Lučians un Habards¹⁹ izvērtē iespējamās labuma guvumus īstermiņa periodā no KLP ieviešanas Rumānijā, īpaši koncentrējoties uz TM un identificējot galvenos ieguvējus un zaudētājus. Pētījuma rezultāti liecina par izteikti nevienmērīgu subsīdiju sadalījumu starp saimniecībām, jo ļoti liela mēroga subsīdijas, īpaši tās, kas specializējas tā sauktajās “enerģijas” kultūrās, gūst lielāko labumu no vienotas likmes tiešā atbalsta. Rezultātā tiek prognozēts, ka esošā plaisa starp Rumānijas zemo ienākumu un augstu ienākumu līmeni palielināsies, un visneaizsargātākās saimniecības negūs lielu labumu no (valsts un ES) tiešo maksājumu ieviešanas.

Mamacakis un Staikuras²⁰ novērtē mijiedarbību starp lauksaimniecības neto pievienoto vērtību un KLP tiešajiem maksājumiem un visu ES dalībvalstu maksātspēju, lai analizētu pamatā esošās dinamiskās attiecības. Pētījumā tiek izmantota paneļa regresijas analīze, kā arī paneļa vektora autoregresijas (panel-VAR) pieeja kā efektīvs veids lauksaimniecības NPV reakcijas uz tiešo maksājumu un maksātspējas negaidītu un ievērojamu izmaiņu izolēšanu. Iegūtie rezultāti sniedz jaunu priekšstatu par pamatā esošo dinamisko saistību starp lauksaimniecības NPV un TM, ņemot vērā kredītu krīzi. Tiešo maksājumu un maksātspējas ievērojamas un negaidītas izmaiņas samazina NPV. Apgriežto cēloņsakarību nav iespējams izslēgt, taču pierādījumi tai ir vājāki. Izrietošie politikas ieteikumi norāda, ka TM varētu nebūt panaceja ES lauksaimniecības ienākumiem. Tādējādi ir nepieciešamas dažādas intervences. Turpmāk prioritārā kārtā jāatbalsta mazās un vidējās lauku saimniecības, vienlaikus atbalstot jaunus lauksaimniekus. Jāveido lauksaimniecības investīciju fondi, lai mazinātu krīzes radīto kredītu ierobežojumu sekas. Šādas iniciatīvas palielinātu lauksaimniecības ienākumus, jo investīcijas lauksaimniecībā pozitīvi ietekmētu lauksaimniecības ienākumus. Kredīta ierobežojumu atvieglošana, izmantojot notiekošo ECB kvantitatīvo mīkstināšanu, arī varētu būt vērtīga, jo netradicionālās monetārās politikas mērķis ir atbalstīt eiro zonas izaugsmes perspektīvas. Zemu procentu kredītu piešķiršana lauksaimniecībai varētu veicināt lauksaimniecības maksātspēju, un tas varētu būt atvēršanās atslēga, jo tas sniegtu nepieciešamo stimulu neto pievienotās vērtības un līdz ar to arī ekonomiskās aktivitātes palielināšanai. Finansiālās integrācijas procesa pastiprināšana, arī nodrošinot alternatīvus finansējuma avotus, ES vēl vairāk veicinātu kredītu plašināšanu lauksaimniecībai.

3.3.2. Ārvalstu pētījumi par KLP un TM ietekmi uz lauku attīstību

Ir vairāki pētījumi, kas skar KLP instrumentu ietekmi uz lauku attīstību. Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejas pētījums par KLP ietekmi uz lauku apvidu teritoriālo attīstību vērtē II pīlāru, orientējoties uz lauksaimniecības nozari, gan uz plašāku lauku kontekstu un lauku attīstības problēmām. Saistībā ar I pīlāru ir ieteikumi, ka nodarbinātība būtu jāsekmē saistot II un I pīlāru, tajā skaitā ekoshēmas, pārejas piemaksa, "aizvietošanas" pārbaužu finansēšana lauksaimniecības darbinieku apmācībai, lauksaimnieku

¹⁹ Cionga, C., Lucian, L., Hubbard, C. (2008). The impacts of direct payments on Romanian farm income: who benefits from the CAP? Paper prepared for the 109th EAAE Seminar “The CAP after the Fischler reform: national implementations, impact assessment and the Agenda for future reforms”. Viterbo, Italy, November 20-21st, 2008.

²⁰ Mamatzakis, E., Staikouras, C. (2020). Common agriculture policy in the EU, direct payments, solvency and income. *Agriculture Finance Review* 80 (4), pp. 529-547. ISSN 0002-1466.

iedrošināšana iekļauties darba devēju grupās utt.²¹. Maksājumi jauniekiem lauksaimniekiem I pīlārā (un pasākums II pīlārā) būtu jāpaplašina ar mērķi, kā padarīt laukus vairāk pievilcīgus. Agroekoloģiskās shēmas tiek uzsvērtas, kā būtiskākās, kas padara ilgtspējīgākus pārtikas risinājumus.

EK pētījumā “KLP ietekmes uz paaudžu nomaiņu, vietējo attīstību un darbavietām lauku apvidos” ir analizēts, kā pašreizējā KLP ietekmē paaudžu nomaiņu Eiropas laukos, kāda ietekme ir uz vietējo attīstību un darbavietām²². Pētījums secina, ka KLP pasākumiem ir pozitīva ietekme uz jauno lauksaimnieku skaitu, uzņēmumu darbību un vietējo nodarbinātību, tomēr ir piesardzīgs vērtējumā par I pīlāra ieguldījumu, saistot dzīves kvalitāti laukos ar plašākiem sociālekonomiskajiem apstākļiem un valstu atšķirīgo politiku. Tiek pierādīta I pīlāra pasākumu pozitīva ietekme uz darbavietām, izaugsmi un mājsaimniecību ienākumiem lauksaimniecības nozarē, nodarbinātību, jaunienācēju skaitu, tajā pašā laikā TM kavē ātrāku pensionēšanos, palielina zemes cenu, samazinot zemes pieejamību jauniekiem lauksaimniekiem.

Pētījums par KLP ietekmi uz lauku teritoriju attīstības sociāli ekonomiskajiem faktoriem analizē politikas mērķu efektivitāti, produktivitāti, saskaņotību, atbilstību, Eiropas pievienoto vērtību²³. Ir konstatēts, ka I pīlāra instrumenti, jo īpaši tiešie maksājumi, pozitīvi ietekmē reģionālo nodarbinātību un turpmākās investīcijas, tomēr I pīlāra ietekme ir neviennozīmīga. Nozīmīgākie instrumenti ar vislielāko ietekmi ir sekojoši: maksājumi jauniekiem lauksaimniekiem, pamatmaksājumu shēma/vienotā platībmaksājuma shēma, mazo lauksaimnieku shēma, TKO atbalsts augļiem un dārzeņiem. Nozīmīgākās ietekmes vērsta uz iedzīvotāju skaita samazināšanos, amortizāciju krīzes laikā, ienākumiem, nodarbinātību, investīcijām un paaudžu nomaiņu.

Šajos pētījumos ir konstatēts, ka I pīlāra maksājumiem ir bijusi pozitīva ietekme uz ekonomisko atšķirību samazināšanu, tajā skaitā lauku saimniecību ienākumu atbalstīšana krīzes laikā, pozitīva ietekme uz saimniecību nabadzības samazināšanu, depopulācijas un lauku/lauksaimniecības zemes pamešanas samazināšanu, dabas un kultūras mantojuma saglabāšana un paaudžu nomaiņas atbalstīšana lauksaimniecībā. Jomas, kurās tiek novērota mazāka ietekme, ir šādas: dzimumu atšķirību samazināšana, spēju veidošana, vietējās infrastruktūras un pakalpojumu pieejamības uzlabošana, kā arī pētniecība un inovācija. Citi sociāli ekonomiskie aspekti ar negatīvām atbildēm ir - atpalcības sajūtas mazināšana lauku apvidos un nodarbinātības saglabāšana lauksaimniecības uzņēmējdarbībā.

Daudzos gadījumos visvairāk marginalizētās lauksaimnieku grupas (mazie lauksaimnieki ar nelielām LIZ platībām) izstājas no I pīlāra atbalsta, un tās nevar sasniegt nekādi atbalsta mehānismi. KLP finansējums ir dāsnāks un vieglāk pieejams lielākām saimniecībām ar augstu prasmju un kapitāla līmeni, kas var saasināt sociālo atstumtību dažos reģionos. Pētījums parāda, ka nav pierādījumu tam, ka I pīlāra īstenošanas mehānismi tieši sasniegtu plašāku lauku sabiedrību un TM ietekme uz lauku iedzīvotājiem ārpus lauksaimniecības sektora un lauksaimniecības vērtību ķēdes ir netieša, piemēram, palielinot vietējo pirktpēju, nodarbinātību un no tā izrietošos vietējos nodokļu ieņēmumus.

Pastāv atšķirības TM ietekmei uz dažādām teritorijām. KLP atbalsta sabalansētu teritoriālo attīstību un nodrošina augstu ES pievienoto vērtību, koncentrējot nozīmīgu resursu daļu attāliem un ļoti margināliem lauku apvidiem, tomēr šis finansējums pats par sevi nav pietiekams. Piepilsētu teritorijās KLP finansējums palīdz uzturēt vairāk

²¹ Informatīvs ziņojums “KLP ietekmes uz lauku apvidu teritoriālo attīstību novērtējums” NAT/806, 21/04/2021, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

²² Evaluation of the impact of the CAP on generational renewal, local development and jobs in rural areas. Final Report, 2019, EC

²³ Evaluation support study on the impact of the CAP on territorial development of rural areas: socioeconomic aspects. Final Report, EC, 2020.

lauksaimniecības un ekoloģisko zemes apsaimniekošanu, nekā tas, visticamāk, tiktu darīts bez KLP finansējuma, tādējādi radot sociālos un dzīves kvalitātes ieguvumus sabalansētai teritoriālajai attīstībai. Lauku apvidos ārpus tiešas pilsētu ietekmes pierādījumi par ES pievienoto vērtību KLP finansējumam nav tik skaidri, veicinot nodarbinātību un kapitālieguldījumus lauksaimniecībā, tomēr tas ne vienmēr ir pozitīvs vispārējiem sociālajiem un ekonomiskajiem rezultātiem. Latvijas gadījumā ir Piepilsētas reģions (Pierīga) un lauku perifērija (pārējā Latvija).

Ziņojumā KLP ietekme uz lauku teritorijām²⁴ ir apkopotas KLP tiešās un netiešās ietekmes. Tiešās ietekmes saistāmas ar ietekmi uz depopulāciju, pamešanu, ienākumiem un nabadzības samazināšanu, ekonomisko atšķirību mazināšanu, paaudžu nomaiņu, dabas mantojumu (sīkāk skat. 3 pielikumā).

Pasaules bankas pētījums par KLP atbalstu darbavietām un ienākumiem²⁵ orientējas uz KLP nabadzības mazināšanas kontekstā, tajā skaitā analizējot saistītos un atdalītos maksājumus lauku saimniecībās, nevienlīdzības mazināšanu starp tām. Tiek atzīts, ka I pīlāra atdalītie maksājumi pozitīvi ietekmē lauksaimniecības produktivitātes pieaugumu, bet ne saistītie maksājumi. Tiek uzsvērtā TM ietekme uz teritoriju labklājību un dažādām saimniecībām. Atdalītie maksājumi I pīlāra ietvaros ir vissvarīgākie nabadzīgajiem apgabaliem. I pīlāra platībatkarīgie maksājumi, ja tie nav noteikti vai samazināti, ir orientēti uz lieliem zemes īpašumiem.

Pasaules bankas pētījums iesaka nepabeigtas strukturālās transformācijas reģioniem jaunajās dalībvalstīs turpināt pāreju no saistītajiem maksājumiem uz atdalītajiem maksājumiem, vienlaikus novirzot tos uz salīdzinoši nabadzīgākām lauksaimniecības teritorijām. Veiksmīgas strukturālās transformācijas reģioniem jaunajās dalībvalstīs veiksmīgākiem lauksaimniekiem būtu jāpārceļ atbalsts uz II pīlāru, lai vēl vairāk palielinātu ieguldījumus gan saimniecībās, gan ārpus tām.

Pētījums par ES nākotnes lauku saimniecību modeli orientējas uz KLP ietekmi uz lauku saimniecību lielumu to sociālekonomiskajām un teritoriālajām sekām (Schuh et al. (2022)²⁶). Tieši saimniecību struktūra ir būtiska nozares izturētspējai. Pētījumā uzsvērts, ka KLP kopumā nav vērsta uz lauku sociāli ekonomiskām izmaiņām un arī maz ietekmē saimniecību struktūru. Pētījums ir neviennozīmīgi vērtējis ietekmju apjomu, kas ir arī atšķirīgs dažādās valstu grupās. Latvijas gadījumā ievērojama ietekme ir saistāma ar atsaistītajiem TM, kas nozīmē, ka I pīlāra maksājumi lielā mērā ietekmē saimniecību strukturālās izmaiņas. Tas raksturīgs jaunajām ES valstīm un krietni mazākā mērā attiecas uz vecajām ES valstīm. Tajā pašā laikā Latvijā lielāka nozīme ir makroekonomiskiem ārējiem faktoriem, starp kuriem galvenā ietekme ir cenām.

TM, īpaši pamatmaksājumi, ietekmē cenas, kas rada priekšrocības lielajām saimniecībām. *Maksājumi JAL, MLS ilgtermiņā tiek vērtēti kā nepietiekoši, lai saglabātu šādu saimniekošanas struktūru.* Lauksaimnieciskās ražošanas noturībai var būt īslaicīgas sekas, taču ļoti iespējams, ka tas mainīsies vēlākais līdz ar paaudžu maiņu saimniecībā.

Zaļā komponente noteikti neveicina būtisku ieguldījumu lauku saimniecību stiprināšanā, kas sniedz lielāku labumu videi. Saistītiem maksājumiem ir noteikta pozitīva ietekme uz ražošanas pārtraukšanas procesu mazināšanu.

²⁴ Commission Staff Working Document. Evaluation of the impact of the Common Agricultural Policy on territorial development of rural areas. SWD(2021) 394 final, EC

²⁵ Thinking CAP. Supporting agricultural jobs and incomes in EU. EU regular economic report 4. 2018 International Bank for Reconstruction and Development / TheWorld Bank

²⁶ Schuh, B. et al. 2022, Research for AGRI Committee – The Future of the European Farming Model: Socio-economic and territorial implications of the decline in the number of farms and farmers in the EU, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels

Pētījums par ES nākotnes lauku saimniecību modeli veido scenārijus turpmākai lauku saimniecību attīstībai un to ietekmēm. Balstoties uz FADN datiem, Latvijas lauku saimniecību izturētspēja 2040. gadā tiek vērtēta kā zema. ES saglabāsies teritoriālās un temporālās atšķirības. Jaunajās ES valstīs, tajā skaitā Latvijā, turpināsies saimniecību homogenizācija, migrācija uz pilsētām, palielināsies lauksaimniecības zemju platības, saglabāsies polarizācijas efekti, tiks saglabātas naturālās saimniecības, tiks zaudētas tradicionālās zināšanas un notiks saimniekošanas industrializācija. Tiek noteiktas nākotnes saimniecību adaptācijas stratēģijas. Rezultāti liecina, ka vairāk nekā pusi no KLP izdevumiem var saistīt ar saimniecību līmeņa stratēģijām, kas noved pie intensifikācijas, specializācijas un apjoma radītiem ietaupījumiem.

Galvenās rekomendācijas, kas izriet no augstāk minētā pētījuma :

- būtu jāiekļauj skaidri, konkrēti mērķi un mērķtiecīgi pasākumi, strukturālo pārmaiņu un saimniecību veidu prioritāšu noteikšanā, saņēmēju iedalīšana kategorijās un politikas instrumentu pielāgošana, lai tie būtu tieši vērsti uz katru grupu – tas uzlabotu mērķtiecību;
- lai palielinātu saimniecību noturību, būtu jāatbalsta produktu pievienotās vērtības radīšana, zināšanu un konsultāciju pakalpojumi, jānovērš šķēršļi ienākšanai tirgū, riska pārvaldība un lielāka kolektīvā darbība (*collective action*) - tas prasa lauksaimniecības politikas vispārēju pārskatīšanu un lielāku pārorientēšanos uz lauku attīstības pasākumiem;
- lauksaimniecībai raksturīgā neviendabīga struktūra veicinās nozares noturību un ilgtspēju;
- KLP būtu īpaši jāatbalsta tās saimniecības, kurām ir lielāks ilgtspējas potenciāls;
- lielāka uzmanība jāpievērš pasākumiem, kas risina saimniecību piekļuvi tirgiem – īpaši mazām un vidējām saimniecībām ir problēmas ar piekļuvi tirgiem, atbilstošas daļas sasniegšanu ES pārtikas aprītē, ieskaitot pārstrādi ar pievienoto vērtību. Viens no instrumentiem, kas šo var uzlabot – kooperatīvi, tāpēc jāveicina labās prakses popularizēšana;
- kopumā KLP pasākumi ir jādefinē skaidrāk un mērķtiecīgāk – līdzīgi kā jau šobrīd specifiski mērķēti pasākumi (atbalsts JAL, bio l/s) – tie var sekmēt arī strukturālo un ilgtspējas mērķu sasniegšanu.

Kopumā pētījumos pielietotās metodes, piemēram, gadījumu izpēte, regresijas analīze, klasteru analīze, korelācijas, intervijas un aptaujas ne vienmēr sniedz viennozīmīgas atbildes uz TM ietekmi uz sociāli ekonomiskajiem rādītājiem un lauku attīstību kopumā. To nosaka gan pielietotās metodes ierobežojumi, gan atšķirīgās situācijas noteiktās teritorijās, kas ne vienmēr ir novērtējamas plašā pētījumā. Tomēr, pētījumi iezīmē to lauku, uz ko TM attiecas un kur ir potenciāla ietekme. Paliek atklāts jautājums, cik konstatētā ietekme ir ilgtspējīga, vai vispārīnātie secinājumi attiecināmi uz visu Latvijas teritoriju, vai pastāv cēloņsakarība starp konstatētajām ietekmēm, vai arī to nosaka vairāk dažādu neanalizētu faktoru summa.

Analizējot I pīlāra ietekmes, būtiski ir paturēt prātā arī II pīlāra ietekmes, kas darbojas savstarpējā saiknē, ja runā par ietekmi uz lauku attīstību, tādēļ pētījumi skata abus pīlārus un analizē instrumentu saskaņotību.

Kopsavilkums

Kopumā aplūkotie pētījumi dod iespēju izdarīt sekojošus secinājumus par TM :

- var pozitīvi ietekmēt saimniecību ienākumu pieaugumu un stabilizēšanos;

- var padziļināt ienākumu diferenciaciju starp lielajām saimniecībām, mazajām un vidējām saimniecībām;
- var stabilizēt ilggadīgo kultūru un ganību specializācijas saimniecību ienākumus;
- var nebūt ietekmes uz dārzeņu audzēšanas, cūkkopības un putnkopības saimniecību ienākumiem;
- lielākie ieguvumi no TM ir laukaugu, tai skaitā enerģijas kultūras ražojošām saimniecībām;
- reģionālā pārdale var mazināt gan TM, gan ienākumu koncentrāciju, tādējādi veicinot gan TM, gan ienākumu taisnīgumu;
- ietekme uz ienākumu svārstīgumu nav ievērojama, turklāt vismazākā šī ietekme ir uz saimniecībām ar augstāku ienākumu svārstīgumu;
- pārdalei var nebūt pozitīvas ekonomiskās ietekmes;

Aplūkotajos pētījumos iekļautie ieteikumi:

- nepieciešama lauksaimniecības investīciju fondu veidošana, lai mazinātu krīzes radīto kredītu ierobežojumu sekas ar zemu procentu kredītu iespējām;
- prioritārā kārtā jāatbalsta mazās un vidējās lauku saimniecības, vienlaikus atbalstot jaunus lauksaimniekus;
- papildus TM nepieciešamas arī dažādas citas intervences.
- TM ietekmes ir neviennozīmīgas attiecībā uz to sociāli ekonomisko ietekmi gan attiecībā uz teritoriju, gan sociālo vienlīdzību.
- Kopumā atbalsta pasākumi jādefinē mērķtiecīgāk, atbalstot pievienotās vērtības radīšanu, zināšanu un konsultāciju pakalpojumus, riska pārvaldību.
- Jānovērš šķēršļi lauksaimnieku ienākšanai tirgū, sekmējama lielāka kolektīvā darbība.
- Pielietotās analīzes metodes un pētījumu mērogs neļauj viennozīmīgi spriest par TM ietekmi uz lauku attīstību Latvijas kontekstā, kas prasa papildus pētījumus.
- Pētījumos pierādītās ietekmes uz lauku attīstību ļauj fokusēt turpmākus izpētes jautājumus īpaši attiecinot tos uz depopulāciju, pamešanu, ienākumiem un nabadzības samazināšanu, ekonomisko atšķirību mazināšanu, paaudžu nomaiņu un dabas mantojumu.

3.3.3. TM indikatīvas ietekmes uz lauku telpu vērtējums

Pieejamie dati TM ietekmes vērtēšanai uz lauku telpu.

Lauku telpas izpratne var būt ļoti atšķirīga un kopumā ir plaša. ES līmenī tā orientējas uz saimniecībām, vietējām kopienām (LEADER gadījumā) un mazākā mērā uz lielākām reģionālajām teritorijām. Lauku telpa aptver atšķirīgas nozares, un ir saistāma ne tikai ar lauksaimniecību. TM pētījumi ES līmenī neviennozīmīgi atbild uz ietekmju apjomu, vairāk orientējoties uz ietekmju kvalitatīviem secinājumiem. TM ietekme uz lauku telpa šajā pētījumā tiek skatīta balstoties uz saimniecību līmeņa datiem.

Latvijā ir pieejami statistiski rādītāji dažādos līmeņos, kas var kalpot par TM ietekmju analīzes referenci. Rādītāji ir grupējami zemākā līmenī (teritoriālās vienības, 1 km režģis), pašvaldības, reģioni. Turpmākai izpētei var tikt izmantoti rādītāji zemākā līmenī un pašvaldībās, jo tas precīzāk ataino lauku telpu. Reģiona līmeņa dati ietver valstspilsētas, kas LV klasifikācijā parasti netiek attiecinātas uz laukiem.

Zemākajā līmenī (pagasti, pilsētas) pieejami visai ierobežotā skaitā. Daļa attiecas uz pilsētām, bet nav pieejama pagastiem, t.i. lauku teritorijām. Daļa ir izmantojama GIS platformā kā 1km² režģis. Ne visiem datiem ir laika rindas, jo daļa ir tautas skaitīšanas dati, kas ir 1 reizi 10 gados. Statistika apkopo datus par iedzīvotāju skaitu un sastāvu,

starptautisko migrāciju, pastāvīgo dzīvesvietu, nodarbinātību, profesiju, nozari, izglītību, neatliekamo medicīnisko palīdzību (NMP), invaliditāti, ceļu satiksmes negadījumiem (CSN), izveidotajiem un likvidētajiem uzņēmumiem.

Pašvaldību līmenis ir plašāks. Dati ir par kopējo pievienoto vērtību (KPV), IKP, iedzīvotāju skaitu dažādiem griezumiem, dzimstības, mirstības, starptautiskās migrācijas, laulību, mājsaimniecību, ģimeni, darba vietu, nodarbinātību, profesijām un nozarēm, izglītības iestādēm, veselības aprūpi, sociālajiem pakalpojumiem, noziedzību, ugunsgrēkiem, teritoriju attīstības indeksu (TAI), saimniecisko aktivitāti, darba vietām, darba samaksu, ienākumiem, bezdarbu, zemes izmantošanu, lauksaimniecību, mežsaimniecību, valsts un pašvaldību autoceļiem, tūrismu, atkritumiem, komunālo saimniecību, piesārņojumu. Dati ir vai nu par pašvaldībām vai arī par pilsētām, dažkārt tikai par valstspilsētām.

No minētā datu klāsta var atlasīt tos, kas raksturīgs TM ietekmēm saistībā ar ES pētījumu rezultātiem (skat. 4. pielikumu). Pielikumā ir atlasīti rādītāji, kas var tikt saistīti ar lauku telpas raksturojumu Latvijā, pētījumos konstatēto TM pozitīvajām ietekmēm uz lauku telpu.

Iepriekš veiktie LV pētījumi par ietekmi uz lauku telpu

2021.gadā AREI veiktais pētījums “ES fondu devums laukiem” balstījās uz šādām datu kopām: Iedzīvotāju, Sasniedzamības, Pakalpojumu, Ienākumu grupas. Bez tam tika analizēta fondu ietekme uz teritorijām, atkarībā no attāluma līdz Rīgai, pilsētu īpatsvara, valsts robežas tuvuma.

Pētījumā tiek secināts, ka KLP atbalsts ir mērķēts uz lauku reģioniem, tomēr tas nespēj sniegt pietiekamu ieguldījumu teritoriju ekonomiskā stāvokļa uzlabošanā un iedzīvotāju skaita saglabāšanā, jo tas nav šīs programmas galvenais mērķis. LAP atbalstam ir pozitīva ietekme uz zemnieku un zvejnieku saimniecību skaita, uz bezdarba līmeņa un uz samaksātā uzņēmumu ienākumu nodokļa izmaiņām. Turpretī, nav iespējams secināt, ka LAP atbalstam būtu pozitīva ietekme uz samaksāto iedzīvotāju ienākuma nodokli (IIN), uz pašvaldību budžeta ieņēmumiem, uz bezdarba līmeņa vai uz darba ņēmēju skaita izmaiņām. LAP ieguldījums nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības sekmēšanā un labi apmaksātu darbavietu radīšanā vērtējams kā nepietiekams.

Reģionālā līmenī ELFLA fonda finansējums ir koncentrējies ārpus Pierīgas reģiona. Zemgalē ELFLA fonda finansējuma īpatsvars ir visaugstākais. Novadu līmenī LAP ir būtiska nozīme ekonomiski vājāko teritoriju attīstībā, ar nozīmīgu lauksaimniecības īpatsvaru. LAP atšķirībā no pārējām ES atbalsta programmām koncentrējas novados, kas attālāki no Rīgas, t.sk. valsts robežas tuvumā, lauku un mazajās pašvaldībās. Tas izpaužas sasniedzamības, migrācijas, ienākumu un pakalpojumu rādītāju grupās. LAP nav bijusi nozīmīga ietekme uz algoto darbinieku ienākumiem, kā arī nodarbinātības rādītājiem un bezdarba mazināšanu.

Augstāk minētais pētījums skata ELFLA kopumā un tikai atsevišķos gadījumos TM. Arī teritoriālās ietekmes ir par visu LAP, neizdalot atsevišķi TM. Tas rada jautājumu, cik šo pētījumu var attiecināt uz TM. Mūsaprāt, tas tiešā veidā nav attiecināms, lai vērtētu TM ietekmi uz lauku telpu. Veiktā datu analīze iezīmē galvenos ietekmju virzienus, kas būtu jādetalizē TM saistībā. Šajā gadījumā būtu veicams papildus pētījums, kas balstās ES pētījumu metodoloģijā un LV pieejamajos datos.

Šajā pētījumā veikto datu teritoriālā interpretācija

Šajā pētījumā iepriekš analizētie reģionālie dati balstās uz saimniecību līmeni. Pētījumā netiek pielietota TM ietekmes kvalitatīvā analīze, bet kvantitatīvā analīze ir ierobežota pieejamo datu līmenī. Tiek izmantota datu interpretācija, kas ļauj iezīmēt potenciālās ietekmes, bet nerāda ietekmju skaitlisko apjomu. Balstoties uz jau iepriekš

veiktajiem pētījumiem un ietekmju secinājumiem, tika izraudzīti atsevišķi rādītāji, kas var raksturot TM ietekmes. Ņemot vērā TM mērķus ir izvēlēti 2 rādītāji – pievienotā vērtība (kopā un A sektors NACE2 kodi), un mājsaimniecību ienākumi. Pirmais no rādītājiem raksturo TM ietekmi uz ekonomiku, otrs uz ienākumiem. Veicot korelācijas analīzi tika konstatēta augsta korelācija starp TM apjomu un minētajiem rādītājiem, bet zemāka korelācija starp TM un pievienoto vērtību A sektorā (skat. 5., 6. pielikumu). Korelācijas šajā gadījumā neatbild uz jautājumu par ietekmes apjomu, bet ļauj izvirzīt pieņēmumu, ka ietekme pastāv, ka jāpēta turpmāk. Zemāk ir ietekmju analīzes piemērs, izmantojot PCA metodi un atsevišķiem izvēlētiem sociāli ekonomiskajiem rādītājiem.

Latvijas teritorijas raksturojošo faktoru noteikšana ar PCA analīzi

Lai raksturotu Latvijas teritorijas, sākotnēji 589 teritoriālajām vienībām tiek izvēlēti 28 rādītāji no CSP eksperimentālās statistikas datiem par 2017. gadu, kā arī periodā no 2015. gada līdz 2021. gadam izmaksātais TM apjoms uz vienu iedzīvotāju.

Sākotnēji tiek izveidota 29*29 simetriska korelācijas matrica 29 izvēlētajiem rādītājiem, kuru izmanto pašvērtību aprēķināšanai. Tikai astoņiem no 29 rādītājiem pašvērtības pārsniedz 1, tādējādi teritoriju raksturošanai var tikt izmantoti astoņi plašāki faktori. Izvēlētie rādītāji norādīti 7. pielikuma 1. tabulā.

Tā kā par 1 lielāku pašvērtību skaits pārsniedz 1, jāpiemēro Varimax rotācijas metode divu faktoru ekstrahēšanai (Kaiser, 1958). Pēc Varimax rotācijas tikai 17 mainīgo noslodzes vērtības uz kāda no astoņiem faktoriem pārsniedz 0.6, turklāt diviem faktoriem nevienam mainīgajam nepārsniedz 0.6. Tādējādi Latvijas teritorijas ir iespējams raksturot ar sešiem plašākiem faktoriem. Latvijas teritorijas raksturojošo ekstrahēto faktoru vērtības pēc rotācijas norādītas 7. pielikuma 2. tabulā.

Seši ekstrahētie faktori var tikt izskaidroti ar vispārējo izglītību (jautājumi 2,5,6,7); tautību (10,11,12,13,14); darbu (25,26); vecumu (9,21,22); migrāciju (16,18); arodizglītību (4). Jautājumi 1,3,8,15,17,19,20,23,24,27,28,29 netiek iekļauti nevienā no faktoriem.

Pozitīvas faktoru noslodzes norāda, ka starp mainīgo un principiālo komponenti pastāv pozitīva korelācija: viena no šiem subjektiem palielinājums rezultējas otra subjekta palielinājumā. Negatīvas noslodzes norāda uz negatīvu korelāciju. Lielas (pozitīvu vai negatīvu) noslodžu vērtības norāda, ka mainīgā ietekme uz principiālo komponenti ir ievērojama.

Faktoru noslodzes norāda katra sākotnējā mainīgā korelāciju ar PCA analīzes rezultātā identificētajiem grupējošajiem faktoriem. Izvēloties mainīgos ar augstiem korelācijas koeficientiem saistībā ar grupējošiem faktoriem, tiek noteikti attiecīgajā grupējošā faktorā ietilpstošie sākotnējie mainīgie.

Mainīgajam TM uz vienu iedzīvotāju nav par 0.6 augstākas korelācijas ar kādu no grupējošiem faktoriem. Mainīgajam TM uz vienu iedzīvotāju augstākais korelācijas koeficients -0.52 ir ar vispārējās izglītības grupējošo faktoru. Tādējādi ir iespējams, ka augstāks TM apjoms uz vienu iedzīvotāju ir teritorijās ar zemāku vispārējās izglītības līmeni.

Tādējādi ir iespējams secināt, ka saņemtie TM nav uzskatāmi par Latvijas teritorijas raksturojošu faktoru. Šis secinājums atbilst ES pētījumiem par TM ietekmi uz lauku telpu, kur izvēlētie faktori arī neuzrāda ietekmi.

Saikne starp teritorijas raksturojošajiem sociāli-ekonomiskajiem rādītājiem un izmaksātajiem tiešiem maksājumiem

Lai noteiktu, vai starp teritorijas raksturojošajiem sociāli-ekonomiskajiem rādītājiem un izmaksātajiem TM pastāv saikne, tiek izvēlēti četri 625 teritorijas raksturojoši rādītāji: Nodarbināto personu skaita īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā; Darbvieta skaita īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā; Produkcijas vērtība uz vienu nodarbināto; Pievienotā

vērtība uz vienu nodarbināto. Aprēķinātie šo rādītāju korelācijas koeficienti ar izmaksātajiem TM uz vienu iedzīvotāju periodā no 2015. gada līdz 2021. gadam norādīti **Error! Reference source not found.**4.

3.4. tabula. Korelācija starp TM un sociāli-ekonomiskajiem rādītājiem

Rādītāji	koeficients	t-vērtība	p-vērtība
Nodarbināto personu skaita īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā	-0.47	-13.18	0.000
Darbvietu skaita īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā	-0.46	-12.93	0.000
Produkcijas vērtība uz vienu nodarbināto	-0.38	-10.35	0.000
Pievienotā vērtība uz vienu nodarbināto	-0.40	-10.86	0.000

Avots: autoru aprēķins

Visas četras aprēķinātās korelācijas koeficientu vērtības ir negatīvas, un tās norāda uz vāju vai mērenu korelāciju. Tādējādi ir iespējams, ka saņemtajiem TM nav pozitīvas ietekmes uz izvēlētajiem teritorijas raksturojošajiem sociāli-ekonomiskajiem rādītājiem. Iegūtie rezultāti ļauj vērtēt, ka TM ir vāja vai mērena negatīva korelācija ar tabulā minētajiem sociāli-ekonomiskajiem rādītājiem, tomēr tas neliecina par cēloņsakarību. Tās noteikšanai ir vajadzīga atsevišķa detalizēta izpēte, jo korelācija pati par sevi visdrīzāk liecina, ka lielāka izmaksāto TM intensitāte uz vienu iedzīvotāju ir teritorijās ar sliktākiem sociāli-ekonomiskajiem raksturlielumiem, un tādā kārtā maksājumi veic izlīdzinošo funkciju. Šis secinājums atbilst ES pētījumiem par TM ietekmi uz lauku telpu, kur izvēlētie faktori arī neuzrāda ietekmi.

SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

Secinājumi

TM veidi un nosacījumu izmaiņas

- Salīdzinot TM veidus un saņemšanas nosacījumus plānošanas periodā no 2015. līdz 2022. gadam un jauno periodu no 2023. līdz 2027. gadam, VPM ir aizstāts ar ISIP, kā arī ir ieviests jauns pārdalošais ienākumu papildatbalsts. JAL maksājuma nosacījumi ir palikuši nemanīgi, bet kopējā atbalsta likme ir samazināta. MLS atbalsta apmērs ir palicis nemainīgs, bet ir kļuvuši elastīgāki atbalsta saņemšanas nosacījumi.
- BSA jaunajā periodā ir pārdēvēts par SA, un ieviests jauns SA par populācijas šķirnes rudziem. Atbalsta likme SA no 2023. gada samazināsies par cietes kartupeļiem, par miežiem un par vasaras rapsi un ripsi, bet nemainīga paliks SA par sertificētu labības sēklu. Parējos SA atbalsta veidos ir plānots atbalsta palielinājums.
- ZAL maksājums KLP SP no 2023. līdz 2027. gadam vairs netiks izmaksāts, bet ir ieviests jauns maksājuma veids - eko shēmas. Eko shēmas ietvaros ir ieviesti detalizēti 7 specifiski mērķēti atbalsti, ar kuru palīdzību plānots sasniegt EK izvirzītos klimata pārmaiņu samazināšanas, vides saglabāšanas un bioloģiskās daudzveidības veicināšanas mērķus.

TM saņēmēju raksturojums

- TM saņem ap 75% lauku saimniecību, tādēļ tie ir visplašāk pieejamais atbalsta veids lauku saimniecībām. Vislielākais īpatsvars tādu saimniecību, kuras TM nesāņem, ir starp mazajām saimniecībām, tomēr arī pārējās lieluma grupās ir atsevišķas saimniecības, kas nav TM saņēmēji.
- TM tiek saņemti par 96% no izmantotās LIZ. Ļoti mazo saimniecību grupā (SI līdz 4000 EUR) maksājumus saņem tikai par 76% LIZ; pārējās grupās šis īpatsvars ir ievērojami augstāks. Kopējā pieteiktā platība kopš 2015. gada palielinājusies par 7%.
- Aplūkotajā laika periodā (no 2015. līdz 2021. gadam) ir par 11% samazinājies TM saņēmēju kopskaits, taču vidējais maksājumu apjoms uz saņēmēju ir būtiski palielinājies (par 96%). Tas nozīmē, ka strauji augusi maksājumu koncentrācija.
- Vislielākais TM saņēmēju skaits ir Latgales reģionā. Taču vidējā maksājumu summa uz saņēmēju šajā reģionā ir ievērojami zemāka, divkārt atpaliekot no Zemgales un Kurzemes reģioniem, kur vidējais maksājums uz saņēmēju ir lielākais. Arī rēķinot uz 1 ha LIZ Zemgalē ir izmaksāta vislielākā TM summa, bet Latgalē – vismazākā.
- TM tika izmaksāti galvenokārt balstoties uz platības kritēriju, izmaksātās summas ir atkarīgas no saimniecību platības. Tādējādi 50% no izmaksātā TM apjoma saņem 5% no saimniecību skaita.
- Vidējā TM summa uz LIZ ha pieaug, palielinoties saimniecību lielumam. Lielākās saimniecības (6. grupa) arī uz 1 ha saņem par trešdaļu vairāk nekā mazākajā saimniecību grupā esošie atbalsta saņēmēji. Vairāk kā 50% no kopējā TM apjoma saņēmušas laukkopības saimniecības, bet 20% - piena lopkopības saimniecības. Lielākais TM apmērs uz saņēmēju ir piena un ganāmo mājlopu saimniecībās, bet mazākais - ilggadīgo kultūru, kā arī cūkkopības un putnkopības saimniecībās.

- Vairāk kā 50% no kopējā TM apjoma veidoja VPM, bet nepilnus 30% - zaļināšanas maksājums. Pārējie maksājumu veidi – BSA, mazo lauksaimnieku shēma un atbalsts jauniem lauksaimniekiem – veido tikai nepilnus 20% no kopsummas.
- No kopējā BSA apmēra nozīmīgākais maksājums ir par slaucamajām govīm - tas veido gandrīz 50% no šī atbalsta veida kopsummas. Nākamie nozīmīgākie BSA veidi par atbalsts par liellopiem un proteīnaugiem. Dažādiem BSA veidiem ir atšķirīga dinamika - lopkopībā ir divreiz augusi atbalsta kopsumma, bet samazinājies saņēmēju skaits, turpretī augkopībā kopsumma mainījies nedaudz, taču saņēmēju skaits ir palielinājies.

MLS un JAL saņēmēji

- MLS atbalsts analizētajā laika periodā veidoja 3% no kopējā TM apmēra. Izmaksātais MLS atbalsts ik gadu vidēji samazinājās par 7 procentpunktiem, jo uz šo shēmu varēja pieteikties tikai vienu reizi perioda sākumā. Uz MLS visvairāk pieteicās Latgales reģionā (40% no saņēmējiem (pamats tam - lielākais mazo saimniecību īpatsvars starp reģioniem) un 0.lieluma grupa (83% no kopējā MLS atbalsta apmēra). MLS saņēmēji galvenokārt specializējas laukkopībā (62%), mazāk ganāmo mājlopu audzēšanā (11%) un piena lopkopībā (10%).
- JAL atbalsts veidoja 2 % no kopējās TM summas. JAL atbalstam visbiežāk pieteicās vidējas līdz lielas (3.-5.SI grupas) saimniecības. Šo grupu saimniecībās tika izmaksāti 67 % no JAL atbalsta kopsummas. Gandrīz puse (46%) no JAL atbalsta saņēmējiem ir specializējušies laukkopībā, 16% ganāmo mājlopu audzēšana un 13% piena lopkopībā, bet vismazāk (1%) ir tādu JAL atbalsta saņēmēju, kuri specializējušies cūkkopībā un putnkopībā.
- Saimniecības, kas saņem jauno lauksaimnieku atbalsta maksājumus, ir konkurētspējīgas, lielākas un investīciju ziņā aktīvākas nekā citi TM saņēmēji.
- Latvijā jauno lauksaimnieku īpatsvars ir mazāks kā pārējās Baltijas valstīs un ES vidēji. Valstīs, kurās JAL saņēmēju īpatsvars saimniecību kopskaitā ir lielāks, paaudžu maiņa notiek aktīvāk. Turklāt, esošie JAL atbalsta saņemšanas kritēriji kavē jauno lauksaimnieku ienākšanu nozarē.

Ekonomiskie aspekti

- Līdzšinējie TM nosacījumi sekmējuši lauksaimnieciskā ražošanas koncentrēšanos lielās laukkopības saimniecībās, saglabājoties augstam TM īpatsvaram neto pievienotajā vērtībā (izņemot ļoti lielās saimniecības – 6.grupu). Saglabājas salīdzinoši zema neto pievienotā vērtība uz platības vienību. Turpretī vairākās citās nozarēs saimniecību skaits samazinās, īpaši piena un gaļas lopkopībā un jauktajā lauksaimniecībā.
- TM īpatsvars kopējos ienākumos Latvijā ir ievērojami augstāks nekā ES vidēji, īpaši vidējās un lielās saimniecībās, tomēr tas ir samērojams ar mūsu klimatiskā joslā esošām valstīm.
- TM likmju pieaugums kopumā ir devis nozīmīgu ietekmi uz lauksaimnieku ienākumiem Latvijā, un ienākumu līmeņa atšķirību mazināšanu, salīdzinot ar ES vidējo. Ienākumu pieaugums Latvijā bijis straujāks kā pārējās Baltijas valstīs. Tomēr vidējie lauksaimnieku ienākumi Latvijā veido tikai nedaudz virs 60% no ES vidējā līmeņa.
- Lauksaimnieku ienākumi Latvijā ir auguši arī salīdzinājumā ar citām nozarēm, tomēr joprojām būtiski atpaliek. 2022.gadā darba izmaksas uz nodarbināto

lauksaimniecībā bija 63% no vidējā pārējās nozarēs. Baltijas valstu salīdzinājumā Latvija šajā ziņā atrodas vidējās pozīcijās.

- Ienākumus, kas līdzvērtīgi vai lielāki par vidējiem valsts citos sektoros, saņem 5. un 6. SI grupu saimniecībās vai ar LIZ platību virs 100 ha. Vismazākie un nepietiekamākie ienākumi ir saimniecībās ar LIZ platību līdz 50 ha vai līdz 3. SI grupai ieskaitot. Mazo saimniecību grupā (1.grupa) vidējie ienākumi veido tikai 34% no vidējās bruto algas tautsaimniecībā.
- Specializāciju daļījumā lielākos un stabilākos ienākumus saņem laukkopības saimniecībās. Stabili zemākie ienākumi ir jauktas specializācijas saimniecībās. Vairākās specializācijas ienākumi pēdējos gados strauji samazinās pret nozares vidējiem, piemēram, ganāmo mājlopu audzēšanā, piena lopkopībā, ilggadīgo kultūru audzēšanā. Par pārējām specializācijām trūkst, nepieciešamajā detalizācijā, datu par ienākumiem.

Izmantojamās metodes un TM ietekme

- I pīlāra maksājumu atbalsta tiešās ietekmes novērtēšanai iespējams izmantot dažādas metodes, taču par efektīvākām uzskatāmas PSM-DiD un GPSM metodes. To lietošanā TM vērtēšanā ir specifiski ierobežojumi, tādēļ metodes ieteicams triangulēt un kombinēt ar kvalitatīvo novērtējumu.
- TM ietekmes novērtēšanai mikro līmenī vispiemērotākie ir ES novērtēšanas vadlīnijās ieteiktie ietekmes un rezultāta rādītāji, bet makro līmenī - Džinī koeficients TM un ienākumu sadalījumiem.
- Džinī koeficients parāda, ka Latvijā ir augsta nevienlīdzība gan saņemto TM, gan saimniecību bruto ienākumu sadalījumā (attiecīgi 6. un 3.augstākā ES valstīs). Saņemto TM sadalījuma nevienlīdzīgums pēdējo gadu laikā ir palielinājies.
- Līdzšinējā TM politika, īpaši no 2019. līdz 2022. gadam, nav tikusi vērsta uz ienākumu atšķirību mazināšanu starp Latvijas reģioniem. Tādēļ strauji palielinājusies ienākumu disproporcija, tajā skaitā par sliktu apvidiem ar dabas ierobežojumiem.
- Pozitīvi ir vērtējams, ka KLP SP 2023. - 2027. gadam ir noteikti ISIP maksājuma "griesti" lielām saimniecībām un ieviests ISIP pārdalošais ienākumu papildatbalsts. Šāda ISIP pārdale var veicināt nevienlīdzības mazināšanos starp lielām un mazām saimniecībām.

Pētījumos konstatētais par TM ietekmi uz lauku telpu

- ES veiktajos pētījumos nepietiekami analizēta TM ietekme uz lauku telpu raksturojošajiem rādītājiem. Latvijā 2021.gadā veiktajā LAND pētījumā par ES fondu ietekmi uz lauku telpu ir akcentēts, ka LAP atbalsts atšķirībā no citiem atbalsta instrumentiem ir mērķēts uz lauku reģioniem, tomēr tas nespēj sniegt pietiekamu ieguldījumu teritoriju ekonomiskā stāvokļa uzlabošanā un iedzīvotāju skaita saglabāšanā, jo tas nav šīs programmas galvenais mērķis.
- Citās valstīs veikto pētījumu metodoloģija un pielietotās metodes ir labs pamats, kas prasa adaptēšanu veicot līdzīgus pētījumus Latvijā.
- Veiktais indikatīvais vērtējums par TM ietekmi uz lauku telpu neļauj viennozīmīgi spriest par ietekmes raksturu. Izvēlētie rādītāji ir maz pieejami zemākajā teritoriālajā līmenī. Līdzšinējie pētījumi apliecina KLP būtisku nozīmi ekonomiski vājāko teritoriju attīstībā, taču nav zināma pakāpe, kādā to var attiecināt uz TM.
- PCA analīze norāda, ka uz vienu iedzīvotāju saņemtie TM atšķirībā no izglītības, tautības, nodarbinātības, iedzīvotāju vecuma un migrācijas nav uzskatāmi par ne par

atsevišķu nozīmīgu Latvijas teritorijas raksturojošu faktoru, nedz arī tie būtiski ietekmē kādu no augstāk minētajiem faktoriem. Tomēr starp TM uz vienu iedzīvotāju un vispārējās izglītības līmeni pastāv vāja negatīva korelācija.

- Pastāv vāja līdz mērena negatīva korelācija starp TM intensitāti un atsevišķiem sociāli-ekonomiskiem rādītājiem, kas liecina par nodarbinātības līmeni un darba produktivitāti. Tomēr korelācija neliecina par cēloņsakarību, kas būtu pārbaudāma atsevišķā pētījumā.
- Atsevišķos gadījumos detalizētu novērtējumu veikšanai pietrūkst kvalitatīvas un reprezentatīvas informācijas, piemēram reģionālā līmenī, par ļoti mazajām saimniecībām (zem SUDAT sliekšņa), kā arī par mazāk izplatītajām specializācijām.

Ieteikumi

- Lai labāk sasniegtu KLP SP mērķus, ir atbalstāmas izmaiņas TM sadalījumā, kas paredz lielāku daļu maksājumu apjoma novirzīt konkrētu mērķu sasniegšanai noteiktām saimniecību kategorijām (piemēram, specializācijas, teritoriālie kritēriji, jaunie lauksaimnieki, mazās saimniecības).
- Ievērojot TM mērķus par pārtikas nodrošinājumu un drošības tīklu visu veidu saimniecībām un no otras puses, tendenci Latvijā palielināties tieši laukkopības specializācijai, lietderīgi izvērtēt iespēju pārskatīt TM līmeni atkarībā no audzējamās kultūras, to nosakot zemāku par konkrētām laukkopības kultūrām, bet augstāku tajās specializācijās, kur saimniecību skaits un saražotie apjomi samazinās: piena un gaļas ražošana, dārzenkopība u.c., lai nodrošinātu ar nepieciešamo pārtikas produktu klāstu un apjomu.
- Ņemot vērā teritoriālās atšķirības, sniegt lielāku atbalstu tām teritorijām, kurās TM atbalsts nav palīdzējis paaugstināt saimniecību ienākumus atbilstoši lauksaimniecības vidējam līmenim, iepriekš izvērtējot attiecīgā reģiona īpatnības. Pozitīvi, ka jaunajā KLP ir paredzēts diferencētais ISIP, tomēr ņemot vērā būtiskās teritoriālās atšķirības, tas būtu jāstiprina, teritorijās ar mazākiem ienākumiem paredzot paaugstinātu atbalsta likmi.
- Lai nodrošinātu taisnīgu ienākumu sadali ES ietvaros, TM likmes ES ietvaros būtu nosakāmas pēc vienotiem principiem, ievērojot objektīvus teritoriālos kritērijus (dabas un klimata ierobežojumi utt.). Pakāpeniska atteikšanās no vēsturiskajiem kritērijiem, tādējādi novēršot vēl pastāvošos konkurences izkropļojumus par sliktu “jaunajām” dalībvalstīm.
- Lai sekmētu taisnīgāku ienākumu sadalījumu starp saimniecībām, pozitīvi vērtējams KLP SP 2023-2027 ieviestais pārdalošais ienākumu papildatbalsts, ar labvēlīgākiem nosacījumiem atbalstot mazās un vidējās saimniecības līdz 3.SI grupai ieskaitot vai ar LIZ platību līdz 100 ha. Ievērojot līdzšinējās atšķirības faktiski izmaksātajā summā un, lai sekmīgāk līdzsvarotu dažāda lieluma saimniecību ienākumus, pārdalošo maksājumu saimniecībām ar lielumu līdz 30 ha būtu ieteicams paaugstināt līdz 100 EUR/ha, bet saimniecībām ar lielumu virs 30, bet līdz 100 ha LIZ – līdz 25 EUR/ha. Savukārt, tā kā saimniecībās ar lielumu virs 100 ha jau pašlaik ienākumi pārsniedz valsts vidējos, tām pārdalošais maksājums nebūtu nepieciešams.
- Lai veicinātu jauno lauksaimnieku iesaisti dažādos specializācijas virzienos un paaudžu maiņu ir jāpārdomā to piesaistes iespējas. Ir nepieciešams atvieglot JAL atbalsta saņemšanas nosacījumus (īpaši akcentējot nosacījumu, ka JAL pirmo reizi pieteikts vismaz 5 gadu laikā pēc pirmās lauku saimniecības dibināšanas un to, ka

JAL 5 gadu izmaksas periodā tiek ieskaitīti arī tie gadi, kad JAL nav pieteikts vai ir noraidīts) un pirmās saimniecības dibināšanas nosacījums (īpaši nosacījums par lauksaimnieciskās darbības ieņēmumu reģistrāciju VID un reģistrētajiem dzīvniekiem LDC). Tāpat jaunajā KLP SP 2023 – 2027 būtu jānosaka atbalsta likme ne mazāka kā LAP 2014– 2022. Apmācību un informatīvo pasākumu apguve vismaz 40 stundu apmērā KLP SP 2023 – 2027 būtu jāsaista ar šī atbalsta saņemšanas nosacījumiem, tādējādi sekmējot jauno lauksaimnieku zināšanu līmeņa paaugstināšanos.

- Lai detalizēti izpētītu atsevišķu TM veidu (tajā skaitā konkrētu BSA) ietekmi uz lauku saimniecību attīstību, lietderīgi pētījumu turpināt, vērtējot atsevišķus maksājumu veidus.
- Lai noskaidrotu to saimniecību motivāciju, kuras TM nepiesakās, būtu nepieciešama papildu izpēte, it īpaši saistībā ar nosacījumiem mazo saimniecību dalībai atbalsta shēmās.
- Lai sekmētu izpratni par KLP un jo īpaši TM ieguldījumu lauku telpas attīstībā, lietderīgi veikt pētījumus par TM ietekmi uz lauku telpu raksturojošajiem sociālajiem rādītājiem Latvijā, izmantojot ES pielietotās metodes un aprobējot tās Latvijas kontekstā.
- Lai uzlabotu statistisko bāzi datos balstītai analīzei un kvalitatīvai lēmumu pieņemšanai, ir vēlams uzlabot lauksaimniecības statistikas kvalitāti reģionālā līmenī, ieskaitot SUDAT, kas prasa papildu finansējumu.
- Lai sekmētu tirgus ieņēmumu daļas palielinājumu kopējos ienākumos, ir nepieciešama politiska izšķiršanās ES līmenī par TM mērķi. Lai sekmētu augstāku pievienoto vērtību, būtu nepieciešams lielāku daļu atbalsta attiecināt mērķētiem lauku attīstības pasākumiem.

PIELIKUMI

1.Pielikums. SM1 noteiktie novērtēšanas rādītāji saskaņā ar EK vadlīnijām.

Rādītājs I.3. Lauku saimniecību ienākumu mainīguma samazināšana: Lauksaimniecības ienākumu attīstība

Lauksaimniecības faktoru ienākumus izmanto, lai noteiktu ienākumu mainīguma pakāpi. Šis rādītājs ir vispiemērotākais, lai izvērtētu atbalsta (t.i., tiešo maksājumu) līmeņa izmaiņu ietekmi uz lauksaimnieku spēju atmaksāt kapitālu, maksāt par algām un nomāto zemi, kā arī atalgot savus ražošanas faktoros. Šajā kontekstā jāatzīmē, ka pašu un ārējo ražošanas faktoru īpatsvars dažos gadījumos ievērojami atšķiras starp dalībvalstīm un to iekšienē, un ka atlīdzība par pašu un ārējiem ražošanas faktoriem bieži vien ir nevienlīdzīga saimniecību līmenī. Jāievēro piesardzība, salīdzinot lauksaimniecības faktoru ienākumu absolūtos līmeņus uz GDV, jo tos ietekmē dažādi GDV aprēķini atkarībā no valsts noteikumiem, un tie nav īpaši izstrādāti, lai tos varētu salīdzināt dažādās valstīs. Reģionālie dati nav pieejami par visām dalībvalstīm. Lai novērtētu ienākumu attīstību un mainīgumu atkarībā no reģiona vai saimniecības veida, analīzi papildina izmantojot FADN datus.

Lauksaimniecības faktoru ienākumi raksturo atlīdzību par visiem ražošanas faktoriem (zeme, kapitāls, darbaspēks) neatkarīgi no tā, vai tie ir īpašumā vai aizņemti/nomāti, un atspoguļo visu vērtību, ko rada lauksaimnieciskās ražošanas darbībā iesaistīta vienība. Faktoru ienākumi atbilst neto pievienotajai vērtībai pēc faktoru izmaksām.

Lauksaimniecības faktoru ienākumus (neto pievienotā vērtību pēc faktoru izmaksām aprēķina, no lauksaimniecības produkcijas vērtības atņemot mainīgās izejvielu izmaksas, nolietojumu, kopējos nodokļus un pieskaitot kopējās subsīdijas.

Tas atbilst neto pievienotajai vērtībai pēc faktoru izmaksām:

Lauksaimniecības produkcijas vērtība

- mainīgās izejvielu izmaksas (mēslojums, pesticīdi, barība utt.)

- nolietojums

- kopējie nodokļi (par produktiem un ražošanu)

+ kopējās subsīdijas (par produktiem un ražošanu)

= lauksaimniecības faktoru ienākumi (neto pievienotā vērtība pēc faktoru izmaksām)

Rādītājs sastāv no diviem apakšrādītājiem:

A. Lauksaimniecības faktoru ienākumi uz gada darba vienību (GDV).

Tas parāda saimniecības gūtos ienākumus uz gada darba vienību, kur GDV lauksaimniecībā atbilst vienas personas veiktajam darbam lauku saimniecībā uz pilnu slodzi. Šim rādītājam izmanto kopējo (apmaksāto un neapmaksāto) GDV.

B. Lauksaimniecības faktoru ienākuma indekss uz GDV

Šis indekss ir relatīvās darba ražīguma mērs, un tas ir īpaši piemērots, lai parādītu attīstību laika gaitā. Indeksa vērtības nosaka, par bāzes gadu izmantojot 2010. gadu, tādējādi indeksta vērtība šajā gadā ir 100.

Rādītājs I.3: Indeksa (apakšrādītāja B) procentuālās izmaiņas salīdzinājumā ar pēdējo 3 gadu vidējo rādītāju.

Apakšrādītājam B nosaka arī indeksta mainīgumu procentuālajā izteiksmē, katra gada indeksu salīdzinot ar indeksta vidējo vērtību trīs iepriekšējos gados.

Pastāv vairākas metodes indeksta mainīguma pakāpes novērtēšanai.

Standartnovirze parāda vidējo datu kopas mainīguma lielumu, jeb vidējo katras vērtības atšķirīgumu no vidējās vērtības. Tādējādi augsta standartnovirze nozīmē, ka vērtības parasti ir tālu no vidējās vērtības, savukārt zema standartnovirze norāda, ka vērtības kopumā atrodas tuvu vidējai vērtībai.

Variācijas koeficientu definē kā standartnovirzes dalījumu ar vidējo vērtību. Gadījumos, kad datu kopā ir negatīvas vērtības (pētījuma kontekstā tas nozīmē indeksa samazināšanos), pastāv iespēja, ka vidējā vērtība var atrasties tuvu nullei. Tādējādi variācijas koeficienta vērtība var ievērojami palielināties, un negatīvu vērtību gadījumā šī koeficienta izmantošana var dot rezultātus ar zemu ticamību.

Lai noteiktu šī apakšrādītāja svārstību līmeni, tiek aprēķinātas standartnovirzes. Vispirms tiek aprēķināta indeksa vidējā vērtība katrā no perioda gadiem. Katra gada vērtības starpība ar vidējo vērtību tiek kāpināta kvadrātā. Iegūtās vērtības tiek summētas. Summa tiek izdalīta ar perioda gadu skaitu. Standartnovirzi izsaka ar kvadrātsakni no šī dalījuma.

Rādītāju aprēķināšanai nepieciešamos datus iegūst no Eurostat lauksaimniecības kontiem un Eurostat lauksaimniecības darbaspēka statistikas datubāzes.

Lauksaimniecības uzņēmējdarbības ienākumi

Lauksaimniecības faktoru ienākumus izmanto, lai parādītu lauksaimniecības ienākumu evolūciju salīdzinājumā ar ekonomiku kopumā, nosakot ienākumu nevienlīdzīguma pakāpi.

Iegūtos aprēķinu rezultātus nepieciešams interpretēt ar piesardzību, jo pastāv konceptuālās atšķirības starp lauksaimnieku ienākumu mērījumiem no lauksaimnieciskās darbības un vidējām algām ekonomikā, kā arī tāpēc, ka nereti trūkst ticamu datu par pilna laika ekvivalenta darbaspēka statistiku attiecībā uz kopējo ekonomiku. Jāievēro piesardzība arī, salīdzinot lauksaimniecības uzņēmējdarbības ienākumu absolūtos līmeņus uz GDV, jo tie nav īpaši izstrādāti, lai tos varētu salīdzināt dažādās valstīs, un tos ietekmē dažādi aprēķini atkarībā no valsts noteikumiem.

Rādītājs I.2 Ienākumu atšķirību samazināšana: Lauksaimniecības ienākumu attīstība salīdzinājumā ar vispārējo ekonomiku

Darbaspēka izmaksas (algas un ar algām nesaistītas izmaksas, piemēram, darba devēju sociālās iemaksas) rūpniecībā, būvniecībā un pakalpojumu jomā tiek salīdzinātas ar trim lauksaimniecības uzņēmējdarbības ienākumu apakšrādītājiem:

A. Lauksaimniecības uzņēmējdarbības ienākumi plus darbinieku atlīdzība par gada darba vienību

Šis apakšrādītājs ir balstīts uz datiem no lauksaimniecības ekonomikas kontiem, ko Eurostat sniedzis par ES lauksaimniecības nozari kopumā un atsevišķām dalībvalstīm. Lauksaimnieciskās uzņēmējdarbības ienākumi ir tie no lauksaimnieciskās darbības gūtie ienākumi, kurus var izmantot ražošanas faktoru - nealgotā darbaspēka, lauku saimniecībai piederošās zemes un pašu kapitāla atlīdzināšanai. Rādītāju aprēķina, no lauksaimniecības faktoru ienākumiem atņemot darbinieku atalgojumu, īri un neto procentus un pieskaitot darbinieku atlīdzību. Tādējādi iegūtais rādītājs atspoguļo visa lauksaimniecības sektorā veiktā darba (algotā un nealgotā) atlīdzību, kā arī uzņēmumā atlikušos ienākumus. Šis ienākumu rādītājs tiek dalīts ar kopējo GDV, lai parādītu vidējo lauksaimniecības darbaspēka atalgojumu (algotā un nealgotā kopā):

Lauksaimniecības produkcijas vērtība
- mainīgās izejvielu izmaksas (mēslojums, pesticīdi, barība utt.)
- nolietojums
- kopējie nodokļi (par produktiem un ražošanu)
+ kopējās subsīdijas (par produktiem un ražošanu)
= lauksaimniecības faktoru ienākumi (neto pievienotā vērtība pēc faktoru izmaksām)
- darbinieku atlīdzība
- nomas maksas
- neto procenti
= lauksaimnieciskās uzņēmējdarbības ienākumi

+ darbinieku atlīdzība

= lauksaimnieciskās uzņēmējdarbības ienākumi plus darbinieku atalgojums

Šis ienākumu rādītājs tiek dalīts ar kopējo GDV, lai parādītu vidējo lauksaimniecības darbaspēka atalgojumu (algotā un nealgotā kopā).

B. Lauku saimniecības tīrie ienākumi, kam pieskaitītas algas un sociālās apdrošināšanas maksājumi pēc kopējā GDV

Šis apakšrādītājs ir balstīts uz FADN saimniecību līmeņa datiem. Saimniecības neto ienākumus definē kā saimniecības tīro pievienoto vērtību, no kuras atņemtas algas un sociālās apdrošināšanas maksājumi, īre un samaksātie procenti; tāpēc tas ir līdzvērtīgs iepriekš aprakstītajam lauksaimnieciskās uzņēmējdarbības ienākumam. Atkal vienādojumā atkal tiek pievienotas algas un sociālās apdrošināšanas maksājumi, lai iegūtais rādītājs atspoguļo visa lauksaimniecības sektorā veiktā darba (algotā un nealgotā) atlīdzību, kā arī uzņēmumā atlikušos ienākumus. Arī attiecībā uz apakšrādītāju B rezultātu izsaka uz GDV (kopējais darbaspēka ieguldījums, algotais un neapmaksātais kopā).

Alternatīvās zemes izmaksas tiek aprēķinātas kā kopējā īpašumā esošās zemes platība, kas reizināta ar vidējo nomas maksu par nomātu zemi:

$(SE025-SE030) * SE375/SE030$

kur SE025 = kopējā lauksaimniecībā izmantotā zeme; SE030 = nomāta lauksaimniecībā izmantojamā zeme; SE375 = samaksāta īre.

Kapitāla alternatīvās izmaksas tiek aprēķinātas, kopējos neto aktīvus (izņemot zemi, ilggadīgās kultūras un kvotas) reizinot ar vidējiem procentiem, kas samaksāti par aizdevumiem valstī:

$(SE436-SE485-SE446) * (SE380/SE485)$

kur SE436 = kopējo aktīvu beigu novērtējums; SE485 = kopējās saistības;

SE446 = zeme, ilggadīgās kultūras, kvotas; SE380 = samaksāti procenti.

Rezultātu izsaka uz ģimenes darba vienību (nealgotā darbaspēka vienību).

C. Lauku saimniecības tīrie ienākumi mīnus alternatīvās izmaksas pašu ražošanas faktoriem (zeme un kapitāls) pa ģimenes darba vienībām

Attiecībā uz to saimniecību apakškopu, kurās strādā ģimenes darbaspēks, šis apakšrādītājs ietver pašu ražošanas faktoru (zemes un kapitāla) alternatīvās izmaksas un atskaita tās no saimniecības tīrajiem ienākumiem. Arī šis apakšrādītājs ir balstīts uz FADN saimniecību līmeņa datiem. Alternatīvās zemes izmaksas tiek aprēķinātas kā kopējā īpašumā esošās zemes platība, kas reizināta ar vidējo nomas maksu par nomātu zemi. Kapitāla alternatīvās izmaksas tiek aprēķinātas, kopējos neto aktīvus (izņemot zemi, ilggadīgās kultūras un kvotas) reizinot ar vidējiem procentiem, kas samaksāti par kredītiem valstī. Rezultātu izsaka uz ģimenes darba vienību (nealgotā darbaspēka vienību). Darbaspēka izmaksas rūpniecībā, būvniecībā un pakalpojumu jomā ir pieejamas Eurostat datubāzē, un tās norādītas vienai darba stundai. Lai šīs izmaksas konvertētu uz GDV, nepieciešams izmantot 2015. gada lauksaimniecības darbaspēka apsekojumā noteikto stundu skaitu gadā attiecīgajā valstī (Latvijā 1840).

Visus trīs apakšrādītājus norāda EUR/GDV. Katra no trīs apakšrādītāju salīdzinājums ar nelauksaimniecības darbaspēka izmaksām ir izteikts procentos.

Rādītāju aprēķināšanai nepieciešamos datus iegūst Eurostat lauksaimniecības darbaspēka ieguldījuma statistikas datubāzē, kā arī FADN datubāzē.

Saimniecību neto pievienotā vērtība uz GDV (NPV/GDV)

Saimniecību neto pievienoto vērtību uz GDV izmanto, lai noteiktu lauksaimniecības ienākumu līmeņa izmaiņas lauksaimnieciskās ražošanas sektoros salīdzinājumā ar vidējo līmeni lauksaimniecībā, kā arī noteiktu lauksaimniecības ienākumu attīstību apgabalos ar dabas ierobežojumiem salīdzinājumā ar vidējo līmeni lauksaimniecībā. Tādējādi tiek noteikts, kādā līmenī tiek atbalstīta ienākumu gūšana saimniecību dzīvotspējas

nodrošināšanai, kā arī kādā līmenī tiek veicināts ienākumu teritoriālais līdzsvars. Rādītāju nosaka astoņās saimniecību specializācijas grupās, kā arī sešās saimniecību lieluma grupās.

Rādītājs I.4. Dzīvotspējīgu saimniecību ienākumu atbalstīšana: lauksaimniecības ienākumu līmeņa izmaiņas pa nozarēm (salīdzinājumā ar vidējo lauksaimniecībā)

Rādītājs I.5. Teritoriālā līdzsvara veicināšana: lauksaimniecības ienākumu attīstība apgabalos ar dabas ierobežojumiem (salīdzinājumā ar vidējo)

Lauku saimniecības neto pievienotā vērtība (NPV) ir lauksaimniecības produkcijas vērtības daļa, ko var izmantot, lai atlīdzinātu fiksētos ražošanas faktoros (darbspēks, zeme un kapitāls), neatkarīgi no tā, vai tie ir ārēji vai ģimenei piederoši faktori. Rezultātā lauku saimniecības var salīdzināt neatkarīgi no izmantoto ražošanas faktoru ģimenes/neģimenes rakstura.

To aprēķina šādi:

Lauksaimniecības produkcijas vērtība

+ I un II pīlāra maksājumi

+ jebkādas nacionālās subsīdijas

+ PVN atlikums

- starppatēriņš

- saimniecības nodokļi (ienākumu nodokļi nav iekļauti)

- nolietojums.

= saimniecības neto pievienotā vērtība.

Vērtību aprēķina uz gada darba vienību (GDV), lai ņemtu vērā atšķirības saimniecību mērogā un iegūtu labāku lauksaimniecības darbaspēka produktivitātes mērījumu.

Rādītājs sastāv no 4 apakšrādītājiem:

• Pēc lauksaimniecības veida

• Pēc reģiona

• Pēc ekonomiskās saimniecības lieluma

• Pēc fiziskā saimniecības lieluma

• Apgabalos, kas saskaras ar dabas un citiem specifiskiem ierobežojumiem

Grupēšanai pēc lauksaimniecības veida un ekonomiskā lieluma tiks izmantotas lauksaimniecības sektoru (TF8) un ekonomiskā lieluma klasu (ES6) definīcijas, kas ieviestas lauku saimniecību grāmatvedības datu tīklā (FADN).

Lauksaimniecības sektori TF8:

1 Laukaugi

2 Dārzkopība

3 Vīns

4 Citas ilggadīgās kultūras

5 Piens

6 Citi ganību mājlopi

7 Graudēdāji

8 Jaukta

Saimniecību lieluma (standartizlaides) klases ES6:

2000 - < 8000 EUR

8 000 - < 25 000 EUR

25 000 - < 50 000 EUR

50 000 - < 100 000 EUR

100 000 - < 500 000 EUR

>= 500 000 EUR.

Rādītāju iegūst tieši no FADN publiskās datubāzes (rādītājs SE425).

Bruto fiksētā kapitāla (GFCF) veidošanās lauksaimniecībā

Bruto pamatkapitāla veidošana lauksaimniecībā (GFCF) ir galvenais nākotnes konkurētspējas elements. To izsaka gan absolūtos skaitļos, gan arī kā procentu no bruto pievienotās vērtības (BPV) lauksaimniecībā. Rādītājs parāda ražotāju ieguldījumus pamatlīdzekļos noteiktā laika periodā, kā arī noteiktus neražojošo aktīvu vērtības papildinājumus.

RĀDĪTĀJS C.27: Bruto pamatkapitāla veidošana lauksaimniecībā

Abas rādītāja vērtības iegūst tieši no EK Agropārtikas datu portāla .

Pārējie rādītāji

RĀDĪTĀJS I.24: Taisnīgāka KLP: KLP atbalsta sadalījums

Rādītāju nosaka, aprēķinot to atbalsta daļu, kuru saņem 20% no lielākajiem KLP atbalsta saņēmējiem, kā arī norādot saņēmēju sadalījumu atbalsta lieluma kvartilēs. Šī rādītāja galvenais mērķis ir pārbaudīt atbalsta sadales taisnīgumu. Tas īpaši attiecas uz pārdales maksājumu ietekmi uz mazām un vidējām saimniecībām, ierobežojumu noteikšanu, degresivitāti. KLP atbalstā ietver visus TM, maksājumus par dabas vai citiem teritorijai raksturīgiem ierobežojumiem un maksājumus par teritorijai specifiskiem trūkumiem - Natura 2000 un Ūdens pamatdirektīvu. Rādītāja aprēķināšanai nepieciešamos datus iegūst no LAD maksājumu datubāzes.

RĀDĪTĀJS C.16.

Rādītājs I.21. Jauno lauksaimnieku piesaiste: Jauno lauksaimnieku skaita attīstība

Rādītāju raksturo ar lauksaimnieku jaunpienācēju skaitu (ieskaitot jaunus lauksaimniekus) iepriekšējos 3 gados. Rādītāja aprēķināšanai nepieciešamos datus iegūst no Eurostat Integrētās lauku saimniecību statistikas (IFS).

Ar specifisko mērķi SO1 saistīto PMEF rezultāta rādītāju aprēķināšanu tiek iegūtas sākumstāvokļa (pirmsatbalsta), jeb bāzes rādītāju vērtības izmantošanai turpmākajos starpposma un beigu novērtējuma ziņojumos.

R.4 Tādas izmantotās lauksaimniecības zemes platības (LIZ) īpatsvars, par kurām saņem ienākumu atbalstu un uz kurām attiecas nosacījumu sistēma.

R.5 Saimniecību īpatsvars ar KLP risku vadības instrumentu atbalstu.

R.6 Papildu tiešo maksājumu īpatsvars procentos par hektāru atbalsttiesīgām lauku saimniecībām, kuru izmērs ir mazāks par vidējo lauku saimniecības izmēru (salīdzinājumā ar vidējo).

R.7 Papildu atbalsta īpatsvars procentos par hektāru apgabalos ar lielākām vajadzībām (salīdzinājumā ar vidējo).

2.Pielikums. Tabulas

1. tabula. Latvijas lauku saimniecību galvenie raksturlielumi salīdzinājumā ar tiešo maksājumu saņēmējiem

Gads	Kopā Latvijā				Vidēji vienā saimniecībā			Intensitāte	
	Izmantotā LIZ (ha)	Liellopu vienības (skaits)	Ekonomiskais lielums - standarta izlaide (SI), tūkst. eiro	Saimniecību skaits	Izmantotā LIZ (ha)	Liellopu vienības (skaits)	Ekonomiskais lielums - standarta izlaide (SI), eiro	SI/ha (ILIZ)	SI/LLV
Visas saimniecības									
2020.	1 969 093	474 447	1 330 245	68 983	28,2	6,8	19 022	675,6	2803,8
2016.	1 930 833	498 636	1 221 341	69 933	27,6	7,1	17 464	632,5	2449,4
TM saņēmēji									
2020.	1 895 767	429 093	1 251 534	51 469	36,8	8,3	24 316	660,2	2916,7
2016.	1 844 289	414 153	1 220 415	55 059	33,5	7,5	22 166	661,7	2946,8
TM saņēmēji % pret visām saimniecībām									
2020.	96,3%	90,4%	94,1%	74,6%	130,8%	122,9%	127,8%	97,7%	104,0%
2016.	95,5%	83,1%	99,9%	78,7%	121,3%	105,5%	126,9%	104,6%	120,3%

Datu avots: Autoru apkopojums no CSP un LAD IS datiem

2. tabula. Saimniecību dalījums pēc ekonomiskā lieluma (SI, euro) un tā izmaiņas

Gads	Kopā	0	1	2	3	4	5	6
		< 4 000	>= 4 000 un <15 000	>=15 000 un <25 000	>=25 000 un <50 000	>=50 000 un <100 000	>=100 000 un <500 000	>=500 000
Saimniecību skaits								
2020.	68 983	46 507	12 268	3 007	3 030	1 884	1 914	373
2016.	69 933	44 697	14 846	3 385	3 185	1 795	1 707	317
Izmaiņas pret iepriekšējo skaitīšanu vai apsekojumu (+/-)								
2020.	-950	1 809	-2 578	-378	-155	89	207	56
2016.	-16 001	-19 974	813	715	971	643	674	158

Datu avots: CSP

3. tabula. Saimniecību dalījums pēc specializācijas un saņemtie TM pa specializācijām

Gads	Kop-skaits	Specializācija									
		Laukkopība	Darzenkopība	Ilggadīgo kultūru audzēšana	Piena lopkopība	Ganāmo mājlopu audzēšana	Cūkkopība un putnkopība	Jaukta augkopība	Jaukta lopkopība	Jaukta specializācija	Nav specializācijas
Saimniecību skaits											
2020.	68 983	40 506	846	1 227	7 426	4 971	1 957	1 610	958	7 362	2 120
2016.	69 933	28 904	937	1 096	10 541	6 892	4 495	2 658	2 495	10 319	1 595
2013.	85 934	35 991	495	2 092	13 149	4 983	2 231	1 496	3 156	12 389	9 953
Izmaiņas pret iepriekšējo skaitīšanu vai apsekojumu (+/-)											
2020.	-950	11 601	-91	131	-3 116	-1 921	-2 538	-1	-1	-2 957	525
2016.	-16 001	-7 086	442	-996	-2 607	1 910	2 264	1 162	-661	-2 071	-8 358
Tiešie maksājumi 2020.g.											
Saņēmēju skaits*	45130	24807	476	606	6620	3907	491	1047	754	5326	1096
Īpatsvars % *	65%	61%	56%	49%	89%	79%	25%	65%	79%	72%	52%
Kopsumma, tūkst.EUR	288463	150948	1823	1456	58228	31277	1127	3142	2618	36567	1276
Vidēji s-bā, EUR	4182	3727	2155	1187	7841	6291	576	1952	2732	4967	602

* iekļautas tās saimniecības, par kurām pieejami dati par specializāciju

Datu avots: Autoru apkopojums no CSP un LAD IS datiem

4. tabula. Lauku saimniecības un TM saņēmēji dalījumā pa reģioniem 2016. un 2020.gados

Reģioni	Saimniecību skaits		Struktūra (%)		TM saņēmēju skaits		TM saņēmēju īpatsvars (%)	
	2016	2020	2016	2020	2016	2020	2016	2020
Kurzeme	11 088	10 454	16%	15%	8 101	7 536	73%	72%
Latgale	24 086	23 557	34%	34%	20 200	18 586	84%	79%
Pierīga	9 037	9 418	13%	14%	6 417	6 239	71%	66%
Vidzeme	13 969	14 302	20%	21%	11 704	11 159	84%	78%
Zemgale	11 754	11 251	17%	16%	8 551	7 949	73%	71%
Pavisam	69 933	68 983	100%	100%	54 973	51 469	79%	75%

Datu avots: Autoru apkopojums no CSP un LAD IS datiem

5. tabula. Lauku saimniecību un TM saņēmēju izmantotās LIZ platības dalījumā pa reģioniem

Reģioni	LIZ kopplatība	Vidējā platība, ha	TM saņēmēju platība	Atbalstītās platības īpatsvars (%)
---------	----------------	--------------------	---------------------	------------------------------------

	2016	2020	2016	2020	2016	2020	2016	2020
Kurzeme	370 951	392 005	33,5	37,5	x	378 592	x	96,6%
Latgale	474 296	481 305	19,7	20,4	x	462 941	x	96,2%
Pierīga	253 326	251 401	28,0	26,7	x	244 055	x	97,1%
Vidzeme	414 068	423 193	29,6	29,6	x	401 410	x	94,9%
Zemgale	418 191	421 190	35,6	37,4	x	408 769	x	97,1%
Pavisam	1 930 833	1 971 113	27,6	28,6	x	1 895 767	x	96,2%

Datu avots: Autoru apkopojums no CSP un LAD IS datiem

6. tabula TM izmaksātais atbalsts pa tiešo maksājumu veidiem 2015. – 2021. gadā

Tiešo maksājumu veids	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Vid. pieaug. temps, %
VPM, milj. EUR	87,92	102,47	115,73	128,06	141,39	151,82	163,62	10,95
ZAL, milj. EUR	52,10	59,56	66,70	73,67	80,99	86,32	90,56	9,70
BSA lopkopībā, milj. EUR:	15,79	18,02	21,55	24,28	26,97	29,07	30,30	11,58
<i>Par slaucamām govīm</i>	12,23	13,87	16,85	17,83	19,76	21,56	22,64	10,95
<i>par aitām</i>	0,24	0,38	0,54	0,63	0,62	0,62	0,70	21,34
<i>par kazām</i>	0,09	0,11	0,12	0,12	0,12	0,12	0,08	-0,82
<i>par liellopiem</i>	3,23	3,67	4,04	5,70	6,48	6,77	6,87	14,10
BSA augkopībā, milj. EUR:	10,92	12,42	12,31	13,29	14,09	14,80	13,93	4,33
<i>par proteīnaugiem</i>	3,57	4,06	4,50	5,01	5,42	5,82	5,89	8,78
<i>par augļiem un ogām</i>	0,67	0,76	0,85	0,94	1,01	1,10	1,12	9,01
<i>par dārzeņiem</i>	1,10	1,33	1,41	1,55	1,67	1,78	1,90	9,69
<i>par cietes kartupeļiem</i>	0,21	0,19	0,19	0,20	0,20	0,20	0,20	-0,62
<i>par sertificētu labības sēklu</i>	0,71	0,73	0,72	0,72	0,72	0,70	0,72	0,09
<i>par miežiem</i>	2,82	3,05	3,22	3,43	3,63	3,79	2,98	1,54
<i>par sertificētam stiebrzāļu un lopbarības augu sēklām</i>	0,28	0,28	0,28	0,29	0,29	0,28	0,29	0,15
<i>par sertificētiem sēklas kartupeļiem</i>	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	-0,09
<i>par vasaras ripsis un vasaras rapsi</i>	1,41	1,86	0,98	0,99	0,98	0,97	0,69	-7,54
JAL, milj. EUR	2,37	3,18	3,30	4,74	5,36	4,19	3,43	9,16
MLS, milj. EUR	7,56	6,96	6,59	6,25	5,82	5,43	4,91	-6,92
Kopā, milj. EUR	176,66	202,61	226,18	250,28	274,62	291,62	306,75	9,68

7. tabula. TM atbalsta saņēmēju skaits pa tiešo maksājumu veidiem 2015. – 2021. gadā

Avots: autoru veidots

Tiešo maksājumu veids	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Bāzes apsalūtais pieaugums, %
Kopējais tiešo maksājumu saņēmēju skaits	56184	54973	53712	52797	52011	51469	49790	-11,38
VPM	42088	42454	41846	41569	41592	41753	40873	-2,89
ZAL	42364	42373	41848	41589	41593	41754	40943	-3,35
BSA lopkopībā:	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>par slaucamām govīm</i>	4228	4349	4201	4030	3774	3612	3415	-19,23
<i>par aitām</i>	624	695	750	759	715	673	630	0,96
<i>par kazām</i>	108	134	147	175	177	173	176	62,96
<i>par liellopiem</i>	3892	3901	4022	4011	3896	3820	3769	-3,16
BSA augkopībā	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>par proteīnaugiem</i>	2034	2516	4004	3566	3478	3519	3677	80,78
<i>par augļiem un ogām</i>	844	980	1312	1427	1525	1581	1667	97,51
<i>par dārzeņiem</i>	258	295	413	398	450	518	509	97,29
<i>par cietes kartupeļiem</i>	68	65	83	115	94	122	112	64,71
<i>par sertificētu labības sēklu</i>	85	86	85	89	76	74	82	-3,53
<i>par miežiem</i>	5938	5983	5895	6140	5452	5019	4622	-22,16
<i>par sertificētam stiebrzāļu un lopbarības augu sēklām</i>	89	95	92	100	80	85	91	2,25
<i>par sertificētiem sēklas kartupeļiem</i>	22	19	22	18	24	21	23	4,55
<i>par vasaras ripsis un vasaras rapsi</i>	527	573	691	1057	797	603	488	-7,40
JAL	1725	2401	2650	3138	3553	2831	2637	52,87
MLS	14759	13602	12895	12214	11389	10613	9639	-34,69

8. tabula. TM atbalsta saņēmēju skaits pa gadiem Latvijas statistiskos reģionos no 2015. līdz 2021. gadam

Reģions	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Izmaiņas 2021/2015. gadu
Kurzeme	8273	8101	7901	7759	7636	7536	7328	-11
Latgale	20753	20200	19720	19261	18899	18586	17905	-14
Pierīga	6482	6417	6296	6242	6211	6239	6072	-6
Vidzeme	11936	11704	11485	11380	11246	11159	10825	-9
Zemgale	8740	8551	8310	8155	8019	7949	7660	-12
Kopā	56184	54973	53712	52797	52011	51469	49790	-11

Avots: autoru veidots

9. tabula. TM izmaksātais atbalsta apmērs pa tiešo maksājumu veidiem Latvijas statistiskajos reģionos 2015. – 2021. gadā

Tiešo maksājumu veidi	Vidzeme	Latgale	Zemgale	Kurzeme	Pierīga
VPM, milj. EUR	184,21	213,93	199,48	178,92	114,42
ZAL, milj. EUR	105,38	122,51	114,12	102,27	65,62
BSA lopkopībā, milj. EUR	45,22	34,14	30,33	30,64	25,64
<i>slaucamām govīm</i>	32,66	23,59	24,82	22,91	20,75
Vidējā atbalsta likme, EUR/vien.	213	213	213	213	213
Atbalsttiesīgo dzīvnieku skaits vidēji gadā	21908	15823	16648	15367	13918
<i>aitām</i>	1,36	0,75	0,50	0,48	0,63
Vidējā atbalsta likme, EUR/vien.	28	28	28	28	28
Atbalsttiesīgo dzīvnieku skaits vidēji gadā	6933	3849	2539	2469	3227
<i>kazām</i>	0,25	0,09	0,10	0,12	0,20
Vidējā atbalsta likme, EUR/vien.	45	45	45	45	45
Atbalsttiesīgo dzīvnieku skaits vidēji gadā	779	273	309	381	635
<i>liellopiem</i>	10,95	9,71	4,91	7,13	4,06
Vidējā atbalsta likme, EUR/vien.	97	97	97	97	97
Atbalsttiesīgo dzīvnieku skaits vidēji gadā	16125	14299	7234	10498	5975
BSA augkopībā, milj. EUR	17,19	18,15	24,78	16,89	14,70
<i>par proteīnaugiem</i>	5,93	7,32	10,10	6,34	4,59
<i>par augļiem un ogām</i>	1,22	0,82	1,26	1,39	1,70
<i>par dārzeņiem</i>	1,15	0,53	5,21	1,00	2,85
<i>par cietes kartupeļiem</i>	0,52	0,12	0,08	0,03	0,64
<i>par sertificētu labības sēklu</i>	1,34	1,09	1,41	0,84	0,35
<i>par miežiem</i>	4,38	4,97	4,43	5,94	3,20
<i>par sertificētam stiebrzāļu un lopbarības augu sēklām</i>	0,46	0,26	0,74	0,39	0,14
<i>par sertificētiem sēklas kartupeļiem</i>	0,28	0,02	0,30	0,03	0,46
<i>par vasaras ripsis un vasaras rapsi</i>	1,91	3,03	1,25	0,92	0,77
JAL, milj. EUR	6,35	8,90	3,70	4,60	3,01
MLS, milj. EUR	10,44	17,22	7,31	4,38	4,17
Kopējais saņēmēju skaits	14342	23760	10401	9854	8392,00
Vidējā tiešo maksājumu summa uz vienu atbalsta saņēmēju, tūkst. EUR	25,714	17,464	36,508	34,271	27,116
Pieteiktā LIZ tiešiem maksājumiem	422267	486063	419784	390814	258010,00
Vidējā tiešo maksājumu summa uz 1 ha LIZ, tūkst. EUR	0,873	0,854	0,905	0,864	0,882
Tiešie maksājumi kopā, milj. EUR	368,79	414,95	379,72	337,71	227,56
Izmaksātais tiešo maksājumu apmērs starp reģioniem, %	21,33	24,00	21,97	19,54	13,16

10. tabula. Izmaksātais TM apmērs pa TM veidiem SI grupās 2015. – 2021. gadā

*0 (< 4000 EUR); 1. (4000 - 15 000 EUR); 2. (15 000 - 25 000 EUR); 3. (25 000 - 50 000 EUR); 4. (50 000 - 100 000

Tiešo maksājumi veidi /SI grupas *	0 (ļoti mazās)	1. (mazās)	2. (vidēji mazās)	3. (vidējās)	4. (vidēji lielās)	5. (lielās)	6. (ļoti lielās)
VPM, milj. EUR	79,69	81,97	46,76	84,65	99,28	268,71	208,05
ZAL, milj. EUR	45,91	46,73	26,50	48,05	56,62	153,68	119,78
BSA lopkopībā, milj. EUR:	1,84	8,47	9,72	20,88	22,84	52,13	48,41
<i>par slaucamam govīm</i>	0,87	2,76	4,80	11,02	13,88	42,58	47,50
<i>par aitām</i>	0,26	1,03	0,63	0,81	0,58	0,35	0,01
<i>par kazām</i>	0,05	0,20	0,10	0,14	0,16	0,08	0,00
<i>par liellopiem</i>	0,66	4,49	4,19	8,91	8,22	9,12	0,90
BSA augkopībā, milj. EUR :	2,42	4,87	3,20	6,71	9,29	32,31	30,92
<i>par proteīnaugiem</i>	0,56	1,17	0,87	2,05	3,27	12,93	12,91
<i>par augļiem un ogām</i>	1,06	1,68	0,73	1,13	0,76	0,76	0,08
<i>par dārzeniņiem</i>	0,22	0,33	0,41	0,88	1,23	3,86	3,20
<i>par cietes kartupeļiem</i>	0,00	0,03	0,07	0,21	0,24	0,72	0,11
<i>par sertificētu labības sēklu</i>	0,00	0,00	0,01	0,05	0,10	0,98	3,81
<i>par miežiem</i>	0,51	1,48	0,99	1,96	2,95	7,64	6,91
<i>par sertificētam stiebrzāļu un lopbarības augu sēklām</i>	0,00	0,05	0,02	0,13	0,15	0,61	0,99
<i>par sertificētiem sēklas kartupeļiem</i>	0,00	0,01	0,00	0,03	0,03	0,66	0,36
<i>par vasaras ripsis un vasaras rapsi</i>	0,06	0,12	0,08	0,27	0,55	4,13	2,54
JAL, milj. EUR	2,36	3,13	2,31	4,99	5,82	6,49	0,71
MLS, milj. EUR	23,77	3,63	0,49	0,41	0,19	0,14	0,01
Kopējais saņēmēju skaits	27180	11012	2951	2996	1875	1907	361
LIZ	660597	201962	110005	195166	226184	583023	433757
Kopā, milj. EUR	155,98	148,81	88,99	165,69	194,04	513,46	407,88
%	9,31	8,88	5,31	9,89	11,59	30,66	24,35

EUR); 5. (100 000 - 500 000 EUR); 6. (> 500 000 EUR).

Avots: autoru veidots

11. tabula. Izmaksātais TM apmērs pa TM veidiem SI grupās

2015. – 2021. gadā

*0 (< 4000 EUR); 1. (4000 - 15 000 EUR); 2. (15 000 - 25 000 EUR); 3. (25 000 - 50 000 EUR); 4. (50 000 - 100 000

Tiešo maksājumi veidi /SI grupas *	0. (loti mazas)*	1. (mazas)*	2. (vidēji mazas)*	3. (vidējas)*	4. (vidēji lielas)*	5.(lielas)*	6. (loti lielas)*
VPM	79,69	81,97	46,76	84,65	99,28	268,71	208,05
ZAL	45,91	46,73	26,50	48,05	56,62	153,68	119,78
BSA lopkopībā	1,84	8,47	9,72	20,88	22,84	52,13	48,41
<i>s. govīm</i>	0,87	2,76	4,80	11,02	13,88	42,58	47,50
<i>aitām</i>	0,26	1,03	0,63	0,81	0,58	0,35	0,01
<i>kazām</i>	0,05	0,20	0,10	0,14	0,16	0,08	0,00
<i>liellopiem</i>	0,66	4,49	4,19	8,91	8,22	9,12	0,90
BSA augkopībā	2,42	4,87	3,20	6,71	9,29	32,31	30,92
<i>par proteīnaugiem</i>	0,56	1,17	0,87	2,05	3,27	12,93	12,91
<i>par augļiem un ogām</i>	1,06	1,68	0,73	1,13	0,76	0,76	0,08
<i>par dārzeņiem</i>	0,22	0,33	0,41	0,88	1,23	3,86	3,20
<i>par cietes kartupeļiem</i>	0,00	0,03	0,07	0,21	0,24	0,72	0,11
<i>par sertificētu labības sēklu</i>	0,00	0,00	0,01	0,05	0,10	0,98	3,81
<i>par miežiem</i>	0,51	1,48	0,99	1,96	2,95	7,64	6,91
<i>par sertificētam stiebrzāļu un lopbarības augu sēklām</i>	0,00	0,05	0,02	0,13	0,15	0,61	0,99
<i>par sertificētiem sēklas kartupeļiem</i>	0,00	0,01	0,00	0,03	0,03	0,66	0,36
<i>par vasaras ripsis un vasaras rapsi</i>	0,06	0,12	0,08	0,27	0,55	4,13	2,54
JAL	2,36	3,13	2,31	4,99	5,82	6,49	0,71
MLS	23,77	3,63	0,49	0,41	0,19	0,14	0,01
Kopējais saņēmēju skaits	27180	11012	2951	2996	1875	1907	361
Vidēji uz 1 saņēmēju, tūkst. EUR	5,74	13,51	30,16	55,30	103,49	269,25	1129,86
LIZ	226841	201962	110005	195166	226184	583023	433757
Vidēji uz 1 ha LIZ, EUR	688	737	809	849	858	881	940
Kopā izmaksātais tiešo maksājumu apmērs	155,98	148,81	88,99	165,69	194,04	513,46	407,88
% no kopējo TM apmēra	9	9	5	10	12	31	24

EUR); 5. (100 000 - 500 000 EUR); 6. (> 500 000 EUR).

Avots: autoru veidots

12. tabula. Saņemtie TM pa veidiem vidēji vienā SUDAT saimniecībā SI grupās 2021.gadā

TM veidi	Skaitis	Vid. summa saņēmējam	Vid. summa grupā	Skaitis	Vid. summa saņēmējam	Vid. summa grupā
1. (4000 - 15 000 EUR)			2. (15 000 - 25 000 EUR)			
Pavisam	67	3382	3382	77	6 652	6483
VPM	65	1857	1801	77	3514,75	3426
Zaļināšana	66	1014	999	77	1939,80	1891
BSA augkopībā	26	616	239	33	525,93	220
BSA lopkopībā	22	860	282	45	1555,37	886
Jaunie lauks.	2	1748	52	2	2410,5	61
MLS	1	500	7	0	0	0
	Skaitis	Vid. summa saņēmējam	Vid. summa grupā	Skaitis	Vid. summa saņēmējam	Vid. summa grupā
3. (25 000 - 50 000 EUR)			4. (50 000 - 100 000 EUR)			
Pavisam	135	11 817	11 730	122	20 229	19 903
VPM	134	6 087	5 997	122	10 426	10 258
Zaļināšana	134	3 382	3 332	122	5 814	5 721
BSA augkopībā	74	925	503	82	1 334	882
BSA lopkopībā	88	2 650	1 714	69	5 066	2 819
Jaunie lauks.	6	4 061	179	6	4 605	223
MLS	1	500	4	0	0	0
	Skaitis	Vid. summa saņēmējam	Vid. summa grupā	Skaitis	Vid. summa saņēmējam	Vid. summa grupā
5. (100 000 - 500 000 EUR)			6. (> 500 000 EUR)			
Pavisam	244	50 249	50 249	48	184 743	177 353
VPM	244	26 719	26 719	48	95 445	91 628
Zaļināšana	244	14 843	14 843	48	53 121	50 996
BSA augkopībā	181	3 747	2 779	43	10 993	9 454
BSA lopkopībā	104	13 330	5 682	22	57 205	25 170
Jaunie lauks.	11	5 009	226	1	5 229	105
MLS	0	0	0	0	0	0

Avots: Autoru apkopojums no SUDAT datiem

13. tabula. MLS izmaksātais tiešo maksājumu apmērs 2015. – 2021. gadā specializāciju grupās

Specializācija	Atbalsta saņēmēju skaits	Saņemtie TM kopā, tūkst. EUR	Īpatsvars, %
Cūkkopība un putnkopība	174	688 130	0,92
Dārzenkopība	118	745 086	0,99
Ganāmo mājlopu audzēšana	375	8 276 495	11,05
Ilggadīgo kultūru audzēšana	126	627 025	0,84
Jaukta augkopība	210	1 250 927	1,67
Jaukta lopkopība	118	910 774	1,22
Jaukta specializācija	861	7 141 231	9,54
Laukkopība	6179	46 624 307	62,25
<i>Nav specializācijas</i>	273	1 042 461	1,39
Piena lopkopība	540	7 588 104	10,13
KOPĀ	8974	74 894 540	100,00

14. tabula. Jauno lauksaimnieku, kas pieteikušies JAL atbalstam iesaiste LAP investīciju pasākumos salīdzinājumā pret kopējo LAP investīciju pasākumu saņēmēju skaitu 2015.-2022. gadā

Atbalsta pasākumi dalījumā pa apakšpasākumiem	Atbalsta saņēmēju skaits	% no kopējā atbalsta saņēmēju skaita	Summa, milj. EUR	% no kopējās izmaksātā atbalsta summas
A00401 - ieguldījumi lauku saimniecībās	943	26	81	21
A00402 - atbalsts ieguldījumiem pārstrādē	4	3	0	0
A00403 - atbalsts ieguldījumiem lauksaimniecības un mazsaimniecības infrastruktūras attīstībā	49	11	3	4
A00601 - atbalsts gados jauniekiem lauksaimniekiem	356	78	13	81
A00603 - atbalsts ieguldījumiem mazās lauku saimniecībās	800	24	11	24
A00604 - atbalsts ieguldījumiem ar lauksaimniecību nesaistītu darbību radīšanā un attīstīšanā	7	2	0	1
KOPĀ	1801	24	108	18

Avots: autoru aprēķini pēc LAD datiem

3. Pielikums. Pētījumi par TM ietekmi uz lauku telpu.

Pētījums par KLP ietekmi uz lauku teritoriju attīstības sociāli ekonomiskajiem faktoriem analizē politikas mērķu efektivitāti, produktivitāti, saskaņotību, atbilstību, Eiropas pievienoto vērtību²⁷. Balstās uz kvalitatīvajām un kvantitatīvajām metodēm. Ir konstatēts, ka I pīlāra instrumenti, jo īpaši tiešie maksājumi, pozitīvi ietekmē reģionālo nodarbinātību un atkārtotas investīcijas. I pīlāra mērķis ir palīdzēt saglabāt daudzveidīgu lauksaimniecības nozari un sabalansētu teritoriālo attīstību. Tika pētīti šādi aspekti:

- a) iedzīvotāju skaita samazināšanās/pamešana un pārapdzīvotība/migrācija, tostarp lauku apvidu kā amortizatora loma krīzes laikā;
- b) ienākumi, izaugsme, nabadzība, darbavietas, nodarbinātība, uzņēmumu izveide/uzturēšana/diversifikācija, investīcijas (lauksaimniecībā un ar lauksaimniecību nesaistītās darbībās), darba tirgus;
- c) paaudžu nomaiņa, novecošana, dzimumu atšķirības;
- d) attālums, pārvietošanās uz darbu, mājoklis, pieejamība un piekļuve sociālajai un ekonomiskajai infrastruktūrai (piemēram, platjoslas savienojums) un pakalpojumiem (piemēram, slimnīcām);
- e) sociālā kapitāla/tīklu pieejamība un rūpes par to: vietējās pārvaldības/kapacitātes un augšupejošās līdzdalības/pieeju veidošana (piemēram, sadarbība);
- f) pieejamība un piekļuve pētniecībai, inovācijai un apmācībai/konsultācijām, izglītībai;
- g) sociālo tiesību un sistēmu attīstība (piemēram, darba drošība, pensiju shēmas un pārvedumi);
- h) dzīves kvalitāte; uzvedības/kultūras aspekti, kas saistīti ar “atpalcības sajūtas”, “neapmierinātības” aspektiem;
- i) kultūras un dabas (tostarp ainavu) mantojuma popularizēšana.

Papildus iepriekš minētajam sarakstam projekta komanda pēta sociālo iekļaušanu. Šis jēdziens attiecas uz konkrētu neaizsargātu iedzīvotāju grupām (piemēram, lauku nabadzīgo iedzīvotāju (lauksaimnieki un ne-lauksaimnieki), iedzīvotāju, kas dzīvo attālos lauku apvidos (izolācijas problēma), lauku sievietes, jauniešus, vecāka gadagājuma cilvēkus, invalīdus, mazkvalificētus, čigānus, dzīves un darba apstākļiem, trešo valstu pilsoņiem). Sociālās iekļaušanas novērtējums tiek aplūkots katrā no iepriekšminētajiem aspektiem no a) līdz i).

Pētījums secina, ka TM ietekme ir neviennozīmīga.

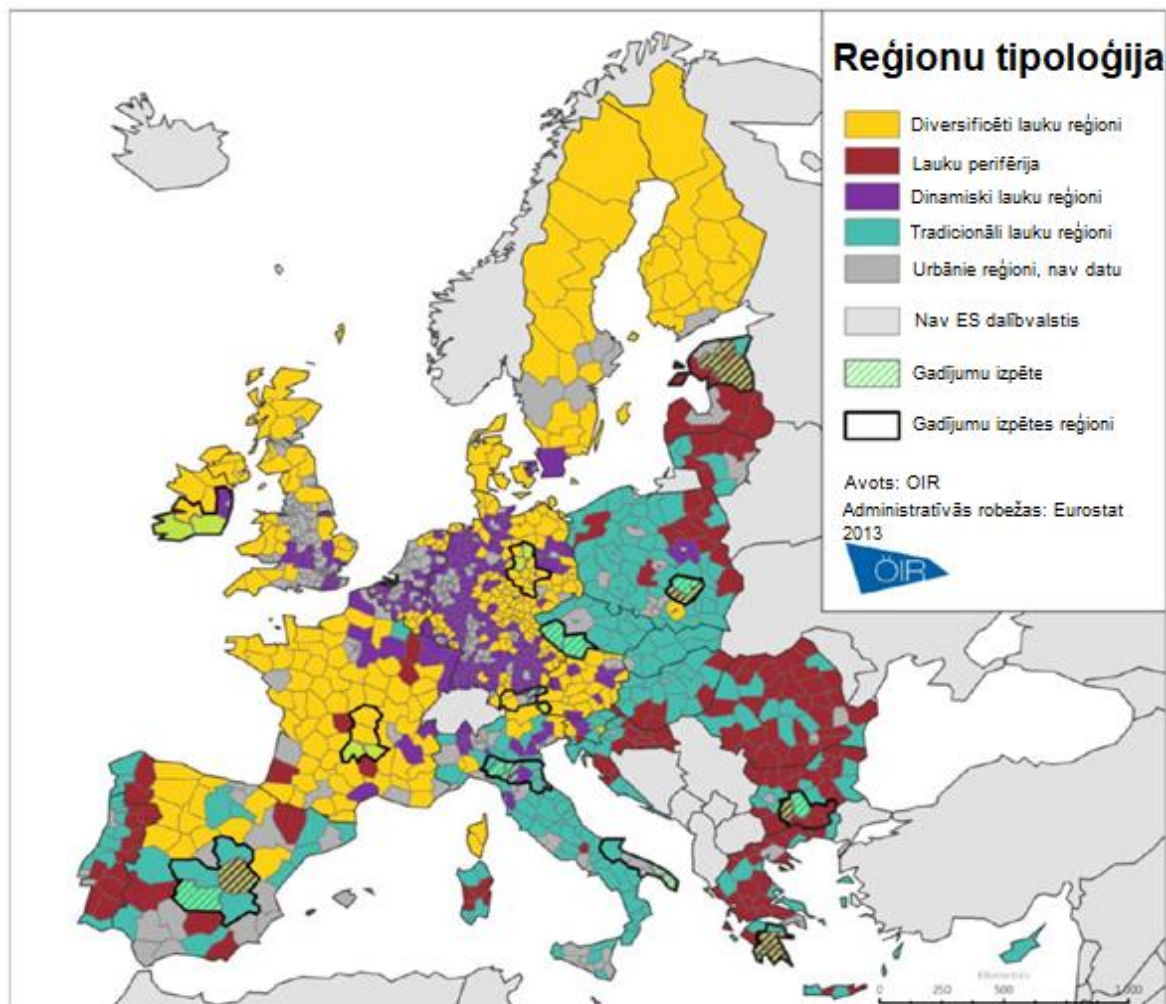
1. tabula. Sociāli ekonomiskie aspekti, kurus ietekmē I pīlāra instrumenti, un gala vērtējums

I pīlāra instrumenti	Vērtējuma aspekti	Vērtējums/ balles/
Tiešais maksājums – Maksājums jaunajiem lauksaimniekiem	a) b) c)	48
TKO — atbalsts augļiem un dārzeņiem	b) g) i)	42
Tiešais maksājums – Pamatmaksājumu shēma/Vienotā platībmaksājuma shēma	a) b) c)	42
Tiešais maksājums: mazo lauksaimnieku shēma	a) b)	42
Pārdales maksājumi	a) b) c)	36
TKO – Vīna nozare	b) i)	30
Tiešais maksājums – zaļais maksājums	b) i) h)	30
Tiešais maksājums: brīvprātīgs saistītais atbalsts	b) g) a) h)	30

Avots: EC, 2020

²⁷ Evaluation support study on the impact of the CAP on territorial development of rural areas: socioeconomic aspects. Final Report, EC, 2020.

Nozīmīgākie instrumenti ar vislielāko ietekmi ir TM - maksājumi jaunajiem lauksaimniekiem, Pamatmaksājumu shēma/vienotā platībmaksājuma shēma, mazo lauksaimnieku shēma, TKO atbalsts augļiem un dārzeņiem. Nozīmīgākās ietekmes vērstas uz iedzīvotāju skaita samazināšanos, amortizāciju krīzes laikā, ienākumiem, nodarbinātību, investīcijām un paaudžu nomaiņu.

1.att. lauku reģioni. Avots: EC, 2020

Ziņojumā KLP ietekme uz lauku teritorijām²⁸ ir apkopotas KLP tiešās un netiešās ietekmes (skat.2. tab.)

2. tabula. KLP loma līdzsvarotas teritoriālās attīstības – sociālekonomisko aspektu risināšanā

Tieša ietekme	Netieša ietekme	Nav vai maza ietekme, citi fondi
Depopulācija/pamešana	Lauki kā amortizators krīzes laikā	Repopulācija/ieceļošana
Ienākumi, izaugsme, nabadzības samazināšana, nodarbinātība, uzņēmumu izveide/uzturēšana/diversif	ienākumi, izaugsme, nabadzība, darbavietas, nodarbinātība, uzņēmumu izveide/uzturēšana/diversifi	Sociālo tiesību attīstība un sistēmas (piemēram, darba drošība, pensiju shēmas un pārskaitījumi).

²⁸ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. EVALUATION of the impact of the Common Agricultural Policy on territorial development of rural areas. SWD(2021) 394 final, EC

ikācija, investīcijas (lauksaimniecība)	kācija, investīcijas (kas nav lauksaimniecība), darba tirgus	
Ekonomisko atšķirību samazināšana starp lauksaimniekiem un starp lauksaimniekiem un citiem ekonomikas dalībniekiem	Ekonomisko atšķirību samazināšana starp lauku un pilsētu teritorijām	
Paaudžu atjaunošana, novecošana	Sociālā iekļaušana: neaizsargātas grupas, piemēram, sievietes, noteiktas etniskās grupas, citi ES pilsoņi un trešo valstu valstspiederīgie*	Dzimumu atšķirības
Piekluve sociālajai un ekonomiskajai infrastruktūrai	Nelielu ieguldījumu atbalstīšana attālos apgabalos, bet ne KLP pamatdarbība	Attālums, pārvietošanās uz darbu, mājoklis, pieejamība
Sociālā kapitāla/tīklu pieejamība un rūpes par to: vietējās pārvaldības/kapacitātes un augšupējās līdzdalības/pieeju veidošana (piemēram, sadarbība)		
Pieejamība un piekluve pētniecībai, inovācijai un apmācībai/konsultācijām		
Dabas (arī ainavu) mantojuma popularizēšana		Dzīves kvalitātes veicināšana; kultūras aspekti, kas saistīti ar "atpalcības sajūtu"/neapmierinātību

* KLP 2014.–2020. gadam nebija tāds mērķis, lai apmierinātu visu neaizsargāto grupu vajadzības

Avots: EC, 2021

No apkopotās informācijas izriet, ka vairāki aspekti ir gan ar tiešu, gan netiešu ietekmi. Daļa no ietekmēm, kas atzīmēta, kā maza vai neesoša saistāma ar citiem lauku attīstības instrumentiem ārpus KLP. No minētajiem tiešas un netiešas ietekmes aspektiem uz I pīlāru attiecas daļa no minētajām ietekmēm (skat. ar zaļu krāsojumu, autoru izstrādāts balstoties uz EC, 2021).

4. Pielikums. Atlasītie CSP dati, balstoties uz TM ietekmēm uz lauku telpu

Pastāvīgo iedzīvotāju skaits gada sākumā	Pēc dzimuma - kopā Latvijā, pa 6 statistiskajiem reģioniem, pa 5 plānošanas reģioniem, pa valstspilsētām un novadiem, pa novadu pilsētām, pa novadu pagastiem, pa Rīgas apkaimēm, blīvi apdzīvotās teritorijās, Eiropas 1 km ² tīklojumā, 1 km ² tīklojumā, 1 ha tīklojumā;
--	---

	<p>Pēc vecuma (ar viena gada vecuma intervālu, pēc vidēja vecuma) - kopā Latvijā, pa 6 statistiskajiem reģioniem, pa 5 plānošanas reģioniem, valstspilsētām, pa novadiem; piecu gadu vecuma grupā - pa novadiem; pa atsevišķām vecuma grupām (pēc darbības vecuma attiecīgajā gadā Latvijā, pēc starptautiski pieņemtā darbības vecuma) - pa novadu pilsētām, pa novadu pagastiem, pa Rīgas apkaimēm, blīvi apdzīvotās teritorijās, Eiropas 1 km² tīklojumā, 1 km² tīklojumā, 1 ha tīklojumā - pilsētās un blīvi apdzīvotās teritorijās;</p> <p>Pēc dzimšanas valsts (dalījumā pa valstīm) - kopā Latvijā, pa 6 statistiskajiem reģioniem, pa 5 plānošanas reģioniem, pa valstspilsētām; dalījumā dzimšanas valsts - Latvija, cita ES dalībvalsts vai cita valsts - pa novadiem, pa novadu pilsētām, pa novadu pagastiem, pa Rīgas apkaimēm, blīvi apdzīvotās teritorijās, Eiropas 1 km² tīklojumā, 1 km² tīklojumā;</p> <p>Pēc valstiskās piederības (dalījumā pa valstīm) - kopā Latvijā, pa 6 statistiskajiem reģioniem, pa 5 plānošanas reģioniem, pa valstspilsētām; dalījumā valstiskā piederība - Latvija (pilsoņi, nepilsoņi), cita ES dalībvalsts vai cita valstiskā piederība - pa novadiem, pa novadu pilsētām, pa novadu pagastiem, pa Rīgas apkaimēm, blīvi apdzīvotās teritorijās, 1 km² tīklojumā;</p> <p>Pēc etniskās piederības pa galvenajām tautībām atbilstoši Tautību klasifikatoram - pa 6 statistiskajiem reģioniem, pa 5 plānošanas reģioniem, pa valstspilsētām, pa novadiem, pa novadu pilsētām, pa novadu pagastiem, pa Rīgas apkaimēm un blīvi apdzīvotās teritorijās;</p>
Pastāvīgā dzīvesvieta gadu pirms tautas skaitīšanas	Kopā Latvijā, pa 6 statistiskajiem reģioniem, pa 5 plānošanas reģioniem, pa valstspilsētām, pa novadiem, pa Rīgas apkaimēm un blīvi apdzīvotās teritorijās, Eiropas 1 km ² tīklojumā, 1 km ² tīklojumā dzīvesvieta nav mainījies, mainījies Latvijā, mainījies ierodoties no ārzemēm
Pašreizējais aktivitātes statuss	Novadu pilsētās un pagastos, Rīgas apkaimēs, blīvi apdzīvotās teritorijās dalījumā - nodarbinātie, bezdarbnieki/darba meklētāji, ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji;
Nodarbinātības statuss	Novadu pilsētās un pagastos pēc dzimuma dalījumā - darba ņēmējs, darba devējs, pašnodarbināta persona, cita nodarbināta persona
Nozare	Novadu pilsētās un pagastos pēc dzimuma atbilstoši NACE 2. red. nozaru klasifikatoram burtu līmenī
Nodarbināto skaits pēc faktiskās darba vietas	Kopā Latvijā, pa 6 statistiskajiem reģioniem, pa 5 plānošanas reģioniem, valstspilsētām un novadiem, pa novada pagastiem
Pašreizējais aktivitātes statuss	Kopā Latvijā, pa 6 statistiskajiem reģioniem, pa 5 plānošanas reģioniem, pa republikas pilsētām/valstspilsētām, pa novadiem pēc dzimuma, pa vecuma grupām (no 15 gadu vecuma), pa galvenajām tautībām dalījumā - ekonomiski aktīvie (nodarbinātie, bezdarbnieki/darba meklētāji), ekonomiski neaktīvie (pensionāri, skolēni un studenti, kapitāla ienākuma saņēmēji, citi);
Nodarbinātības statuss	Kopā Latvijā, pa 6 statistiskajiem reģioniem, pa 5 plānošanas reģioniem, pa republikas pilsētām/valstspilsētām, pa novadiem pēc dzimuma, vecuma grupām (no 15 gadu vecuma), pa galvenajām tautībām dalījumā - darba ņēmējs, darba devējs, pašnodarbināta persona, cita nodarbināta persona;
Profesija	Kopā Latvijā, pa 6 statistiskajiem reģioniem, pa 5 plānošanas reģioniem, pa republikas pilsētām/valstspilsētām, pa novadiem pēc dzimuma, vecuma grupām (no 15 gadu vecuma) atbilstoši profesiju klasifikatoram 4 zīmes;
Nozare	Kopā Latvijā, pa 6 statistiskajiem reģioniem, pa 5 plānošanas reģioniem, pa republikas pilsētām/valstspilsētām, pa novadiem pēc dzimuma, pa vecuma grupām (no 15 gadu vecuma) atbilstoši NACE 2. red. nozaru klasifikatoram burtu līmenī;
Pašvaldību sociālās palīdzības pabalstiem izlietotie līdzekļi (euro)	Kopā Latvijā, pa valstspilsētām un novadiem, pa pabalstu veidiem

Pašvaldību sociālās palīdzības pabalstus saņēmušo personu skaits	Kopā Latvijā, pa valstspilsētām un novadiem, pa pabalstu veidiem
Ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits	pa valstspilsētām un novadiem;
Ekonomiski aktīvo uzņēmumu vietējās vienības /Vietējo vienību skaits	pa valstspilsētām un novadiem; NACE 2. red. 2 zīmju līmenī
Aizņemto darbvietu skaits pa darbības veidiem	Kopā Latvijā, pa valstspilsētām un novadiem, pēc pamatdarbības NACE 2. red.sadaļu līmenī
Vidējais darbinieku skaits normālā darba laika vienībās	Kopā Latvijā, pa valstspilsētām un novadiem, pēc pamatdarbības NACE 2. red. sadaļu līmenī
Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa pa darbības veidiem	Kopā Latvijā, pa valstspilsētām un novadiem, pēc pamatdarbības NACE 2. red. sadaļu līmenī
Darba ņēmēju skaita sadalījums pēc darba ienākumiem, skaits un īpatsvars no darba ņēmēju skaita ar darba ienākumiem	Kopā Latvijā, pa 6 statistiskajiem reģioniem, pa 5 plānošanas reģioniem, pa valstspilsētām un novadiem pēc darba devēja biroja vai pamatdarbības adreses, pēc darba ņēmēja deklarētās dzīvesvietas adreses
Reģistrēto bezdarbnieku skaits	Kopā Latvijā, pa 6 statistiskajiem reģioniem, pa valstspilsētām un novadiem, pēc dzimuma, pa vecuma grupām, pēc izglītības līmeņa, pēc bezdarba ilguma
Reģistrētā bezdarba līmenis	Kopā Latvijā, pa 6 statistiskajiem reģioniem, pa valstspilsētām un novadiem
Ekonomisko aktīvo saimniecību raksturojums (grupējumi pēc zemes platības, nodarbinātajiem, saimniecību specializācijas un standarta izlaides; lauku saimniecību īpašnieki, vadītāji, lauku attīstības pasākumi)	Kopā Latvijā; statistiskajos reģionos, novados
Zemes izmantošana (izmantotā lauksaimniecībā izmantojamā zeme, aramzeme, sējumu platības, bioloģiski audzēto kultūraugu platības)	Kopā Latvijā; statistiskajos reģionos, novados

Lauksaimniecībā nodarbinātie (nodarbināto skaits, nodarbināto skaits pilnajās gada darba vienībās, citas ienākumus nesošas aktivitātes)	Kopā Latvijā, statistiskajos reģionos, novados
Galvenie lauku saimniecību struktūras rādītāji (saimniecību skaits, vidējais lielums, zemes izmantošana, kultūraugu platība, lauksaimniecības dzīvnieku skaits, nodarbināto skaits)	Kopā Latvijā, statistiskajos reģionos, novados, pagastos
Lauksaimniecības produktu ražotāju skaits	Kopā Latvijā, pa valstspilsētām un novadiem, pa galvenajām dzīvnieku sugām

Mīnīmālais datu mērogs

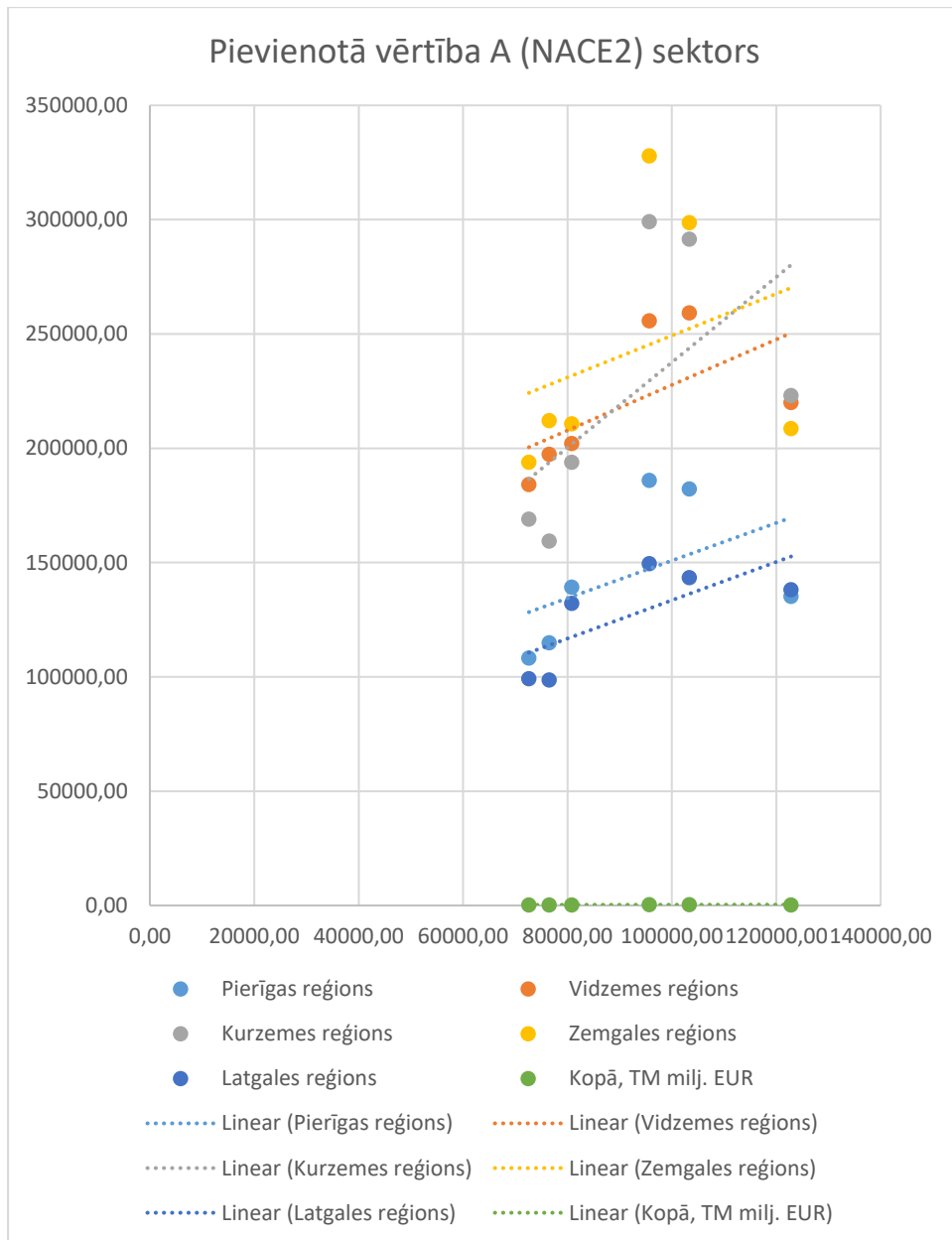
Zemākajā līmenī
Pašvaldību līmenī

Avots: autoru veidots balstoties uz "Ministru kabineta noteikumi Nr. 741 2022. gada 29. novembrī. Noteikumi par Oficiālās statistikas programmu 2023.–2025. gadam"

5. Pielikums. Pievienotā vērtība A (NACE2) sektors

	<i>Pierīgas reģions</i>	<i>Vidzemes reģions</i>	<i>Kurzemes reģions</i>	<i>Zemgales reģions</i>	<i>Latgales reģions</i>	Kopā, TM milj. EUR
Pierīgas reģions	1,00					
Vidzemes reģions	0,97	1,00				
Kurzemes reģions	0,97	0,98	1,00			
Zemgales reģions	0,95	0,93	0,93	1,00		
Latgales reģions	0,88	0,85	0,89	0,72	1,00	
Kopā, TM milj. EUR	0,92	0,91	0,97	0,83	0,94	1,00

Avots: autoru aprēķins

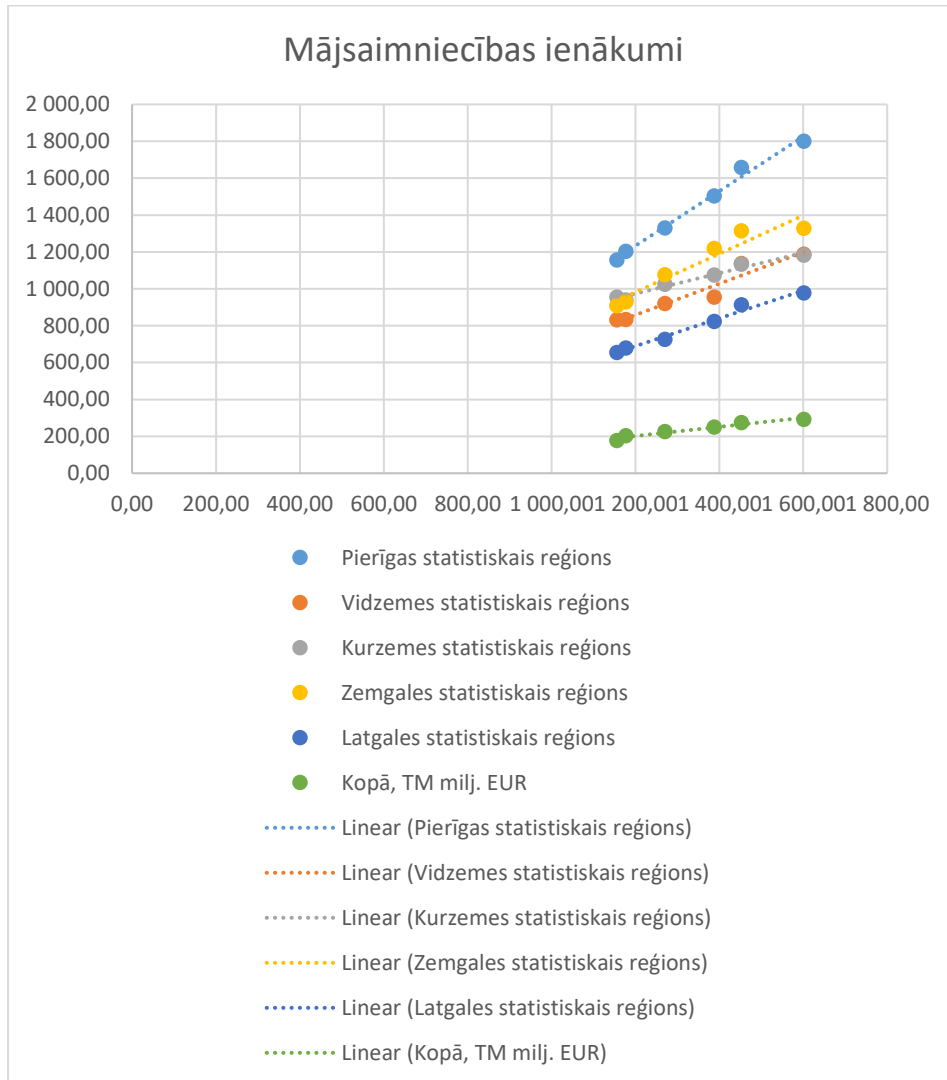
Avots: autoru aprēķins

6. Pielikums. Mājsaimniecību ienākumi

	<i>Pierīgas reģions</i>	<i>Vidzemes reģions</i>	<i>Kurzemes reģions</i>	<i>Zemgales reģions</i>	<i>Latgales reģions</i>	Kopā, TM milj. EUR
Pierīgas reģions	1,00					
Vidzemes reģions	0,98	1,00				
Kurzemes reģions	0,99	0,98	1,00			
Zemgales reģions	0,98	0,94	0,98	1,00		

Latgales reģions	1,00	0,98	0,99	0,97	1,00	
Kopā, TM milj. EUR	0,98	0,95	0,97	0,98	0,98	1,00

Avots: autoru aprēķins

Avots: autoru aprēķins

7. Pielikums. Latvijas teritorijas raksturojošie rādītāji

1. tabula rādītāju nomenklatūra

Rādītājs	Rādītāja nosaukums
1	Izglītība<=sākumskola, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
2	Pamatskolas izglītība, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
3	Vidējā izglītība, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
4	Arodizglītība, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
5	Augstākā izglītība, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
6	Izglītība>=augstākā&doktors, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
7	Vidējā izglītošanās laika indekss
8	Pilnībā pret Covid-19 pirmreizēji vakcinētie, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
9	Iedzīvotāju vidējais vecums
10	Latvieši, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
11	Krievi, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
12	Citas tautības, ieskaitot neizvēlētu un nezināmu, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
13	Latvijas pilsoņi, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
14	Latvijas nepilsoņi, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
15	Eiropas Savienības 27 valstu bez Latvijas pilsoņi, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
16	Dzīvo tajā pašā teritorijā, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
17	Pārcēlies uz citu teritoriju Latvijā, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
18	Pārcēlies no citas teritorijas Latvijā, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
19	Pārcēlies uz ārzemēm, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
20	Ieradies no ārzemēm, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
21	Dzimis, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
22	Miris, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
23	Mēneša vidējā darba samaksa
24	Bezdarbs, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
25	Nodarbināto personu skaits, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
26	Darbvietu skaits, īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
27	Produkcijas vērtība uz vienu nodarbināto
28	Pievienotā vērtība uz vienu nodarbināto
29	TM uz vienu iedzīvotāju

Avots: CSP

2. tabula. Faktoru noslodzes pēc rotācijas un faktoru izskaidrojums

Rādītāji	1 Vispārējā izglītība	2 Tautība	3 Darbs	4 Vecums	5 Migrācija	6 Arodizglītība
1	-0.52	0.22	-0.16	0.11	-0.01	-0.07
2	-0.84	-0.10	-0.03	0.09	-0.02	-0.09
3	-0.20	-0.07	-0.16	0.38	-0.28	-0.37
4	0.15	0.12	-0.04	0.22	-0.12	0.83
5	0.89	-0.09	0.22	0.02	0.11	-0.06
6	0.88	-0.11	0.23	-0.12	0.16	-0.07
7	0.91	-0.07	0.18	-0.11	0.10	0.21
8	-0.08	-0.15	0.54	0.27	-0.04	0.02
9	-0.06	0.09	-0.12	0.91	-0.11	0.08
10	-0.06	-0.92	0.17	-0.05	0.09	-0.07
11	0.22	0.77	-0.25	0.10	-0.04	0.11
12	-0.10	0.80	0.06	-0.05	-0.01	0.03

13	0.14	-0.95	-0.01	-0.04	-0.09	0.01
14	-0.13	0.95	0.02	0.04	0.09	0.00
15	0.13	0.32	0.17	-0.10	0.11	-0.03
16	-0.14	-0.01	0.01	0.36	-0.86	0.08
17	-0.37	-0.06	0.26	0.16	0.06	0.07
18	0.14	0.07	0.04	-0.06	0.93	0.00
19	-0.18	0.21	0.18	0.11	-0.02	0.20
20	0.23	0.21	0.08	-0.15	0.22	-0.04
21	0.15	-0.06	0.16	-0.78	0.29	-0.08
22	-0.25	0.08	-0.32	0.62	-0.29	0.10
23	0.40	-0.02	0.44	-0.28	0.40	-0.17
24	-0.17	0.15	-0.43	0.25	-0.37	0.16
25	0.33	-0.07	0.88	-0.20	0.02	0.01
26	0.35	-0.10	0.85	-0.18	0.02	0.00
27	0.03	0.00	0.40	-0.43	0.36	-0.17
28	-0.06	0.06	0.04	-0.05	0.06	0.00
29	-0.52	-0.21	-0.19	0.13	-0.26	-0.08

Ar zaļu krāsu iezīmētas pozitīvās, ar zilu - negatīvās faktoru noslodzes, kuru absolūtā vērtība pārsniedz 0.6

Avots: autoru aprēķins